HISTORIA RERUM ANGLICARUM

WILLELMI PARVI,

ORDINIS SANCTI AUGUSTINI CANONICI REGULARIS IN

CŒNOBIO BEATÆ MARIÆ

DE NEWBURGH

IN AGRO EBORACENSI.

HISTORIA RERUM ANGLICARUM

WILLELMI PARVI,

ORDINIS SANCTI AUGUSTINI CANONICI REGULARIS IN

CŒNOBIO BEATÆ MARIÆ

DE NEWBURGH

IN AGRO EBORACENSI.

AD FIDEM

CODICUM MANUSCRIPTORUM

RECENSUIT

HANS CLAUDE HAMILTON.

VOL. I.

LONDINI:

SUMPTIBUS SOCIETATIS.

MDCCCLVI.

PREFACE.

OF William Petit or Parvus, of the Abbey of Austin Canons of Newburgh, in the North Riding of Yorkshire, we have fuller information than of the majority of our early chroniclers.

He was born at Bridlington in the year 1136, and educated from an early age in the monastery whence he took the name, de Newburgh, de Novoburgo, or Neubrigensis, by which he is generally known.

His diligence and ability in theological pursuits and the study of history were remarked by the Abbots of the neighbouring monasteries of Byland and Rivaulx, who, rightly judging of our author's fitness for the avocation, frequently, as he informs us, urged him to devote his attention to literary pursuits.

His first performance was a Commentary on the Song of Solomon, which he dedicated to Robert, Abbot of Byland, at whose instance it was written; but his principal work was the *Historia Rerum Anglicarum*, or History of the Affairs of England; undertaken, as we learn from the Epistle Dedicatory, at the earnest request of the Convent of

Rivaulx, conveyed to him by their Abbot Ernald[1]. This task he executed with much judgment and accuracy; having, indeed, left us the most valuable contemporary history of the period. "His narrative," says Mr. Hardy[2], "is highly interesting; the events selected with great judgment. His observations are acute and sensible, and his style is clear and sober."

That his character well fitted him for the duties of an historian, is apparent in the short "Prefatory and Apologetic Epistle" he prefixed to his work. It is addressed to Abbot Ernald, and its modest, terse, and manly style constitute it probably one of the best Dedications ever written. While stating his belief that many others more competent than himself might have been found to fulfil the task for which he was selected, he declares that even had the subject appointed him been more difficult, he would still have endeavoured to do his best; but at the same time states his gratification that he was called upon to record the plain and actual facts of history, rather than to enter into the field of abstruse and mystic speculations.

The History comprehends the period from the Conquest to the year 1198, but the events prior to King Stephen, the date of our Author's birth[3], are compressed into less than a dozen pages; and the whole of the History may therefore be described as strictly contemporary. It is supposed that our

---

[1] Ernald, abbot of Melrose, was elected abbot of Rivaulx in 1189.

[2] Introd. Monumenta Historica Britannica, p. 8.

[3] Prooem. vol. i. p. 10.

author's death took place in 1208, at the age of seventy-two[4].

Although Newburgh justly condemns the fictions of Geoffrey of Monmouth, as useless and derogatory to the dignity of history, he has left evidence, that notwithstanding great clearness of judgment, he himself was not wholly free from the credulity of his age. His censure of Monmouth seems unaccountably to have excited against him the dislike of Leland[5], who is followed by Hearne.

The manuscripts from which the present edition of Newburgh's History is edited, are—

1. A MS. in the Archbishop's library at Lambeth, No. 73, written in the early part of the XIIIth century, the text of which is remarkably accurate, upon it the present edition is mainly based.

2. MS. Cotton Vespasian B. VI. in the British Museum, written about the middle of the XIIIth century, in a fine clear hand, and containing a complete copy of the History[6].

3. MS. Reg. 13 B. IX. in the British Museum; also on vellum, and written about the year 1370. Neither of these MSS. can be considered as equal in accuracy to that at Lambeth[7].

4. Hearne's edition. The MS. used by Hearne, and supposed by him to have been a presentation copy to the Convent of Newburgh, was lately at Stowe, in the possession of the Duke of Bucking-

---

[4] Tanner, Bibliotheca. [5] Collectanea, iv. (v.) pp. 4. 14.

[6] The following is the first title in this MS. Epistola Willelmi viri religiosi Canonici Noviburgi ad Ethelredrum abbatem Rievallis.

[7] The following is the remains of the partially erased title in MS. Reg. ¶ Incipiunt cronica W . . . . de . . . . burgh de Gestis Anglorum ¶ Incipit prologus in sequentem librum.

ham. This MS. we have not seen; but the readings of Hearne's text have been given in a foot-note, wherever they appeared valuable.

5. There is likewise a copy of the History in Corpus Christi College, Cambridge; and a fragment, containing the fourth and fifth books, in Trinity College, Dublin.

The following contractions have been used in the notes:—

L. for MS. Lambeth.

C. for MS. Cotton.

R. for MS. Reg. 13 B IX.

H. for Hearne's edition.

Newburgh's History was first published by Silvius, at Antwerp, in 1567; it was then printed at Heidelberg in 1587; revised and augmented by Picard, at Paris, in 1610, and again in 1632. Hearne's edition appeared in 1719 (3 vols. 8vo. Oxford), the text of which, though much superior to the earlier editions, is still far from accurate.

Capitula Libri Primi, pag. 3.

Capitula Libri Secundi, pag. 89.

Capitula Libri Tertii, pag. 194.

[1]EPISTOLA

WILLELMI VIRI RELIGIOSI CANONICI DE NOVOBURGO,

PRÆFATIONALIS OPERIS SEQUENTIS ET APOLOGETICA,

AD ABBATEM RIEVALLIS.

REVERENDO[2] patri et domino [3]Ernaldo abbati Rievallis, suus Willelmus servorum Christi minimus, cum apparuerit Princeps pastorum, immarcessibilem percipere gloriæ coronam. Litteras sanctitatis vestræ suscepi, quibus mihi studium et operam rerum memorabilium, quæ nostris temporibus copiosius provenerunt, ad notitiam cautelamque posterorum conscribendarum dignatur ingerere; cum ex illo venerabili filiorum vestrorum collegio plures vobis suppetant, qui hoc opus commodius valeant atque elegantius adimplere. Sed ut video pia prudentia vestra propriis filiis, circa observantiam militiæ regularis sudantibus, in hac parte ducens parcen-

---

NOTES AND VARIOUS READINGS.

[1] *Epistola, &c.*] H. L.; Epistola Willelmi viri religiosi canonici Novi-Burgi ad Edelredum abbatem Rievallis, C.

[2] *Reverendo.*] C. H. L.; A. for amantissimo? R.

[3] *Ernaldo.*] H. L.; Edelredo, C.; E. abbati, R.; (var. lect.)—Ernald, abbot of Melrose, was elected abbot of Rivaulx in 1189, and resigned in 1199. Chron. de Mailros, apud Gale, Rer. Angl. Script. i. pp. 178, 181.

dum, indultum misericorditer infirmitati meæ otium non patitur esse otiosum. Et quidem vestræ circa me dignationi tanta sum devotione astrictus, ut etiam si fortiora jubeatis non audeam contraire. Nunc autem cum cauta discretio vestra, non altis scrutandis, mysticisque rimandis insistere, sed in narrationibus historicis præcipiat spatiari ad tempus, tanquam pro quadam, ex facilitate operis, recreatione ingenii, [1]multo magis excusandi mihi occasio tollitur. Itaque in adjutorio Dei et Domini nostri, in cujus manu sunt et nos et sermones nostri, fretus orationibus vestris, et sanctorum filiorum vestrorum, qui præcepto sanctitatis vestræ suas non contemnendas preces dignati sunt sociare, opus injunctum aggrediar; pauca sane, quæ ad rem pertinent, ante historiæ ingressum prælibans.

[2]EXPLICIT EPISTOLA.

---

[1] *Multo.*] C. H. L.; tanto, R.

[2] *Explicit Epistola.*] H. L.; Explicit prologus, C.

PROŒMIUM SEQUENTIS HISTORIÆ.

HISTORIAM gentis nostræ, id est, Anglorum, venerabilis presbyter et monachus Beda conscripsit. Qui nimirum præsumpto altius exordio, ut ad id quod specialiter intendebat, competentius accederet, etiam Britonum, qui nostræ insulæ primi incolæ fuisse noscuntur, celebriora subtili brevitate gesta perstrinxit. Habuit autem gens Britonum ante nostrum Bedam proprium historiographum Gildam, quod et Beda testatur, quædam ejus verba suis litteris inserens: sicut ipse probavi, cum ante annos aliquot in ejusdem Gildæ librum legendum incidissem. Cum enim sermone sit admodum impolitus atque insipidus, paucis eum vel transcribere vel habere curantibus, raro invenitur. [1]Integritatis tamen ejus non leve documentum est, quia in veritate promenda propriæ genti non parcit, et cum admodum parce bona de suis loquatur, multa in eis mala deplorat; nec veretur, ut verum non taceat, Brito de Britonibus scribere, quod nec in bello fortes fuerint, nec in pace fideles. At contra quidam nostris temporibus pro expiandis his Britonum maculis scrip-

NOTES AND VARIOUS READINGS.

[1] *Integritatis tamen ejus.*] C. H. R.; integritatis igitur tamen ejus, L.

tor emersit, ridicula de eisdem figmenta contexens, eosque longe supra virtutem Macedonum et Romanorum impudenti vanitate attollens.

Gaufridus hic dictus est, agnomen habens Arturi; pro eo quod fabulas de Arturo, ex priscis Britonum figmentis sumptas et ex proprio auctas, per superductum Latini sermonis colorem honesto historiæ nomine palliavit: qui etiam majori ausu cujusdam Merlini divinationes fallacissimas, quibus utique de proprio plurimum adjecit, dum eas in Latinum transfunderet, tanquam authenticas et immobili veritate subnixas prophetias, vulgavit. Et hunc quidem Merlinum patre incubo dæmone ex fœmina natum fabulatur, cui propterea tanquam [1]patrissanti filio excellentissimam atque latissimam tribuit præscientiam futurorum: cum profecto et veris rationibus et sacris litteris doceamur, dæmones a luce Dei seclusos futura nequaquam contemplando præscire: sed quosdam futuros eventus ex signis sibi quam nobis notioribus, conjiciendo magis quam cognoscendo colligere. Denique in suis quamvis subtilioribus conjecturis sæpe falluntur et fallunt: cum tamen per divinationum præstigias apud imperitos, [2]quam utique non habent, præscientiam sibi arrogent futurorum. Sane divinationum Merlini perspicua fallacia est in his quæ in regno Anglorum contigisse noscuntur post mortem prænominati Gaufridi, qui divinationum illarum nænias ex Britannico transtulit; quibus, ut non frustra creditur, ex proprio figmento multum adjecit. Porro ad ea, quæ vel ante ipsum vel in diebus ejus evenerunt, taliter sua, quod utique facile poterat, temperavit figmenta, ut congruam possent in-

[1] *Patrissanti.*] C. H. L.; patris sancti, R.

[2] *Quam utique non habent.*] H. L. R.; quam non habent, C.

terpretationem recipere. Præterea in libro suo, quem Britonum historiam vocat, quam petulanter et quam impudenter fere per omnia mentiatur, nemo nisi veterum historiarum ignarus, cum [1]in librum illum inciderit, ambigere sinitur. Nam qui [2]rerum gestarum veritatem non didicit, fabularum vanitatem indiscrete admittit. Omitto quanta de gestis Britonum ante Julii Cæsaris [3]imperium homo ille confinxerit, vel ab aliis conficta tanquam authentica scripserit. Omitto quæcunque in laudibus Britonum contra fidem historicæ veritatis deliravit, a tempore Julii Cæsaris, sub quo Britones ditionis Romanæ esse cœperunt, usque ad tempus Honorii imperatoris, sub quo Romani a Britannia, propter urgentiora Reipublicæ negotia, sponte recesserunt.

Certe Britones, Romanis recedentibus, sui juris effecti, immo ad suam perniciem sibi relicti, Pictisque et Scottis ad prædam expositi, regem Vortegirnum habuisse leguntur; a quo ad tuitionem regni invitati Saxones vel Angli, duce Hengisto, Britanniam venerunt; irruptiones barbaricas pro tempore depulerunt; postea vero explorata insulæ fertilitate, et indigenarum inertia, rupto fœdere, in ipsos, a quibus fuerant invitati, arma verterunt: quibus paulatim [4]profligatis, miseras eorum reliquias, quæ nunc Wallenses vocantur, [5]inviis montibus et saltibus coartarunt. Habueruntque per seriem successionis reges fortissimos, et late dominantes: e quibus fuere Ethelbertus, Hengisti

---

[1] *In librum illum inciderit.*] C. H. R.; in illum inciderit, L.

[2] *Rerum gestarum veritatem.*] C. H. L.; rerum veritatem, R.

[3] *Imperium.*] C. H. L.; imperium et adventum, R.

[4] *Profligatis.*] H. L. R.; profugatis, C.

[5] *Inviis.*] C. H.; in inviis, L. R.

pronepos; qui, protenso a Gallico mari usque ad Humbrum imperio, leve Christi jugum Augustino prædicante suscepit: Ailfridus qui, [1]Northumbranis præsidens, Britones simul et Scottos vasta cæde perdomuit: Edwinus qui, Ailfrido succedens, Anglis simul et Britonibus præfuit: Oswaldus ejus successor, qui cunctis Britanniæ populis imperavit. Hæc cum [2]juxta historicam veritatem a venerabili Beda expositam constet esse rata; cuncta, quæ homo ille de Arturo et ejus successoribus vel, post Vortegirnum, prædecessoribus scribere curavit, partim ab ipso, partim et ab aliis constat esse conficta; sive effrænata mentiendi libidine; sive etiam gratia placendi Britonibus, quorum plurimi tam bruti esse feruntur, ut adhuc Arturum tanquam venturum exspectare dicantur,[3] eumque mortuum nec audire patiantur. Denique Vortegirno facit succedere Aurelium Ambrosium, devictis expulsisque Saxonibus quos Vortegirnus accersierat, in tota Britannia egregie imperantem; illique dat successorem Utherpendragon fratrem [4]ejus, non impari potentia gloriaque regnantem: plura de Merlino suo profusa mentiendi libertate interserens. Defuncto quoque Utherpendragon facit succedere Arturum filium suum in regno Britanniæ, a Vortegirno quartum; sicut noster Beda ponit Ethelbertum, Augustini susceptorem, in regno Anglorum ab Hengisto quartum. Itaque regnum Arturi et ingressus in Britanniam Augustini concurrere debuerunt. Sed quantum mera historiæ veritas hoc loco compositæ præjudicet falsitati, vel

---

[1] *Northumbranis.*] C.; Northanhumbranis, H. L.

[2] *Juxta historicam veritatem.*] H. L. R.; juxta historiam, C.

[3] *Dicantur.*] In L. the sentence ends here; omitting 'eumque mortuum nec audire patiantur,' the reading of C. H. R.

[4] *Ejus.*] C. H. L.; suum, C.

lippienti mentis acie clare videri potest. Ipsum autem Arturum facit præclarum et spectabilem super omnes homines, tantumque illum in gestis vult esse, quantum sibi libuit fingere. Denique in primis facit eum de Anglis, Pictis, et Scottis ad libitum triumphare: [1]deinde Hiberniam, Orchades, Gothiam, Noricam, Daciam, partim bello, partim etiam solo terrore nominis, ditioni suæ subjugare. His quoque addit Islandiam, quæ ultima [2]Thule secundum quosdam dicitur; ut ad Britonem illum in veritate spectare videatur, quod Augusto Romano a poeta nobili [3]adulatorie dicitur; " tibi serviet ultima Thule." Deinde facit eum bello pulsare Gallias, et de ipsis in brevi subactis felicissime triumphare; quas Julius Cæsar cum summis periculis atque laboribus annis decem vix potuit subjugare: scilicet, ut minimus digitus hujus Britonis grossior videatur lumbis magni Cæsaris. Post hæc cum triumpho multiplici reducit eum in Britanniam, et facit eum cum subactis regibus et principibus festum celebrare famosissimum; præsentibus tribus Britonum archiepiscopis, scilicet Lundoniarum, Urbis legionum, Eboracæ: cum ne unum quidem archiepiscopum unquam habuerint Britones. Primus enim Augustinus, accepto a Romano pontifice pallio, archiepiscopus in Britannia factus est. Barbaræ vero nationes Europæ, etiam olim ad fidem Christi conversæ, contentæ episcopis, de pallii prærogativa non curabant. Denique Hybernienses, Norici, Daci, Gothi, cum olim Christiani fuisse et epi-

---

[1] *Deinde.*] C. H. L.; denique, R.

[2] *Thule.*] Tile, or Tyle, in all the MSS.

[3] *Adulatorie.*] H. L. R.; adulatore, C.

scopos habuisse noscantur, nostris temporibus archiepiscopos habere cœperunt. Inde fabulator ille, ut suum Arturum ad summum evehat, facit eum Romanis bellum indicere; ante hoc bellum singulari certamine miræ magnitudinis gigantem prosternere; cum post Davidica tempora de nullo gigante legatur. Consequenter, profusiori mentiendi licentia, facit adversus eum convenire cum Romanis reges magnos orbis terrarum: scilicet, Græciæ, Africæ, Hispaniæ, Parthorum, Medorum, Itureorum, Libyæ, Ægypti, Babyloniæ, Bithyniæ, Phrygiæ, Syriæ, Bœotiæ, Cretæ: omnesque refert uno prælio ab illo devictos: cum Alexander ille Magnus et omnibus seculis clarus, per annos duodecim, in quibusdam tantorum regnorum principibus superandis sudaverit. Profecto minimum digitum sui Arturi grossiorem facit dorso Alexandri Magni. Præsertim cum, ante hanc [1]victoriam de tot magnis regibus, faciat eum commemorare suis in concione subactionem triginta regnorum, a se et illis jam factam. At non inveniet fabulator noster tot regna in orbe nostro, præter regna memorata, quæ utique nondum ille subegerat. An alium orbem somniat infinita regna habentem, in quo ea contigerunt, quæ supra memoravit? Quippe in orbe nostro nunquam talia contigerunt. Quomodo enim historiographi [2]veteres, quibus ingenti curæ fuit nihil memorabile scribendo omittere, qui etiam mediocria memoriæ mandasse noscuntur, virum incomparabilem, ejusque acta supra modum insignia, silentio præterire potuerunt? Quomodo, inquam, vel nobiliorem Alexandro Magno Britonum monarcham Arturum, ejusque acta, vel parem nostro Esaiæ

---

[1] *Victoriam.*] H. L. R.; historiam, C.

[2] *Veteres.*] C. H. L.; omitted in R.

Britonum prophetam Merlinum, ejusque dicta, silentio suppresserunt? Quid enim minus in præscientia dumtaxat futurorum tribuit suo Merlino, quam nos nostro Esaiæ: nisi quod ejus vaticiniis non audet inserere, "hæc dicit Dominus," et erubuit inserere, "hæc dicit diabolus;" quippe hoc debuit congruere vati, incubi dæmonis filio. Cum ergo nec tenuem de his veteres historici fecerunt mentionem, liquet a mendacibus esse conficta quæcunque de Arturo atque Merlino, ad pascendam minus prudentium curiositatem, homo ille scribendo vulgavit. Et notandum, quod eundem Arturum postea refert in bello letaliter vulneratum, regno disposito, ad curanda vulnera sua abiisse in illam quam Britannicæ fingunt fabulæ insulam Avallonis: propter metum Britonum non audens eum dicere mortuum, quem adhuc vere bruti Britones exspectant venturum. De successoribus vero Arturi pari impudentia mentitur; tribuens eis usque ad septimam fere generationem Britanniæ monarchiam: faciensque eorum subregulos et ministros, quos venerabilis Beda fortissimos dicit fuisse reges Anglorum, universæ Britanniæ nobiliter imperantes. Ut ergo eidem Bedæ, de cujus sapientia et sinceritate dubitare fas non est, fides in omnibus habeatur; fabulator ille cum suis fabulis incunctanter ab omnibus respuatur. Sane post Bedam non defuere, qui ab ipso seriem temporum atque eventuum nostræ insulæ ad nostram usque memoriam [1]ducerent; illi quidem minime comparandi; pro religiosa tamen opera et fideli, quanquam minus diserta narratione, laudandi. Nostris autem temporibus tanta et tam memorabilia contigerunt,

---

[1] *Ducerent.*] H. L. R.; duxerint, C.

ut modernorum negligentia culpanda merito censeatur, si litterarum monumentis ad memoriam sempiternam mandata non fuerint. Et forte hoc opus ab aliquo, sive aliquibus, jam vel inchoatum est, vel patratum: sed tamen viri venerabiles, quibus mos gerendus est, [1]hoc ipsum meæ parvitati dignantur injungere; ut et ego, quia cum divitibus non possum, saltem cum paupercula vidua aliquid de tenuitate mea mittam in gazophylacium domini. Quoniam vero Anglicanæ ordinem historiæ a quibusdam usque ad decessum regis Henrici primi novimus esse deductum; sumpto ab adventu Normannorum in Angliam exordio, media tempora succincte percurram; ut a successore ejusdem Henrici Stephano, cujus anno primo ego Willelmus servorum Christi minimus et in Adam primo ad mortem sum natus, et in secundo ad vitam renatus, narrationem, Deo volente, incipiam producere pleniorem.

EXPLICIT PROŒMIUM.

---

[1] *Hoc ipsum meæ.*] C. L.; hoc ipsum et meæ, H. R.

WILLELMI DE NOVOBURGO

HISTORIÆ ANGLICANÆ

LIBRI QUINQUE.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Willelmo Notho, primo ex Normannis rege Anglorum.

A. D. 1066. Invasion of William Duke of Normandy, Sept. 28.

ANNO a plenitudine temporis quo verbum caro factum est et habitavit in nobis M.LXVI., Willelmus cognomento Nothus, dux Normannorum, Haraldo regi Anglorum, vel dominandi libidine, vel causa ulciscendi injurias, bellum intulit: quo Haraldo bellica sorte absumpto, Anglisque expugnatis atque subactis, ducatui Normanniæ regnum Angliæ sociavit. Cumque peracta victoria, tyranni nomen exhorrescens, et legitimi principis personam induere gestiens, a Stigando, tunc temporis Cantuariensi archiepiscopo, in regem solemniter consecrari deposceret; ille, viro, ut aiebat, cruento et alieni juris invasori, manus imponere nullatenus acquievit. Aldredus vero Eboracensis archiepiscopus, vir bonus et prudens, hoc munus implevit: acutius intelligens cedendum esse tempori, et divinæ nequaquam resistendum ordinationi. Denique hoc modo hominem ferocissimum, spirantem adhuc minarum

Death of Harold, Oct. 14.

William crowned, 25 Dec.

et cædis in populum, mitem reddidit; et religiosis pro conservanda publica, tuendaque ecclesiastica disciplina, sacramentis astrinxit. A quo postea loco patris ita colebatur, ut cum ille cæteris imperaret, ab eo sibi imperari æquanimiter sineret. Contigit aliquando eundem pontificem in quadam petitione a rege repulsam passum, iratum avertere scapulam recedentem, et maledictionem pro benedictione comminari. Cujus motum ille non sustinens, ad pedes ejus procidit, veniam petiit, satisfactionem spopondit. Cumque optimates qui aderant suaderent, ut regem prostratum erigeret; "sinite," inquit, "illum jacere ad pedes Petri." Plane in hoc et quanta fuerit ferocissimi principis erga præsulem reverentia, et quanta ejusdem præsulis circa principem auctoritas atque fiducia, satis declaratum est. Porro idem rex a Stigando Cantuariensi, ut dictum est, irritatus, cum vitium ordinationis ejus, et vitæ dedecora postea cognovisset, honestam de ipso voluit habere ultionem. Accersitus enim regiis litteris ad disponendam ecclesiam Anglicanam, apostolicæ sedis legatus concilium in Anglia celebravit: in quo Stigandi sceleribus patefactis, infructuosam arborem securis canonicæ animadversionis succidit. Locum vero succisæ suscepit Lanfrancus, ex monacho Beccensi abbas Cadomensis, natione Longobardus; vir præter religiosæ vitæ meritum, in utraque litteratura, seculari scilicet et divina, clarissimus. Aldredo quoque Eboracensi ad patres suos apposito Thomas successit. Willelmus autem, postquam regnum fortiter acquisitum per annos XXI. nobiliter tenuit, cum jam sub extrema sorte decumberet, tres filios designavit hæredes. Et quidem Robertum primogenitum suum, quia paternæ pietati inofficiosus et rebellis exstiterat,

Ecclesiastical affairs; deposition of Stigand, A. D. 1070.

ducatu [1]Normanniæ contentum esse voluit. Sui vero nominis filio, in quo sibi melius complacebat, regnum Angliæ assignavit. Porro juniorem Henricum, cujus indolem propensius laudabat, multa summa donatum bene acturum prædixit.

Dormivit ergo cum patribus suis homo ab annis adolescentiæ armis acer, animo ingens, successu felix, singulare nothorum decus: sepultusque est Cadomi in monasterio Protomartyris Stephani, quod ipse a fundamentis exstruxerat, egregieque ditaverat. In ejus vero sepultura quiddam memorabile contigisse fideli narratione cognovi. Cum enim expleta exequiarum solemnitate corpus ejus in loco ad hoc præparato esset condendum; quidam accedens omnipotentis Dei [2]prætento terribiliter nomine eum ibidem sepeliri prohibuit; "terra," inquiens, "ista avito mihi jure competit; quam idem rex dum monasterium construeret, violenter mihi abstulit, nec unquam [3]postea mihi satisfecit." Obstupuere omnes qui aderant, judicio Dei, ad declarandam transitoriæ dominationis vanitatem, actum considerantes; ut princeps potentissimus qui tam late dominatus fuerat vivus, locum corporis sui capacem sine querela non haberet mortuus. [4]Denique querela illa adeo movit omnes, ut prius illi cani vivo, tanquam meliori, ad votum satisfacerent; ac deinde circa leonem mortuum justa complerent. Sane quod idem Christianos innoxios hostiliter Christianus impetiit, et tanto sibi sanguine Christiano regnum paravit, quantæ apud homines gloriæ, tantæ etiam apud Deum noxæ fuit. Cujus rei

Death of William, Sept. 6, 1087.

His burial.

Notes and Various Readings.

[1] *Normanniæ.*] C. H. L.; omitted in R.

[2] *Prætento.*] C. H. L.; præcentor, R.

[3] *Postea mihi.*] C. H. R.; postea pro ea mihi, L.

[4] *Denique.*] H. L. R.; deinde, C.

argumentum est quod a testibus fide dignis accepimus. In loco siquidem ubi victi Angli occubuerunt constructum est a victoribus monasterium Foundation of Battle Abbey. nobile beati Martini de Bello nuncupatum; quod scilicet et ad homines [1] æternus foret Normannicæ victoriæ titulus, et ad Deum propitiatio pro effusione tanti sanguinis Christiani. Denique in eodem monasterio locus ille ubi Anglorum pro patria dimicantium maxima strages facta est, si forte modico imbre maduerit, verum sanguinem et quasi recentem exsudat: ac si aperte per ipsam rei evidentiam dicatur, quod adhuc vox tanti sanguinis Christiani clamet ad [2] Deum de terra, quæ aperuit os suum et suscepit eundem sanguinem de manibus fratrum, id est, Christianorum.

CAP. II.

De Willelmo Rufo, secundo ex Normannis rege Anglorum, et de expeditione Ierosolymitana.

A. D. 1087. William Rufus; ANNO a plenitudine temporis quo veritas de terra orta est M.LXXXVII., Robertus primogenitus, in ducatu Normanniæ, et Willelmus qui [3] agnominatus est Rufus in regno Angliæ, patri defuncto successere; ordine quidem præpostero, sed per ultimam patris, ut dictum est, voluntatem commutato. Unde factum est, ut quibusdam optimatum Roberto propensiorem, tan-

---

[1] *Æternus.*] H. L. R.; omitted in C.

[2] *Deum.*] C. L. R.; dominum, H.

[3] *Agnominatus.*] H. L. R.; cognominatus, C.

quam justo hæredi et perperam exhæredato, favorem præstantibus, statumque regni turbantibus, Willelmus in principio infirmius laboriosiusque imperaret, et ad conciliandos sibi animos subditorum modestior mitiorque appareret. At postquam, perdomitis hostibus et fratre mollius agente, roboratum est regnum ejus, exaltatum est illico cor ejus, apparuitque, succedentibus prosperis, qualis [1]apud se latuisset dum premeretur adversis. Homo vecors et inconstans in omnibus viis suis; Deo indevotus et ecclesiæ gravis, [2]nuptiarum spernens, et passim lasciviens, opes regni vanissima effusione exhauriens, et eisdem deficientibus subditorum fortunas in hoc ipsum corradens. Homo typo immanissimæ superbiæ turgidus, et usque ad nauseam, vel etiam derisionem doctrinæ evangelicæ, temporalis gloriæ fœdissima voluptate absorptus. Frater vero ejus senior Robertus, cui nimirum ordine naturali regni successio competebat, minus quidem elati et ferocis animi fuit: sed in minori administratione, scilicet ducatus Normannici, claruit quod regno amplissimo administrando nunquam idoneus fuerit. Qui tamen armis tantus fuit, ut in illa magna et famosa expeditione Ierosolymitana inter fortissimos totius orbis proceres clarissimæ militiæ titulis fulserit. Porro Henricus frater junior laudabilem præferens indolem duris et infidis fratribus militabat. De suo quippe nihil ei largientes, ea etiam quæ pater illi testamento reliquerat abstulerunt. Cumque fratri [3]minimo paulatim ad provectum tendenti inviderent; eorum ille insidias in

his conduct,

and character.

---

[1] *Apud se.*] C. H. L.; qualis latuisset, R.

[2] *Nuptiarum.*] H. L. R.; nuptias, C.

[3] *Minimo.*] C. H. L.; nimio, R.

Ecclesiastical affairs.

tuto se continens prudenter eludebat. Circa hoc tempus Lanfranco Cantuariensi archiepiscopo viam universæ carnis ingresso, Anselmus abbas Beccensis successit, natione et ipse Longobardus, Lanfranci olim discipulus, vir sanctus et excelsus in verbo gloriæ. Eboracensis quoque ecclesiæ præsulatum Thoma defuncto Gerardus suscepit. Sane

The first crusade, A. D. 1095.

sub memorati regis principatu, suscitavit Dominus spiritus Christianorum contra Sarracenos, occulto Dei judicio, longo jam tempore tanquam jure hæreditario possidentes sanctuarium Dei, id est, loca sacra, in quibus redemptio nostra celebrata est. Factus est ergo, per Urbani pontificis Romani et aliorum servorum Dei religiosam operam, magnus

A. D. 1096.

populi Christiani concursus. Fortissimi duces charactere Domini insigniti, et numerosissima stipati militia, expeditione laboriosissima orientis regna penetrantes, Niceam Bithyniæ, Antiochiam Syriæ

Capture of Jerusalem, July 15, A. D. 1099.

urbes amplissimas, et ad ultimum Sanctam Civitatem, pio et felici sudore ceperunt. E quibus fuit Robertus dux Normanniæ in primis clarus. Qui nimirum, cum eidem expeditioni necessaria præpararet, et pecunia illi minus copiosa suppeteret, accepta a fratre Willelmo summa non modica Normanniam illi apposuit; sicque cum reliquis principibus Christianis laudabile iter arripiens, cunctis prospere gestis, post annos aliquot repatriavit. Rex autem Willelmus prolongans iniquitatem sibi, et in exitium proprium contra stimu-

Anselm exiled.

lum calcitrans, venerabilem Anselmum cum modestia corripientem, et enormia quæ ab eo vel sub eo gerebantur corrigere volentem, non pertulit; sed spoliatum rebus fere omnibus tanquam regno contrarium ab Anglia expulit. Verum dum in oriente a nostris proceribus fortiter atque feliciter ageretur, idem rex, propellentibus eum ad interi-

tum malis suis, condignum effrænatæ superbiæ finem incurrit. Quippe in venatione sagitta proprii militis homo ferocissimus pro fera confossus interiit; completumque in eo est illud: "Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani, et transivi et ecce non erat, quæsivi eum et non est inventus locus ejus."

Death of William Rufus, A. D. 1100, Aug. 2.

CAP. III.

De Henrico tertio ex Normannis rege Anglorum, et de quibusdam quæ sub ejus regno contigerunt.

ANNO a plenitudine temporis quo misit Deus filium suum in mundum M.C., regi Willelmo infeliciter mortuo [1]frater Henricus successit, filiorum quidem Willelmi magni ordine nativitatis novissimus, sed prærogativa primus. Quippe, aliis in ducatu patris natis, solus ipse ex eodem jam rege est ortus. Hac ratione inducti, et præterea laudabili ejus indole illecti, pontifices et proceres Angliæ fratrem Robertum in oriente adhuc constitutum, quem ex ducatu non bene administrato constabat regno administrando fore minus idoneum, exspectandum minime censuerunt, eumque quem aptum esse regimini signis non fallacibus colligebant, in regem solemniter sublimarunt. Qui mox salubri usus consilio venerabilem Anselmum ab exsilio revocavit; pravas consuetudines, quæ sub fratre inoleverant, abrogavit; pacis et æquitatis jura, quoad regi no-

Henry the First, A. D. 1100.

[1] *Frater Henricus.*] C. H. L.; frater suus Henricus, R.

vitio licebat, firmavit. Multa enim adhuc pro tempore prudenter dissimulabat, ne rigore subito subditi terrerentur: caute prævidens post reditum fratris tumultus sibi publicos minime defuturos, quod et contigit.

Robert Duke of Normandy lands in England, A. D. 1106.

Cum enim ille, ex orientis partibus cum uxore quam sibi in via desponderat reversus, Normanniam recepisset, instigantibus eum quibusdam Angliæ proceribus, quibus jam Henricus formidabilis esse cœperat, fratri bellum, nisi regnum sibi resignaret, indixit; armatam classem in Angliam duxit, cui mox adjuncti sunt qui a fratre desciverant. Sed prudentia fraterna homo levis et inconstans delusus, infecto negotio Normanniam rediit, fratrique cum regno regnandi securitatem reliquit. Cumque per annos aliquot Normanniæ incubans eam sua mollitie perderet, et improbi nullo publicæ disciplinæ metu coerciti libere grassarentur; invitatus a majoribus ejusdem provinciæ rex Henricus civili magis animo quam hostili affuit, et plurima ejus parte in deditionem recepta, tandem fratrem, fusis ejus copiis apud Tenerchebrai, in bello cepit.

Battle of Tinchebrai, 28 Sept. A. D. 1106.

Sic itaque vir magnus et magnorum in remotis mundi partibus operum, fortunæ invidia proditus, in manus junioris fratris, quem olim irritaverat, incidit, et post tantam militiæ claritatem in fratris quidem, sed tamen minus fraterna custodia, inglorius reliquum vitæ suæ tempus exegit. Henricus autem regno Angliæ socians ducatum Normanniæ, sicut pater olim ducatui Normanniæ regnum sociaverat Angliæ, nomen celebre et grande adeptus est, juxta nomen magnorum qui sunt in terra.

Ecclesiastical affairs.

Porro venerabilis Anselmus Cantuariensis ex Gallicano exsilio ad propriam sedem regressus, et post annos aliquot viam universæ carnis ingressus, sortitus est nomen grande juxta nomen magnorum qui sunt in cœlo.

Successit ei Radulphus abbas Sagiensis, vir religiosus et prudens. Gerardo vero Eboracensi defuncto Thomas secundus successit, ætate quidem juvenis; sed gravitate et sinceritate morum prædecessori suo valde dissimilis. Idem enim Gerardus homo quidem acutus et litteratus fuisse dignoscitur; sed, vita lubricus, in emungendis per indecoras etiam occasiones subditorum marsupiis callidus, et, ut plurimi asseverant, maleficiis etiam assuetus, Deo et hominibus invisus inventus est. Quod et ejus mors horrenda et post mortem corpori ejus negata pontificalium exequiarum solemnitas declararunt. Quippe apud Suthwellam cum, pransus in horto juxta cubiculum, clericis prope spatiantibus, super cervical sub divo quiesceret, letali sopore diriguit. Corpus ejus raro agmine Eboracam delatum, neque clericis neque civibus cum pompa exequiali ex more occurrentibus, sed pueris, ut dicitur, sandapilam lapidantibus, extra ecclesiam sine honore sepulturæ est traditum. Ille autem qui ei successit, exemplo ejus territus, [1] lavansque manus suas in sanguine peccatoris, laudabiliter in officio suo conversatus est. Progressiores vero annos non vidit, raptus, ut credo, ne malitia mutaret intellectum ejus. De quo nimirum rem memorabilem, viro veracissimo referente, cognovi, quam non silebo. Ægrotanti a medicis [2] dictatum est ut fœminæ pro remedio misceretur, pronuntiantibus hoc solo morbum fore curabilem. Instabant amici ut fieret; protestantes Deum minime offensum iri, dum hoc pure pro remedio non pro voluptatis illecebra fieret. Visus est assentiri ne contristaret amicos. Fœmina decentis formæ in

Gerard archbishop of York.

---

[1] *Lavansque.*] H. L. R.; lavit, C.

[2] *Dictatum.*] H. L. R.; dictum, C.

secretum ejus intromittitur. Postea vero urinam inspicientibus medicis, assensio illa pro placandis amicis simulatoria fuisse declaratur. Objurgantibus ergo eum amicis, quod quasi semetipsum occideret, qui medicorum præcepto non pareret, "silete," inquit, "nullus vestrum mihi ulterius verbi hujus virus insibilet; nam propter salutem carnis tandem moriturae immortale decus pudicitiæ non amittam." Huic ergo ex eadem ægritudine, ut creditur, feliciter mortuo, pro qua curanda Deum offendere noluit, Turstinus [1] vir bonus et prudens successit. Porro Radulpho Cantuariensi apposito ad patres suos, Willelmus, qui regularium clericorum apud [2] Chiechiam prior exstiterat, cathedram ejus suscepit. Has fuisse novimus metropolitanorum successiones sub rege Henrico. Idem autem rex ex Matilde religiosa regina geminam in sexu dispari [3] suscepit sobolem; et filiam materni nominis jam nubilem Henrico imperatori Romano petenti despondit: filium vero aviti nominis, qui successor sperabatur, jam puberem sinister casus abstulit, cum turba nobilium juvenum marinis beluis escam datum. Et, quoniam Matildis regina jam obierat, procreandorum causa hæredum rex [4] filiam ducis Lotharingiæ duxit uxorem, de qua tamen liberos non suscepit. Unde filiam, postquam imperator non relictis ex ea hæredibus in fata concesserat, ex Alemannia revocatam, illustri comiti Andegavensi Gaufrido despondit, ut vel nepotes ex ea successores haberet. Factoque concilio, eidem

Henry's children.

A. D. 1121.

---

[1] *Vir bonus et prudens.*] H. L. R.; vir bonus successit, C.

[2] *Chiechiam.*] H. R.; Chichiam, C. Chicchiam, L.

[3] *Suscepit.*] H. L.; susceperat, C. R.

[4] *Filiam ducis Lotharingiæ.*] Adela or Adelaide, daughter of Godfrey, comte de Louvain, and duc de la basse Lorraine; this alliance took place in Feb. 1121.

filiæ suæ et susceptis vel suscipiendis ex ea nepotibus, ab episcopis, comitibus, baronibus, et omnibus qui alicujus videbantur esse momenti, [1]regnum cum ducatu Normanniæ fecit jurari. Regnavit autem [2]in multa felicitate et gloria annis XXXV. et mensibus aliquot; quibus expletis, dormivit cum patribus suis. Homo multis quæ decerent principem bonis ornatus: quæ tamen [3]plurimum denigrabat in concupiscentia fœminarum imitando petulantiam Salomonis. Feras quoque propter venationis delicias plus justo diligens, in publicis animadversionibus cervicidas ab homicidis parum discernebat. Corpus ejus cerebro et intestinis ejectis, salitum coriisque insutum, a Normannia in Angliam delatum et, apud Radingum in monasterio, cujus ipse devotus fundator largusque ditator exstiterat, sepultum est. Porro homo ille qui, pretio magno conductus, cerebrum ejus extraxerat, intollerantia fœtoris, ut dicitur, infectus atque extinctus est: sicque cum Helisei mortui corpus vivificaverit mortuum, illius jam mortui corpus mortificavit vivum.

He settles the crown on Matilda, A.D. 1126.

Death of Henry I., 1 Dec. A.D. 1135; his character.

A.D. 1136.

---

[1] *Regnum cum ducatu.*] H. L.; regnum Angliæ cum, &c. C. R.

[2] *In.*] H. L. R.; cum, C.

[3] *Plurimum.*] H. L. R.; multum, C.

CAP IV.

Quomodo Stephanus contra jusjurandum invasit regnum Anglorum.

Stephen. A.D. 1135.

ANNO a partu virginis M.C.XXXV. defuncto sed nondum sepulto clarissimo rege Anglorum et duce Normannorum Henrico,[1] Stephanus Bononiensis ejus ex sorore nepos, regnum Anglorum invasit. Siquidem Stephanus major comes Blesensis, majoris Willelmi filiam memorabilem fœminam uxorem duxerat, et ex ea quatuor susceperat filios. Quo nimirum in partibus orientis defuncto, mater mirabilis primogenito, quod remissioris [2]esset ingenii et tanquam degener videretur, prudenter amoto, [3]Theobaldum filium in quo sibi bene complacebat, ad plenitudinem hæreditatis provexit. Stephanum adhuc impuberem regi avunculo nutriendum promovendumque direxit; quartum vero, id est, Henricum, ne soli seculo genuisse [4]liberos videretur, apud Cluniacum tonsoravit. Processu [5]vero temporis rex Henricus unicam comitis Bononiensis filiam, ad quam tota spectabat hæreditas, nepoti Stephano copulavit; in Anglia quoque plurima collargiens. Fratri autem ejus Henrico Cluniacensi monacho dedit abbatiam Glastoniensem, ac postmodum episcopatum adjecit Wintoniensem. Cum

---

[1] *Stephanus Bononiensis.*] H. L.; Stephanus comes Bononiensis, C. R.

[2] *Esset.*] H. L.; omitted in C. R.

[3] *Theobaldum.*] H. R.; Teodbaldum, C. L.

[4] *Liberos.*] H. L. R.; filios, C.

[5] *Vero.*] C. L.; omitted in H. R.

ergo, ut prædictum est, rex Henricus obiisset, [1] idem Stephanus sacramenti, quod filiæ ejus de conservanda fidelitate præstiterat, prævaricator regnum arripuit, annitentibus præsulibus atque principibus eodem sacramento astrictis. Denique Willelmus Cantuariensis archiepiscopus qui primus juraverat, unxit eum in regem, assistente et cooperante Rogerio Salesbiriensi episcopo, qui secundus juraverat, et juraturis singulis juramenti formam expresserat. Et archiepiscopus quidem ejusdem, ut creditur, perjurii merito, ipso prævaricationis suæ anno defecit. [2] Episcopus vero post annos aliquot, ipso rege divinæ in illum ultionis ministro, miserabili exitu vitam finivit, ut plenius suo loco dicetur. Forte tamen arbitrati sunt obsequium se præstare Deo, dum suo perjurio tanquam dispensatorio ecclesiæ regnique profectibus melius providerent: eo quod in defuncti principis moribus et actibus plura sibi merito displicuissent, quæ princeps mero ab eis creatus beneficio, eorum, ut credebant, libenter emendaret consilio. Stephanus ergo ut contra jus humanum pariter et divinum, humanum scilicet, quia legitimus hæres non erat, et divinum, id est violata jurisjurandi religione, sublimaretur in regem, [3] pactus est quæcumque præsules et proceres exigere voluerunt, quæ postea per ejus perfidiam in irritum cuncta cesserunt. Dei enim judicio bona minime venire debuerunt, propter quæ sapientes potentesque illi malum tam enorme faciendum decreverunt.

His coronation, 22 Dec. A.D. 1135.

---

[1] *Idem.*] C. L. R.; itidem, H.

[2] *Episcopus, &c.*] Compare Malmesbury, 692-3. (Gesta Regum Anglorum atque Historia Novella. Londini: Sumptibus Societatis. 1840.)

[3] *Pactus est.*] See Malmesbury, 707; his charter is dated at Oxford, A.D. 1136.

CAP. V.

Quod Stephanus fausta habuerit regni principia.

Early part of Stephen's reign prosperous.

QUOS quidem priores regni sui annos rex Stephanus faustos habere visus est; rege Scottorum David qui Northumbriam trans fluvium Tinum irruperat, magnis viribus repulso, et domito; Baldewino de Redveriis, qui contra eum rebellare cœperat, expugnato atque in exsilium acto; rebus quoque in Normannia fortiter et feliciter gestis. Anno vero tertio et quarto cœperunt contra perjurum et pactorum etiam, quæ in promotione sua fecerat, prævaricatorem mala increscere, plurimi et fortissimi rebellare; ipse jam exhaustis avunculi thesauris minus posse et mollius agere. Initia malorum hæc. Cum ergo in australibus Angliæ partibus contra eos qui a se defecerant, et hostiliter agebant, casso labore sudaret, Scottorum redivivus furor erumpens Northumbriam crudelissima [1]depopulatione exinanitam obtinuit; et amne Tino transmisso, neque sexui neque ætati parcens, usque ad fluvium Tesam pervenit: non quidem ibi debacchandi sibi limitem statuens, sed totam Deirorum provinciam cum Eboraca civitate spe jam indubia possidens. Provinciales vero, cum nullum, vel a rege vel a Transhumbranis provinciis, [2]sperarent auxilium, bonæ memoriæ Turstini archiepiscopi monitis animati, pro animabus suis, pro conjugibus et liberis

Invasion of the Scotch.

[1] *Depopulatione.*] H. L. R.; spoliatione, C.

[2] *Sperarent.*] H. L. R.; sperassent, C.

pugnandum duxerunt, atque unanimiter conglobati contra multitudinem immanitate terribilem, non longe a flumine Tesa in campo steterunt; numero quidem longe impares; sed piæ justæque causæ fiducia multum præstantes. Denique Scotti mane castris incensis flumen [1] transeunt, et objectam paucitatem derisui habentes, audacter in pugnam ruunt. At non diu prælium tractum est, ubi nihil aut parum gladiis actum. Levis enim armaturæ homines, confodientibus eos eminus jaculis, mox terga dederunt, nostrisque cum victoria campum reliquerunt. Cæsa referuntur [2] in illa vel pugna vel fuga Scottorum multa millia, et rex David, raro quidem milite sed multo dedecore comitatus, refugit in propria. Hoc bellum Deo propitio adversus Scottos feliciter gestum est anno regis Stephani quarto, mense Augusto. Et post menses aliquot [3] Albericus Ostiensis episcopus, apostolicæ sedis legatus, concilium Lundoniis celebravit; ubi Theobaldus abbas Beccensis, rege connivente, cathedram ecclesiæ Cantuariensis suscepit.

Battle of the Standard, A.D. 1138.

Ecclesiastical affairs.

---

[1] *Transeunt.*] H. L. R.; transierunt, C.

[2] *In illa vel pugna vel fuga.*] H. L. R.; in illa pugna Scottorum, C.

[3] *Albericus.*] C. H. L; Albertus, R.

CAP. VI.

De Rogerio Salesbiriensi, et Alexandro Lincolniensi episcopis, et quomodo capti sunt a rege Stephano.

A.D. 1139.

POST hæc rex [1]Oxenefordiæ constitutus, pessimis consiliis ita est depravatus, ut ecclesiasticorum virorum inhiando pecuniis, impias eis manus injiceret, et sacris non deferendo ordinibus, personæ regiæ [2]inexpiabilem nævum inureret. Quippe Rogerium Salesbiriensem et Alexandrum Lincolniensem, nobilissimos et [3]potentissimos tunc in episcopis Anglorum, cum eos paulo ante ad se venientes hilari facie suscepisset, repente tanquam personas vilissimas atrocium injuriarum reas, captos inclusit, arctavit, pecuniis et castellis nudavit. Sane de hujus Rogerii primordiis atque progressibus, quoniam se præbet occasio, pauca dicenda sunt; ut in fine ejus miserrimo altitudo divini consideretur judicii. Idem sub regno Willelmi junioris sacerdos admodum tenuis in quodam, ut dicitur, suburbano Cadomensi de officio vivebat. Eodem tempore Henricus junior fratri regi militans, casu ex itinere cum comitibus divertit ad ecclesiam in qua ille ministrabat; petiitque sibi celebrari sacra. Sacerdos vero petitione suscepta, ad incipiendum promptus et ad finiendum succinctus, in utroque militibus sic placuit, ut dicerent tam aptum militibus reperiri non posse capellanum. Cumque regius ille juvenis diceret,

Stephen imprisons the bishops.

History of Roger, bishop of Salisbury;

---

[1] *Oxenefordiæ constitutus.*] Stephen held a great council at Oxford, 24th of June. Malmesbury, 716.

[2] *Inexpiabilem.*] H. L. R.; inexpugnabilem, C.

[3] *Potentissimos tunc.*] H. L.; potentissimos viros tunc, C.

"sequere me," non secus illi adhæsit quam Petrus olim regi cœlesti idem dicenti. Petrus enim relicta navicula regem regum; ille vero relicta ecclesia secutus est juvenem regium: factusque illi et ejus militibus capellanus ad libitum, cæcus præstabat cæcis ducatum. Et cum esset fere illiteratus, innata tamen astutia ita callebat ut domino suo in brevi carus existeret, et secretiora ejus negotia procuraret. Postquam autem idem dominus ejus regnum sortitus est, eum, tanquam ante regnum et in regno bene de se meritum, ad Salesbiriensem provexit episcopatum: quin etiam illi, tanquam in multis probato, fideli et industrio, publicas administrationes commisit; ut esset non tantum in ecclesia magnus, sed etiam in regno a rege secundus. Denique amplas exercendæ avaritiæ occasiones nactus, ex utroque officio, scilicet ecclesiastico et seculari, ingentes coacervavit divitias, non dispergendas dandasque pauperibus, sed vanissimis usibus applicandas. Duo enim nobilia sumptuosissimo opere castella, scilicet Divisas et Scireburnam, construxit; vanissime satagens ne reciperent comparationem in regno. Alexandro quoque nepoti suo, rege sibi nihil negante, Lincolniensis ecclesiæ sedem obtinuit; qui cum esset cordis [1] latissimi avunculum æmulans duo et ipse non ignobilia expensis profusissimis castella exstruxit. Et, quoniam hujusmodi exstructio episcopalem honestatem minus decere videbatur, ad tollendam illius exstructionis invidiam et quasi expiandam maculam, totidem monasteria construens, collegiis religiosis implevit. Cum autem inclytus rex Henricus a singulis regni præsulibus atque proceribus de conservanda filiæ

---

[1] *Latissimi.*] H. L. R.; clarissimi, C.; vel latissimi being interlined in a contemporary hand.

suæ in successione regni fidelitate sacramentum exigeret; memoratus Salesbiriensis idem sacramentum uti superius dictum est, non solum in propria persona hilariter præstitit, verum etiam aliis præstituris, tanquam vir prudens et a rege secundus, ad nutum regium caute destinxit. Sed rege defuncto, qui ei tantæ in hoc seculo claritatis auctor exstiterat, circa legitimos ejus hæredes infidus, ut Stephanum sacramento illo æque astrictum sibi alliceret, non solum non est veritus incurrere perjurium, verum etiam aliis insigne pejerandi præstruxit exemplum. Eidem quoque sublimato in regem se talem exhibuit, ut obsequiorum gratia præclaram apud illum habere fiduciam videretur. Tantis ille beneficiis ingratus, et in ipsum episcopum, cujus opera nunquam episcopalia fuere, ultor divinitus ordinatus, eundem tanquam exigui hominem momenti, primo carcerali custodia, postmodum etiam cibi inopia, et nepotis ejus, qui cancellarius fuerat regius, intentato supplicio, ita coarctavit, ut duo illa præclara castella, in quibus thesauri ejus erant repositi, resignaret. Quo facto claruit, ex vi doloris, quantum ejus cor infecerit mundani virus amoris. Nam juxta veracissimam beati Gregorii sententiam, quantum cum habentur temporalia hæret amor, tantum cum subtrahuntur urit dolor. Denique grandævus episcopus ex eorum amissione, in quorum exstructione vel congestione Deum vehementer offenderat, vi doloris absorptus, atque in amentiam versus, ita ut indecentia vel faceret vel diceret, perspicuo Dei judicio vitam longo tempore splendidissimam infelicissimo fine [1] conclusit. Alexander vero Lincolniensis, qui cum eo captus fuerat,

his death.

[1] *Conclusit.*] H. L. R.; complevit, C.

eisdem quibus ille modis ad resignandas munitiones quas exstruxerat angariatus est; quibus resignatis, ægre relaxatus est; divinum circa se judicium, si sapuit, venerans et saniora meditans. Sed nec ipsi regi, quem virgam furoris Domini fuisse constat erga memoratos episcopos, in prosperum cedebat, quod instigante vel odio personarum, vel ambitu pecuniarum, sacris minime ordinibus deferebat: idque sequentia declarabunt.

CAP. VII.

Quomodo Stephanus regiam auctoritatem amiserit cum Normannia.

PAUCIS siquidem diebus elapsis, Matildis olim imperatrix filia regis Henrici in Angliam venit, et contemplatione juramenti olim sibi de regno præstiti, multorum procerum corda commovit, cum se jam plurimi proprio instinctu contra regem Stephanum erigere minime formidarent. Itaque divisum est regnum, quibusdam Stephano, quibusdam vero dictæ imperatrici, favorem opemque præstantibus; et completum est illud Dominicum; "Omne regnum in se divisum desolabitur." Ita enim per discursus excursusque hinc inde hostiles, rapinis et incendiis paulatim dilaniata atque attenuata est Anglia, ut ex regno florentissimo infelicissimum videretur. Jam omnis regii nominis terror, jam omnis disciplinæ publicæ vigor in ventum abierat; et sublato legum metu, libido et licentia passibus æquis currebant. Malis ergo quotidie crebrescentibus, jam versa erat in luctum ecclesiæ cithara, et populus sub multiplici geme-

A.D. 1139. Arrival of the empress in England, Sept. 30.

State of England.

bat jactura. Rebus in Anglia se ita habentibus, Andegavensis comes Normanniam cum exercitu pervagatur; totamque in brevi uxoris et filii nomine in suam potestatem [1] traducit; nemine se opponente qui ejus valeret impetum sustinere. Cum rege quippe Francorum qui regi Stephano fœderatus videbatur, prudenter colluserat, ne quid ab eo impedimenti pateretur, quo minus prosperaretur, in his quæ intendebat.

Stephen loses Normandy.

CAP. VIII.

Quomodo rex Stephanus captus est in bello apud Lincolniam.

A.D. 1140. Stephen besieges Lincoln, 25 Dec.;

SEXTO regni sui anno rex Stephanus castrum Lincolniense obsedit; quod Ranulphus comes Cestrensis dolo intraverat, et tenebat: protractaque est obsidio a diebus Natalis Dominici usque ad [2] Hypapanti Domini. Idem autem comes ut obsidionem solveret, Gloucestrensem [3] comitem, regis Henrici filium nothum, suum vero socerum, aliosque fortissimos proceres cum ingentibus copiis secum adducens, regi, ni cederet, bellum denuntiavit. Rex vero, eorum adventu præcognito, vires undecumque contraxerat: et turmis extra urbem dispositis, ut exciperet venientes, prælium cum multa fiducia instruebat. Nam et ipse

the earl of Gloucester marches to relieve it.

---

[1] *Traducit.*] C. H. L.; redegit, R.

[2] *Hypapanti Domini.*] Ipapanti or Ypapanti, C. H. L. R. (Ὑπαπαντή.) The feast of the Presentation of our Lord in the Temple, or the Purification of the Virgin, 2 Feb.

[3] *Comitem.*] H. L. R.; comitem Robertum, C.

bellator erat robustissimus, et militum numero ampliore subnixus. Huc accedebat quod hostilis exercitus longo et hiemali itinere fatigatus, otio, quo recrearetur, quam prælio, quo periclitaretur, magis idoneus videbatur. Qui tamen numero quidem et apparatu impar, sed solis animis præstans, eo quod sibi tam longe progresso a propriis nullum in hostium finibus videret esse locum effugii, constanter in bellum prorupit. Rex ipse cum sua turma amotis equis in pedes consistens, equitum turmas, ad dandos vel excipiendos primos belli ictus, in fronte disposuerat; quibus primo hostilis equitatus [1]impressu victis atque in fugam actis, totum pondus prælii in regiam turmam versum est. Ibi quidem acerrime pugnatum est, rege ipso in primis fortiter agente; quo tandem capto et turma ejus profligata, victor exercitus urbem diripiendam ovans ingreditur, et captivus insignis dictæ imperatrici transmissus, apud Bristou custodiæ mancipatur.

A.D. 1141. Defeat and capture of Stephen, 2 Feb.

CAP. IX.

Quomodo rex Stephanus liberatus est per captionem comitis Gloucestrensis.

Arrogant conduct of the empress.

IGITUR regii casus infelicitate comperta; imperatrix ad summum evehitur, et fere totius regni favoribus honoratur. Verum stulta apparuit, postquam elevata est in sublime. Ita enim ex recenti felicitate successuum corde intu-

[1] *Impressu.*] C. L. R.; in pressu, H.

muit et verbis intonuit, ut intolerabili fastu fœmineo optimatum contra se pendulos adhuc animos inflammaret. Cives quoque Lundonienses, qui eam favorabiliter prius susceperant, expulerunt eam, superbiam ejus non ferentes. Unde indignata regem, qui judicio Dei in manus ejus inciderat, et adhuc indulgentius custodiebatur, compedibus oneravit, eo ipso divini severitatem judicii circa eum molliens, et ut postea claruit, liberationem ejus accelerans. Evolutis enim diebus paucis, cum avunculo suo rege Scottorum et fratre suo Roberto, turrim Wintoniensis episcopi obsidens, fortunæ inconstantiam et, effrenatæ superbiæ merito, prioris jacturam gloriæ experta est. Denique idem episcopus regis germanus, homo multæ in regno potentiæ, callidus et pecuniosus supra modum, apostolicæ quoque sedis legatus in Anglia, ad solvendam obsidionem, ex Cantia, quam solam casus non flexerat regius, Willelmum Iprensem cum regina, et ex aliis provinciis plurimos dominationis fœmineæ fastu irritatos accersivit. Cumque jam immensas contraxisset copias, per dies aliquot uterque exercitus excubabat in castris, et præter eos qui ex castris egressi pro ostentatione virium exercebantur, vacare videbatur. Sed advenientes magnæ ex Lundoniis copiæ, ita eorum qui dictæ imperatrici adversabantur auxerunt exercitum, ut ipsa jam impar ad pugnam, civitate Wintonia relicta et direptioni exposita, evadere curaret per fugam. Captus est in fuga illa Robertus frater ejus, comes Gloucestrensis, cum aliis plurimis. Porro David rex Scottorum, ne incideret in manus hostium, persequentes arte [1] elusit; et quibusdam eum

Defection of the Londoners.

Siege of Winchester.

Capture of the earl of Gloucester, 14 Sept. A.D. 1141.

---

[1] *Elusit.*] H. L. R.; illusit, C.

caute deducentibus cum multo metu atque periculo ad propria rediit. Sane insignium captivorum, scilicet regis et comitis, commutatio facta est, et, perseverantibus inimicitiis, uterque pro altero sibi et suis est redditus.

Liberation of Stephen.

CAP. X.

Quomodo imperatrix fugit de Oxenfordia, et de concilio Lundoniensi.

A.D. 1142.

CUM ergo rex et imperatrix jugi discordia disceptarent, quandoque partes æquabantur, quandoque vero præstabat altera; fortunæ volubilitatem in brevi expertura, quod ex suppositis clarebit. Sequenti [1]enim anno rex Stephanus apud Wiltonam munitionem construens, repentina hostium irruptione contritus, et plurimis suorum amissis in fugam actus est. Captus est ibidem dapifer regis Willelmus, cognomento Martellus; qui mox pro sui corporis liberatione nobile castellum Schireburnense resignavit. Eodem anno fortuna retrograda rex imperatricem in Oxenfordia per menses aliquot obsidione conclusit. Illa vero diutinæ obsidionis impatiens occasionem fugæ ex temporis qualitate nacta, noctis et nivis beneficio in veste alba Tamensim fluvium crassa glacie superstratum transiit: et hoc modo evadens in tutiora se loca recepit. Rex autem oppidum memoratum obtinuit. Hoc successu priorum eventuum dedecus quantulumcunque detergens, post tanta divinæ vel

Escape of the empress from Oxford.

---

[1] *Enim.*] C. H. L.; autem, R.

Ecclesiastical affairs. A.D. 1142.

districtionis vel miserationis experimenta, viris ecclesiasticis de cætero mitior visus est: et concilio quod sequenti anno Lundoniis ab Henrico Wintoniensi episcopo apostolicæ sedis legato, pro quiete et prærogativa ordinis clericalis, celebratum est, benigne interfuit, et favoris regii suffragium non negavit. Nam, quia tunc in Anglia malis increscentibus parum sacris deferebatur ordinibus, eratque fere in omnibus sicut populus sic sacerdos, in eodem concilio statutum est, ut quicunque in clericum vel in monachum violentas manus injiceret, excommunicatus solemniter denuntiaretur, et ad Romanum pontificem absolvendus mitteretur. Ipso anno nondum finito Cantuariensis archiepiscopus super Wintoniensem episcopum ordinariam potestatem habens, et Wintoniensis super Cantuariensem Romanæ legationis potestatem exercens, dum hæ duæ potestates se mutuo sibi colliderent, ecclesiarum pace concussa, Romanum pontificem adierunt, et quæstionem tanto [1] gratiorem quanto ponderosiorem Romanis auribus intulerunt. Et alter quidem in causa præstantior, neuter vero inexhausto sacculo, reversus est.

---

[1] *Gratiorem.*] H. L. R.; graviorem, C.

CAP. XI.

De vita scelerata et condigno interitu Gaufridi de Magna Villa.

EODEM tempore rex Stephanus cepit Gaufridum de Magna Villa in curia sua apud Sanctum Albanum: non quidem honeste et secundum jus gentium, sed pro merito ejus, et metu; scilicet, quod expediret quam quod deceret plus attendens. Erat enim idem Gaufridus homo audacissimus, et magnarum virium, simul et artium; præclaram illam arcem Lundoniensem cum duabus aliis munitionibus non ignobilibus possidens, et subtili astutia ingentia moliens. Cum ergo propter hæc ipsi esset regi terribilis, acceptam ab eo injuriam rex caute dissimulabat, et tempus opportunum, quo se ulcisceretur, observabat. Injuria vero quam regi nequam ille intulerat talis erat. Rex ante annos aliquot episcopi, ut dictum est, Salesbiriensis thesauros adeptus, summa non modica regi Francorum Lodovico transmissa, sororem ejus Constantiam Eustachio filio suo desponderat; intendens affinitate tanti principis contra comitem Andegavensem ejusque filios successurum sibi filium roborare: eratque hæc cum socru sua regina Lundoniis. Cumque regina ad alium forte vellet cum eadem nuru sua locum migrare, memoratus Gaufridus arci tunc præsidens restitit; nuruque de manibus socrus pro viribus obnitentis abstracta atque retenta, illam cum ignominia abire permisit.

A.D. 1143. Stephen seizes Geoffrey de Mandeville.

Postea vero reposcenti, et justum [1] motum pro tempore dissimulanti, regi socero insignem prædam ægre resignavit. Et videbatur hæc injuria oblivioni jam tradita: cum ecce, congregatis per edictum regium apud Sanctum Albanum proceribus, prædo ille inter cæteros affuit, quem rex, illico temporis opportunitatem nactus, justissimæ indignationis loris astrinxit; eique arcem Lundoniensem cum duobus reliquis quæ possidebat castellis extorsit. Munitionibus ergo nudatus, sed tamen relaxatus, homo ille quietis nescius, animo ingens, astu vix comparabiliter præditus, et supra modum sapiens ut faceret malum, collecta improborum manu, monasterium Rameseyense invasit; nec veritus, expulsis monachis, locum tam celebrem et sanctum facere speluncam latronum, et sanctuarium Dei convertere in domicilium diaboli, crebris eruptionibus atque excursionibus vicinas infestavit provincias. Deinde sumpta ex successu fiducia, longius progrediens, regem Stephanum acerrimis fatigavit terruitque incursibus. Eo sic debacchante videbatur dormire divinitas, et non curare res humanas, vel etiam suas, id est ecclesiasticas: dicebaturque a laborantibus piis, "exsurge, quare obdormis Domine?" At postquam, ut ait apostolus, sustinuit Deus in multa patientia vasa iræ apta in interitum, "excitatus est," ut ait propheta, "tanquam dormiens Dominus, et percussit inimicos suos in posteriora," id est, in fine, quorum anteriora felicia videbantur. Denique paulo ante impii illius interitum, sicut veraci multorum relatione compertum est, parietes ecclesiæ quam invaserat, et claustri adjacentis, verum sanguinem sudarunt: quo, ut postea

---

[1] *Motum.*] C. L. R.; metum, erroneously, in H.

claruit, significabatur et immanitas facinoris, et jam imminens judicium ejusdem immanitatis. Verum, cum improbi in [1]reprobum sensum dati signo tam horribili minime terrerentur, nequam ille castellum hostile oppugnans, inter consertas suorum catervas, vilissimi peditis sagitta in capite percussus est. Quo vulnusculo vir ferocissimus, quamvis illud primo derideret, post aliquot dies absumptus, ecclesiastici anathematis vinculum, nunquam eo absolvendus, secum portavit ad inferos. Duo etiam satellites ejus crudelissimi, quorum unus equitibus, alter peditibus præerat, diversis casibus interiisse feruntur. Ille enim equo decidens, eliso ad terram capite excussoque cerebro exspiravit: alter vero Rainerus nomine, præcipuus ecclesiarum effractor atque incensor, cum uxore sua transfretans, iniquitatum suarum pondere, in medio mari, navim qua vehebatur fecit immobilem. Quod cum maximo nautis et aliis qui simul vehebantur esset stupori, antiquo exemplo jacta est sors, et cecidit sors super Rainerum. Et, ne forte hoc casu accidisse videretur, iterum et tertio sorte jacta et fideli inventa, judicium Dei declaratum est. Itaque ne universi cum ipso et propter ipsum perirent, expositus est in scapha cum uxore et pecunia male acquisita. Navis illico expedita est et cursu solito ferebatur. Scapha vero pondere peccatoris subsedit, fluctibusque absorpta est.

Death of Geoffrey de Mandville; A.D. 1144.

---

[1] *Reprobum.*] H. L. R.; improbum, C.

CAP. XII.

De Roberto Marmiun et ejus interitu.

Excesses of Robert Marmion;

SANE memorato invasori duo in Anglia consimiles fuisse noscuntur, Robertus, scilicet cognomento Marmiun, qui expulsis monachis ecclesiam Coventrensem, et Willelmus Albemarlensis, qui exclusis regularibus clericis ecclesiam invasit et polluit Brelintoniensem. Quorum alter, scilicet Robertus, divini pondere judicii contritus est: alter vero, id est, Willelmus, clementiæ divinæ respectu compunctus, largis crebrisque eleemosynis in pauperes expensis, et non ignobilium constructione monasteriorum expiavit excessum. Denique Robertus Marmiun homo bellicosus, ferocia, astutia, audacia, fere nulli suo tempore impar, cum, jam multis late debacchando successibus clarus, præclaram illam ecclesiam, exclusis servis Dei et intromissis satellitibus diaboli, profanasset; Cestrensem quoque comitem, cui specialiter adversabatur, crebris et magnis excursionibus fatigaret; eidem comiti cum ingentibus copiis adventanti insultaturus egressus est. Cumque in conspectu suorum pariter et hostium equo spumeo cum fastu nimio veheretur, suæ artis immemor, nam crebras, ut dicitur, in campo fossas fecerat, quibus hostes vel arcerentur vel impedirentur, judicio inquam Dei, suæ artis et operis immemor, incidit in foveam quam fecit; fractoque femore emergere non valens, a quodam ignobili hostilium partium satellite, cunc-

his death. A.D. 1144.

tis hinc inde videntibus, capite truncatus est, eisdem fere diebus quibus super prædicto Gaufrido

judicium Dei celebratum est; [1]quod et in hujus interitu pro causa consimili claruit. Horum quidem exitio, et perspicuo circa illos Dei judicio prænominatus Albemarlensis non est territus, quo minus post annos aliquot scelus consimile attentaret. Sed, ut dixi, misericordiam non judicium de manu Omnipotentis Dei, pœnitentiæ et satisfactioni reservatus, suscepit.

CAP. XIII.

De variis casibus regis Stephani.

ANNO regis Stephani nono, qui illo- A.D. 1144.
rum duorum nequam interitu fuit insignis, idem rex castrum Lincolniense, quod comes Cestrensis obtinebat, obsedit. Ubi dum munitionem exstrueret, operariis subita hostium irruptione præfocatis, confusus abscessit. Verum anno sequenti A.D. 1145.
hujus jacturæ maculam expiavit. Cum enim comes Gloucestrensis et cæteri partis adversæ munitionem quantum sibi utilem, tantum etiam hostibus nocituram, apud Ferendunum construxissent, rex cum sua militia et Lundoniensibus copiis ocius advolans, eadem munitione per dies aliquot fortiter oppugnata, tandem cum ingenti et cruento labore potitus est. Sic igitur circa partes alternabat fortuna, et quibus per secundos paulo ante successus arridebat, hos sinistris repente casibus eludebat. [2]Verumtamen hunc successum, quo videbatur anni præcedentis dedecus expiasse, anni

---

[1] *Quod et in.*] H. L. R.; quod in, C.

[2] *Verumtamen.*] H. L. R.; verum hunc, C.

A.D. 1146.

sui undecimi fœdavit infamia. Cum enim Ranulphus comes Cestrensis pactis cum eo celebratis, fidelis jam illi et devotus effectus, apud [1]Walingefordam profusis eum juvisset auxiliis; ille post modicum eundem comitem ad se pacifice et secure venientem apud Norhamtonam in curia sua, regiæ majestatis et honestatis immemor, hostiliter comprehendit, et castrum [2]Lincolniense cum cæteris quæ usurpasse videbatur, resignare coegit. Quo facto comes relaxatus regi perpes de cætero factus est inimicus.

CAP. XIV.

De Turstino Eboracensi archiepiscopo, et origine Rievallis et Fontium.

Ecclesiastical affairs.

DUM[3] in regno Angliæ talia provenirent, sanctæ recordationis Turstinus Eboracensis archiepiscopus, post laudabilem annis plurimis administrationem officii, et præclara pietatis opera, cum jam fere expletum militiæ suæ tempus esse sentiret, relicto honore et excusans ab onere, cum monachis Cluniacensibus apud Pontem-fractum ultimos vitæ suæ dies exegit, et appositus est ad patres suos in senectute bona. (A.D. 1140.) Cujus, inter cætera bona quæ operatus est, pio studio et religiosæ industriæ potissimum attribuenda est fundatio atque provectio celeberrimi monasterii Fontanensis; cujus memorandi operis talis fuisse

Foundation of Fountains abbey, A.D. 1132;

---

[1] *Walingefordam.*] H. L. R.; Walindfordam, C.

[2] *Lincolniense.*] H. L. R.; Lincolniæ, C.

[3] *Dum.*] C. H. R; cum, L.

occasio perhibetur. Quidam Eboracensis cœnobii monachi, numero duodecim vel tredecim, ferventes spiritu, et scrupulosam habentes conscientiam, dum acutius inspicerent quod juxta traditiones, vel Cluniacenses vel alias consimiles, religiosam quidem vitam ducerent, sed beati Benedicti regulam, quam profitebantur, minus ad litteram observarent, aliquid melius fortiusque acturi, nam Cistertiensis ordinis, qui nuper esse cœperat, fama jam celebris erat, suum monasterium reliquerunt. Quorum studium zelumque venerabilis Turstinus amplexus, egressos paterne suscepit, maternæ pietatis sinu fovit, et in suis penetralibus pro tempore occultatos, donec eis, prout animo conceperat, provideret, tandem in loco pascuæ collocavit. Et vocatur locus ille, Fontes: ubi ex tunc et deinceps tanquam de fontibus Salvatoris tam multi hauserunt aquas salientes in vitam æternam. Sane paulo ante a nobili viro Waltero Espec invitati, et a felicis memoriæ Bernardo abbate directi, monachi Clarevallenses in Eboracensem provinciam venerant, et in loco qui nunc dicitur Rievallis, tunc autem locus erat horroris, et vastæ solitudinis, mansionem acceperant, præfato viro tradente, et venerabili Turstino [1] episcopalem cum affectu paterno favorem præbente. Horum exemplo monachi illi Eboracenses incitati, atque ad arripienda fortiora animati, memorati abbatis, cujus memoria in benedictione est, magisterio se tradiderunt, et distincti locis non animis hi et illi arctam viam quæ ducit ad vitam paribus votis et studiis infatigabiliter currere cœperunt. Benedixitque eis Dominus benedictionibus cœli desuper, benedictionibus

of Rivaulx, A.D. 1131.

[1] *Episcopalem.*] H. L. R.; omitted in C.

abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum vellerumque; ut non solum in Omnipotentis Dei servitio copiosam multitudinem aggregarent, sed etiam largioribus eleemosynis in pauperes dispergendis sufficerent. Quod autem Domino Christo tanquam apes argumentosæ[1] servierint, ex fructibus eorum cognoscitur, numerosis scilicet sanctorum collegiis, quæ ex se tanquam quædam rationalium apum examina emiserunt, et non solum per Anglicanas provincias verum etiam in barbaras nationes sparserunt.

CAP. XV.

De origine Bellalandæ.

Origin of Byland abbey.

QUIA vero duorum insignium [2]monasteriorum nostræ, id est, Eboracensis, provinciæ, scilicet Rievallis et Fontium feci, ut decuit, mentionem, Bellalandæ quoque originem debeo explicare, quæ ex loci propinquitate mihi est notior; nam uno tantum milliario distat a [3]Neuburgensi ecclesia, quæ me in Christo a puero aluit. Ut autem paullo altius exordiar. In transmarinis partibus, sicut a majoribus accepi, tres memorabiles viri uno tempore fuere, scilicet Robertus [4]qui cognominatur de Arbusculo, Bernardus et Vitalis. Hi non ignobiliter eruditi et spiritu ferventes cir-

---

[1] *Servierint.*] H. L.; servirent, C. R.

[2] *Monasteriorum nostræ.*] H. L. R.; monasteriorum scilicet nostræ, C.

[3] *Neuburgensi.*] H. L.; Neburgensi, C.; Neubragensi, R.

[4] *Qui cognominatur.*] C.; qui agnominatur, H. L.; cognominatus, R.

cuibant per castella et vicos, seminantesque secundum Esaiam super omnes aquas, de conversione multorum fructus uberes colligebant: pio inter se placito constituto, quod Robertus quidem fœminarum communi labore ad meliora conversarum sollicitudinem gereret; Bernardus vero et Vitalis maribus propensius providerent. Robertus itaque famosissimum illud monasterium fœminarum de Fonte Ebraudi construxit, et regularibus disciplinis informavit: Bernardus vero apud Tirocinum et Vitalis apud Saviniacum, monachis regulariter institutis, suos quisque ab aliis per quasdam præceptorum proprietates distinxit. Cumque ex his tribus quasi radicibus servorum atque ancillarum Dei per diversas provincias religiosa germina pullularent, quidam Saviniacenses monachi Bellalandam nostram condiderunt. Qui cum essent [1]in initio A D. 1143.
pauci et pauperes, locumque aptum quærerent, ubi, Deo propitio, cum fructu aliquo habitarent; nobili viro Rogerio de Moubrai, qui et Neuburgensem fundavit ecclesiam, donante, locum prius angustum acceperunt; deinde ad locum alium, et de illo ad tertium, et de tertio ad quartum, sub eodem patrono, diversis ex causis migrantes, ibidem fixis tandem radicibus [2]resederunt. Benedixitque eis

---

[1] *In initio.*] C. H. L.; numero, R.

[2] *Resederunt.*] This vague notice of the vicissitudes of the monks of Byland requires some explanation. On the 10th of January, 1134, twelve monks from the then Savignian Abbey of Furness, with their first superior, Gerold, founded the Abbey of Calder in Cumberland: at Calder they remained four years, when their establishment was despoiled by the Scotch, and the brethren returned to the maternal house of Furness, which however closed its gates against them. Upon this repulse, they went to Thurstan, archbishop of York, who recommended them to the favour of Gundred d'Albany, mother of Roger de Mowbray, by whom they were placed at Hode in the East Riding. Abbot Gerold afterwards repaired to Savigny, and in a ge-

Dominus, et de rebus angustis ad magnam jam amplitudinem pervenerunt sub patre Rogerio mirandæ sinceritatis viro, qui adhuc superstes est, in senecta uberi, administrationis suæ annis circiter quinquaginta et septem expletis. Fuit autem monasterii hujus initium post venerabilis Turstini decessum; memoratis duobus, scilicet Rievallis et Fontium, in bono jam statu agentibus. Et quoniam ante annos jam plurimos Saviniacenses per cujusdam abbatis religiosam instantiam [1] in ritus Clarevallenses transierunt; hæc tria monasteria per unitatem disciplinæ regularis, arctiori quoque animorum nexu cohærent, et tanquam tria nostræ provinciæ lumina, sacræ religionis prærogativa refulgent. Quid autem sentiendum est de his et aliis locis religiosis, quæ in diebus regis Stephani copiosius exstrui, vel florere cœperunt, nisi quod castra Dei sunt hæc, in quibus contra spiritualia néquitiæ, regis Christi excubant milites et exercentur tirones? Eo quippe tempore, cum regiæ potentiæ omnis jam vigor deperiisset, potentes regni, prout quisque poterat, vel ut suos tutarentur, vel ut alienos fines pervaderent, munitiones construebant. Malis ergo sic pullulantibus atque abundantibus per mollitiem regis Stephani, vel potius per malitiam discordias semper nutrientis diaboli, super-

---

neral chapter held there in 1142, renounced the superiority of Furness, and rendered his community dependent on that of Savigny. Dying at York, on his return, he was succeeded by Roger, one of the original filiation to Calder, to whom in 1143, Roger de Mowbray granted Byland. Monasticon Anglicanum, v. 343; last edition.

[1] *In ritus Clarevallenses transierunt.*] This union took place in 1148; when Serlo, fourth abbot of Savigny, surrendered his house and its dependencies to Bernard, abbot of Clairvaux, to become thenceforth members of the Cistertian order. Ibid. 246.

abundavit et gloriose eminuit sapiens et salubris provisio regis magni, qui nimirum tunc temporis solito propensius ad debellandum regem superbiæ, quales regem pacificum decent, munitiones sibi noscitur exstruxisse. Denique multo plura sub brevitate temporis, quo Stephanus regnavit, vel potius nomen regis obtinuit, quam centum retro annis servorum et ancillarum Dei monasteria initium in Anglia sumpsisse noscuntur.

CAP. XVI.

De Gilberto Sempringhamensi, et ordine quem instituit.

Account of Gilbert de Sempringham.

NEC silentio prætereundus est venerabilis Gilbertus, vir plane mirabilis, et in custodia fœminarum gratiæ singularis; a quo etiam ordo Sempringhamensis sumpsit exordium, et cum celeri provectu [1]celebrem statum. Hic ab annis, ut dicitur, adolescentiæ propria nequaquam salute contentus, sed [2]lucrandarum Christo animarum zelo ignitus, infirmiorem sexum propensius cœpit æmulari Dei æmulatione; pio ausu sumpto ex propriæ castitatis conscientia, et gratiæ supernæ fiducia. Cumque cœptis ejus favor videretur arridere divinus, veritus ne forte in [3]vacuum curreret, aut cucurrisset, si erumpentem zelum moderatrix scientia non condiret; præsertim cum

[1] *Celebrem.*] C. H. L; celerem, R.

[2] *Lucrandarum Christo.*] H. L. R.; lucrandarum in Christo, C.

[3] *Vacuum.*] H. L. R.; vanum, C.

minus adhuc a majoribus institutus tam arduam sollicitudinem arripuisset; virum sapientiæ et sanctitatis titulis clarum, venerabilem [1]scilicet abbatem Clarevallensem Bernardum, adeundum putavit; cujus venerandis consiliis informatus, atque in suo proposito roboratus, tanto ferventius quanto confidentius piis cœptis insistere non cessavit. Prosperatusque est in his quæ gerebat, et sicut de nobili patriarcha dicitur, "ibat proficiens atque succrescens," donec magnus vehementer effectus est, tam in multitudine copiosa ad Omnipotentis Dei servitium aggregata, quam in adjectione rerum temporalium ad necessaria subsidia corporum; juxta illud Dominicum: "Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis." Denique servorum Dei duo, et ancillarum Dei octo non ignobilia [2]construxit monasteria; quæ et numerosis replevit collegiis, et juxta sibi datam sapientiam regularibus ornavit institutis. Et quidem circa servos Dei instituendos abundavit, sed longe superabundavit indulta ei divinitus gratia, in sollicitudine fœminarum. Quippe in hac parte meo judicio palmam tenet inter omnes quos [3]instituendis regendisque fœminis religiosam operam impendisse cognovimus, et quidem ante annos aliquot spiritualibus lucris onustus, jamque decrepitus cœlestis sponsi paranymphus migravit ad Dominum. Porro filiorum et filiarum ejus numerositas permanet, potensque est in terra nostra semen ejus, et generatio ejus benedicetur in seculum.

---

[1] *Scilicet.*] H. L. R.; omitted in C.

[2] *Construxit monasteria.*] The Gilbertine houses of Sempringham and Haverholm were founded in 1139. The precise date of the institution of the order has not been ascertained.

[3] *Instituendis.*] H. L. R.; instruendis, C.

CAP. XVII.

Quomodo Willelmus Eboracensis non accepto pallio depositus sit, et quomodo Henricus successerit.

A.D. 1140. Deposition of William, archbishop of York.

VENERABILI Turstino defuncto, Eboracensis ecclesiæ pontificatum suscepit Willelmus [1] ejusdem ecclesiæ thesaurarius; vir plane et secundum carnem nobilis, et morum ingenua lenitate amabilis. Qui cum ad sedem apostolicam responsales idoneos pro petendo solemniter pallio direxisset, emergentibus adversariis et multa contra eum proponentibus, negatum est. Jussusque ad eandem sedem in propria persona accedere, et pro semetipso tanquam ætatem habens allegare, causis [2] tandem ingravescentibus atque invalescentibus adversariis, piæ quoque memoriæ papa Eugenio contra eum, sive per veritatem sive per surreptionem, implacabiliter irritato, depositus est. Reversusque in Angliam secessit Wintoniam, ibique a consecratore suo Henrico honorifice susceptus et splendide exhibitus est fere per decennium, vel excessus vel casus suos deplorans, atque in silentio temporum mutationem exspectans. Eo sic amoto, cathedram Eboracensem Henricus abbas Fontanensis suscepit, annitente potissimum venerabili Eugenio; qui ejus olim apud Clarevallem sub patre Bernardo sodalis et condiscipulus fuerat, ejusque vitam, mores et industriam optime noverat. Denique electioni ejus favorem promptissimum

---

[1] *Ejusdem.*] H. L. R.; omitted in C.

[2] *Tandem.*] H. L.; tamen, C. R.

præbuit, et solemniter consecratum pallii prærogativa insignivit. Quem tamen reversum in Angliam rex Stephanus recipere noluit, nisi præstita sibi juratoria cautione de fidelitate servanda. Negato autem ei favore regio, nec cives Eboracenses eum recipere voluerunt, studia in depositum præsulem propensiora habentes. Interdicta ergo propter hanc pervicaciam civitate, et suspensis ecclesiæ organis, adveniens Eustachius regis filius sacra officia celebrari præcepit, et prætentis terroribus non cedentes civitate extrusit. Propinqui quoque depositi et proprio furore et regio favore feroces, cunctis qui depositioni ejus consensisse videbantur, erant infesti atque terribiles, in tantum ut seniorem archidiaconum, qui forte in manus eorum inciderat, abscidere minime vererentur. Verum post annos aliquot rege placato, cives Eboracenses proprium antistitem cum gaudio receperunt, sicque post diutinum discordiæ malum, illuxit desideratæ pacis serenum.

CAP. XVIII.

De causa expeditionis Ierosolymitanæ secundæ.

A.D. 1147. ANNO regni sui duodecimo, cum rex Stephanus extorta, ut supra dictum est, de manibus comitis Cestrensis civitate Lincolnia potiretur, ibidem in celebritate natalis Dominici solemniter voluit coronari; vetustam superstitionem, qua reges Anglorum eandem civitatem ingredi vetabantur, laudabiliter parvipendens. Denique incunctanter ingressus, nihil sinistri ominis, sicut illa vanitas comminabatur, expertus est: sed regiæ

coronationis solemnibus adimpletis, post dies aliquot cum exultatione et superstitiosæ vanitatis derisione egressus est. Eodem anno turba magna quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis et tribubus et linguis Christianis, sub charactere crucifixi Domini, Ierosolymitanum iter arripuit. Cujus celeberrimæ expeditionis talis fuisse causa perhibetur. Est Mesopotamiæ trans flumen magnum Euphraten civitas nobilis, quæ quidem vulgo Rohesia, sed rectius et antiquo nomine [1] Edissa, vocatur; a diebus Constantini magni Christianæ religionis cultui dedita, et beatissimi Thomæ apostoli allatis ex India reliquiis inclyta. Hujus civitatis tantus in fide Catholica fervor sub Valente imperatore Arriano fuisse memoratur, ut cum ab eodem missus advenisset præfectus, omnes qui ad apostoli basilicam orandi studio convenirent gladio mactaturus, nullus domi resedisse referatur: sed omnes a minimo usque ad maximum, ut pro fidei veritate morerentur, illuc multo alacrius quam ad epulas concurrisse, in tantum, ut quædam muliercula parvulum secum filium trahens, dum properat, se simul et sobolem pro Christo expositura ad victimam, irrumperet officium judicis illuc cum terrore maximo properantis. Denique a multis retro annis, cum Sarraceni occulto Dei judicio supra modum in Christianos grassari permissi, captis civitatibus clarissimis, scilicet Alexandria, Antiochia, Ierusalem, Damasco, Ægyptum, Syriam, aliasque orientis provincias in quibus Christus colebatur, occupâssent, atque in his omnibus Christianum no-

Second Crusade, A.D. 1147.

[1] *Edissa.*] William of Tyre narrates the siege and capture of Edessa by Zenghi, lib. xvi. cap. 4.

men exterminâssent, sola hæc civitas propugnatrix non tantum murorum, sed etiam finium suorum, in medio hostium innumerabilium et ferocissimorum, invicta perseveravit usque ad tempus expeditionis Ierosolymitanæ prioris, qua Ierusalem et Antiochiam Christiani expugnatis obtinuere Sarracenis. Tunc enim Turcis incursantibus laborantes Edisseni, auxilium a nostro exercitu petierunt, et virum fortissimum Baldewinum fratrem illustrissimi ducis Godefridi, primum Gallici generis ducem acceperunt. Quo in regem Ierosolymitanum post fratrem Godefridum sublimato, principatus Edissenus per alios strenue administratus est usque ad Jocelinum: cujus lubrici hominis petulantia atque libidine actum est, ut civitas, Christianæ religionis titulo fere per nongentos annos insignis, in manus Turcorum et sacræ fidei exterminium unius civis perfidi proditione traderetur. Is erat genere Armenius, ejusdem civitatis civis indigena; et jure hæreditario habitabat in quadam turri muro conjuncta. Hujus filiam prænominatus civitatis princeps formæ captus illecebra vi abstraxit, et stupro polluit. Ille filiam dehonestatam dolens, et astute dissimulatam doloris magnitudinem, ut de uno ulcisceretur, ad multorum perniciem trahens, nocte [1]sacratissima Dominicæ nativitatis, cum sacræ in ecclesiis more Christiano celebrarentur vigiliæ, invitatos pactis clandestinis Turcos intromisit in civitatem. Qui nimirum Christianum sanguinem insatiabiliter sitientes, irruerunt in populum secure in ecclesia excubantem; et archiepiscopum quidem, ut dicitur, altari assistentem mactarunt. Populum vero non resistentem, sed subiti casus stupore ri-

---

[1] *Sacratissima.*] C. H. L.; sacratissimæ, R.

gentem, gladio trucidarunt. Sic capta et in potestatem spurcissimæ gentis redacta est Edissa tantis retro temporibus semper invicta, et [1]antiqua fidei Christianæ alumna. Latissimis quoque finibus ejus pertinaci hostium furore pervasis, et in eorum immundissimam possessionem cedentibus, Christianæ religionis cultus trans Eufraten funditus deletus est. Tanti mali fama exciti Christiani nominis fortissimi principes, scilicet Conradus Italiæ atque Germaniæ imperator, et Lodovicus rex [2]Francorum, Dominicum characterem mente promptissima susceperunt, et cum eis multi nobiles [3]populique innumerabiles ex cunctis fere provinciis Christianis.

CAP. XIX.

De errore Eudonis de Stella, et quomodo periit.

CIRCA idem tempus Eugenius papa Romanus, ad sedis Apostolicæ regimen ex vitæ regularis districtione assumptus, ecclesiasticæ studio disciplinæ in Gallias veniens, generale concilium instituit Remis. In quo [4]dum sederet cum omni frequentia episcoporum atque nobilium, oblatus est ei quidam vir pestifer, qui, spiritu plenus diabolico, præstigiali astutia tam multos seduxerat, ut fretus sequentium numero, per diversa loca formidabilis oberraret; ecclesiis maxime monasteriis-

Heresy of Eon de l'Estoile, A.D. 1148.

---

[1] *Antiqua.*] C. H. L.; antiquæ, R.

[2] *Francorum.*] C. H. L.; Franciæ, R.

[3] *Populique.*] H. L. R.; pluresque, C.

[4] *Dum.*] H. L. R.; cum. C.

que infestus. Diu itaque multumque debacchatus, [1]tandem sapientia vincente malitiam a Remensi archiepiscopo captus est, et sancto concilio exhibitus. [2]Eudo is dicebatur, natione Brito, agnomen habens de Stella; homo illiteratus et idiota, ludificatione dæmonum ita dementatus, ut [3]quum sermone Gallico Eun diceretur, ad suam personam pertinere crederet, quod in ecclesiasticis exorcismis dicitur, scilicet, "per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et seculum per ignem." Ita plane fatuus ut [4]*eum* et *eun* nesciret distinguere, sed supra modum stupenda cæcitate crederet se esse dominatorem et judicem vivorum et mortuorum. Eratque per diabolicas præstigias [5]tam potens ad capiendas simplicium animas ut, tanquam ex muscis aranearum opere irretitis, seductam sibi multitudinem aggregaret: quæ tota illum tanquam dominum dominorum individue sequeretur. Et interdum quidem mira velocitate per diversas provincias ferebatur; interdum vero morabatur cum suis omnibus in locis desertis et inviis, indeque instigante diabolo erumpebat improvisus, ecclesiarum maxime ac monasteriorum infestator. Accedebant ad eum plerumque noti ejus et propinqui, erat enim non infimi generis; sive ut eum familiari ausu corriperent, sive ut, quomodo se circa eum res haberet, cautius explorarent. Videbatur autem esse circa eum ingens gloria, apparatus fastusque regius, et qui cum eo erant, sollicitudinis laborisque expertes,

---

[1] *Tandem sapientia, &c.*] C. H. L.; tandem a Remensi archiepiscopo captus est quia sapientia vincente malitiam, R.

[2] *Eudo is dicebatur.*] See Bouquet, Historiens de la France, t. xiii. passim, t. xv. p. 697; Lobineau, Hist. de Bretagne, t. i. p. 150.

[3] *Quum.*] C. L.; quoniam, H. R.

[4] *Eum et eun.*] H. L. R.; eun et eum, C.

[5] *Tam.*] H. L. R.; ita C.

pretiose indui, [1] splendide epulari, et in summa lætitia agere videbantur: in tantum ut plerique, qui ad corripiendum eum venerant, conspecta ejus non vera sed fantastica gloria, corrumperentur. Fiebant [2] autem hæc fantastice per dæmones; a quibus scilicet misera illa multitudo, non veris et solidis, sed aeriis potius cibis in locis desertis alebatur. Nam, sicut [3] postmodum per quosdam audivimus qui in ejus fuerant comitatu, eoque sublato tanquam agentes pœnitentiam per orbem vagabantur, in promptu eis erant, quotiescunque volebant, panes, carnes, et pisces, et quique cibi lautiores. Verum quod iidem cibi non solidi sed aerii fuerint, subministrantibus invisibiliter spiritibus aeris hujus, ad capiendas magis quam pascendas animas, hinc elucet, quod quantamcunque ex cibis illis repletionem modico ructu [4] exinanitio sequebatur, tanta mox succedente esurie ut eosdem cibos illico repetere cogerentur. Quicunque autem forte ad eos accedens ex cibis eorum vel modicum gustasset, ex participatione mensæ dæmoniorum mente mutata spurcissimæ multitudini continuo adhærebat; et quicunque ab eis aliquid in qualibet specie accepisset, periculi expers non erat. Denique fertur quendam militem propinquum illius pestiferi accessisse ad eum, et simpliciter monuisse, ut abjurata nefanda secta illa per communionem Christianæ gratiæ proprio generi redderetur. Ille hominem astute suspendens, ostendit ei [5] in multiplici specie fantasticarum opum amplitudinem; ut blandiente visarum rerum illecebra caperetur. "Propinquus,"

---

[1] *Splendide.*] H. L. R.; splendidissime, C.

[2] *Autem.*] C.; enim, H. L. R.

[3] *Postmodum.*] H. R.; postea, C.

[4] *Exinanitio.*] C. H.; exinanito, L.

[5] *In.*] H. L. R.; omitted in C.

[1]inquit, "noster es; sume de nostro, quod et quantum vis." Verum homo prudens cum verba correptionis in ventum fudisset, exivit ut abiret. Armiger vero ejus conspectum miræ pulchritudinis accipitrem in propriam perniciem concupivit. Quo petito et accepto, dominum suum jam abeuntem cum lætitia sequebatur. Cui ille, "abjice," inquit, "cito quod portas, non enim est avis, ut videtur, sed dæmon sic transformatus." Cujus verbi veritas post modicum claruit. Cum enim insipiens nollet audire monentem, primo conquestus quod accipiter ille unguibus sibi pugnum fortius stringeret, mox ab eodem per manum in aerem [2]sublevatus deinceps non comparuit. Sane cum pestifer ille [3]per operationem Sathanæ ita debaccharetur ut dictum est, sæpius a principibus ad vestigandum et persequendum eum exercitus frustra mittebatur; quæsitus enim non inveniebatur. Tandem vero fraudatus ope dæmonum, cum non amplius per illum debacchari sinerentur, non enim amplius possunt quam a superioribus potestatibus justo Dei judicio relaxantur, levi negotio a Remensi archiepiscopo comprehensus est; et populus quidem stolidus, qui eum sequebatur, dilapsus est. Porro discipuli, qui ei arctius adhærebant, ejusque cooperatores exstiterant, cum ipso capti sunt. Cum ergo staret in conspectu concilii, interrogatus a summo pontifice quisnam esset, respondit: "Ego sum [4]Eun, qui venturus est judicare vivos et mor-

---

[1] *Inquit.*] C. H. L.; omitted in R.

[2] *Sublevatus, deinceps, &c.*] H. L. R.; sublevatur, et sic, &c. C.

[3] *Per operationem Sathanæ, &c.*] C. H. L.; omitted in R.

[4] *Eun.*] H. L.; omitted in C.; euun, R.; Hearne adopted this reading on the authority of Picart who inserted "*ille*" but observed in a note "vetusto codice *Eun*, ut superioribus respondeat." Ed. Par. 1610, p. 64. See ante p. 52.

tuos, et seculum per ignem." Habebat autem in manu sua baculum inusitatæ formæ, in superiori scilicet parte bifurcum. Interrogatus quid sibi vellet baculus ille; "[1] res," inquit, "grandis mysterii est. Quamdiu enim, sicut nunc videtis, duobus cœlum capitibus [2] suspicit, duas orbis partes Deus possidet, tertiam mihi partem cedens. Porro si eadem duo superiora capita baculi [3] humiliem usque ad terram, et inferiorem ejus partem, quæ simplex est, erigam, ut cœlum suspiciat, duabus mundi partibus mihi retentis, tertiam tantummodo partem Deo relinquam." Ad hæc risit universa synodus, derisitque hominem tam profunde datum in reprobum sensum. Jussus autem ex decreto concilii, ne pestis iterum serperet, diligenter custodiri, tempore modico supervixit. Discipuli vero ejus quos magnis insignierat nominibus, alium scilicet vocans "Sapientiam," alium "Scientiam," alium "Judicium," et in hunc modum cæteros; cum sanam doctrinam nulla ratione reciperent, sed potius obstinatissime de falsis gloriarentur vocabulis, in tantum, ut ille qui "Judicium" dicebatur, suis detentoribus ultricem infelici fiducia comminaretur sententiam; curiæ prius, et postea ignibus, [4] traditi, ardere potius quam ad vitam corrigi maluerunt. Audivi a quodam venerabili viro, qui interfuit dum hæc agerentur, quod audierit illum, qui "Judicium" dicebatur, cum ad supplicium duceretur, crebro dicentem; "terra [5] finde te;" tanquam ad oris ejus imperium terra aperienda esset, et devoratura, sicut Dathan et Abiron, hostes ejus. Tanta vis semel infixi cordibus erroris fuit.

---

[1] *Res inquit grandis.*] H. L.; R.; respondit grandis, C.

[2] *Suspicit.*] H. L. R.; suscipit, C.

[3] *Humiliem.*] H. L.; humilem, C. R.

[4] *Traditi.*] H. L. R.; tradi, C.

[5] *Finde te.*] H. L.; findite, R.; funde te, C.

CAP. XX.

Quomodo Conradus imperator et rex Lodovicus exercitum duxerunt in Orientem.

A.D. 1147.

ANNO a partu virginis M.C.XLVII. tantæ expeditionis explicito apparatu, uterque princeps iter arripuit, [1]exercitu bipartito. Imperator enim præcedebat itinere dierum aliquot, cum Italorum et Germanorum, aliarum quoque gentium amplissimis copiis. Rex vero sequebatur, Francorum, Flandrensium, Normannorum, Britonum, Anglorum, Burgundionum, Provincialium, Aquitanorum equestri simul et pedestri agmine comitatus. Ingressi Pannonias, illarum gentium rege placato, ut exercitui venalia non deessent, Danubium transierunt; et per Thracias, suppetente venalium copia, prospere usque ad urbem Constantinopolitanam venerunt. Ibi fixis extra urbem tentoriis per dies aliquot exercitum recreantes, pactis tandem cum ejusdem urbis imperatore celebratis, angustum illud fretum quod brachium Sancti Georgii dicitur, transmearunt. Ingressique Asiam Minorem, cujus pars quædam Constantinopolitanæ ditionis est, partem vero reliquam soldanus Iconii possidet, Græci imperatoris perfidiam experti sunt: cujus tamen nostri quibusdam excessibus motum incurrerant; cum et Omnipotentis Dei, superbe et indisciplinate agendo, contra se iracundiam accen-

The crusaders reach Constantinople.

[1] *Exercitu.*] C. H. L.; et exercitu, R.

dissent. [1] Legimus olim numerosissimum Domini exercitum unius hominis etiam occulte peccantis scelere ita inquinatum, et favore divino nudatum, ut [2] enervis et languidus [3] appareret. Consultus Dominus, respondit populum anathemate esse pollutum, et adjecit: "Anathema in medio tui est, Israel: non poteris stare adversus hostes tuos, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere." Porro in nostro illo exercitu tanta tam contra Christianam quam contra castrensem etiam disciplinam mala increverant, ut mirum non sit, quod eis tanquam pollutis et immundis favor nequaquam divinus arriserit. Castra enim a castratione luxuriæ dicuntur. At castra illa nostra casta non erant: in quibus utique infelici quadam licentia multorum spumabant libidines. Præsumentes quoque de multitudine et instructu copiarum, atque ita carnem brachium suum superbe ponentes, in Domini, pro quo æmulari videbantur, misericordia atque potentia minus confidebant; declaratumque in eis est, [4] quod "Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam." Præterea in terra Christiani imperatoris, cum quo fœdus percusserant, et quo jubente, venalia illis abundabant, minus a rapinis temperabant. Immisit ergo eis infensus imperator hinc famem, inde [5] hostem: tanti sanguinis Christiani periculum Christianus minime perhorrescens. Denique venalibus prohibitis, cum pro victualibus congerendis propter hostium insidias nostri non valerent excurrere, primo exercitus

---

[1] *Legimus olim.*] C. H. L.; legimus enim olim, R.

[2] *Enervis.*] C. H. L.; enervus, R.

[3] *Appareret.*] H. L. R.; videretur, C.

[4] *Quod.*] C.; quia, H. L. R.

[5] *Hostem.*] H. L. R.; hostes C.

fame contabuit; deinde hostium exceptus insidiis, vel Turcorum gladios inebriavit, vel Christianæ statum libertatis ignominiosissimæ atque infelicissimæ servitutis sorte mutavit. Nec superbis [1]et immundis castigandis iræ defuere cœlestes, et plerumque, ut dicitur, effusa desuper intempestivorum imbrium inundatio de exercitu nostro plus minuit, quam hostilis gladius devoravit. Itaque duorum exercituum [2]magnorum parte longe majori diversis casibus et cladibus profligata, cum parte residua duo illi magni principes ægre exitium evadentes Ierosolymam venerunt: et nulla re memorabili facta, inglorii recesserunt.

Retreat of the crusaders.

CAP. XXI.

De Raimundo principe Antiocheno, et captione Ascalonis.

Character and death of Raymond, prince of Antioch, A.D. 1149.

ILLIS ad propria cum ignominia reversis, Sarraceni de necatæ vel captæ multitudinis Christianæ ingentibus spoliis ditati, inclyti facti sunt. Denique, successu superbi et confidentia virium plus solito efferati, Christianis se finibus immerserunt, omne genus Christianum in orientis partibus abradere meditantes, atque hujus molitionis quasi fausta principia, interfecto Raimundo Christianissimo Antiochiæ principe, prælibantes. Quippe hic fuerat Christiani nominis in oriente fortissimus propugnator, atque insignium gestorum

[1] *Et.*] C. H. L.; atque, R.

[2] *Magnorum.*] C.; maximorum, H. L. R.

titulis veteris in se Machabæi transfuderat gloriam. Memini me, cum essem adolescentulus, vidisse quendam venerabilem monachum ab orientis partibus venientem cum magnis suffragiis, qui ex ejusdem clarissimi principis olim militia fuerat. Hic inter plura, quæ de ipso memoranda referebat, eum ob insigne virtutis Turcis tam terribilem fuisse perhibebat, ut quotiens contra eum producturi essent exercitum, contra gladium ejus centum milites, et totidem contra ejus lanceam scriberent. Cum ergo, ut dixi, iidem hostes recentibus Christianorum cladibus alacres, fines Antiochenos solito ferocius incursarent, ille conventum non sustinens sufficientium copiarum, paullo inconsideratius ex virtutis conscientia cum paucis se dedit discrimini, oppressusque [1] multitudine, post fortia gesta non secus quam antiquus ille Machabæus occubuit. Cum autem hostes erectis usque in cœlum animis Antiochiam irrumpere cogitarent, audito Christiani sideris occasu, magnanimus rex Ierosolymorum Baldewinus cum cruce dominica et militia templi ocior advolat, et hostium molitiones præveniens, [2] attonitam civitatem ingreditur. Hostes nihilominus [3] irruunt, et civitatem obsidione concludunt. Sed qui superbis paulo ante restiterat, humilibus illis dedit uberem gratiam. Deo enim propitio paulatim respirantes atque invalescentes, hostes jam crebris successibus tumidos non solum obsidionem deserere, sed etiam finibus suis cum dedecore excedere compulerunt; viribusque paulatim crescentibus [4] post modicum hostium fines ingressi,

---

[1] *Multitudine.*] H. L. R.; in multitudine, C.

[2] *Attonitam.*] C. H. L.; Antiochiam, R.

[3] *Irruunt.*] H. L. R.; ruunt, C.

[4] *Post modicum.*] H. L. R.; postmodum, C.

eos, qui paulo ante aliena invaserant, propria cum summo periculo tueri coegerunt. Denique post annos aliquot, militia templi Gazam antiquissimam Palæstinæ civitatem olim dirutam reparavit, et fertilissimos ejus fines obtinuit. Inclytus quoque rex Baldewinus Ascalonam ejusdem provinciæ florentissimam atque munitissimam civitatem, quæ nunquam antea a Christianis expugnari poterat, cum multa gloria expugnavit et cepit; sicque tota Palæstina in jus et potestatem Christianorum redacta est.

Capture of Ascalon.

CAP. XXII.

De intestinis malis Angliæ sub rege Stephano.

Unsettled state of England.

INTEREA dum circa nostros vel a nostris in oriente talia gererentur, Anglia intestinis malis exsanguis [1] et saucia tabescebat. Et quidem de quodam tempore plebis antiquæ scriptum est: "In diebus illis non erat rex in Israel: sed unusquisque, quod rectum sibi videbatur, faciebat." At in Anglia sub rege Stephano pejus fiebat. Nam quia tunc impotens erat rex, et per regis impotentiam languida lex, quibusdam quod rectum sibi videbatur agentibus, multi quod insita ratione malum esse sciebant, sublato regis et legis metu, proclivius faciebant. Et primo quidem videbatur regnum Angliæ scissum esse in duo; quibusdam regi, quibusdam vero imperatrici faventibus. Non quod vel rex vel imperatrix suæ parti potenter imperaret; sed quod suorum bellicis quisque

---

[1] *Et saucia.*] H. L. R.; omitted in C.

studiis pro tempore niteretur. Neuter enim in suos imperiose agere et disciplinæ vigorem exercere poterat: sed uterque suos, ne a se deficerent, nihil negando mulcebat. Sane inter partes, ut superius dictum est, diu multumque certatum est, alternante fortuna. Processu vero temporis inter eas, jam sæpius fortunæ infidelitatem expertas, remissiores motus esse cœpere: quod tamen Angliæ non cessit in bonum. Illis quippe diutinæ concertationis pertæsis, et mollius agentibus, provinciales discordantium procerum motus efferbuere. Castella [1] quoque per singulas provincias studio partium [2] crebra surrexerant, erantque in Anglia quodammodo tot reges, vel potius tyranni, quot domini castellorum, habentes singuli percussuram proprii numismatis, et potestatem subditis, regio more, dicendi juris. Cumque ita singuli excellere quærerent, ut quidam superiorem, quidam vel parem sustinere non possent, feralibus inter se odiis disceptantes, rapinis atque incendiis regiones clarissimas corruperunt, et in fertilissima olim patria, fere omne robur panis absumpserunt. Aquilonalis vero regio, quæ in potestatem David regis Scottorum usque ad flumen Tesiam cesserat, per ejusdem regis industriam in pace agebat. Ad quem Henricus ex nepte ejus, id est, Matilde olim imperatrice, Andegavensis comitis filius, et Angliæ rex futurus, a matre missus jam pubes accessit: et ab eo apud Lugubaliam, quæ vulgo Carleil dicitur, A.D. 1149. cingulum militare accepit, præstita prius, ut dicitur, cautione, quod nulla parte terrarum, quæ in ejusdem [3] regis ex Anglia ditionem transisissent, ejus ullo tempore mutilaret hæredes.

---

[1] *Quoque.*] C.; quippe, H. L. R.

[2] *Crebra.*] H. L. R.; crebro, C.

[3] *Regis.*] C. H. L.; omitted in R.

CAP. XXIII.

De rege Scottorum David, et filio ejus, et filiis filii ejus.

Scottish affairs; A.D. 1152.

IISDEM temporibus juvenis clarissimus, et, quod in homine latas seculi vias ambulante invenire difficile est, cum morum suavitate, eorundem etiam sinceritate conspicuus, Henricus scilicet unicus memorati David regis filius, Northumbriæ comes, et regni successor speratus, cum ingenti Anglorum simul et Scottorum luctu morte immatura rebus excessit humanis, relictis ex conjuge, quæ Guarennensis fuerat [1] comitis filia, tribus filiis et totidem filiabus. Casus quidem acerbissimus viscera pii patris concussit, sed constantis animi pondus, erat enim vir bonus et sapiens, decentem doloris modum fecit, complexusque nepotes duos, nam tertium, ni fallor, gravida mater nondum ediderat, filium in eis [2] sibi vivere reputans, consolationem recepit. [3] Denique post annos aliquot generale debitum soluturus, Malcolmum filii primogenitum adhuc impuberem regni successorem declaravit; fratri [4] vero ejus Willelmo comitatum Northumbriæ assignavit. Et major quidem natu, tam morum similitudine, quam corporis habitudine patrissare magis; minor vero matrissare, id est, materni generis imaginem in

---

[1] *Comitis.*] H. L. R.; omitted in C.—William II. Earl of Warren and Surrey; his daughter was named Adeline. Dugdale's Baronage, i. 75.

[2] *Sibi.*] H. L.; omitted in R.; igitur, C.

[3] *Denique.*] H. L. R.; deinde, C.

[4] *Vero.*] C. H. L.; omitted in R.

vultu et moribus prætendere, videbatur. Dormivit ergo [6] rex Scottorum David cum patribus suis, vir magnus et gloriosus in seculo, nec minoris gloriæ in Christo. Nam, sicut accepimus a fide dignis testibus, qui ejus vitam actusque noverunt, vir fuit religiosus et pius: vir multæ prudentiæ, summique moderaminis in administratione temporalium, et nihilominus magnæ devotionis in Deum; vir propter regni negotia ad divina nequaquam officia segnior, vel propter divina quibus insistebat officia ad negotia regni obtunsior. Post honorabiles nuptias et thorum immaculatum, ex quo illi unicus natus est filius, qui simillimis moribus patrem exprimeret, annis plurimis in cælibatu permansit. In piis largitionibus tam profusus, ut præter copiosam dispersionem in pauperes, eleemosynas illius enarrent ab ipso fundatæ, ditatæ, ornatæ, multæ ecclesiæ sanctorum. Sane cum illi, quem Deus pronunciat se invenisse virum secundum cor suum, cum titulo vocabuli in multis simillimus fuerit; in quodam etiam non parvo inter multa et præclara bona excessu ab ejus similitudine non recessit. Sicut enim ille post multa virtutum insignia in adulterium simul et homicidium, in altero enervis, in altero nequam, incidit: ita et iste alias quidem bonus et pius, Scottorum gentem ex effrenata barbarie sanguinis avidam, et neque ætati neque sexui, licet eo nolente et frustra prohibente, parcituram, Anglorum immisit provinciæ, dum pro nepte sua olim imperatrice, cujus justam, ut credebat, partem fovebat, plus justo æmularetur. At sicut ille per exuberantem electoris sui gratiam vulnus illud vel potius vulnera pia humilitate A.D. 1153.

---

[6] *Rex.*] C. H. L.; omitted in R.

sanavit; [1] ita etiam iste tanti excessus reatum dignis, ut credimus, pœnitentiæ fructibus expiavit. Itaque non solum in executione piorum operum, verum etiam in actione fructuosæ pœnitentiæ, regiam antiqui David formam novus iste David rex non barbarus barbaræ gentis implevit. Notandum etiam quod sicut ille post pœnitentiam, ob prioris peccati meritum divinitus castigatus est per nequissimum filium; ita iste quoque quamvis longe mitius per quendam pseudomonachum et episcopum. Quem nimirum ego postmodum apud Bellalandam nostram sæpius vidi, actusque ejus insolentissimos cum casu dignissimo didici. Quæ utique silentio præteriri non debent: ut cognoscant et posteri quomodo in homine illo glorificatus sit, qui superbis resistit, et humilibus dat gratiam.

CAP. XXIV.

De Wimundo episcopo, et inepiscopali ejus vita, et quomodo excæcatus est.

Account of Wimund, bishop of Man.

IDEM obscurissimo in Anglia loco natus, cum perceptis litterarum rudimentis non haberet unde in scholis subsisteret, artis scriptoriæ sciolus quibusdam religiosis antiquarii officium pro [2] toleranda inopia impendebat. Deinde apud Furnesium tonsoratus et regularem vitam professus, cum nactus esset scripturarum copiam cum otio competenti, adjutus triplici bono, scilicet

---

[1] *Ita etiam iste.*] H. L. R.; ita iste, C.

[2] *Toleranda.*] C. L. R.; tollenda, H.

acri ingenio, illabili memoria, apto eloquio, ita in brevi profecit, ut magnæ spei esse videretur. Evolutis diebus in insulam Man cum fratribus missus, suavitate eloquii et jocunditate faciei, cum esset etiam producto et robusto corpore, ita barbaris placuit ut ab eis [1] in episcopum peteretur, et eorum quidem completum est desiderium. Mox ex successu intumuit, et grandia moliri cœpit. Nec contentus episcopalis dignitate officii, animo jam [2] ambulabat in magnis et mirabilibus super se; eratque ei cum corde vanissimo, os loquens ingentia. Denique congregans viros inopes et audaces, judicium veritatis non veritus, proposuit se esse filium comitis Muraviensis, hæreditate patrum suorum a rege Scottorum spoliatum, cordi sibi esse non solum jus suum prosequi, sed etiam ulcisci injurias, illos se [3] velle habere periculi et fortunæ consortes, rem quidem esse aliquanti laboris et periculi, sed magnæ claritatis, et plurimi emolumenti. Accensis ergo omnibus, atque in verba ejus jurantibus, per vicinas cœpit insulas ferociter debacchari, eratque jam quasi Nembroth robustus venator coram Domino, dedignatus juxta episcopalis officii debitum hominum esse piscator cum Petro. Augebatur indies satellitum copiis, inter quos nimirum ipse

---

[1] *In episcopum peteretur.*] It is next to impossible to separate truth from fiction in this notice of Wimund. Stubbs names Wimund, bishop of the Isles, among the prelates consecrated by Thomas II. archbishop of York. (Chronica Pontificum Eccl. Ebor. apud Twysden, Script. X. col. 1713). The Chronicle of Man records a bishop Hamond, the third in succession to that see (Antiquitates Celto-Normannicæ, p. 44); but Wendover, who notices his expulsion and punishment, says he was the first bishop of Man. (Rogeri de Wendover Chronica, &c. ii. 250. Londini: Sumptibus Societatis. 1840-2.)

[2] *Ambulabat.*] H. L. R; ambulavit, C.

[3] *Velle habere.*] C. L.; velle et habere, H. R.

eminens fere ab humero et sursum, tanquam dux magnus omnium animos accendebat. Excurrebat in provincias Scotiæ, rapinis et homicidiis cuncta exterminans. Cumque adversus eum regius exercitus mitteretur, in remotiores se saltus recipiens, vel in oceanum refugiens, omnem illum apparatum bellicum eludebat, et, recedente exercitu, rursum ex locis abditis ad infestandas provincias erumpebat. Cum ergo in omnibus prosperaretur, essetque jam ipsi etiam regi terribilis, quidam episcopus vir simplicissimus ejus impetum mirabiliter ad tempus repressit. Cui cum ille bellum denuncians exterminium minaretur, nisi vectigal penderet: "voluntas," inquit, "Dei fiat, nam meo exemplo nunquam aliquis episcopus alterius episcopi fiet tributarius." Cohortatus ergo populum suum, illi cum furore venienti sola fide major, nam in cæteris longe impar, occurrit, et pro suorum animatione primum ipse belli dans ictum, jactata securi modica, hostem in fronte gradientem Deo volente prostravit. Quo casu confortatus populus, in prædones fortiter [1] irruit, et eorum magna parte cæsa, ducem [2] ferocissimum enerviter fugere compulit. Solebat autem hoc ipse postea inter amicos cum jocunditate narrare tanquam glorians, quod solus eum Deus per simplicis episcopi fidem vincere potuisset. Ego quoque hoc ipsum, [3] quodam qui de numero satellitum ejus fuerat et cum cæteris qui evasere fugerat, referente cognovi. Resumptis autem viribus per insulas atque provincias Scotiæ [4] debacchabatur ut prius. Quamobrem rex compulsus est placare

---

[1] *Irruit.*] H. R.; ruit, C.

[2] *Ferocissimum.*] C. H. R.; fortissimum, L.

[3] *Quodam.*] H. L. R.; a quodam, C.

[4] *Debacchabatur.*] C. L.; debachatus ut prius, R.

prædonem, saniori plane usus consilio, ut cum hoste tumido callidoque, cum quo fortiter agi non poterat, sapienter ageretur. Cedens ergo illi quandam provinciam cum monasterio Furnesiensi, excursiones ejus interim suspendit. Cum autem per subditam provinciam tanquam rex vallante exercitu gloriose ferretur, ipsique monasterio, cujus monachus fuerat, supra modum gravis existeret, de consensu nobilium insidiati sunt ei quidam provinciales, qui ejus vel potentiam vel insolentiam exosam habebant. Nactique tempus opportunum, cum præmissam ad hospitium multitudinem lento pede et raro stipatus satellite sequeretur, comprehensum vinxerunt, utrumque illi oculum, quia uterque nequam erat, eruerunt, causamque virulenti germinis amputantes, eum pro pace regni Scottorum, non propter regnum cœlorum, castraverunt. Qui postea Bellalandam nostram venit, ibique annis plurimis usque ad obitum quietus permansit. Fertur [1] tamen etiam tunc dixisse, quod si vel passeris oculum haberet, inimici ejus de [2] actis in eum minime exultarent.

CAP. XXV.

De Malcolmo christianissimo rege Scottorum.

MEMORATO igitur Scottorum regi David, Malcolmus major natu nepotum ejus ex filio nondum pubes successit. Qui venerabilem avum in multis bonis exæquans, in quibusdam etiam gloriose superans, in medio nationis barbaræ

Scottish affairs; Malcolm IV. A.D. 1153.

[1] *Tamen etiam tunc.*] C. L.; tamen tunc, H. R.

[2] *Actis.*] H. L. R.; actibus, C.

et perversæ tanquam sidus cœleste refulsit. Præventus enim a Deo in benedictionibus dulcedinis, ut a tenero superni amoris fervorem conciperet, in tota vita sua candore pudicitiæ, titulo humilitatis et innocentiæ, puritate conscientiæ, morum suavitate pariter et gravitate ita excelluit, ut inter seculares, quibus solo habitu congruebat, monachus, et inter homines, quibus imperabat, terrenus quidam angelus videretur. Mira quidem hæc in rege, et rege gentis tam barbaræ, quam utique Deo cuncta opera ejus dirigente ita regebat, ut propter illa virtutum insignia barbaris non esset despectui, sed potius admirationi et amori: dum per regiam auctoritatem et severitatem improbis et audacibus maximo esset terrori. Non tamen defuere, qui novis motibus intumescentes, vel eum impetendum censerent, vel consueta illi denegarent. Quos nimirum Deo sibi manifeste cooperante ita vel contrivit vel domuit, ut omnes deinceps formidarent molesti esse viro cum quo erat Deus. Sed nec defuere [1] illi in ingressu pubertatis quidam immissi a Sathana, qui, cum in seipsis castitatis jacturam pro nihilo ducerent, eum quoque ad carnalis experientiam voluptatis ausu improbo et virulentis suasionibus titillarent. Ille vero, [2] jam sequi agnum cupiens quocumque iret, sanctæ integritatis zelum toto pectore hauserat, et thesaurum istum in carne fragili tanquam in vase fictili caute custodiendum, nullo quidem homine, sed Deo tantum intus docente sciebat, [3] indecoras coævorum, vel etiam eorum quos loco magistrorum colebat, suasiones primo contempsit, ac deinde, cum nondum

---

[1] *Illi in ingressu.*] H. L. R.; illi ingressu, C.

[2] *Jam sequi.*] C.; qui jam sequi, H. L. R.

[3] *Indecoras . . . . . suasiones.*] C. H. R.; the passage is omitted in L.

quiescerent, voce et vultu cum quadam auctoritate ita repressit, ut eorum nullus de cætero talia illi auderet ingerere. At in his [1] repulsus hostis stimulante invidia non quiescit, fortiores contra puerum Dei insidias [2] struit. Matrem adornat, quæ illi virus occultum tanquam consilium maternæ pietatis insibilet, et non solum blandiendo alliciat, sed etiam imperiis urgeat; regem, non monachum esse moneat, ætati et corpori ejus amplexus puellares maxime congruere doceat. Matris importunitate vinctus magis quam victus, assentiri visus est ne contristaret parentem. Læta illa cubantis jam filii lecto assistens, virginem speciosam et nobilem ad latus non obluctantis collocavit. Ille egredientibus consciis secretum nactus, et charitatis magis quam carnis igne succensus, illico surrexit, et cubile regium toto noctis spatio virgini cedens, opertus pallio in pavimento dormivit. Eo mane a cubiculariis sic invento, et consecuto virginis testimonio, utriusque declarata est virginitas. Matrem postea vel objurgare vel blandiri adjicientem, quadam constantis animi auctoritate compescuit, ut super hoc ulterius audendum non putaret. Dicant quod voluerint veneratores signorum, ex miris merita metientes, et ex sola signorum claritate sanctitatis [3] titulum tribuentes; plane ego illud in rege juvenculo, sic impugnatæ sed inexpugnatæ integritatis, miraculum præferendum censeo non solum illuminationi cæcorum, sed etiam suscitationi mortuorum.

---

[1] *Repulsus.*] C. L.; repulsis, H. R.
[2] *Struit.*] C. H.; instruit, L.
[3] *Titulum tribuentes.*] H. L. R.; titulum illud tribuentes, C.

CAP. XXVI.

De institutione Hugonis Dunelmensis episcopi, et restitutione Willelmi Eboracensis, et de morte ejus.

Ecclesiastical affairs. A.D. 1153.

UT autem a Scotia paululum regrediar: defuncto Willelmo de Sancta Barbara Dunelmensi episcopo viro religioso, Hugo Eboracensis ecclesiæ thesaurarius propter nobilitatem generis, erat enim propinquus regis Stephani, ad pontificatum Dunelmensis ecclesiæ electus est, venerabili Henrico Eboracensi archiepiscopo, ad quem Dunelmensis episcopi spectabat consecratio, plurimum obnitente, atque obtendente et minus canonicam electi ætatem, et minus probatam morum ejus gravitatem. Ascenderunt ergo majores ex electoribus cum ipso electo ad sedem apostolicam pro negotio tam electionis quam consecrationis, jam dicto archiepiscopo pro se responsalem mittente, qui et electioni contrairet, et consecrationem impediret. Sed venerabili Eugenio, qui ejusdem archiepiscopi apud Clarævallem condiscipulus fuerat, ex hac luce paulo ante subtracto, invenerunt Anastasium sedi apostolicæ præsidentem. Tres quippe viri memorabiles, et in vita sua amicissimi, tempore illo decedentes, in morte quoque brevibus sunt intervallis separati, scilicet Eugenius papa Romanus, Bernardus Clarævallis abbas, Henricus Eboracensis archiepiscopus. E quibus Eugenio et Bernardo prius assumptis, Henricus e vestigio secutus est. Vulgato autem duorum transitu, tertio adhuc superstite, Willelmus olim Eboracensis archiepiscopus, qui Wintoniæ morabatur, spe recuperationis

concepta, nam prior eum deposuerat, secundus ut deponeretur egerat, tertius deposito successerat, sedem apostolicam celeriter adiit; judicium non accusans, misericordiam humiliter postulavit. Et ecce certus ex Anglia de transitu Eboracensis archiepiscopi nuncius superveniens, verecundissimas ejus preces multum adjuvit. Et quidem Dunelmensis electus, qui prior illuc venerat, a domino papa solemniter consecratus, illius qui posterior advenerat pendente adhuc fortuna, discessit. Sed tandem et ipse, prioris judicii rigore sublato, apostolicæ mansuetudinis clementiam expertus est, miserante canos ejus papa cum cardinalibus, et satagente circa ejus negotium maxime quodam Gregorio magni nominis cardinali, homine facundissimo et profundissimæ astutiæ, atque animi vere Romani. Itaque in integrum restitutus, et pallio, quod nunquam eatenus impetrare poterat, insignitus, Sabbato sancto Wintoniam rediit, ibique celebrata solemnitate Paschali, post [1] Albas ad civitatem propriam properavit. Occurrerunt autem ei extra civitatem minus pacifice Robertus Eboracensis ecclesiæ decanus, et Osbertus archidiaconus, qui, ut eum a desiderata sede arcerent, propositis capitulis adversus eum fortiter appellârunt. Ille nihilominus progrediens, solemni occursu et ingenti applausu a clero et populo susceptus est. Prænominati vero ejus adversarii Theobaldum Cantuariensem archiepiscopum, apostolicas tunc in Anglia vices agentem, concite adeuntes, ejusdem favore et suffragiis utebantur. Porro ille receptam non multo post Albas Paschales ecclesiam decenti moderamine regens, et ingenita lenitate

Restoration and death of William archbishop of York. A.D. 1154.

---

[1] *Albas.*] The week after Passion week.

nulli onerosus existens, paucis post Pentecosten evolutis diebus febre corripitur, et rapitur ex hac vita, ingenti tam clericis quam laicis ex mitissimi pastoris occasu luctu relicto. Sane propter inopinatum ejus transitum a multis creditur veneno extinctus, [1]asserentibus eum ex sacro calice, per quendam [2]ab adversariis ejus immissum vel pro eis æmulantem infecto, potum mortiferum, quod dictu horrendum est, cum potu vitæ hausisse. At hoc mera quorundam opinio est, quam tamen petulanter velut perspicuam veritatem sparserunt in vulgus. Denique ego processu temporis cum fama ista crebresceret, quendam virum magnum et grandævum, Rievallis monasterii monachum, jam valetudinarium et morti vicinum, qui eo tempore Eboracensis ecclesiæ canonicus et memorato archiepiscopo familiaris exstiterat, super hoc cum adjurationibus percunctandum putavi. Qui constanter respondit, hoc esse mendacissimum conceptæ a quibusdam opinionis commentum: se quippe, cum scelus illud attentatum dicitur, præsentem atque archiepiscopo assistentem fuisse; nullo modo malignum quemquam inter circumstantes fidelissimos ad aliquid tale audendum irrepere potuisse. Illud quoque falsum est quod dicunt eum amicis suadentibus antidotum gustare noluisse, cum ab eis hostilis malicia in eum aliquid ausa putaretur; et ad hoc suum vel opinabile vel commentum firmandum [3]ferunt eum dixisse, quod cœlesti antidoto non adjiceret humanum. Quod utique quia vir sapiens fuit, et Deum non esse tentandum divina auctoritate edoctus, nec dixisse nec egisse credendus est. Ad hoc Symphorianum fa-

---

[1] *Asserentibus.*] H. L. R.; asserentes, C.

[2] *Ab.*] H. R.; ex, C.

[3] *Ferunt.*] C. H.; fertur, R.

miliarem clericum ejus, qui in ejus obsequio non parvo tempore fuerat, et ægrotanti devotus minister astiterat, audivi dicentem, quod amicis suadentibus antidotum sumpserit, quod utique vir sapiens fecisse credendus est. Ab eodem quoque audivi, amicos qui aderant ob hoc maxime ad putandum quod mortiferum quid biberit fuisse proclives, quia dentes ejus, qui candidi fuerant, in extremo illo incommodo nigrescere cœperant. At hoc ridetur a medicis, cum dentes hominis morituri passim nigrescere soleant. Porro Eboracensis archiepiscopi morte comperta, Robertus decanus et Osbertus archidiaconus, annitente et cooperante Cantuariensi archiepiscopo apostolicæ sedis legato, Rogerium ejusdem archidiaconum ad Eboracensis ecclesiæ cathedram elegerunt, [1]magnisque suffragiis atque terroribus Eboracense capitulum ad consentiendum induxerunt. Et de hoc quidem plenius suo loco dicemus.

CAP. XXVII.

[2]*De viridibus pueris.*

Legend of the green children.

NEC prætereundum videtur inauditum a seculis prodigium, quod sub rege Stephano in Anglia noscitur evenisse. Et quidem diu super hoc, cum tamen a multis prædicaretur, hæsitavi; remque vel nullius vel abditissimæ rationis in

---

[1] *Magnisque.*] C. H.; magnis et, L.

[2] *De viridibus pueris.*] Roberts (Popular Antiquities), and the ingenious author of 'Britannia after the Romans,' consider this legend to refer to the "secret orgies of the 'virides Britanni,' and the mysteries of Manogan and Brithan."

fidem recipere ridiculum mihi videbatur: donec tantorum et talium pondere testium ita sum obrutus, ut cogerer credere et mirari, quod nullis animi viribus possum attingere vel rimari. Vicus est in Estanglia quatuor vel quinque, ut dicitur, milliariis distans a nobili monasterio beati regis et martyris Edmundi. Juxta quem vicum quædam antiquissimæ fossæ visuntur, quæ sermone Anglico Wlfpittes, id est, luporum fossæ, dicuntur, et vico cui adjacent suum nomen indulgent. Ex his fossis tempore messis, et occupatis circa frugum collectionem per agros messoribus, emerserunt duo pueri masculus et fæmina, toto corpore virides, et coloris insoliti, ex incognita materia veste operti. Cumque per agrum attoniti oberrarent, comprehensi a messoribus ducti sunt in vicum, multisque confluentibus ad tantæ novitatis spectaculum, per dies aliquot tenti sunt cibi expertes. Cum ergo inedia jam pene deficerent, nec tamen aliquid ciborum, qui offerebantur, attenderent; forte ex agro contigit fabas inferri, quas illico arripientes, legumen ipsum in thyrsis quæsierunt et nihil in concavitate thyrsorum invenientes, amare fleverunt. Tunc quidam eorum, qui aderant, legumen ex corticibus erutum porrexit eis, quod statim acceptum libenter comederunt. Hoc cibo aliti sunt per menses aliquot, quousque usum panis noverunt. Denique colorem proprium, ciborum nostrorum prævalente natura, paulatim mutantes, et similes nobis effecti, nostri quoque sermonis usum didicerunt. Visumque est prudentibus, ut sacri baptismatis perciperent sacramentum, quod et factum est. Sed puer qui [1] minor natu videbatur post baptismum brevi

---

[1] *Minor.*] C. H. R.; prior, L.

vivens tempore immatura morte decessit, sorore incolumi permanente, et nec in modico a nostri generis fœminis discrepante. Quæ nimirum postea apud Lennam, ut dicitur, duxit maritum, et ante annos paucos superstes esse[1] dicebatur. Sane cum jam nostræ usum loquelæ haberent, interrogati qui et unde essent, respondisse feruntur: "Homines de terra Sancti Martini, qui scilicet in terra nativitatis nostræ præcipuæ venerationi habetur." Consequenter interrogati, ubinam esset terra illa, et quomodo exinde huc advenissent; "utrumque," inquiunt, "nescimus. Hoc tantum meminimus; quod cum quodam die pecora patris nostri in agro pasceremus, sonitum quendam magnum audivimus, qualem nunc apud Sanctum Edmundum, cum signa concrepare dicuntur, audire solemus. Cumque in sonitum illum quem admirabamur animo intenderemus, repente tanquam in quodam mentis excessu positi, invenimus nos inter vos in agro ubi metebatis." Interrogati utrum ibidem vel in Christum crederetur, vel sol oriretur, terram illam Christianam esse, et ecclesias habere dixerunt. "Sed sol," inquiunt, "apud nostrates non oritur: cujus radiis terra nostra minime illustratur, illius claritatis modulo contenta, quæ apud vos solem vel orientem præcedit vel sequitur occidentem. Porro terra quædam lucida non longe a terra nostra aspicitur, amne largissimo utramque dirimente." Hæc et multa alia, quæ retexere longum est, curiose percunctantibus respondisse feruntur. Dicat quisque quod voluerit, et ratiocinetur de his ut poterit; me autem prodigiosum mirabilemque eventum exposuisse non piget.

---

[1] *Dicebatur.*] H. L. R.; videbatur, C.

CAP. XXVIII.

De quibusdam prodigiosis.

Certain phenomena.

ALIA quoque æque mira et prodigiosa nostris temporibus contigerunt, ex quibus pauca retexam. Mira vero hujusmodi dicimus, non tantum propter raritatem, sed etiam quia occultam habent rationem. Dum in lapidicina quadam petra ingens ferramentis finderetur, apparuere duo canes, capacem sui in eadem petra concavitatem replentes absque omni spiraculo. Videbantur autem esse ex eo canum genere quos leporarios vocant, sed vultu truces, odore graves, pilorum expertes. Et unus quidem eorum, ut dicitur, cito defecit: alterum vero stupendæ, ut aiunt, edacitatis Henricus Wintoniensis episcopus diebus plurimis in deliciis habuit. [1]Refertur etiam quod in alia lapidicina, dum pro eruendis fabricæ necessariis lapidibus altius foderetur, repertus sit lapis formosus duplex, id est, ex duobus subtili agglutinatione compactus lapidibus. Mirantibus operariis, episcopo, qui non longe aberat, exhibitus, designari jussus est ut innotesceret, si quid in eo lateret mysterii. Inventaque est in ejus concavitate bestiola, quam bufonem vocant, cathenulam auream circa collum habens. Cunctis ergo, qui aderant, tam inusitatæ rei stupore suspensis, præcepit episcopus iterum signari lapidem, et lapidicinæ altitudini redditum ruderibus in perpetuum

---

[1] *Refertur.*] H. L. R.; referunt, C.

operiri. In provincia quoque Deirorum, haud procul a loco nativitatis meæ, res mirabilis contigit, quam a puero cognovi. Est vicus aliquot a mari orientali milliariis distans, juxta quem famosæ illæ aquæ, quas vulgo [1] Gipse vocant, numerosa scaturigine e terra prosiliunt, non quidem jugiter, sed annis interpositis, et, facto torrente non modico, per loca humiliora in mare labuntur; quæ quidem cum siccantur, signum bonum est, nam earum fluxus futuræ famis incommodum non fallaciter portendere dicitur. Ex hoc vico rusticus quidam ad salutandum amicum in proximo vico commorantem profectus, multa jam nocte minus sobrius remeabat. Et ecce, de proximo tumulo quem sæpius vidi, et duobus vel tribus stadiis a vico abest, voces cantantium, et quasi festive convivantium audivit. Miratus quinam in loco illo solemnibus gaudiis intempestæ noctis silentium rumperent, hoc ipsum curiosius inspicere voluit, vidensque in latere tumuli januam patentem, accessit et introspexit, viditque domum amplam, et luminosam, plenamque discumbentibus, tam viris quam fæminis, tanquam ad solemnes epulas. Unus autem ministrantium aspiciens stantem ad ostium, [2] obtulit ei poculum. Quo ille accepto consulte noluit bibere, sed effuso contento et continente A legend.

---

[1] *Gipse.*] C. H. L.; Vipse, R.—The village of Wold Newton, near Hunmanby, in the East Riding of Yorkshire, is remarkable for the occurrence in wet seasons of a sudden eruption of cold, clear water, locally called the 'Gipsies,' or the 'Gipsey-race.'

[2] *Obtulit ei poculum.*] This Scandinavian legend is common, with variations, to the ballad and romantic literature of most countries of Europe. It may be sufficient to direct attention to a version very similar to the above, named the 'Altar-cup in Aagerup,' a story of the Trolls, quoted in Keightley's 'Fairy Mythology,' from Thiele's 'Danske Folkesagn.'

retento concitus abiit; factoque tumultu in convivio pro sublatione vasculi, et persequentibus eum convivis, pernicitate jumenti quo vehebatur evasit, et in vicum cum insigni se præda recepit. Denique hoc vasculum materiæ incognitæ, coloris insoliti, et formæ inusitatæ, Henrico seniori Anglorum regi pro magno munere oblatum est, ac deinde fratri reginæ, David scilicet regi Scottorum, contraditum, annis plurimis in thesauris Scotiæ servatum est: et ante annos aliquot, sicut veraci relatione cognovimus, Henrico secundo illud aspicere cupienti a rege Scottorum Willelmo resignatum est. Hæc et hujusmodi incredibilia viderentur, nisi a dignis fide testibus contigisse probarentur. Si autem potuerunt Magi per incantationes, ut scriptum est, Ægyptiacas et arcana quadam operatione, utique malorum angelorum, virgas convertere in dracones, et aquam in sanguinem, novas quoque ranas producere, quos tamen, ut ait [1]Augustinus, creatores draconum vel ranarum non dicimus, sicut nec agricolas segetum; aliud est enim, ex intimo et summo causarum cardine condere atque administrare creaturam, quod qui facit solus creator est Deus, aliud autem pro distributis ab illo viribus et facultatibus aliquam operationem forinsecus admovere, ut tunc vel tunc, sic vel sic exeat quod creatur, quod non solum mali angeli, [2]sed etiam mali homines possunt; si, inquam, mali angeli per Magos, Deo permittente, ea potuere, non est mirum, si et illa, de quibus nunc quæritur, quadam angelicæ naturæ potentia, si a superiori potestate permittantur, partim præstigialiter et fantastice, ut illud in

[1] *Augustinus.*] De Trinitate, lib. iii., cap. ix.

[2] *Sed etiam . . . . angeli.*] H. L. R.; omitted in C.

tumulo nocturnum convivium, [1]partim in veritate, ut vel illos canes, vel bufonem illum cum [2]cathenula aurea, seu ciphum illum valeant exhibere, in quibus homines stupore inutili teneantur; qui nimirum mali angeli libentius faciunt, cum permittuntur, in quibus homines perniciose fallantur. Porro puerorum illorum viridium, qui de terra emersisse dicuntur, abstrusior ratio est, quam utique nostri sensus tenuitas non sufficit indagare.

CAP. XXIX.

De successibus Henrici secundi in Anglia tempore ducatus sui.

UT autem jam ad seriem historicæ narrationis redeam, Henricus Matildis olim imperatricis ex illustri Andegavensi comite filius, accepto, ut superius dictum est, a matris avunculo rege Scottorum cingulo militari, transfretavit, et venit ad patrem; eratque de cætero in obsequio ejus prudentiæ et fortitudinis præclaram indolem præferens, et militaris gloriæ non tepidus æmulator existens. Post annos vero aliquot patre in fata concedente, paterni juris plenitudinem, id est, Andegavensem simul et Cinomannensem comitatum, et materni juris expeditam portionem, id est, Normanniæ ducatum, recepit. Nam regno Angliæ, quod ad jus æque spectabat maternum, rex Stephanus quamvis remisse et languide, ut superius expositum est, eatenus incubabat. Itaque patri

Henry duke of Normandy arrives in England, A.D. 1152.

[1] *Partim in.*] H. L. R.; partim etiam in, C.

[2] *Cathenula.*] H. L. R.; cathena, C.

succedens, et patrem in brevi vel æquans vel etiam excedens, quocunque se vertisset, industrius strenuusque apparuit, ita ut jam illis formidabilis existeret, qui felicibus ejus initiis invidebant. Cumque in partibus transmarinis omnia illi quieta jam essent, regno Angliæ, quod jure sibi perspicuo competebat, fraudari non ulterius patiens, tam difficili et periculoso negotio animum intendit. Metuens autem ne qua post egressum suum in Normanniam fieret irruptio a rege Francorum, cujus rex Stephanus affinitate gaudebat, nam sororem ejus jam pridem filio suo Eustachio uxorem acceperat, fines suos præsidiis opportune dispositis cautius credidit muniendos. Unde factum est ut parvam secum manum in Angliam duceret, reputans terris transmarinis, quas quieto jam possidebat jure, parum esse consultum, si copias abduceret militares, necessaria sibi præsidia in Anglia minime defutura: si secus, certa incertis inconsulte postponi. Denique non amplius, ut dicitur, quam centum quadraginta equites, et peditum tria millia in Angliam cum eo venerunt. Adventu ejus cognito, ferventibus ad eum animis convenerunt qui matri ejus ab initio faverant. Auctus illico ingentibus copiis, munitionem Malmesbiriensem, ubi regis Stephani præsidium erat, obsedit. Tunc idem rex convocatis celeriter qui a se non defecerant, cum Eustachio filio, acerrimo juvene, ocius advolans hostem ad prælium provocavit. At ille in castris se continens, et campi discrimen pro tempore consulte declinans, eo quod manum imparem habere videretur; hostili ferociæ copiam pugnæ non fecit. Rex vero cum neque hostem commode [1]posset impetere, neque prolixi-

Sieges of Malmesbury,

---

[1] *Posset.*] H. L. R.; potuisset, C.

ores circa castra hostilia excubias agere tutum videretur, otiose recessit, et obsessa munitio in potestatem obsidentis concessit. Augebatur idem in dies et militiæ numeris, et favoribus sociorum, deficientibus ad eum paulatim qui hostilium partium fuerant regni optimatibus; ita ut jam incrementis virium et felicitate successuum ducis gloria, sic enim vocabatur, adversarii nomen regium adumbraret. Stanfordiam cum instructo exercitu adiit; qua [1] celeriter expugnata et capta, munitionem quoque, ejecto præsidio regio, post aliquot dies obtinuit. Audiens autem Gipsewic, quæ ad ejus se partes transtulerat, obsideri a rege, ut hoste propulsato obsidionem solveret, ad orientalium Anglorum provinciam cum exercitu properabat; sed, accepto [2] post modicum de ejusdem loci deditione nuncio, divertit et irruit super Notingeham, quæ sita est super fluvium Trentam. Qua mox expugnata atque opibus vacuata, recessit, oppugnandæ munitionis, quæ natura loci inexpugnabilis videbatur, operam inanem omittens. Inde ad alia conversus negotia, tanquam favore sibi arridente divino in omnibus prosperabatur.

of Stamford, and Nottingham.

[1] *Celeriter.*] H. L. R.; celerius, C.

[2] *Post modicum.*] H. L. R.; postmodum, C.

CAP. XXX.

De concordia inter regem Stephanum et ducem Henricum celebrata.

A.D. 1153. Death of prince Eustace.

CUM hæc sub eventu pendulo inter regem et ducem altercatio traheretur, Eustachius ejusdem regis filius juvenis clarissimus immatura, secundum voluntatem Dei, morte decessit, magnam seminandæ inter principes pacis occasionem sui de medio ablatione relinquens. Eo quippe superstite partes concordia mediante componi atque uniri minime potuissent, tum propter juvenilem ejusdem acrimoniam, tum propter ejus præclaram quandam ex affinitate regis Francorum fiduciam. Utroque autem pacis impedimento per unius hominis mortem sublato, quod Deo [1]propitio provenisse creditur; eo quod jam super Angliam intestinis malis exsanguem et sauciam cogitaret cogitationes pacis et non afflictionis; viri pacifici de pace suadenda atque formanda propensius cogitare [2]cœperunt. Occasu quippe filii, qui successurus sperabatur, supra modum exulceratus pater, ad apparatus bellicos pigrius movebatur, et voces suadentium pacem solito patientius audiebat. Duce quoque prudentum consiliis ad hoc inclinato, ut honesto et solido fœderi postponeret casus ambiguos, placuit inter eos solemne et salubre colloquium celebrari. Ubi amicis mediantibus

---

[1] *Propitio.*] H. L. R.; omitted in C.

[2] *Cœperunt.*] H. L. R.; cœperant, C.

et circa bonum publicum pia et prudenti provisione satagentibus, pax inter eos et caute formata, et solide firmata est. Decretumque est, ut Stephanus de cætero tanquam princeps legitimus integre in Anglia cum gloria et honore regnaret; Henricus vero ei tanquam hæres legitimus in regno succederet. [1] Hanc pacis formam tanquam utilem et honestam princeps uterque amplexus, abolitis omnibus quæ inter eos hactenus hostiliter acta fuerant atque omni simultate perpetuæ tradita sepulturæ, in mutuos, multis præ gaudio lacrimantibus, se dederunt amplexus. Et rex quidem ducem adoptans in filium, eum solemniter successorem proprium declaravit. Dux vero regem tanquam patrem et dominum in conspectu omnium honoravit. Willelmus autem regis filius junior jubente patre duci hominium fecit, dux quoque illi pactis interpositis satisfecit. Quibus Deo propitio salubriter actis, rex Angliam et Anglia pacem recepit. Annis enim jam plurimis fere nudo regis nomine insignis, tunc recipere visus est hujus rem nominis, et quasi tunc primo regnare cœpit: quia tunc primo purgata invasionis tyrannicæ macula legitimi principis justitiam induit. Dux autem in Anglia post firmatæ pacis solemnia modico tempore commoratus, transfretare parabat, et rex cum Willelmo filio multisque aliis nobilibus celebri lætitia prosequebatur abeuntem. Cumque idem regius puer in oculis patris equo, ut assolet, concitatius veheretur, contigit equo cadente sessorem ad terram graviter allidi, fractoque osse tibiæ resurgere impotens, patri et omnibus qui aderant dolorem incussit. Reportatus ergo est Cantuar-

A.D. 1153. Agreement between Stephen and Henry,

who returns to Normandy.

---

[1] *Hanc pacis formam.*] This convention is printed in the Fœdera.

iam, ut ibi curaretur. Rex vero sinistro casu saucius, datis cum benedictione mandatis, ducem dimisit; qui feliciter transfretans circa æstatis initium ad propria cum gaudio remeavit.

CAP. XXXI.

De divortio inter regem Francorum et uxorem ejus celebrato, et quomodo ipsa nupserit futuro regi Anglorum.

A.D. 1154. Divorce between Louis VII. and Alienor of Aquitaine.

IISDEM fere diebus inter Lodovicum Francorum regem et Alienoram reginam divortium celebratum est, quibusdam episcopis [1]atque proceribus consanguinitatem illorum sub testificatione jurisjurandi solemniter allegantibus. Eadem sane regina, ducis Aquitanici [2]soboles unica, ante expeditionem Ierosolymitanam, de qua superius dictum est, memorato regi nupserat, suoque conjugio amplissimum illum ducatum Aquitaniæ regno Franciæ junxerat. Quæ nimirum ita sibi in principio juvenis animum formæ suæ venustate præstrictum devinxerat, ut illius famosissimæ expeditionis iter arrepturus, dum uxorem juvenculam vehementius æmulatur, eam nequaquam domi esse relinquendam, sed secum ad prælia proficisci decerneret. Quod exemplum secuti multi alii nobiles, uxores suas secum duxerunt: quibus cum

---

[1] *Atque.*] H. L. R.; et, C.

[2] *Soboles unica.*] This is incorrect. Alienor had a sister named Péronnelle, commonly called Adelaide, who married Raoul, comte de Vermandois. See L'Art de Vérifier les Dates, xii. p. 188; also Bouquet, xiii. 101.

cubiculariæ deesse non possent, in castris illis Christianis, quæ casta esse oportebat, fœminarum multitudo versabatur. Quod utique factum est exercitui nostro in scandalum, ut superius ostensum est. Cumque idem rex ab oriente una cum conjuge, non sine infecti negotii dedecore, ad propria fuisset reversus, amore pristino inter eos paulatim refrigescente, causæ quoque discidii succrescere cœperunt; illa maxime moribus regiis offensa, et causante se monacho, non regi, nupsisse. Dicitur etiam, quod in ipso regis Francorum conjugio ad ducis Normannici nuptias suis magis moribus congruas aspiraverit, atque ideo præoptaverit procuraveritque discidium. Itaque causis ingravescentibus, et illa quidem, ut dicitur, multum instante, illo vero vel non vel remissius obluctante, per ecclesiasticæ legis vigorem solutum est inter eos vinculum copulæ conjugalis. Porro illa soluta a lege viri, et habens potestatem cui vellet nubendi, duabus apud patrem filiabus relictis, quæ postea duobus illustrissimi comitis Theobaldi filiis, Henrico scilicet et Theobaldo, paterna provisione nupserunt, desideratis tandem potita est nuptiis. Denique convenientes dux Normanniæ et illa loco condicto, pactum conjugale inierunt, minus quidem solemniter ratione personarum, sed cautiori providentia, ne quid scilicet impedimenti pareret solemnis præparatio nuptiarum. Mox ducatus Aquitaniæ, qui a finibus Andegavensium et Britonum ad Pyrenæos usque montes, Galliam Hispaniamque dirimentes, extenditur, Francorum se ditioni paulatim subducens ratione conjugis in ducis Normannici potestatem transivit; Francis quidem invidia tabescentibus, sed impedire non valentibus ejusdem ducis provectum.

Marriage of Henry of Normandy and Alienor of Aquitaine.

CAP. XXXII.

De concilio Lundoniensi, et morte regis Stephani.

A. D. 1154. Stephen's progress to the North.

INTEREA rex Stephanus fastu regio fines Angliæ lustrans, et se tanquam regem novum ostentans, suscipiebatur ab omnibus et decenti magnificentia colebatur, et incendebantur ante faciem ejus, et quodammodo liquefiebant sicut cera a facie ignis, munitiones adulteræ, quæ erant improborum receptacula, et speluncæ latronum. Veniens autem in Eboracensem provinciam, quendam Philippum de Colevilla, qui munitionem suam apud Drax incendere vel incendendam tradere [1]jubebatur, invenit rebellem; fretum scilicet ejusdem munitionis firmitate, et commilitonum suorum ingentibus animis, et copioso ciborum armorumque apparatu. Rex vero ex proximis provinciis exercitu convocato, munitionem objectu amnium, silvarum, atque paludum fere inaccessibilem obsidione conclusit, et fortiter expugnatam in brevi obtinuit. Erat autem tempus messis, et rex, in Eboraca civitate, vel in adjacente provincia, quæ volebat expletis, ad australes provincias remeabat, circa festivitatem beati archangeli Michaelis cum episcopis et nobilibus Angliæ concilium Lundoniis celebraturus, tum pro regni negotiis, tum etiam pro negotio ecclesiæ Eboracensis vacantis. Evocati ergo majores ejusdem ecclesiæ cum abbatibus atque prioribus subjectæ provinciæ affuere; facto-

Council at London.

---

[1] *Jubebatur.*] H. L. R.; videbatur, C.

que in Rogerium archidiaconum Cantuariensem decreto, eum a suo archiepiscopo, cujus efficaci astutia omne negotium electionis ejus processerat, rege connivente solemniter petiere. Quem cum facile a volente impetrassent, licet eum idem archiepiscopus tanquam precibus [1]obstrictus cedere videretur, vel potius vellet videri, alias quoque preces adjecere; scilicet ut eum, non tanquam Cantuariensis archiepiscopus, sed tanquam apostolicæ sedis legatus consecraret. Hoc quoque a volente non difficulter impetrato, consecratus est idem electus in ecclesia beati Petri apud Westmonasterium. Qui soluto concilio ad ecclesiam propriam properavit, et post susceptionis suæ solemnia, rebus pro tempore dispositis, eundi ad sedem apostolicam petendi pallii gratia, in propria persona iter arripuit. Rex vero post concilium in [2]Cantia constitutus morbo decubuit; quo ingravescente post dies paucos decessit mense Octobri, et sepultus est [3]apud Faveresham in monasterio a se ante aliquot annos constructo, anno regni sui nonodecimo. Nuncium autem mortis ejus dux Normanniæ mature accepit, qui forte tunc castrum quoddam, quod ab eo desciverat, cum exercitu obsidebat. Cumque ab amicis moneretur relicta obsidione sub omni celeritate in Angliam transfretare, ne quid forte contra eum occasione moræ inimici veteres molirentur, mira justitiæ suæ confidentia respondit, illos [4]nihil ausuros. Et quamvis amici multum instarent, obsidionem solvere noluit,

Election of Roger, archbishop of York.

Death of Stephen, 25 Oct. A. D. 1154.

---

[1] *Obstrictus.*] H. L. R.; obstructus, C.

[2] *Cantia constitutus.*] He died in Christ Church monastery, Canterbury. Huntingdon says he went from London to Dover to meet the earl of Flanders: lib. viii. ad finem.

[3] *Apud.*] C. H. R.; omitted in L.

[4] *Nihil ausuros.*] H. L. R.; nihil mihi ausuros, C.

donec factum est de castro obsesso quod voluit; exspectante illum cum desideriis Anglia, et nulla interim in cunctis finibus ejus surgente procella. Et hujus quidem libri iste [1] sit modus, ut a regno Henrici secundi liber secundus incipiat.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

---

[1] *Sit.*] H. L. R.; est, C.

WILLELMI DE NOVOBURGO.

HISTORIA ANGLICANA.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De primordiis regni Henrici secundi.

ANNO a partu virginis M.C.LIV. Henricus, Henrici majoris ex filia olim imperatrice nepos, post mortem regis Stephani a Normannia in Angliam veniens, hæreditarium regnum suscepit; conclamatus ab omnibus, et consecratus mystica unctione in regem, concrepantibus per Angliam turbis, " vivat rex." Prioris quippe regni, sub quo tot mala pullulaverant, infelicitatem experti, de novo principe [1]meliora sperabant, præsertim cum præclara illi prudentia atque constantia cum zelo justitiæ inesse viderentur, et magni principis jam in ipsis suis primordiis præferret imaginem. Denique edicto præcepit, ut illi, qui ex gentibus exteris in Angliam sub rege Stephano prædarum gratia tanquam ad militandum confluxerant, et maxime Flandrenses, quorum magna tunc Angliæ incubabat multitudo, propriis regionibus redderentur, fatalem eis diem constituens, quem

A.D. 1154. Coronation of Henry II., 19 Dec.

Banishment of Stephen's foreign adherents.

---

[1] *Meliora.*] H. L. R.; meliorem, C.

in Anglia sustinere certi foret discriminis. Quo edicto pavefacti, ita in brevi dilapsi sunt, ut quasi phantasmata in momento disparuisse viderentur, stupentibus plurimis quomodo repente evanuissent. Mox castella nova, quæ in diebus avi sui nequaquam exstiterant, complanari præcepit, præter pauca in locis opportunis sita, quæ vel ipse retinere, vel a pacificis ad regni munimen retineri voluit. Publicæ quoque disciplinæ in primis sollicitudinem habuit; et ut legum vigor in Anglia reviviisceret, qui sub rege Stephano extinctus sepultusque videbatur, cura propensiore sategit. Ordinatisque in cunctis regni finibus juris et legum ministris, qui vel improborum audaciam coercerent, vel interpellantibus secundum causarum merita justitiam exhiberent, ipse vel in deliciis erat, vel majoribus negotiis regiam operam impendebat. Quotiens autem judicibus mollius indigniusve agentibus, provincialium querimoniis pulsabatur, provisionis regiæ remedium adhibebat: illorum competenter corrigens vel negligentiam vel excessum. Talia novi principis initia fuere, gratulantibus quidem et laudantibus pacificis: mussitantibus vero et contremiscentibus improbis. Fugiebant lupi rapaces, vel mutabantur in oves; aut si non vere mutabantur, metu tamen legum innoxii cum ovibus morabantur. Conflabantur gladii in vomeres, et lanceæ in falces, nullusque jam exercebatur ad prælium, sed omnes olim optatæ et nunc Deo propitio indultæ pacis, vel fovebantur otiis, vel intendebant negotiis.

Vigor of Henry's administration.

CAP. II.

Quomodo rex Henricus secundus dominica regia ad pristinum revocavit statum.

CONSIDERANS autem rex, quod regii redditus breves essent, qui avito tempore uberes fuerant, eo quod regia dominica per mollitiem regis Stephani ad alios, multosque dominos majori ex parte migrassent, præcepit ea cum omni integritate a quibuscunque detentoribus resignari, et in jus statumque pristinum revocari. Et hi quidem, qui regiis oppidis seu vicis hactenus inclyti fuerant, chartas, quas a rege Stephano vel extorserant, vel obsequiis emerant, quibus tuti [2]forent, protulerunt. Sed quoniam chartæ invasoris juri legitimi principis præjudicium facere minime debuerunt, eisdem instrumentis tuti esse minime potuerunt. Itaque primo indignati, deinde conterriti et contristati, ægre quidem, sed tamen integre usurpata et diu tanquam solido jure detenta resignarunt. Cumque in [4]cunctis regni provinciis omnes usque ad unum, de quo post pauca dicetur, voluntati regiæ paruissent, rex Transhumbranas partes adiit, comitemque Albemarlensem Willelmum, qui ibidem sub Stephano rex verior fuerat, de re consimili eodem quo cæteros pondere auctoritatis convenit. Ille diu hæsitans,

Henry resumes the crown lands alienated by Stephen.

[2] *Forent.*] H. R.; fuerant, C. L.; vel forent interlined above in C.

[4] *Cunctis.*] H. L. R.; omitted in C.

multumque æstuans, tandem corde saucius potestati succubuit, et quæcunque ex regio dominico pluribus jam annis possederat, cum ingenti anxietate resignavit, maxime famosum illud et nobile castrum, quod dicitur [1]Scartheburch, cujus situm talem esse novimus.

CAP. III.

De situ castelli de [1] Scartheburch.

Description of Scarborough castle.

RUPES stupendæ altitudinis simul et amplitudinis, et præruptis fere ex omni parte scopulis inaccessa, mare irrumpit, quo tota ambitur, exceptis tanquam faucium quarumdam angustiis, quas aperit ad occidentem, habens in summo planitiem speciosam, et herbidam, et spatiosam tanquam sexaginta jugerum, et eo amplius, fonticulum quoque aquæ vivæ ex saxo profluentem. In ipsis autem faucibus, ad quas sine labore non ascenditur, turris regia sita est; et sub eisdem faucibus urbis initium est [2]in austrum et aquilonem utrumque latus spargentis, frontem vero ad occidentem habentis: et a fronte quidem proprio muro, ab oriente vero rupe castelli munitur; porro utrumque ejus latus mari alluitur. Sane hunc locum memoratus comes Willelmus, cum in Eboracensi provincia plurimum posset, castro construendo idoneum contemplatus, [3]sumptuoso opere naturam juvans, totam rupis planitiem muro amplexus est,

---

[1] *Scartheburch.*] C. R.; Scartheburth, H. L.
[2] *In.*] H. L. R.; ad, C.
[3] *Sumptuoso.*] H. L. R.; sumptuosoque, C.

et turrim in faucium angustiis fabricavit; qua processu temporis collapsa, arcem magnam et præclaram rex ibidem ædificari præcepit.

CAP. IV.

De obsidione et deditione Brigiæ, et quomodo rex Scottorum reddidit regi Anglorum aquilonales Angliæ partes.

REX igitur in eadem provincia rebus ad votum gestis ad superiora Angliæ remeans, solum Hugonem de Mortuomari, virum fortem et nobilem, annis jam plurimis regio castro de Brigia incubantem, offendit rebellem. [1]Qui cum juberetur propriis esse contentus, et reddere quæ de jure regio possidebat, pervicacissime renuit, seque, quibus potuit modis, ad resistendum præparavit. Sed quod superbia ejus et indignatio ejus esset plus quam fortitudo ejus, consequenter apparuit. Rex enim, celeriter exercitu congregato, [2]Brigiam obsedit: quam post dies non multos fortiter oppugnatam in deditionem recipiens, ei, cujus cor paulo ante quasi cor leonis fuerat, humiliato et supplici veniam dedit. [3]Regi quoque Scottorum, qui aquilonales Angliæ regiones, scilicet Northumbriam, Cumbriam, Westmeriam, nomine Matildis dictæ imperatricis et hæredis ejus olim a David Scottorum rege adquisitas, tanquam jus proprium possi-

A.D. 1155. Siege of Bridgenorth.

Malcolm IV. surrenders the northern counties, A. D. 1157.

---

[1] *Qui cum.*] H. L. R.; cumque, C.

[2] *Brigiam.*] H. L. R.; Briggiam, C.

[3] *Regi quoque Scottorum, &c.*] Compare Wendover, ii. 286.

debat, mandare curavit, regem Angliæ tanta regni sui parte non debere fraudari, nec posse patienter mutilari, justum esse reddi quod suo fuisset nomine adquisitum. Ille vero prudenter considerans regem Angliæ in hac parte cum potentia virium merito causæ præstare, quamvis posset obtendere [1]juramentum, quod avo suo David præstitisse dicebatur, cum ab eo cingulum acciperet militare, prænominatos fines repetenti cum integritate restituit, et ab eo vicissim [2]comitatum Huntedunensem prisco sibi jure competentem recepit. [3]His compositis, Anglia in cunctis finibus suo otio et securitate pro tempore fruebatur. Regis autem supra omnes qui hactenus in Anglia regnasse noscebantur latius dominantis, hoc est ab ultimis Scotiæ finibus ad montes usque Pyrenæos, in cunctis regionibus nomen celebre habebatur.

---

[1] *Juramentum.*] See p. 61, ante.

[2] *Comitatum Huntedunensem.*] Stephen had alienated the honour of Huntingdon from Simon de St. Liz II., earl of Northampton, in favour of David, king of Scotland, who married Maud, Simon's mother. David settled it on his son Henry, father of Malcolm IV., from whose decease in 1152 it was held by the earl of Northampton, until regranted by Henry II. to Malcolm in 1157, in exchange for the northern counties. As part of this honour the kings of Scotland owned a Soke or Liberty in the city of London. Rotuli Hundredorum, pp. 426-9.

[3] *His compositis.*] H. L.; his ita compositis, C. R.

CAP. V.

De bello Walensium, et quomodo in gratiam regis redierunt.

A. D. 1157. Henry invades Wales.

VERUM non multis diebus elapsis, inter regem et Walenses, gentem inquietam et barbaram, discordia oritur, dum vel ille aliquid insolitum per potentiam ab eis exigeret, vel illi silvosis montibus vallibusque suis plus justo confisi, tanto principi [1] per insolentiam solita denegarent, sive etiam propter eorum inquietudinem et clandestinos in vicinos Anglorum fines excursus. Rex vero, immensis ex tota Anglia copiis congregatis, regionem Walliarum, qua facilior aditus videbatur, ingredi statuit. Porro illi convenientes, excubabant in terminis; et in planum progredi, vel aperto bello cum loricatis congredi, levis armaturæ homines caute declinantes, delitescebant in silvis, et viarum angustias observabant. Sane Walenses reliquiæ Britonum esse noscuntur, qui hujus insulæ, quæ nunc Anglia dicitur, olim Britannia dicebatur, incolæ primi fuere, ejusdemque nationis et linguæ esse probantur cujus et Britones transmarini. Cum autem gens Britonum a supervenientibus Anglorum populis exterminium pateretur, qui evadere potuerunt refugerunt in Wallias, contra irruptionem hostium naturæ beneficio tutas, ibique hæc natio perseverat usque in præsentem diem. Regio quippe illa tractu [2] protensiori ad

---

[1] *Per insolentiam.*] C. H. R.; vel insolentia, L.

[2] *Protensiori.*] H. L. R.; propensiori, C.

Description of Wales.

prospectum Hiberniæ super mare occidentale jacens, alio latere regionibus Anglicis jungitur, et fere tota vel oceano vel inviis saltibus aliisque difficultatibus cingitur; ideoque difficillimos habet accessus, sive ingressus. Introrsus autem inextricabiles quosdam noscitur habere recessus, ita ut quam periculosum est potenti cuilibet eam cum exercitu ingredi, tam impossibile sit eam interius cum exercitu pervagari. Gignit autem pro sui natura homines moribus barbaros, audaces et infidos, alieni sanguinis avidos, et proprii prodigos, rapinis semper inhiantes, et tanquam transfuso a natura odio genti Anglorum infestos. Habet quidem, pro eo quod saltuosa est, uberrimas alendis pecoribus pascuas, sed plani parum habens et frugum infœcunda, alendis propriis non sufficit filiis sine invecto ex vicinis Angliæ provinciis commeatu. Quem nimirum [1] quoniam sine beneficio vel permissu regis Anglorum habere non potest, ejusdem cogitur ditioni subjacere. Et si forte per latrocinales excursus, a quibus propter effrenatam barbariem vix temperat, eum irritaverit, iram ejus diu non sustinens, cogitur eum placare. Igitur rex fines hostium, cum natura et malitia locorum multum luctando, ingrediens, infausta negotii initia habuit. Pars enim exercitus per loca silvosa et humida incautius gradiens, delitescentium juxta viam hostium excepta insidiis, periclitata est: ibique Eustachius filius Johannis, vir magnus et grandævus, atque inter primos Angliæ proceres divitiarum et sapientiæ titulis refulgens, cum Roberto de Curci æque nobili viro aliisque pluribus, interiit. Qui vero evasere periculum, regem, qui

---

[1] *Quoniam.*] H. L. R.; omitted in C.

jam Deo propitio eruperat et in tuto consistebat, cum cæteris occubuisse putantes, ejusque interitum adventantibus adhuc et properantibus ad angustias ordinibus nunciantes, non parvam exercitus partem, rumoris atrocitate attonitam, enerviter fugere compulerunt; ita ut [1] Henricus Essexensis, vir inter primos inclytus, et jure hæreditario signifer regius, vexillo regio, cujus conspectu exercitus animandus erat, abjecto, fugæ se crederet, atque occurrentibus regem extinctum proclamaret. Ob quod delictum postea a quodam viro nobili, proditionis ei dedecus publice opponente, regii vigore judicii, duello addictus est, et ab eodem devictus. Quem tamen rex de misericordia judicio mortis subducens, apud Redingum monachum fieri jussit, amplissimo autem patrimonio ejus fiscum auxit. Sed hoc postea. Cum ergo rex ocius advolans turbatum exercitum proprio exhilarasset aspectu, resumptis illico animis et viribus confusi ordines in ordinem coiere, seque adversus hostiles de cætero insidias cautius instruxere. Cumque rex hostes etiam a mari invadendos duceret, et classem non modicam præparari jussisset, legati hostium cum verbis pacificis affuerunt, moxque illorum reguli supplices ad eum venerunt. Qui cum, ob promerendam tanti principis gratiam, quibusdam finium suorum munitionibus traditis, hominium illi cum sacramentis præstitissent, pacis sereno post belli nubilum gratius arridente, exercitus ad propria cum gaudio reversus, et rex ad alia negotia sive delicias est conversus.

[1] *Henricus Essexensis.*] The episode entitled 'de Henrico de Esexia,' in Brakelond's chronicle, may be referred to, as a contemporaneous account of this individual. Chronica Jocelini de Brakelonda, &c. p. 50; Londini: Sumptibus Societatis Camdenensis. 1840. See also Dugdale's Baronage, i. 463.

CAP VI.

Quomodo Nicholaus Anglicus factus est papa Romanus.

A. D. 1154. Election of pope Adrian IV.,

SANE anno primo regis Henrici secundi obiit Anastasius papa, successor Eugenii, cum fuisset pontifex anni unius. Cui successit [1]Nicholaus Albanensis episcopus, [2]mutans nomen cum omine, dictusque est Adrianus. De quo dicendum est quomodo tanquam de pulvere elevatus sit, ut sederet in medio principum, et apostolicæ teneret solium gloriæ. Is enim, natione Anglicus, patrem habuit clericum quendam non multæ facultatis, qui, relicto cum seculo impubere filio, apud Sanctum Albanum factus est monachus. Ille vero adolescentiam ingressus, cum propter inopiam scholis vacare non posset, idem monasterium quotidianæ stipis gratia frequentabat. Unde pater erubuit, verbisque mordacibus socordiam ejus increpitans, omni solatio destitutum cum gravi indignatione abegit. Ille vero sibi relictus, et forti necessitate aliquid audere coactus, Gallicanas adiit regiones, ingenue erubescens in Anglia vel fodere vel mendicare. Cumque in Francia

his history.

---

[1] *Nicholaus Albanensis episcopus.*] Nicholas Breakspear, born at Langley, in Herts, cardinal-bishop of Albano was elected to the papal chair in Dec. 1154, and died 1st Sept. 1159. Compare the notices of him in Paris's life of Robert abbot of St. Albans, which differ materially from the account of his youth given above.

[2] *Mutans nomen*, &c.] H. L. R.; cum homine vel [omine?] mutans nomen cognomine dictus, C.

minus prosperaretur, ad remotiora progrediens, trans Rhodanum peregrinatus est in regione quæ Provincia dicitur. Est autem in illa regione monasterium nobile regularium clericorum, quod dicitur, Sancti Rufi, ad quem locum ille veniens, et subsistendi occasionem ibidem inveniens, quibus potuit obsequiis eisdem se fratribus commendare curavit. Et quoniam erat corpore elegans, vultu jocundus, prudens in verbis, ad injuncta impiger, placuit omnibus: rogatusque canonici ordinis suscipere habitum, annis plurimis ibidem resedit, regularis inter primos disciplinæ [1]æmulator. Cumque esset acris ingenii et linguæ expeditæ, frequenti et studiosa lectione ad scientiam atque eloquentiam multum profecit. Unde factum est ut abbate defuncto fratres eum concorditer atque solemniter in patrem [2]eligerent. Quibus cum aliquandiu præfuisset, pœnitentia ducti atque indignati quod hominem peregrinum [3]levassent super capita sua, facti sunt ei [4]de cætero infidi atque infesti. Odiis itaque paulatim crudescentibus, ut jam graviter aspicerent in quo sibi paulo ante tam bene complacuerat, tandem confectis et propositis contra eum capitulis ad sedem eum apostolicam provocarunt. Piæ autem memoriæ Eugenius, qui tunc arcem pontificii tenebat, cum rebellium filiorum contra patrem querelas audisset, et ejus pro se allegantis prudentiam modestiamque adverteret, paci inter eos reformandæ [5]efficacem operam dedit, multumque [6]imperans et sæpius inculcans

---

[1] *Æmulator.*] H. L. R.; æmulator existens, C.

[2] *Eligerent.*] H. L.; elegerunt, C. R.

[3] *Levassent.*] H. L. R.; elegissent, C.

[4] *De cætero.*] H. L. R.; omitted in C.

[5] *Efficacem.*] H. L. R.; caritative, C.

[6] *Imperans.*] H. L. R.; improperans, C.

utrique parti, ut partes esse desinerent et unitatem spiritus in vinculo pacis servarent, reconciliatos ad propria remisit. At non diu quievit nescia quietis malitia, grandiusque intonuit rediviva tempestas. Interpellatus est iterum idem venerabilis pontifex, cujus jam aures fratrum illorum querelis et susurris tinniebant. Utrique ergo parti pie et prudenter prospiciens: "Scio," inquit, "fratres ubi sedes sit Sathanæ: scio quid in vobis suscitet procellam istam. Ite, eligite vobis patrem, cum quo pacem habere possitis, vel potius velitis; iste enim ulterius non erit vobis oneri." Itaque dimissis fratribus abbatem in beati Petri obsequio retinens, Albanensem ordinavit episcopum, ac non multo post sumptis industriæ ejus experimentis, in gentes ferocissimas Dacorum et Norrensium cum plenitudine potestatis direxit legatum. Quo ille officio in barbaris nationibus per annos aliquot sapienter et strenue administrato, Romam cum salute et gaudio remeavit; susceptusque a summo pontifice et cardinalibus cum honore et gloria, evolutis diebus non multis, Anastasio qui Eugenio successerat decedente, omnium in eum votis concurrentibus, Romanæ urbis pontificatum suscepit, ex Nicholao Adrianus. Qui nimirum suorum non immemor rudimentorum, ob paternam maxime memoriam, beati martyris Albani ecclesiam et donariis honoravit, et perpetuis [1] insignivit privilegiis.

---

[1] *Insignivit privilegiis.*] See Paris's life of Robert abbot of St. Albans, pp. 71. 74; ed. Wats, 1640.

CAP. VII.

Qua de causa Gaufridus regis frater descivit ab ipso, et quomodo reconciliatus est.

A.D. 1156. Rebellion of Geoffrey of Anjou.

CUM [1]igitur Anglia, sedatis et [2]subactis Walensibus, in pace et securitate ageret, [3]nunciatum est regi fratrem suum Gaufridum tumultuari in partibus transmarinis. Causa [4]vero motus fraterni hæc erat. Illustris ille comes Andegavensis ex Matilde olim imperatrice tres [5]susceperat liberos, Henricum, Gaufridum, Willelmum. Cum ergo ad Henricum primogenitum paterni maternique juris spectaret integritas, idem comes provisionem reliquorum noluit in totum ex gratia fratris pendere, nesciens qualem ille ad fratres foret habiturus affectum. Itaque in extremis agens, medio filiorum comitatum Andegavensem testamento reliquit. Sed quia tunc Anglia sub eventu pendebat ambiguo, " cum Henricus," inquit, " plenitudinem obtinuerit juris materni, id est, Normanniam cum Anglia, fratri Gaufrido jus paternum integre dimittat. Interim vero idem Gaufridus tribus castellis non ignobilibus, scilicet Chinone, Leoduno, Mirabello sit contentus." Et quoniam Henricus tunc forte aberat, mature affuturus, epis-

---

[1] *Igitur.*] C. H. R.; enim, L.
[2] *Subactis.*] H. L. R.; sublatis, C.
[3] *Nunciatum est regi, &c.*] So early as 1152 Geoffrey had leagued with Louis VII. to dispossess Henry of his continental possessions. Bouquet, xiii. 103, 125.
[4] *Vero.*] H. L.; omitted in R.; enim, C.
[5] *Susceperat.*] H. L. R.; suscepit, C.

copos et nobiles, qui aderant, adjuravit, ne corpus suum sepulturæ traderetur, nisi prius præstito sacramento a filio, quod paternum minime violaret testamentum. Denique illo mortuo, ad celebrandas exequias mox filius affuit, adjurationem illam paternam audivit, diu hæsitavit, tandem conclamantibus omnibus, ne ad sempiternum et inexpiabile dedecus corpus patris sineret insepultum tabe corrumpi, victus succubuit, et sacramentum, quod exigebatur, non sine fletu præstitit. Sepulto patre testamentum designatum est. Ille vero pro tempore dissimulavit dolorem. Cum autem regnum esset adeptus, Romano pontifici, ut dicitur, qua necessitate quod nesciebat jurasset, intimare curavit. Et quoniam extorta sacramenta vel vota non obligant, nisi forte ex subsequenti consensu convalescant, facilem, ut dicitur, ab illo sacramento absolutionem impetravit. Ingesta enim necessitas jurandi, sive vovendi, necessitatem non ingerit quod juratum votumve est adimplendi, sed sola [1]voluntatis hanc necessitatem parit libertas. Ea ratione tutus, nec paterni testamenti, nec proprii juramenti contemplatione, fratri satisfacere voluit. Unde ille indignatus, tribus prænominatis castellis, quæ pater ejus ei reliquerat, contra omnes, ut putabat, casus munitis, vicinas turbabat provincias. Rex autem exercitu propere congregato, [2]Chinonem, castellum scilicet sic dictum, quod tantæ erat firmitatis, ut in eo muniendo tuendoque natura et operatio humana concertare viderentur, obsedit, et in brevi per [3]dedi-

---

[1] *Voluntatis.*] H. L.; voluntas, C. R.

[2] *Chinonem . . . obtinuit.*] Henry reduced also the castles of Loudun and Mirabeau. Wendover, ii. 283; Bouquet, xiii. 103.

[3] *Deditionem.*] C. H. R.; ditionem, L.

tionem obtinuit. Fratri humiliato et supplici veniam dedit, castellisque nudato, ut occasionem superbiæ tolleret, terram planam concessit, ex qua fructuum utilitas proveniret. Cumque [1]idem mœrore contabesceret, et nunc fratris duritiam, nunc fortunæ cum gemitu accusaret invidiam; felicior eum subito exhilaravit eventus. Cives enim præclaræ urbis [2]Nammetensis certum, vel in quo sibi complaceret, dominum non habentes, ejus industria et strenuitate invitati eum sibi in verum certumque dominum elegerunt, atque accersito [3]civitatem cum adjacente provincia tradiderunt. At non diu hac felicitate functum mors immatura sustulit, moxque eandem civitatem comes Richemundensis, qui tunc transmarinæ Brittanniæ magna ex parte præsidebat, tanquam verus possessor intravit. Quibus auditis rex, dato mandato Richemundensem comitatum fisco applicari, illico ex Anglia Normanniam transfretavit, et civitatem Nammetensem tanquam jure fraternæ successionis reposcens, eundem comitem magni apparatus terroribus ita præstrinxit atque infregit, ut vix tepide obluctari conatus, civitate resignata insistentem placaret.

---

[1] *Idem mœrore.*] H. L. R.; idem de mœrore, C.

[2] *Nammetensis.*] H. L. R.; Nannatensis, C.

[3] *Civitatem . . . tradiderunt.*] According to the Breton chronicles Geoffrey obtained possession of Nantes before Lent 1156 or 1157; the same authorities assign his decease to the 27th of July, 1158. Lobineau, Hist. de Bretagne, i. 153.

CAP. VIII.

[1]*De subversione Mediolani, et Magorum reliquiis.*

Destruction of Milan by the emperor Frederic I. A.D. 1162.

IISDEM fere temporibus Fredericus Teutonicus atque Italicus imperator [2]Mediolanum, urbem opum viriumque suarum fiducia diu rebellem, expugnavit, cepit, evertit. Et quidem Longobardi gens inquieta et bellicosa, immoderatæ libertatis æmula, et tam numero urbium quam magnitudine virium superba, ante annos plurimos ab imperatore Romano magna ex parte desciverat: sed dum inter se amplissimæ civitates de prioratu disceptarent, atque aliæ aliis imperare cuperent, imperatorias contra se vires auxerunt. Denique Mediolanenses opibus viribusque præcellentes, totius Longobardiæ affectabant imperium; jamque aliquot urbes subegerant, quasdam etiam rebelles everterant, cum Papienses viribus quidem impares, sed tamen eorum imperium aspernantes, ad partes imperatorias se transtulerunt. Quorum exemplum secutæ urbes cæteræ, in fœdus imperatoris venerunt. Aggressurus ergo Mediolanenses, defectu omnium sociorum remissius jam agentes, imperator vires imperii contrahebat. Illi quoque dominandi libidinem in tuendæ libertatis constantiam convertentes, totis se opibus adversus imperatorios

---

[1] *De subversione Mediolani.*] The second rupture between Frederic I. and the Milanese occurred in 1160, but the surrender of the city did not take place until the 4th of March, 1162. Ottonis de S. Blasio Chron., et Ottonis Morenæ Hist., apud Rer. Ital. Script. col. 873-4, 1099-1101.

[2] *Mediolanum.*] H. L.; Mediolanam, C. R.

impetus muniebant. Cumque suburbana demolirentur atque diruerent, ne tantum obsessis nociva quantum obsidentibus usui forent, eadem ratione monasterium quoque antiquum et nobile, et sanctorum insigne reliquiis extra mœnia destruentes, quicquid in eo sacrum reverendumque repertum est, in urbem transtulerunt: trium præcipue Magorum corpora, qui Salvatoris infantiam mysticis honorando muneribus, facti sunt ex gentibus primitiæ Deo et agno. Et quidem thesaurus iste, olim in ejusdem ecclesiæ secreto repositus, ipsos quoque monachos clericosque ibidem ministrantes latebat; sed cum usque ad fundamentum destrueretur ipsa ecclesia, repertus et revelatus est cum manifestis indiciis, quibus declarabatur, quod viri illi, quorum memoria in benedictione est, honorato et adorato Salvatore puero, in regionem suam reversi, etiam post passionis ejus triumphum superstites [1]fuerint: et, percepta prædicantibus apostolis baptismi gratia, ad ipsum quem in cunabulis olim honoraverant, ab eodem in dextera patris sedente honorandi, [2]migraverint. Nec non et a [3]quibus personis sacræ illorum reliquiæ illuc delatæ, ibique repositæ fuerint. Eædem vero reliquiæ ossibus et nervis compactæ cutem quoque aridam atque imputribilem superductam habebant, vi, ut [4]putatur, balsami, quo post mortem, gentili more, corpora eorum delibuta creduntur. Sed et aureus circulus eadem, ut dicitur, corpora cum reperta sunt ambiebat, ut sibi mutuo cohærerent. Igitur obsessa est urbs Mediolanensis ab imperatore

Relics of the three kings.

[1] *Fuerint.*] H. L. R.; fuerunt, C.

[2] *Migraverint.*] C. H. R.; migraverunt, L.

[3] *Quibus.*] H. L. R.; quibusdam, C.

[4] *Putatur.*] H. L.; putabatur, C. R.

Frederico, cujus quantus exercitus fuerit eo ipso cognoscitur, quo Mediolanum potuit obsidere, urbem scilicet potentissimam, et de suorum numerositate atque ferocia filiorum [1] in immensum gloriantem. Quæ nimirum post casus varios multiplicesque conflictus deditioni addicta, incidit in manus hostiles. Victor imperator civitatem evertit; cives, quoniam [2] se dediderant, non disperdidit sed dispersit; præclaras illas Magorum reliquias ibidem reconditas, Longobardis ægre ferentibus, in regnum Teutonicum transtulit, et thesauri hujus custodia civitatem Coloniam insignivit.

CAP. IX.

De schismate Romanæ ecclesiæ, et Papiensi concilio, et conventu Gallicano.

A.D. 1158. Coronation of the king at Lincoln, 25 Dec.

ILLUSTRIS Anglorum rex Henricus, anno regni sui quinto [1] apud Lincolniam solemniter coronatus est in natali Dominico, non quidem intra mœnia, credo propter vetustam illam superstitionem, quam rex Stephanus, ut supra dictum est, laudabiliter contempsit atque derisit, sed in vico suburbano. Sequenti vero anno Adrianus papa naturæ debitum solvit; quo sublato cardinales in summi pontificis electione discordes eccle-

Death of Adrian IV. A.D. 1159.

[1] *In immensum.*] C. R.; immensius, H.; immensium, L.

[2] *Se.*] H. L. R.; omitted in C.

[3] *Apud Lincolniam.*] Wendover states, under this year, that Henry was crowned at Worcester; ii. 287. So also Ralph de Diceto. Hoveden agrees with the text; the 'vicus suburbanus' was Wickford. It was at the Easter following, 1159, that Henry was crowned at Worcester, for the third time, together with Alienor. See Hoveden, sub annis.

siam sciderunt, et dum in se mutuo partes sævirent, in orbe quoque terrarum vinculum ecclesiasticæ pacis ruperunt. Et quidem pars major sanitorque in Rollandum ejusdem ecclesiæ cancellarium, virum religiosum et litteratum, concordans, eundem ritu canonico consecravit. Pars vero nonnulla, et fere nulla, in Octavianum nobilem virum conveniens, eundem, divinum non verita judicium, execrationis elogio maculavit. Uterque in alterum excommunicationis et damnationis sententiam promulgavit; uterque partem suam ecclesiarum et nobilium personarum favoribus munire curavit. Ille Alexander dictus est, juxta causæ meritum victor futurus. Iste, nudo nomine et fallaci omine, Victor dictus est, victi dedecus habiturus. Poterat sane scissura illa cito resarciri, poterat multitudini paucitas cedere atque uniri, nisi Fredericus imperator, veteri odio Rollandi Alexandrum non ferens, partem Octaviani tuendam fovendamque modis omnibus suscepisset. Denique suæ ditionis episcopos, scilicet Italicos et Teutonicos, præcepit Papiam convenire, tanquam ad discussionem et examen, [1] cujusnam partis merita præponderarent, re autem vera, ut Alexandri parte depressa, partem alteram approbantes, dicti Victoris præmaturam victoriam celebrarent. Partibus quoque mandavit, ut adessent, concilii suscepturæ decretum. Et dictus quidem Victor tanquam subiturus judicium affuit. Alexander vero præjudicium quod ei sub nomine judicii parabatur, non solum caute, sed etiam libere recusavit. Itaque ex Teutonico simul et Italico regno, episcopi, imperiali jussione cum ingenti multitudine prælatorum inferioris or-

Schism in the church.

Council of Pavia, A.D. 1160.

---

[2] *Cujusnam.*] C. H. R.; cujusdam, L.

dinis Papiæ congregati, in gratiam imperatoris, qui cum suis ducibus terribilis aderat, quæcunque causam Alexandri juvare poterant, cum pro eo nemo allegaret, vel silentio supprimentes, vel callide invertentes et corrumpentes, quod pro parte altera minus de veritate suppetebat, arte suppleverunt, et dictum Victorem, tanquam verum beati Petri successorem, solemniter recipientes, in Alexandrum, tanquam in schismaticum et Deo rebellem, sententiam generali decreto tulerunt. Amplexus est imperator cum omni frequentia ducum et procerum acta concilii, pœnam non recipientibus comminatus. Illustres quoque Francorum et Anglorum reges modis omnibus sollicitare curavit, ut, ad perpetuandam amicitiam mutuam, sibi in hac parte concordes existerent. Illi vero inflexi, sententia caute suspensa, donec rei tam [1] scrupulosæ plenius veritatem agnoscerent, celebrem et ipsi, ex utroque regno episcoporum et nobilium loco et tempore congruo, [2] conventum fecerunt. Aderant a parte Octaviani duo principales ejus complices, qui ejus fuerant electores, [3] schismatisque auctores, Guido scilicet Cremensis et Joannes de Sancto Martino cardinales. Nam Imarus Tusculanus episcopus, manus illi execrationis ausus imponere, jam exuerat hominem. Aderant et a parte domini Alexandri tres cardinales, scilicet Henricus Pisanus, Joannes Neapolitanus, Willelmus Papiensis. Surgens igitur ille Cremensis in conspectu regum et præsulum, coram universa, quæ convenerat, multitudine cleri et populi, pro parte sua, et contra

---

[1] *Scrupulosæ.*] C.H.R.; scrupulosam, L.

[2] *Conventum fecerunt.*] The council of Toulouse, held in 1161.

[3] *Schismatisque auctores.*] C. H. R.; omitted in L.

adversam, totis ingenii atque facundiæ viribus allegavit. Qui cum perorasset, surgens Willelmus Papiensis vir eloquentissimus, perspicuis rationibus objecta elisit; et fere quicquid ille pro se dixerat in ipsum ita retorsit, ut propriis irretitus captusque sermonibus videretur. Denique in illo altercationis mutuæ quasi duello totius ita negotii veritas claruit, ut neuter ulterius princeps cunctaretur, repudiata parte Octaviani, dominum Alexandrum recipere, et cum regnis sibi subditis ei de cætero in his quæ Dei sunt, tanquam patri parere. Prænominatis ergo schismaticis cum confusione et dedecore discedentibus, principes et pontifices nostri, lata solemniter in schismaticos excommunicationis sententia, solverunt conventum. Interim dominus papa Alexander in terra regis Siciliæ, cujus fideli favore fruebatur, tutus consistens, opportunitatem transeundi in Gallias præstolabatur. Parebatque ei, in his quæ ad curam [1]spectant pastoralem, totus orbis Latinus, exceptis provinciis Alemannicæ ditionis. [2]Imperator enim ex privata simultate semel in [3]reprobum sensum datus, et vel a ratione vinci indecorum imperatoriæ reputans majestati, multo tempore distulit palmam dare perspicuæ veritati.

---

[1] *Spectant.*] C. H. R.; spectabant, L.

[2] *Imperator enim, &c.*] Alexander was not recognised by the emperor Frederic I. until 1177.

[3] *Reprobum.*] C. H. R.; improbum, L.

CAP. X.

De expeditione Tolosana, et de illustri comite Barcinonensi.

A.D. 1159. Henry's expedition to Toulouse.

MEMORABILIS rex Anglorum Henricus secundus, [1]anno regni sui septimo, in partes Gasconiæ duxit exercitum, cujus famosæ expeditionis causa hæc erat. [2]Comes Pictavensis, qui et dux Aquitanus, avus scilicet Alienoris, prius Francorum, postea vero Anglorum reginæ, cum esset in expensis profusior, et propriorum reddituum quan-

---

[1] *Anno regni sui septimo.*] Most chroniclers concur in assigning Henry's expedition to Toulouse to the year 1159, the *fifth*, not the seventh, year of his reign. Compare Hoveden, 491; Wendover, ii. 288; Chron. Norm., apud Duchesne Script. Antiq., 995; the latter places it under 1158, but it is evident that we should read 1159, from the death of Adrian IV. being noted in the same year. See also Bouquet, xiii. 105, note *a*.

[2] *Comes Pictavensis,* &c.] This statement is, in some measure, erroneous; the author having confounded William IX. duke of Aquitaine with his father-in-law, William IV. count of Toulouse. It was the latter who mortgaged, or, according to Malmesbury (603; conf. Chron. Norm., 995;), sold the appanage of Toulouse to his brother Raymond count of St. Giles, securing the consent of his son-in-law to this transaction by giving him a share of the loan or purchase money. It seems probable, however, that Toulouse was not in reality sold to Raymond, but that he held it as a security only for the money advanced to his brother, on whose decease, in 1093, the duke of Aquitaine became entitled to the county, in right of his wife. See Bouquet, xiii. 105, note *b.*; also L'Art de Vérifier les Dates, ix. 374, x. 105-8. By his second wife Philippa-Matilda, only daughter of William IV. count of Toulouse, and widow of Sancho-Ramirez I. king of Aragon, William IX. duke of Aquitaine had issue, besides other children, William X. his successor in the dukedom, and father of Alienor, who after her divorce from Louis VII. of France, married the duke of Normandy, afterwards Henry II. of England, and of Péronnelle countess of Vermandois.

talibet affluentia tantæ voragini nequaquam sufficeret, accepta a comite Sancti Egidii, viro pecunioso, pecunia copiosa, nobilem illi cum pertinentiis civitatem Tolosam apposuerat, atque in fata concedens, absolvendi appositi operam ad filium transmiserat. Qui nimirum in expensarum profusione patrissans, ipse quoque liberandi pignoris in hæredes transfudit negotium. Reliquit autem [1] unicam filiam hæredem, quæ cum regi Francorum Lodovico nupsisset, idem rex uxoris nomine Tolosam repetiit. Comes vero Sancti Egidii nihil quidem juris obtendens, sed tamen Tolosæ totus incumbens, tandem opportunitatem nactus, regem [2] nuptiis germanæ [3] placavit, Constantiæ scilicet, Eustachio regis Stephani filio olim nuptæ, et post mortem ejus ad fratrem reversæ. Verum cum postea celebrato inter regem Francorum et uxorem ejus divortio, eadem ad nuptias regis transisset Anglorum, mota est rursum quæstio super Tolosa justis hæredibus resignanda. Memorato vero comite negante, et suæ possessionis regem Francorum laudante auctorem, rex Anglorum, contracto ex universis terris suæ ditionis exercitu, Gasconiæ fines ingressus est. Invitati [4] quoque ab eo amici ut sequerentur vel occurrerent, ingentibus copiis auxerunt exercitum, præcipue [5] comes Barcinonen-

---

[1] *Unicam filiam hæredem.*] The preceding note corrects this error, noticed before, p. 84.

[2] *Nuptiis germanæ placavit.*] Raymond V. count of Toulouse did not marry Constance, sister of Louis VII. and widow of prince Eustace, until 1154; Louis besieged Toulouse in 1141, seven years before Raymond's succession to the title. 'Ruit proinde, aut certe nutat vehementer, tota hæc Neubrigensis de Tolosanæ obsidionis a Ludovico susceptæ causis ac circumstantiis narratio.' Bouquet, xiii. 105, note *c*.

[3] *Placavit.*] H. R.; placuit, C. L.

[4] *Quoque.*] C. H. R.; omitted in L.

[5] *Comes Barcinonensis.*] Raymond-Bérenger IV. count of Barcelona.

sis vir magnus et potens, nec infra reges consistens. Sane hujus in regali magnificentia animum plusquam regalem paucis perstringere, quoniam se præbet occasio, operæ pretium videtur. Illustris quidem rex Arragonum paulo ante nostram memoriam, cum haberet liberos, unum eorum piæ devotionis instinctu Christo dicatum in monasterio tonsoravit, reliquos pro tempore successores designans. [1] Verum, præmortuis qui successuri sperabantur, contigit patrem humanis novissimum rebus excedere. Veriti autem optimates et populus ne forte, nepotibus de successione contendentibus, regnum discerperetur, propere convenientes, et venienti periculo occurrentes, regis filium claustro festinanter extractum sublimaverunt in regem, regnoque disposito, ad procreandos qui succederent liberos, uxorem ducere compulerunt, necessitatis obtentu excusantes excessum, et necessitatem legi non esse subjectam allegantes. Denique nata est ei unica filia. Cumque regnum laudabili moderamine administrasset usque [2] ad annos filiæ nubiles, convocatis nobilibus, et coram se solemniter apparentibus cum universa pene militia ditionis suæ, taliter eos est allocutus. "Parcat mihi et vobis

Notice of the count of Barcelona.

---

[1] *Verum præmortuis,* &c.] Here again the author is in error. Sancho-Ramirez I. king of Aragon, who died in 1094, was succeeded by his sons Pedro-Sancho I. and Alphonso I.; both of whom dying without children, the former in 1104 and the latter in 1134, the crown devolved on their younger brother Ramiro II. who, from his having been an ecclesiastic, as stated in the text, was surnamed the Monk. (L'Art, &c. vi. 519-21; compare also Chron. Norm. 995.) By Agnes daughter of William IX. duke of Aquitaine, Ramiro II. had an only daughter, Petronilla, who was betrothed when scarcely two years old to Raymond-Bérenger IV. count of Barcelona; they were not married until 1151.

[2] *Ad annos filiæ nubiles.*] Another misstatement which the preceding note rectifies. Ramiro abdicated in 1137.

Omnipotens Deus, carissimi; factus sum enim insipiens, vos me coegistis. Sed numquid qui cecidit non adjiciet ut resurgat? Numquid quod usurpavit infelix necessitas, quam esse dixistis exlegem, eadem cessante, ratum esse debebit quod usurpatum est contra legem? En ex me natam regni habetis hæredem. Provideantur huic puellæ honorabiles nuptiæ, et regno erit consultum. Redeat ergo monachus vester ad regulam, et sauciam de cætero sanet conscientiam." Reclamatum est ab omnibus: sed cum pium felixque propositum dissuaderi non posset, de consilio procerum juveni clarissimo, Barcinonensis comitis filio, filiam despondit; regnoque illi cum filia tradito, vir memorabilis, præcipuusque mundi contemptor, pungentes conscientiæ stimulos ultra non passus, posita purpura cucullam reinduit, et regnum claustro mutavit. Quibus actis suasum est juveni, ut regni insignia, id est, coronam et purpuram solemniter sumeret, cum regnum haberet. Negavit se ille hoc facturum, ita allegans. "Cum nullus progenitorum meorum supra comitem fuerit, natura sum comes; qua contentus, sicut non sum melior, ita nec excellentior esse volo quam patres mei. Ut ergo in me fortuna naturam non superet, nomen et insignia regis omitto. Porro ut in me etiam serviat fortuna naturæ, retento comitis nomine regni amplitudinem et potestatem non respuo. Huc accedit, quod regia dignitate assumpta nonnullis regibus in divitiis et gloria cederem. At cum mihi regni sint opes cum potestate regia, Barcinonensi comiti nullus in mundo comes potest æquari. Proinde malo esse comitum primus, quam regum nec septimus." Sic itaque vir mirabilis, nobili quodam regii honoris contemptu, vel allegabat vel jocabatur, cum ab amicis excellentiam induere regiam mone-

retur. Nec unquam vel rex vel dux, sed comes tantum Barcinonensis appellari voluit, licet ducatum Provinciæ, id est, illius regionis quæ sic dicitur, et a Rhodano usque ad Italiæ fines extenditur, cum regno Arragonum possideret. Porro ejus filius post patris decessum, juxta materni prærogativam generis, a Romano pontifice in regem est solemniter consecratus. Pater vero tum propter amicitiam regis Anglorum, tum quia comiti Sancti Egidii infestus erat, cum immodicis gentis subditæ copiis, Tolosanæ, ut dictum est, expeditioni interfuit. [1]Willelmus quoque cognomento Trencheveil, vir nobilis et potens, nonnullarum civitatum et multorum dominus castellorum, odio memorati comitis, in cujus manus, ut dicitur, ante inciderat, et de quibus ægre, ac non nisi plurima terrarum suarum parte mutilatus evaserat, cum quantis poterat viribus regi Anglorum assistebat. Idem vero comes, tanti exercitus impetum pertimescens, regis Francorum, qui uxoris suæ germanus, et filiorum erat avunculus, auxilium imploravit. Qui zelando pro nepotibus, festinus adveniens, cum aliquanta militia Tolosam intravit. Quod cum innotuisset regi Anglorum, personæ regis ibidem consistentis deferens, [2]civitatem oppugnare distulit, et ad pervadendam provinciam expugnandasque munitiones convertit exercitum. Caturcensem civitatem, quæ a se defecerat, et fines ejus cum numerosis castellis deditione recepit, plurima quoque expugnavit et cepit. Quibus actis, et memorato Willelmo Trencheveil munitionibus, quas illi sorte bellica comes Egidiensis extorserat, redditis, Normanniam rediit.

Henry returns to Normandy.

[1] *Willelmus . . . . Trencheveil.*] Here, and in the following chapter, we should read Raymond, not William, Trencavel; he was viscount of Beziers and Carcassonne.

[2] *Civitatem oppugnare distulit.*] Compare Wendover, ii. 288.

CAP. XI.

[1] *De horrenda interfectione Willelmi Trencheveil, et de ultione ejus.*

SANE quoniam de eodem Willelmo incidenter facta est mentio, silendum non est quid in illum postea, excrescente supra modum malitia, sit a suis commissum, quam levis occasio piaculare peperit scandalum, et quam terribile subsecutum sit inauditæ ultionis exemplum. Res enim recentis memoriæ est, crebro certoque mihi comperta relatu. Idem vir nobilis et magnus, juxta nomen magnorum qui sunt in illa terra, cum post Tolosanam, cui interfuit, expeditionem finibus suis per circuitum fortiter defensis in pace ageret, causa exstitit, ut nepoti incursu hostium laboranti subvenire deberet. Denique ipse cum manu non parva præcedens, præcepit ut reliquus exercitus sequeretur. Erumpens ergo ex subjectis urbibus, [2] Bederensi scilicet et Carcasumensi, juventus non modica, armis animisque instructa, properabat. Contigit autem ut quidam Bederensis, numero fretus concivium, equiti cuidam non ignobili simul procedenti petulanter injuriam faceret, equo ejus militari, quem dextrarium vocant, ablato, et fe-

Murder of Raymond Trencavel, A.D. 1167.

---

[1] *De horrenda interfectione*, &c.] The industry of Dom Vaissette failed to discover any other narrative than the above of the assassination of Raymond Trencavel; but he has proved that it happened on Sunday Oct. 15, 1167. See L'Histoire Generale de Languedoc, ii. 17-19, where the subject is examined in detail.

[2] *Bederensi . . . . et Carcasumensi.*] Beziers and Carcassonne.

A.D. 1167. Murder of Raymond Trencavel.

rendis in via sarcinis deputato. Eques vero toto sibi ordine equestri adjuncto in præsentia ducis acerrimam movit querelam, illatam injuriam tanquam minus damnosam, sed multum dedecorosam exaggerans. Dux vero placare volens equites, constanter pronunciantes quod protinus ab exercitu discederent, si Bederenses concivis sui impunitate gauderent, auctorem injuriæ conquerentium tradidit voluntati. Quem illi levi quidem sed aliquantulum indecora multatum pœna tanquam dehonestatum, et de cætero sine honore victurum dimiserunt. Unde vehementer indignata est civitas Bederensis, quasi unius civis vel exiguum dedecus universitatem suam maculasset. Itaque universi cives domino suo ab expeditione reverso lacrimabiliter [1]supplicarunt, ut aliquo honesto et competenti modo subjectæ et devotæ sibi urbis dedecus aboleret. Ille, ut erat animi satis civilis, clementer humiliterque respondit; seque id, quod necessitate placandi equites actum fuisset, libenter emendaturum, et civibus optimis die certo, prout ipsi dictarent, solemniter satisfacturum spopondit. Quam illi sponsionem amplexi, interim quieverunt. Statuto die sponsor cum amicis suis et subjectis nobilibus affuit; et basilicam cathedralem ingressus, civium, quibus præsente episcopo satisfaceret, præstolabatur adventum. Illi quoque furore callide dissimulato mox affuere, loricas et sicas veste superducta tegentes. Procedensque in medium qui injuriam fecerat, et ignominiam reportarat; "ecce ego," inquit, "homo infelix et vitæ pertæsus, eo quod mihi contigerit cum dedecore vivere. Dicat nunc, si placet, dignatio tua, domine mi, utrum

---

[1] *Supplicarunt.*] H. R.; supplicant, C.; supplicarent, L.

A.D. 1167. Murder of Raymond Trencavel.

velit quod circa me actum est emendare; ut velim possimque vivere." Tunc vir memorabilis satis civiliter et citra personam dominantis; "paratus sum," inquit, "super hoc præsentium procerum consilio civiumque arbitrio stare, sicut spopondi." Rursus ille; "bene," inquit, "diceres, si alicujus exhibitione honoris a te nostra posset confusio compensari. Nunc autem cum tu ea mensura, qua mensus es nobis dedecus, non possis remetiri honorem; nostram non aliter quam tuo necesse est sanguine maculam expiari." Quo dicto, arma cives nequissimi, quæ occuluerant retexerunt, et impetu facto coram sacro altari, frustra se pæne usque ad periculum proprium objectante [1] episcopo, dominum proprium cum amicis et proceribus suis lanistæ crudelissimi peremerunt. Quod cum esset omnibus per circuitum gentibus in stuporem et sibilum, cunctis factum detestantibus, et pestiferæ conspirationis collegio merita imprecantibus, finitimi principes, arbitrantes obsequium se præstare Deo, si gentem malignam abraderent, ad faciendam vindictam in nequissimos junctis se viribus præparabant. Illi quoque urbis suæ firmitate confisi, quantis se poterant apparatibus muniebant. Ac primo quidem Romanus pontifex tanti sceleris atrocitate audita scelestissimos illos ecclesiasticæ maledictionis jaculo perculit, rex vero Arragonum cum aliis principibus consequenter maledictam urbem obsedit. Cumque obsidio aliquandiu traheretur, et obsidentibus, tum propter loci munimina, tum quia obsessis pro anima res erat, fere inextricabilis capiendæ urbis difficultas obsistere videretur; obsessores moræ prolixioris

---

[1] *Episcopo.*] C. H. R.; domino episcopo, L.

A.D. 1167. Murder of Raymond Trencavel.

pertæsi, ne non aliquid ageretur, cum illis, quos expugnare non poterant, pacem fecerunt, eosque domino proprio, illius scilicet filio quem mactaverant, pactis pro satisfactione paternæ necis intervenientibus, reconciliaverunt. Fœderibus ergo celebratis, soluta est obsidio, et bene actum videbatur. Quod utique divina, sicut postea claruit, ordinatione provenit, ut scilicet viribus inexpugnabiles congruam ad interitum acciperent talionem, qui dominum modestum et bonum artificiosa perfidia crudeliter trucidarant, et eodem illis modio remetiretur a filio, quo ipsi prius patri mensi fuerant. Nam cum forte eidem filio postmodum joco vel serio improperatum esset a quodam nobili, quod perfidis civibus exstincti patris sanguinem vendidisset, ita est sauciatus hoc verbo, ut fidem servare perfidis indecorum reputans, doloris simul et pudoris urgentibus stimulis, festinam paternæ necis quocunque modo meditaretur ultionem. Mox illustri Arragonum regi mysterium conceptæ intentionis aperiens, accepit ab eo, tanquam in adjutorium contra comitem Egidiensem, non parvas gentis ferocissimæ copias. Et præcurrens ad civitatem Bederensem fama prius arte dispersa, quod idem comes irruptionem moliretur, civibus supplicavit, ut, quoniam regis Arragonum amicitia et ope gaudebat, mox affuturis Arragonibus hospitium in transitu exhibentes, justæ commutationis modum, victualia ministrando, servarent. Venientes ergo Arragones, non quidem simul ne essent terribiles, et eorum ingressus nequaquam pacificus videretur, sed pauci et pauci per dies aliquot, tandem omnes ingressi urbem repleverunt. Cumque per totam essent in hospitiis civitatem, repente ad signum ab arce datum, raptis armis impetum in proximos quosque cives fecerunt, totumque urbis populum

furore insatiabili fere in momento peremerunt. Sic maledictus ille populus justa Dei ordinatione mercedem, quam oportuit, perfidiæ suæ et crudelitatis accepit. Porro ministri ultionis pro mercede sui operis, habitationem, ut dicitur, acceperunt perfidorum cædibus civium expiatæ civitatis. His explicitis, quoniam pro tempore memorabilia videbantur, ad susceptæ historiæ seriem redeamus.

CAP. XII.

Quomodo reges, Francorum scilicet et Anglorum, dissidentes pacificati sunt.

IGITUR rex Anglorum Henricus secundus, ab expeditione Tolosana reversus, brevi quievit. Sequenti enim anno, qui fuit regni ejus [1]octavus, ira inter ipsum et regem Francorum tempore ejusdem expeditionis concepta, causis ingravescentibus, tandem quasi parta erupit, et subditarum quietem provinciarum motibus turbulentis corrupit. Denique immensis hinc inde exercitibus congregatis, in terrarum confiniis, castris e regione dispositis, uterque princeps cum suis copiis consistebat, quia et progredi periculosum, et retrogradari indecorum videbatur: paratiorque erat uterque vel princeps vel exercitus, propter bellici discriminis ambiguos exitus, prælium excipere quam

A.D. 1160. Peace with France.

---

[1] *Octavus.*] Read 'sextus.' Henry returned from Toulouse to Normandy in October, 1159; a truce, agreed upon between him and Louis in the ensuing month of December, was succeeded by a treaty of peace arranged in May, 1160, and confirmed in the October following. Chron. Norm., 997; Bouquet, xiii. 127, note *c*, 305; Tyrrell, i. 308.

inferre. Viri ergo pacifici hanc hæsitationem seminandæ pacis occasionem habentes, ne duorum zelus et superbia hominum strages innoxiorum parerent populorum, pie cauteque sategerunt. Et quoniam sub clypeo, ut dici solet, melius plerumque procedit pacis negotium, principibus quod prius ne audire quidem sustinebant, sine magna difficultate persuasum est. Itaque pacificati sunt

A.D. 1161.

principes, et populi rediere in sua. Sane eodem anno Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus decessit, cui Thomas, cancellarius regius, anno sequenti successit.

CAP. XIII.

De hæreticis Angliam ingressis, et quomodo exterminati sunt.

A.D. 1160. Foreign heretics discovered in England;

IISDEM diebus erronei quidam venerunt in Angliam, ex eorum, ut creditur, genere quos vulgo [1]Publicanos vocant. Hi nimirum olim ex Gasconia incerto auctore habentes originem, regionibus plurimis virus suæ perfidiæ infuderunt. Quippe in latissimis Galliæ, Hispaniæ, Italiæ, Germaniæque provinciis tam multi hac peste infecti esse dicuntur, ut, secundum prophetam, multiplicati esse super numerum videantur. Denique cum a præsulibus ecclesiarum, et principibus provinciarum in eos remissius agitur, egrediuntur de caveis suis vulpes nequissimæ, et prætenta specie pietatis, seducendo simplices, vineam

---

[1] *Publicanos.*] Waldenses. See Bouquet, xiii. 108 note *a*.

Domini Sabaoth, tanto gravius quanto liberius, demoliuntur. Cum autem adversus eos igne Dei fidelium zelus succenditur, in suis foveis delitescunt, minusque sunt noxii; sed tamen occultum spargendo virus nocere non desinunt. Homines rusticani et idiotæ, atque ideo ad rationem hebetes, peste vero illa semel hausta ita imbuti, ut ad omnem rigeant disciplinam, unde rarissime contingit eorum aliquem, cum e suis latebris proditi extrahuntur, ad pietatem converti. Sane ab hac et ab aliis pestibus hæreticis immunis semper exstitit Anglia, cum in aliis mundi partibus tot pullulaverint hæreses. Et quidem hæc insula cum, propter incolentes Britones, Britannia diceretur, Pelagium in oriente hæresiarcham futurum ex se misit, ejusque in se processu temporis errorem admisit: ad cujus peremptionem Gallicanæ ecclesiæ pia provisio semel et iterum beatissimum direxit Germanum. At ubi hanc insulam expulsis Britonibus natio possedit Anglorum, ut non jam Britannia sed Anglia diceretur, nullius unquam ex ea pestis hæreticæ virus ebullivit: sed nec in eam aliunde usque ad tempora regis Henrici secundi tanquam propagandum et dilatandum introivit. Tunc quoque, Deo propitio, pesti, quæ jam irrepserat, ita est obviatum, ut de cætero hanc insulam ingredi vereretur. Erant autem, tam viri quam fœminæ, paulo amplius quam triginta, qui, dissimulato errore, quasi pacifice huc ingressi sunt, propagandæ pestis gratia, duce quodam Gerardo, in quem omnes tanquam præceptorem ac principem respiciebant. Nam solus erat aliquantulum litteratus: cæteri vero sine litteris et idiotæ, homines plane impoliti et rustici, nationis et linguæ Teutonicæ. Aliquamdiu in Anglia commorantes, unam tantum mulierculam venenatis circumventam su- A.D. 1160.

A.D. 1160. surris, et quibusdam, ut dicitur, fascinatam præstigiis, suo cœtui aggregarunt. Non enim diu latere potuerunt, sed quibusdam curiose indagantibus quod peregrinæ essent sectæ, deprehensi, comprehensi, tentique sunt in custodia publica.

and condemned by the council of Oxford.

Rex vero nolens eos indiscussos vel dimittere vel punire, episcopale præcepit Oxoniæ concilium congregari. Ubi dum solemniter de religione convenirentur: eo, qui litteratus videbatur, suscipiente causam omnium, et loquente pro omnibus, Christianos se esse, et doctrinam apostolicam venerari responderunt. Interrogati per ordinem de sacræ fidei articulis, de substantia quidem superni medici recta, de ejus vero remediis, quibus humanæ infirmitati mederi dignatur, id est, divinis sacramentis, perversa dixerunt; sacrum baptisma, eucharistiam, conjugium detestantes, atque unitati catholicæ, quam hæc divina imbuunt subsidia, ausu nefario derogantes. Cumque sumptis de scriptura sacra divinis urgerentur testimoniis, se quidem ut instituti erant credere, de fide vero sua disputare nolle responderunt. Moniti, ut pœnitentiam agerent, et corpori ecclesiæ unirentur, omnem consilii salubritatem spreverunt. Minas quoque pie prætentas, ut vel metu resipiscerent, deriserunt, verbo illo dominico abutentes: "Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum." Tunc episcopi, ne virus hæreticum latius serperet præcaventes, eosdem publice pronunciatos hæreticos corporali disciplinæ subdendos catholico principi tradiderunt. Qui præcepit hæreticæ infamiæ characterem frontibus eorum inuri, et, spectante populo, virgis coercitos urbe expelli, districte prohibens ne quis eos vel hospitio recipere, vel aliquo solatio confovere præsumeret. Dicta sententia, ad pœnam justissimam

ducebantur gaudentes, non lentis passibus præeunte magistro eorum et canente, "beati eritis cum vos oderint homines." In tantum deceptis a se mentibus seductorius abutebatur spiritus. Illa quidem muliercula quam in Anglia seduxerant, metu supplicii discedens ab eis, errorem confessa reconciliationem meruit. Porro detestandum illud collegium, cauteriatis frontibus, justæ severitati subjacuit: eo qui primatum gerebat in eis, ob insigne magisterii, inustionis geminæ, id est, in fronte et circa mentum, dedecus sustinente. Scissisque cingulo tenus vestibus publice cæsi, et flagris resonantibus urbe ejecti, algoris intolerantia, hiems quippe erat, nemine vel exiguum misericordiæ impendente, misere interierunt. Hujus severitatis pius rigor non solum a peste illa, quæ jam irrepserat, Angliæ regnum purgavit, verum etiam ne ulterius irreperet, incusso hæreticis terrore, præcavit.

CAP. XIV.

De concilio Turonis celebrato ab Alexandro papa.

EODEM tempore Romanus pontifex Alexander de Apulia liquido itinere venit in Gallias. Cum enim illi, ut superius dictum est, præter terras Alemannicæ subditas potestati, totus, in his quæ Dei sunt, orbis pareret Latinus, vias tamen obsidentibus Octaviani satellitibus, et vel eum adeuntes, vel ab eo redeuntes, si qui forte inciderent, [1]rebus omnibus spoliatos carcerali quoque

A.D. 1162. Pope Alexander III. enters France.

[1] *Rebus omnibus spoliatos.*] In Brakelond's chronicle there is a humorous narrative by Samson, abbot of St. Edmund's, of the perils of his journey to Rome, about this time; p. 35.

custodiæ mancipantibus, rarissimus ad illum poterat esse accessus, unde nec ipse poterat ut volebat et decebat fungi summo sacerdotio, et longius apostolicæ brachium extendere potestatis. Hujus rei gratia mari se credens, et cum ingenti periculo provincias adiens occidentis, occurrentibus ei præsulibus et nobilibus regionum Gallicanæ ecclesiæ, multorum desideriis [1]expectatus advenit. Magni quoque Francorum et Anglorum reges adventum ejus solemni honorantes occursu, qualia regiam decebant magnificentiam, insigni exuli hilariter obsequia præstiterunt. Principum itaque favore adjutus, convocatis ecclesiarum [2]pastoribus, in octavis Pentecostes generale concilium cum multa gloria Turonis celebravit, anno ab incarnatione Domini M.C.LXIII. Hujus autem concilii decreta nostræ duximus historiæ inserenda.

Council of Tours, 19 May, A.D. 1163.

CAP. XV.

[3]*Decreta Turonensis concilii.*

A.D. 1163. Decrees of the council of Tours.

“QUONIAM enormis quædam consuetudo in quibusdam locis, contra sanctorum patrum institutiones, invaluit, ut sub annuo pretio sacerdotes ad ecclesiarum regimen statuantur, ne id fiat modis omnibus prohibemus; quia dum sa-

---

[1] *Expectatus advenit.*] Alexander III. arrived in France in April 1162: he was received by Henry and Louis at Touci on the Loire.

[2] *Pastoribus.*] H. L. R.; prælatis, C.

[3] *Decreta Turonensis concilii.*] Compare Baronius, Annal.Eccl., xii. 480, and Hardouin, Acta Concil., vi. p. ii. col. 1596-1600; in these works the order of the decrees varies from that followed in the text; some additional

A.D. 1163. Decrees of the council of Tours.

cerdotium sub hujusmodi venali mercede disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

"Non satis utiliter avaritia redarguitur in populo, si ab his, qui in clero constituti videntur, et præcipue qui contempto seculo religiosorum nomen profitentur et regulam, modis omnibus non cavetur. Prohibemus igitur ne ab his qui ad religionem transire voluerint, aliqua pecunia requiratur; neve prioratus aut capellaniæ quælibet monachorum aut clericorum annua distractione vendantur; neque ab eo cui regimen ipsarum committitur, pro earum commissione ullum pretium exigatur. Hoc autem Simoniacum esse, sanctorum patrum auctoritas manifeste declarat. Unde quisquis hoc de cætero præsumpserit attentare, partem se cum Simone non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque, vel chrismatis [1] et olei sacri perceptione, nulla cujusquam pretii venalitas intercedat, neque sub obtentu alicujus consuetudinis reatum suum aliquis tueatur: quia diuturnitas temporis non minuit peccata, sed auget.

" Quia in quibusdam episcopatibus decani vel archipresbyteri ad agendas vices episcoporum vel archidiaconorum, et terminandas causas ecclesiasticas sub annuo pretio statuuntur, quod ad sacerdotum gravamen, et subversionem judiciorum non est dubium redundare: id ulterius fieri districtius prohibemus. Quod qui fecerit, removeatur a clero. Episcopus quoque, qui hoc in sua diœcesi sustinuerit, et ecclesiastica judicia sua patitur dissimulatione perverti, canonica districtione plectatur.

---

canons are given, and many verbal discrepancies will be perceived, but none of any importance.

[1] *Et.*] H. L. R.; vel, C.

A.D. 1163. Decrees of the council of Tours.

"Majoribus ecclesiæ beneficiis in sua integritate manentibus, indecorum nimis esse videtur, ut minores clericorum præbendæ recipiant sectionem. Idcirco, ut sicut in magnis, ita quoque in minimis membris suis firmam habeat ecclesia unitatem, divisionem præbendarum aut dignitatum permutationem fieri prohibemus.

"Plures clericorum et, quod mœrentes dicimus, eorum quoque qui præsens seculum professione, votis, et habitu reliquerunt, dum communes usuras manifestius damnatas exhorrent, commodata pecunia indigentibus possessiones eorum in pignus accipiunt, et provenientes fructus percipiunt ultra sortem. Idcirco generalis concilii decrevit auctoritas, ut nullus amodo constitutus in clero, vel hoc vel aliud usuræ genus exercere præsumat; et si quis hactenus alicujus possessionem data pecunia sub hac specie in pignus accepit, si sortem suam deductis expensis ex fructibus jam percepit, absolute possessionem restituat debitori. Si autem aliquid minus habet, eo recepto possessio libere ad dominum revertatur. Quod si post hujusmodi constituta in clero quisquam exstiterit, qui detestandis usurarum lucris insistat, ecclesiastici officii periculum patiatur; nisi forte beneficium ecclesiæ fuerit, quod redimendum ei hoc modo de manu laica videatur.

"In partibus Tolosæ [1]damnanda hæresis dudum emersit, quæ more cancri paulatim se ad vicina loca diffundens, per Gasconiam et alias provincias, quamplurimos jam infecit; et dum in modum serpentis infra suas revolutiones absconditur, quanto serpit occultius, tanto gravius Dominicam vineam

---

[1] *Damnanda hæresis.*] This canon was directed against the Albigeois.

A.D. 1163. Decrees of the council of Tours.

in simplicibus demolitur. Unde episcopos et omnes domini sacerdotes in illis partibus commorantes invigilare præcipimus, et sub interdictione anathematis prohibere, ne, ubi cogniti fuerint illius hæresis sectatores, receptaculum quisquam eis in sua terra præbere, aut [1]præsidium impertire præsumat: sed nec in venditione [2]et emptione, aliqua cum eis communio habeatur, ut, solatio humanitatis amisso, ab errore viæ suæ resipiscere compellantur. Quisquis autem contra hæc venire tentaverit, tanquam particeps iniquitatis eorum anathemate feriatur. Illi vero si deprehensi fuerint per catholicos principes custodiæ mancipati, omnium bonorum amissione mulctentur. Et quoniam de diversis partibus in unum latibulum crebro conveniunt, et præter consensum erroris nullam cohabitandi causam habentes in uno domicilio commorantur: talia conventicula et investigentur attentius, et si inventa fuerint, canonica severitate vetentur.

"Quamvis grave nimis, et divini animadversione judicii dignum habeatur, quod laici quidam, quod sacerdotum est, in ecclesiasticis rebus usurpant: majorem tamen incitat formidinem ac dolorem, quod fomitem sui erroris in ipso clero dicuntur aliquotiens invenire, dum quidam fratrum et coepiscoporum nostrorum aliorumque prælatorum ecclesiæ decimas eis, et ecclesiarum dispositiones indulgent; et in devia eos mortis impellunt, qui prædicatione eorum ad vitæ viam fuerant revocandi, de quibus Dominus dicit per prophetam, 'peccata populi mei comedunt, et ad iniquitatem provocant animas eorum.' Unde statuimus, ut

---

[1] *Præsidium.*] H. L. R.; præsidia, C.

[2] *Et.*] H. L. R.; vel, C.

A.D. 1163. Decrees of the council of Tours.

quisquis alicui laico in seculo remanenti ecclesiam decimamve concesserit, a statu suo, tanquam arbor quæ inutiliter terram occupat, succidatur, et donec [1]emendet, ruinæ suæ jaceat dolore prostratus.

"Non magnopere antiqui hostis invidia infirma ecclesiæ membra præcipitare laborat; sed manum mittit ad desiderabilia ejus, et electos quosque nititur supplantare, dicente scriptura, 'escæ ejus electæ.' Multorum siquidem casum operari se reputat, ubi pretiosius aliquod membrum ecclesiæ sua fuerit calliditate detractum. Inde nimirum est quod se in angelum lucis more solito transfigurans, sub obtentu languentium fratrum consulendi corporibus, et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi, regulares quosdam ad legendas leges et confectiones physicas ponderandas de claustris suis educit. Unde, ne sub hac occasione spirituales viri mundanis rursum actionibus involvantur, et in interioribus ex eo ipsi deficiant, ex quo se aliis putant in exterioribus providere, de præsentis concilii assensu statuimus, ut nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo religioso loco professionem, ad physicam, legesve mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierit, et ad claustrum suum infra duorum mensium spatium non redierit, sicut excommunicatus ab omnibus evitetur, et in nulla causa, si patrocinium præstare voluerit, audiatur. Reversus vero, in choro, in capitulo, in mensa, et cæteris, ultimus fratrum semper existat, et, nisi ex misericordia forte apostolicæ sedis, totius spem promotionis amittat."

---

[1] *Emendet*] C. L. R.; emendetur, H.

CAP. XVI.

De ira regis in venerabilem Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

ANNO concilii ejusdem nondum emenso, adversus venerabilem Thomam Cantuariensem archiepiscopum ira regis Anglorum excanduit, multorum et enormium malorum, quæ secuta noscuntur, infame principium. Sane idem Thomas Lundoniis oriundus, vir acris ingenii et competentis eloquii, vultu et moribus elegans, in efficacia quoque rerum agendarum nulli secundus, in obsequio Theobaldi Cantuariensis archiepiscopi præcipuus fuerat, et ab eo archidiaconatum Cantuariensem, Rogerio ad Eboracensis ecclesiæ pontificatum assumpto, acceperat. Cum autem Henricus secundus, defuncto Stephano, ut superius expositum est, regnum hæreditarium suscepisset, virum coram regibus stare idoneum sibi deesse non passus, sublimitatis regiæ fecit cancellarium. Quo officio insignis, tam egregie seculo militavit, tanti apud principem amoris simul et honoris prærogativam obtinuit, ut conregnare videretur. Fluxerant ei anni aliquot in militia seculari, cum ecce ecclesiasticæ militiæ ascribitur, et voluntate regia Cantuariensis ecclesiæ [1]pontificatum sortitur. Mox tanti honoris quantum esset onus pia et sagaci consideratione permetiens, habitu et moribus ita

A.D. 1163. Rupture between the king and Becket.

---

[1] *Pontificatum sortitur.*] He was elected at Westminster, 26th May, 1162.

A.D. 1163. repente mutatur, ut quidam dicerent, "digitus [1]Dei est hic:" alii autem, "hæc mutatio dexteræ Excelsi." Secundo promotionis suæ anno concilio Turonensi interfuit: [2]ubi, ut dicitur, pontificatum, minus sincere et canonice, id est, per operam manumque regiam, susceptum, pungentis conscientiæ stimulos non ferens, [3]secreto in manus domini papæ resignavit. Qui factum approbans, pastoralem illi sarcinam ecclesiastica manu rursus imposuit, et in homine scrupuloso turbatæ conscientiæ læsionem sanavit. Regressis a concilio ad proprias sedes episcopis, regnum et sacerdotium in Anglia disceptare cœperunt, et facta est turbatio non modica super prærogativa ordinis clericalis. Regi quippe circa curam regni satagenti, et malefactores sine [4]delectu exterminari jubenti, a judicibus intimatum est, quod multa contra disciplinam publicam, scilicet furta, rapinæ, homicidia, a clericis sæpius committerentur, ad quos scilicet laicæ non posset jurisdictionis vigor extendi. Denique ipso audiente declaratum dicitur, plusquam centum homicidia intra fines Angliæ a clericis sub regno ejus commissa. Quamobrem acri motu turbatus, in spiritu vehementi contra malefactores clericos posuit leges, in quibus utique zelum justitiæ publicæ habuit, sed fervor immoderatior modum excessit. Sane hujus immoderationis regiæ nostri temporis episcopos tantum respicit culpa, quantum ab eis processit et causa. Cum enim sacri præcipiant canones, clericos, non solum facinorosos, id est, gravioribus irretitos criminibus, verum etiam [5]le-

[1] *Dei.*] C.R.; omitted in H.L.

[2] *Ubi.*] H. L. R.; ibi, C.

[3] *Secreto . . . . resignavit.*] There is no authority for this statement. Compare Hist. Quadrip. lib. i. cap. xiv., and Baronius, xii. 480.

[4] *Delectu.*] H.L.R.; defectu, C.

[5] *Leviorum.*] H.L.; levium, C.

viorum criminum reos, degradari; et tot millia A.D. 1164.
talium, tanquam innumeras inter pauca grana paleas, ecclesia Anglicana contineat; quantos a multis retro annis clericos in Anglia contigit officio privari? Nempe episcopi, dum defendendis magis clericorum libertatibus vel dignitatibus, quam eorum vitiis corrigendis resecandisque invigilant, arbitrantur obsequium se præstare Deo et ecclesiæ, si facinorosos clericos, quos, pro officii debito, canonicæ vigore censuræ coercere vel nolunt vel negligunt, contra publicam tueantur disciplinam. Unde clerici, qui, in sortem Domini vocati tanquam stellæ in firmamento cœli positæ, vita et verbo lucere deberent super terram, habentes per impunitatem agendi quodcunque libuerit licentiam et libertatem, neque Deum, cujus judicium tardare videtur, neque homines potestatem habentes reverentur; cum et episcopalis circa eos sollicitudo sit languida, et seculari eos jurisdictioni sacri eximat ordinis prærogativa. Cum ergo memoratus princeps in paleas sacri ordinis, id est, facinorosos clericos vel discutiendos vel puniendos, [1]nova quædam statuta fecisset; in quibus, ut dictum est, modum non tenuit; ita ea demum credidit fore rata, si episcoporum essent consensu roborata. Convocatis ergo, ad eliciendum quocunque modo consensum, episcopis, ita omnes usque ad unum vel pellexit blanditiis vel infregit terroribus ut regiæ voluntati cedendum parendumque putarent, et novarum legum illarum conscriptioni propria sigilla apponerent. Usque ad unum dico, nam [2]solus

---

[1] *Nova quædam statuta.*] The constitutions of Clarendon, A.D. 1164. Wendover, ii. 298; Wilkins, Concil. i. 435.

[2] *Solus Cantuariensis, &c.*] Becket did assent to them at the time. Hist. Quadr. lib. i. cap. xxi.; Diceto, 536; Wendover, ii. 303.

A.D. 1164. Cantuariensis archiepiscopus flexus non est, sed ad omnem impulsum stetit immobilis. Tunc vero tanto vehementius regius in eum furor efferbuit, quanto ipse regali magnificentiæ ratione dati et accepti magis obnoxius videbatur. Unde rex cœpit ei gravis existere, occasionibus eum undecunque exquisitis pulsare, eorum, quæ olim in regno cancellarius [1]fecerat, rationem exposcere. Ille intrepida libertate respondit, se expleta seculari militia ecclesiæ a principe cui militaverat absolute fuisse dimissum, nec debere in se per occasionem magis quam veritatem vetera replicari. Cumque in dies regii furoris causæ ingravescerent, [2]eo die, quo plenius responsurus erat objectis, solemne illud officium de beato Stephano, scilicet, "Sederunt principes, et adversum me loquebantur, et iniqui persecuti sunt me," jussit coram se in celebratione sacrificii solemniter decantari. Mox curiam ingressus est, crucem argenteam ante se por-

Council of Northampton.

---

[1] *Fecerat.*] H. L. R.; fecerat item, C.

[2] *Eo die, quo plenius, &c.*] The council of Northampton began on Tuesday the 13th Oct. 1164, according to Diceto, or, if we follow the Quadrilogus, on the next day; it was on the succeeding Tuesday 20th Oct. that Becket repaired to court as described in the text, when sentence was pronounced against him; the proceedings occupied five days. Hist. Quadr. lib. i. cap. xxix. et seqq. The dates of the Quadrilogus, however, are inconsistent; it says, describing his flight, the archbishop landed near Gravelines in the evening of Tuesday 2nd Nov. ('die animarum'), 'the fifteenth day from that Tuesday on which he had combated the beasts at Northampton;' but it is to be observed that the 2nd Nov. was only the thirteenth day after his sentence, and it fell moreover on a Monday. If the date of his landing in France be correct, Sunday the 18th Oct. must have been the day on which judgment was given against him, and is adopted as such by Dr. Lingard; but both the Quadrilogus and Fitz-Stephen say distinctly that the archbishop reposed on the Sunday, and being too unwell to appear on Monday, promised to attend court on the morrow, which he did, conducting himself as our author narrates.

tari solitam manu propria bajulans, [1]volentibus quibusdam episcoporum, qui aderant, ministerium portandæ ante metropolitanum proprium crucis suscipere, abnuit, nec alium in illo conventu publico crucis bajulum quantumcunque rogatus admisit. His tanquam excandescentis jam furoris fomitibus rege supra modum inflammato, sequenti nocte clam profugiens transfretavit; et susceptus honorifice a rege, nobilibus, episcopisque Francorum, pro tempore ibidem consedit. Rex vero Anglorum in absentem irrationabiliter sæviens, et plusquam deceret principem, effrenato furori indulgens, indecora satis et miserabili ultione omnem ejus propinquitatem Angliæ finibus exturbavit. Sane cum plerique soleant in his, quos amant et laudant, affectu quidem propensiori, sed prudentia parciori, quicquid ab eis geritur approbare; plane ego in viro illo venerabili, ea, quæ ita ab ipso acta sunt, ut nulla exinde proveniret utilitas, sed [2]furor tantum accenderetur regius, ex quo tot mala postmodum pullulasse noscuntur, laudanda nequaquam censuerim, licet ex laudabili zelo processerint: sicut nec in beatissimo apostolorum principe, arcem jam apostolicæ perfectionis tenente, quod gentes suo exemplo Judaizare coegit; in quo eum Doctor gentium reprehensibilem declarat fuisse, licet eum constet laudabili hoc pietate fecisse.

A.D. 1164.

Flight of Becket.

---

[1] *Volentibus.*] C. R.; volentibusque, H. L.

[2] *Furor.*] C.; fervor, H. L. R.

CAP. XVII.

De morte Octaviani, et de reditu Alexandri papæ in Italiam.

A.D. 1164. Death of Victor III., antipope.

ALEXANDRO papa post Turonense concilium in Galliis commorante, Octavianus, [1]qui Victor est dictus, [2]extrema sorte devictus, initi certaminis victoria caruit: et nominis, quod tanquam pro omine a suis acceperat, fallax præsagium non implevit. Tunc Joannes de Sancto Martino, imperiali favore adjutus, [3]Guidonem Cremensem collegam suum loco devicti Victoris instituit, ne victi viderentur. Alexander vero annis aliquot in Galliis demoratus, repatriandi iter arripuit, apud Montem-pessulanum transitum in Apuliam opperiens opportunum. Imperator vero non quiescens, secretis, ut dicitur, litteris, et promissis amplissimis apud Willelmum ejusdem urbis dominum agere studuit, ut proderet hospitem. At vir memorabilis integræ fidei est inventus, et insignem hospitem decentissime honoravit. Cumque cardinales cum multitudine virorum fortium, qui Ierosolymam properabant, dromonem hospitalis Ierosolymitani ingressi, dominum papam mox secuturum jactis in alto mari anchoris expectarent, contigit dromonem a prætereunte classe piratica infestari. Advehebatur pontifex ex triremi ingres-

Pope Alexander III. returns to Italy, A.D. 1165.

---

[1] *Qui Victor.*] C. L. R.; qui et Victor, H.

[2] *Extrema sorte devictus.*] Victor III. died on the 20th or 22nd April, 1164.

[3] *Guidonem Cremensem.*] He assumed the style of Paschal III.

surus dromonem: sed conspectis circa dromonem piratis, mox remis retortis in [1]Magalonensem se portum recepit. At viri virtutis qui erant in dromone, tam viriliter restitere piratis, ut confusos nec illæsos abigerent. Itaque dominum papam non ulterius cum periculo expectandum censentes, cursu prospero fines regni Siculi attigerunt. Idem vero pontifex post dies aliquot in alia navi mari se credidit, et secundis in [2]Apuliam flatibus nullo prorsus obsistente transivit. Susceptusque reverenter a rege Siculo et quotquot ejus erant ditioni subjecti, cives [3]quoque Romanos cum optimatibus post modicum devotos et subditos habuit. Verum arcta erat via, quæ ex Transalpinis regionibus ad eum ducebat; eo quod satellites vel imperatoris vel pseudo-papæ itinera sollicite observarent. Porro imperator, ecclesiasticæ pacis diruptor, pace et integritate diu non est gavisus imperii. Cum enim in Longobardos insolentius ageret, illi jugum Alemannicum non ferentes, in libertatem se pristinam receperunt, et [4]restaurato a propriis civibus ex dispersione confluentibus, cum sociarum auxilio civitatum, Mediolano, urbem quoque [5]Alexandriam, ex nomine domini papæ, cui se devotos esse gaudebant, sic vocatam, apto loco ad excipiendos primos Alemannorum Italiam ingredientium im-

---

[1] *Magalonensem . . . portum.*] The harbour of Maguelonne in Languedoc.

[2] *Apuliam.*] Alexander III. was driven by stress of weather to Messina, where he renewed his alliance with William I. king of Sicily, and proceeding from thence to Ostia was received by the clergy and nobles of Rome.

[3] *Quoque.*] H. L. R.; vero, C.

[4] *Restaurato . . . . Mediolano.*] The Milanese aided by the other members of the Lombard league commenced the restoration of their city 27th April, 1167. Sismondi, Hist. des Rép. Ital. ii. 162.

[5] *Alexandriam.*] The town of Alessandria was founded by the League in 1168. Sismondi, ii. 180-2.

petus, condiderunt. Quam dum imperator in ipsis ejus primordiis obsidione cinxisset,[1] expugnare non potuit: sed exercitu frustra fatigato discedens, hostium contra se fiduciam auxit.

CAP. XVIII.

De secunda expeditione Walensi, et de adquisitione Britanniæ.

A.D. 1166. Henry's second invasion of Wales.

ANNO quo papa Alexander, ut dictum est, relictis Galliis Apuliam remeavit, orta inter regem Anglorum et Walenses rediviva simultas, utrique parti res magni negotii fuit. Cum enim eadem gens effrenis et effera, rupto petulanter fœdere, obsidibusque, quos in fidem pactorum dederant, periculo expositis,[2] vicinos Anglorum fines turbarent; rex immenso tam ex regno quam ex transmarinis provinciis exercitu adunato, vi magna hostium fines ingressus est. Et quidem propter inextricabiles locorum difficultates non poterat longius progredi: sed tamen eorum frenatis excursibus ita coarctavit inclusos, ut pacem meditari cogerentur. Rex vero ex Walliis reducto exercitu ad alia vocatus negotia, transfretavit, filiorum propensiori opera futuræ promotioni et ditationi prospiciens. Quippe ex Alienora quondam Francorum regina susceptis quatuor filiis, Henricum natu majorem regni Anglici et ducatus Normannici, cum

[1] *Expugnare non potuit.*] The emperor retired from Alessandria, after a siege of four months, on Easter Sunday, 13th of April, 1175.

[2] *Vicinos.*] H. L. R.; vicinosque, C.

Andegavensi comitatu, successorem relinquere, Ricardum vero Aquitaniæ, et Gaufridum Britanniæ præficere cogitabat: quartum natu minimum Johannem sine terra agnominans. [1]Tres quoque ex eadem habens filias, unam regi Hispaniæ, alteram vero Saxoniæ duci despondit: tertiam, nondum nubilem, regi Siciliæ suo tempore comparem daturus. Verum quod de præficiendo Britanniæ filio cogitabat, artibus viribusque paulatim præparabat, cum necdum suæ Britanniam ditioni subjugasset. Jam tamen duos in eandem provinciam præparatos habebat ingressus: civitatem scilicet [2]Nammatensem et castrum Dolense. Contigit autem [3]Conanum comitem Richemundensem, qui majori Britanniæ parti dominabatur, in fata concedere, relicta ex [4]sorore regis Scottorum hærede unica filia. Quam rex innubilem impuberi filio copulans, et omne jus puellulæ in propriam potestatem redegit. Erant autem in Britannia quidam nobiles tantarum opum et virium, ut nullius unquam dignarentur subjacere dominio. His a multis retro annis dominandi libidine, atque impatientia serviendi hostiliter contendentibus, præclara olim regio ita dilacerata atque attenuata erat, ut in ea ex agris opulentissimis vastæ solitudines viderentur.

Affairs of Brittany.

---

[1] *Tres . . . . filias.*] Alienor married to Alphonso III. king of Castile, in 1170; Matilda to Henry the Lion, duke of Bavaria and Saxony, in 1167; and Joan to William II. king of Sicily, 13th Feb. 1177.

[2] *Nammatensem . . . Dolense.*] Nantes and Dol.

[3] *Conanum comitem.*] This narration is confused. Conan died on the 20th Feb. 1171; but the events here noticed occurred between 1164, when he solicited the aid of Henry, and 1166, when the marriage of his daughter with Geoffrey was agreed upon, and the English sovereign received the homage of most of the Breton nobles. The various authorities on this subject are collected by Lobineau, Hist. de Bretagne, i. 155: see also Morice, i. 105.

[4] *Sorore regis Scottorum.*] Margaret, sister of Malcolm IV.

Cumque a potentioribus inferiores premerentur, regis Anglorum auxilium expetentes, ejus se ditioni spontanee subdiderunt. Quibus ille prompto animo et profusis opibus auxilium subministrans, ipsos quoque potentes, qui et magnitudine virium, et vix accessibilium natura locorum eatenus inexpugnabiles credebantur, [1]subegit; sicque in brevi Britannia tota potitus, turbatoribus vel expulsis vel domitis, eam in cunctis finibus suis ita disposuit atque composuit, ut, populis in pace agentibus, deserta paulatim in ubertatem verterentur.

CAP. XIX.

De transitu piissimi regis Scottorum Malcolmi.

Scottish affairs; death of Malcolm IV. 9 Dec. A.D. 1165.

CIRCA hæc tempora Christianissimus rex Scottorum Malcolmus, cujus [2]in præcedenti libro, prout decuit, fecimus mentionem, Christo vocante, hominem exuens, angelis [3]sociandis regnum non perdidit, sed mutavit. Hominem angelicæ sinceritatis inter homines, et tanquam terrenum quendam angelum, quo dignus non erat mundus, cœlestes angeli rapuerunt e mundo. Homo in ætate tenera mirandæ gravitatis, in regni fastigio atque deliciis stupendæ et sine exemplo puritatis, ex corpore virgineo raptus est ad agnum virginis filium, secuturus eum quocunque ierit. Raptus est plane morte immatura, ne mirandam

---

[1] *Subegit.*] H. L. R.; subjecit, C.

[2] *In præcedenti libro.*] See lib. I. cap. xxv.

[3] *Sociandis.*] H. L. R.; sociandum, C.

ejus innocentiam atque munditiam, cum regnantem juvenem tot in contrarium occasiones et incentiva impellerent, mutaret malitia temporum. Verum quia mirabili animæ inter virtutum insignia non deerant sordiusculæ ex regiis deliciis, quas tamen tolerabat magis quam amabat, contractæ; cœlitus emissa, non immissa, visitatio paterno eum verbere castigavit, et excoxit ad purum. Quippe annis ante exitum aliquot ita elanguit, et præter alia incommoda gravissimis extremitatum, id est, capitis et pedum, laboravit doloribus, ut quilibet peccator pœnitens tantis videretur flagellationibus ad liquidum posse purgari. Unde manifestum est, puerum Dei, non tantum ad purgationem, verum etiam ad probationem et incrementa virtutum, vel augmenta meritorum, severitatem paterni verberis fuisse expertum. Dormivit ergo cum patribus suis, et sepultus est apud Dunfermelin, locum scilicet in Scotia sic dictum, regum sepulturis insignem. Successit ei frater ejus Willelmus, fratre quidem, ut videbatur, ad usum mundi aptior, sed in regni administratione fratre felicior non futurus. Mundo, quo frater simpliciter, ideoque pie et laudabiliter uti voluit, non simpliciter ipse uti sed frui intendens, et fratris modum in temporali excellentia multum conatus transcendere, ejus tamen gloriam nunquam potuit vel in temporali felicitate æquare. Nuptiarum bono, cui frater piæ sanctæque præposuit virginitatis optimum, multo quidem tempore uti, vel ad sobolem, vel pro remedio incontinentiæ distulit. Tandem vero salubrioris instinctu consilii de transmarinis cujusdam primarii filiam duxit uxorem: et de cætero non solum vixit correctius, verum etiam regnavit felicius.

Succession of William the Lion.

CAP. XX.

De vita et morte venerabilis heremitæ Godrici.

A.D. 1170. Life of S. Godric.

EISDEM fere temporibus venerabilis heremita [1]Godricus de Finchala, loco scilicet solitario sic dicto, non longe a civitate Dunelmensi [2]super amnem Wirum, annis maturus et meritis, in domino requievit. In quo plane cernere erat pium altumque divinitatis beneplacitum, ad confusionem nobilium et magnorum, ignobilia mundi et contemptibilia eligentis. Cum enim idem esset rusticanus et idiota, nihilque sciens nisi Christum [3]Jesum et hunc crucifixum, quod utique quantumlibet obtunsis et rudibus in fidei cunabulis traditur, in ingressu adolescentiæ fervere cœpit spiritu, totisque hausit ossibus ignem, quem Dominus misit in terram. Denique cœlibatum, quem Deo gratum et sublimis esse meriti forte didicerat, devote amplexus, in cibo et potu, in verbo et gestu, homo simplicissimus decentem cum gravitate servare modum studuit. Velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et in ipsa locutione parcissimus. Flere cum flentibus doctus, ridere autem cum ridentibus, et jocari cum jocantibus nescius.

---

[1] *Godricus.*] Compare Acta SS. May 21, vol. v. p. 70: Nova Legenda, fol. 167 *b.*; Wendover, ii. 340.

[2] *Super amnem Wirum.*] The ruins of Finchale priory are on the northern bank of the Wear, three miles from Durham; but the original Finchale, given by bishop Flambard to Godric, about 1110, stood a mile above the present place on the same side of the river. Charters, &c. of the Priory of Finchale; published by the Surtees Society: 1837: p. xiii.

[3] *Jesum.*] H. L. R.; omitted in C.

Juvenis sepulchrum Dominicum in multa paupertate nudis incedendo pedibus visitavit, reversusque ad propria, locum aptum ubi Deo serviret sollicite quæsivit. Accepitque in somnis, sicut aiunt, ut locum Finchala dictum quæreret, ibidem Deo volente victurus. Quem tandem post multam lustrationem inveniens, ibidem cum sorore paupercula primum, et ea defuncta solus multo tempore habitavit. Vitæ autem ejus districtio fere supra humanum modum fuisse perhibetur. Memoratus quidem locus silvosus est, sed modicam habet planitiem, quam ille fodiendo exercens, fructum ab ea annuum, quo utcunque sustentaretur, exigebat, et quantulamcunque poterat advenientibus exinde charitatem exhibebat. Sane Dunelmensi ecclesiæ mundissimæ vitæ merito commendatus, talem sancti collegii ibidem consistentis circa se providentiam meruit, ut senior monachus, ad hoc ipsum deputatus, crebro eum visitaret, tum pro instructione simplicitatis rusticæ, tum etiam ut sacri participatione mysterii certis diebus muniretur. Diu quidem hostis antiquus hominem simplicissimum insidiando circumvenire tentavit; ubi autem insidias vidit minus procedere, simplicitatem [1] saltem præstigiis curavit illudere. Sed vir Dei hostiles et caute vitavit insidias, et constanter sprevit derisitque præstigias, beatissimo maxime Joanne Baptista, quem specialiter diligebat, crebrius eum visitante, informante et roborante. Hoc modo usque ad decrepitam [2] vivens ætatem, paucis ante mortem annis senilium defectu membrorum decubuit, et diebus plurimis quantulascunque in moribundo corpore vitæ reliquias modico lactis haustu

A.D. 1170.
Life of S. Godric.

---

[1] *Saltem.*] H. L.; autem, C.; omitted in R.

[2] *Vivens.*] H. L. R.; veniens, C.

servavit. Denique illis diebus videre eum et alloqui merui, in oratorio proprio juxta sacrum altare jugiter decumbentem. Cumque toto fere corpore quodammodo præmortuus videretur, expedite tamen loquebatur, illa ori ejus familiaria verba, scilicet "Patrem et Filium et Spiritum Sanctum," sæpius replicans. In vultu autem ejus mira quædam dignitas et decus insolitum visebatur. Transiit ergo senex et plenus dierum, idemque loci spatium ejus nunc tenet corpus, quo vel orans procumbere, vel ægrotus decumbere consueverat vivus.

CAP. XXI.

De quodam Ketello, et gratia divinitus illi collata.

Legend. FUIT et alius quidam vir [1]venerabilis in nostra, id est, Eboracensi, provincia, apud vicum Farneham dictum, nomine Ketellus. Homo quidem rusticanus, sed innocentiæ et simplicitatis merito singularem quandam a Domino gratiam consecutus. De quo sane plura memorabilia veracium mihi virorum innotuere relatu, e quibus pauca retexam. Idem, cum esset adolescens, quodam die jumento sedens domum revertebatur ex agro. Et ecce in via plane jumentum tanquam in aliquod offendiculum impingens, in terram decidit, et sessorem dejecit. Qui exsurgens vidit duos quasi Ethiopes parvulos sedentes in via, et conridentes. Intellexit esse dæmones

[1] *Venerabilis.*] H. L. R.; memorabilis, C.

non amplius permissos nocere, et gaudentes se vel modicum nocuisse. Accepitque tale donum a Deo, ut ab illa die et deinceps dæmones haberet conspicabiles, et quantumcunque latere cuperent, eum latere non possent. Intuebatur eos, ut homines vel in modico læderent oberrantes, et si forte vel modicum læsionis intulissent, exsultantes. Denique hujus sibi gratiæ conscius, cœpit Deo devotus existere, orandi studio crebrius secretum captare, esu carnium et lineis abstinere, ecclesiam, quantum [1] vacare poterat, ita frequentare, ut ingrederetur primus et ultimus egrederetur. Cœlibatum amplexus de nuptiis non curavit, usque ad finem vitæ in obsequio positus cujusdam Adæ clerici de Farneham. Accepti muneris secretum tenuit, nec suas passim voluit revelare visiones, nisi forte sacerdoti tanquam confessionis mysterium, aut domino suo, sive alicui sapienti arctius inquirenti. Stabat aliquando præ foribus domini sui circa solis occubitum, viditque decem dæmones, quorum unus major erat, et præesse cæteris videbatur, vicum ingressos. Cumque uno in loco subsisterent, et secum confabularentur, tanquam secreto deliberantes de agendis, major ille cœpit mittere binos per domos. Ipse autem cum uno fores, ubi stabat Ketellus, ingredi voluit. Tum ille, "in nomine," inquit, "Christi interdico vobis januæ hujus ingressum, et moram in vico isto: revocate socios vestros, et abite velociter." Paruere inviti, sacri nominis adjurationem non ferentes, et suas molitiones ab homine animadversas dolentes. Item vidit aliquando dæmones transeuntes cum carro diligenter clauso, et audiebatur foris

Legend.

[1] *Vacare.*] C. H. L.; omitted in R.

Legend. gemitus inclusorum; porro illi ridebant. Tum ille ad eos, nam solebat impavidus cum hujusmodi spiritibus miscere sermonem, "quid est," inquit, "hoc?" Et illi, "animas," inquiunt, "peccatrices deceptas [1]captasque a nobis ad loca pœnalia ducimus: illæ gemunt, et nos ridemus. Te quoque nobis tradi optamus, ut etiam super te, cum hostis noster sis, gratulantius rideamus." Tunc ille, "abite," inquit, "malignissimi; risus vester in luctum vertatur." Contigit autem eum aliquando eorundem pæne hostium sævitiam experiri. Fessus ex agrario opere domum reversus, dum somno gravaretur, sacri se signaculi nequaquam impressione munivit. Dormienti loco solito soli astitere duo dæmones, sævi nimis atque terribiles, et excitatum apprehendentes; "euge," inquiunt, "Ketelle, incidisti in manus nostras: infestos sentire habes, quos provocare minime timuisti, quorum mysteria totiens prodidisti." Ille subito casu attonitus, nomen Christi invocare et signare se voluit, nec valuit. Manus enim et lingua ejus tenebantur, ne sacri se vel signi vel nominis regio munimine tueretur. "Noli," inquiunt, "Ketelle frustra conari: manum linguamque tuam ligavimus, ut nihil tibi adversum nos valeat suffragari." Cumque ita de illo triumphare viderentur, et malum, quod ei facere cogitabant, verbis minacibus atque insultatoriis prævenirent, repente juvenis splendidus bipennem manu ferens introiit, stansque in medio, bipenni molliter digito tacta sonitum ingentem dedit. Quo sonitu exterriti dæmones, relicto de quo triumphare cœperant homine, diffugerunt. Tunc accedens juvenis, quem

---

[1] *Captasque.*] H. L. R.; raptasque, C.

ejusdem hominis angelum fuisse credo; "Ketelle," Legend. inquit, "negligentia tua pæne te nunc periclitari fecit. Cave ne ulterius te inveniant insidiantes tibi hostes inermem." Dicebat autem idem Ketellus esse quosdam dæmones magnos, robustos et callidos, multumque nocivos si relaxentur a superiori potestate, quosdam vero parvos ac despicabiles, impotentes viribus et sensu hebetes, omnes tamen pro modulo suo infestos hominibus, multumque lætari, si vel parum illis molestiæ inferant. Vidisse se quosdam tales sedentes secus vias, et facientes offendicula transeuntibus, petulanterque ridentes, cum vel hominem vel jumentum ejus pedes atterere facerent, et maxime si homo, hoc ipsum jumento imputans, maledicto in jumentum calcaribusve sæviret. Porro si homo vel modice turbatus nomen ederet Salvatoris, ut est quorundam consuetudo valde laudabilis, tristes et confusi fugiebant. Aiebat quoque se [1] aliquando domum potationis ingressum vidisse hujusmodi dæmones in specie simiarum, singulos potatoribus singulis in scapula sedentes, illisque potantibus spuentes in phialas, hominumque vecordiam petulanti gestu et ludicris motibus irridentes. Cumque inter potandum preces ex more indicerentur, et nomen Salvatoris insonaret, exterriti exsiliebant, virtutem sacri nominis non ferentes, sed mox, residentibus ad phialas rusticis, rursus introibant, sessionem priorem cum motibus solitis repetentes. Sane hic, cui tanta divinitus collata est gratia, in animadvertendis nequam spirituum actibus atque insidiis, annis vitæ suæ in multa innocentia et sinceritate expletis, dormivit in domino, sepultusque est apud Farneham.

---

[1] *Aliquando.*] H. L. R.; omitted in C.

CAP. XXII.

De diutina vacatione ecclesiæ Lincolniensis.

A.D. 1167. Death of Robert, bishop of Lincoln; long vacancy of the see.

ANNO regni Henrici secundi quartodecimo, qui fuit a partu virginis M.C.LXVII., mortuus est [1]Robertus, ecclesiæ Lincolniensis [2]antistes, Alexandri successor; redactoque in fiscum episcopatu, vacavit pastorali providentia eadem ecclesia per annos fere decem et septem, id est, ab anno ejusdem regis quartodecimo usque ad tricesimum, ita ut aliquis in ea ulterius pontificaturus tepide crederetur; maxime propter verbum cujusdam conversi de Tama a decessu prænominati episcopi constanter pronunciantis, nullum ulterius fore ecclesiæ Lincolniensis episcopum. Is enim, ut dicitur, cum propter religiosæ conversationis meritum, et multorum quæ similiter prædixerat eventum, spiritu prophetico pollere videretur, a pluribus in fidem receptum est, quod nec in ea re falleretur. At hæc post modicum fides [3]nutare visa est, [4]Gaufrido, regis filio naturali, in gratiam ejusdem regis, ad memoratæ ecclesiæ pontificatum electo. Cum autem ille amplissimis contentus redditibus, ut liberius vacaret deliciis,

---

[1] *Robertus.*] He died 26th Jan. 1167. R. de Diceto, 547.

[2] *Antistes*] H. L. R.; episcopus, C.

[3] *Nutare.*] C.H.L.; mutare, R.

[4] *Gaufrido, regis filio naturali.*] Geoffrey, archdeacon of Lincoln, second son of Henry by Rosamond Clifford. He was elected to this see in 1173, confirmed, by papal dispensation, in 1175, and resigned, at Marlborough, 6th Jan. 1182. Diceto, 568, 613, who must be understood to reckon from the period of Geoffrey's confirmation when he says he presided over the see for seven years.

canonicæ consecrationis tempus protraheret, ovesque dominicas nesciens pascere, et doctus tondere, multo tempore Lincolniensi ecclesiæ sub electi nomine incubaret, memorati viri verbum in multorum animis ad fidem cœpit [1]reserpere. Quod utique post modicum fortius movit plurimos, cum rex, pœnitentia ductus, quod delicatum juvenem, et tanti honoris apici minus congruentem, carnali affectu ita promovere voluisset, eo tandem ad refutandum jus et nomen electi prudenter inducto, episcopatum rursus in fiscum reduxisset. At illius vel pronunciationis, vel opinionis mendacium sequenti est tempore declaratum, ut suo loco narrabitur.

CAP. XXIII.

[2]*De duabus expeditionibus Amalrici regis Ierosolymitani in Ægyptum.*

A.D. 1164. First expedition of Amaury, king of Jerusalem, into Egypt.

CIRCA idem tempus Amalricus rex Ierosolymorum [3]invitatus a rege Babylonis, Christianam militiam duxit in Ægyptum, quæ nunc terra Babylonis vulgo dicitur: non illius sane vetustissimæ Babylonis, de qua scripturæ sacræ loquuntur, quæ prima post diluvium in terra Chal-

---

[1] *Reserpere.*] H. L. R.; respicere, C.

[2] *De duabus expeditionibus Amalrici,* &c.] The events narrated in this chapter are detailed by William of Tyre, lib. 19, cap. vii. et seqq.; by de Guignes, Hist. des Huns, &c. iii. 185, and cursorily by Gibbon, chap. 59.

[3] *Invitatus a rege Babylonis.*] Amaury's first expedition into Egypt was undertaken at the solicitation of Schaour, grand vizir of Adhed, the last of the Fatimite caliphs.

A.D. 1164. Eastern affairs.

dæorum a Nino et Semiramide condita, plusquam mille annis orientis obtinuit principatum, et olim diruta, desertaque nunc dicitur; sed cujusdam Ægyptiæ civitatis, cui, ut legitur, Cambyses rex Persarum in subacta Ægypto a se conditæ [1]nomen indidit Babylonis. Hujus autem expeditionis causa hæc fuit. Turci, gens callida et bellicosa, [2]sub rege Noradino regnum affectantes Ægypti, eo quod Ægyptii opulentia quidem clari, sed armis minus acres viderentur, [3]duce Saracone, principe militiæ ejusdem regis, viro in rebus bellicis experientissimo, clandestinum per extremos Christianorum fines transitum arte moliti, Ægyptiis se provinciis immersere, captisque vel deditis in brevi civitatibus aliquot, regi Babylonis terribiles intolerabilesque fuere. Qui cum videret eos virtute Ægyptia arceri abigique non posse, regis Christiani Sarracenus postulavit auxilium, multam de cætero devotionem cum certo et annuo pollicens vectigali. Mox ille, ut erat magnanimus, regno disposito, et parte militiæ ad excipiendos Noradini impetus, si forte interim irrumpere niteretur, deputata, cum parte reliqua Christiani exercitus Ægyptum ingressus, junctis sibi regis Babylonici copiis, Saraconem cum Turcis [4]in quadam civitate obsedit, et tandem coartatos atque infractos Ægypti finibus expulit, concesso [5]revertentibus in

---

[1] *Nomen indidit Babylonis.*] Cairo is the city alluded to, adjoining which, according to William of Tyre, was the city called Babylon, or Mesr. D'Anville considered the places identical. Geogr. Antiq.

[2] *Sub rege Noradino.*] Noureddin Mahmoud, second son of Zenghi, and the most distinguished of the Atabeks of Syria.

[3] *Duce Saracone.*] Schircouh, the 'Lion of the Mountain;' de Guignes. William of Tyre gives an interesting account of this leader; lib. 19, cap. 5.

[4] *In quadam civitate.*] Belbeis, supposed to stand on the site of the ancient Pelusium.

[5] *Revertentibus.*] C.; omitted in H. L. R.

terram suam transitu libero per fines Christianos. Dum hæc in Ægypto agerentur, Noradinus non quievit, et quietem simulans arte et dolis plus nocuit. Denique quendam ex nostris laudatæ fidei et fortitudinis virum, cui urbis nostræ hostium finibus oppositæ, quæ nunc [1]Belinas dicitur, olim Cæsarea Philippi dicebatur, cura et custodia commissa erat, auro corruptum ad suas partes traduxit: quo immittente Turci latenter civitatem ingressi neminem quidem peremerunt, sed expulsis cum episcopo Christianis, novo urbem præsidio munierunt. Hujus casus adversitas regis ex Ægypto revertentis animum saucians, triumphantis gloriam denigravit. Post annos [2]vero aliquot Turcorum fortiores sævioresque copiæ non tam dominandi libidine, quam vindicandæ repulsionis suæ stimulis incitatæ, duce rursum Saracone regni Ægypti intima penetrarunt. Ad quorum ingressum Babylonici regis fiducia omnis elanguit, unde mox per legatos, verbis ad deprecandum compositis, Christiani regis opem solitam flagitavit. Qui mox, regno cautius disposito, cum peditum equitumque ingentibus copiis Ægyptum ingressus, juncto sibi Ægyptio exercitu Turcos aggredi statuit. Qui astute belli discrimen declinantes, in solitudines refugerunt. Persequentibus eos Christianis, Paschalis occurrit solemnitas. Unde castris positis super fluvium clarissimum Nilum, sacratissimæ diei cum gaudio solemnia peregerunt. Cumque eis carnium pro ejusdem diei lætitia modicus esset apparatus, de supernæ provisionis

A.D. 1165. Eastern affairs.

A.D. 1167. Amaury's second expedition.

---

[1] *Belinas.*] Paneas. William of Tyre says it was taken by Noureddin, 1st of Nov. 1167; but de Guignes assigns its capture, and correctly, to the year 1165.

[2] *Vero.*] C. H. L.; omitted in R.

A.D. 1167. Eastern affairs.

beneficio res memorabilis contigit. Sicut enim ab ipsis accepimus qui interfuere, cum Christianus exercitus in castris pro sacræ diei reverentia excubans ministerio sacerdotum cibos sumpsisset cœlestes, repente grex maximus aprorum suumque silvestrium ex vicinis locis erumpens palustribus castra irrupit. Tum viri virtutis gladiis et lanceis pro venabulis usi quantos voluere non solum escæ studio, sed etiam pro deliciis mactavere. Agentes ergo gratias insperati muneris largitori, ejusdem gratissimæ venationis tantam copiam habuere, ut ex illius diei reliquiis in cibos crastinos et diei tertiæ jumenta onerarent. Mane profecti persequendis hostibus insistebant. Verum cum pedestres copiæ lassarentur, rex, eisdem subsistere jussis, cum equitatu properabat. Quod ubi hostilis exercitus dux callidissimus comperit, occurrendum ei prælioque decertandum putavit, certam sibi de absentia pedestrium turmarum victoriam pollicens, eo quod ipse equitatu longe numerosiore præstaret. Itaque commissum est [1]prælium atrox nimis et cruentum, quod ab hora diei septima protractum est usque in vesperum. Uterque exercitus, alacritate simul et numero minoratus, in castra se recepit, amne medio interlabente discreta, cujus vadum Christiani caute præoccupaverant ad transmeandum. Nocte vero rex principibus convocatis damna deplorat, majorem exercitus partem abesse causatus, docet bellum a fatigatis et sauciis non debere mane repeti, sed absque strepitu revertendum [2]esse ad socios. Quod cum omnibus placuisset,

[1] *Prælium atrox.*] The battle of Babaïn, A. D. 1167, a far more important affair than our author describes it to have been; de Guignes says the victory was on the side of Schircouh. Compare W. of Tyre, lib. 19, cap. xxv.

[2] *Esse.*] C. H. L.; omitted in R.

nocte intempesta cum silentio per viam, qua venerant, abiere. Hoc ipsum et ab hostibus factum est, metu et cautela non dispari. Et Turci quidem in Alexandriam se receperunt. Christianus vero equitatus pedestribus est copiis redditus. Rex autem refecto exercitu, auctusque viribus, obsedit Alexandriam; qua tandem post multarum experimenta difficultatum per deditionem potitus, Turcos iterum regno Babylonico expulit, et cum ingenti gloria ad propria remeavit.

CAP. XXIV.

De discordia et reconciliatione regis Francorum et regis Anglorum.

ANNO regni Henrici secundi sextodecimo, ipse et rex Francorum, cum jam diuscule [1]fuissent discordes, mediantibus viris pacificis, pacis [2]iterum inter se jura firmarunt. Illius autem discordiæ causa hæc fuit. Rege [3]olim Stephano tumultibus Anglicis [4]occupato, [5]comes Andegavensis invasit obtinuitque Normanniam, præter [6]Gisorcium et duo alia quasi appendentia castella quæ in potestatem regis Francorum cesserunt. Hanc juris Normannici diminutionem processu temporis ejusdem comitis filius, rex scilicet Anglorum Henricus secundus, non patiens,

A.D. 1169. Peace with France.

---

[1] *Fuissent.*] H.L.R.; essent, C.

[2] *Iterum inter se jura firmarunt.*] At Montmirail, 6th Jan. 1169. Gerv. Dorob. 1404. R. de Monte app. ad Sigeb., apud Bouquet, xiii. 312.

[3] *Olim.*] H. L. R.; autem, C.

[4] *Occupato.*] H. L. R.; olim occupato, C.

[5] *Comes Andegavensis,* &c.] See lib. i. cap. vii.

[6] *Gisorcium.*] Gisors.

A.D. 1169. Peace with France.

arte magis quam viribus in hac parte vidit utendum. [1]Denique per virum industrium, Thomam scilicet cancellarium suum, egit apud regem Francorum, ut filia ejus ex filia regis Hispanici, quæ nupserat ei post Alienoram, primogenito suo Henrico daretur in conjugem, munitionibus illis in dotem cedentibus, quæ tamen a Templariis tanquam in sequestro custodirentur, donec pueri, qui nondum per ætatem nuptias contrahere poterant, suo tempore nuptialiter convenirent; rege Anglorum interim utriusque pueri habente custodiam. Verum idem rex aliquot annis elapsis productioris moræ impatiens, inter eosdem pueros nuptias celebravit præmaturas et a Templariis castella recepit. Quamobrem sævientibus Francis, et ipsum quidem prævaricationis, Templarios vero proditionis accusantibus, ad lites et bella ventum est. Sed crebris experimentis edocti ejusdem regis potentiæ vim inferri non posse, ira paulatim defervescente, tandem, pactis quibusdam mediantibus, acquieverunt ut fieret pax, et facta est pax: non quidem solida, sed temporalis, ut postea claruit. Nempe memorati duo reges nunquam diu inter se quievisse noscuntur, populis hinc inde plecti assuetis, quicquid illi per superbiam delirassent.

---

[1] *Denique, &c.*] This treaty of marriage was concluded in 1158; Henry violated the conditions of it in 1160, immediately after his peace with Louis in October of that year; see ante, p. 119. Chroniclers differ as to the dates of these events; compare R. de Diceto, 532; Gerv. Dorob. 1381; Hoveden, 492; the editor has followed Bouquet, xiii. 111; with whom Tyrrell agrees, ii. 308.

CAP. XXV.

De coronatione Henrici tertii, et interfectione beati Thomæ.

A.D. 1170. Coronation of Henry the Younger.

ANNO a partu Virginis M.C.LXX., qui fuit regis Henrici secundi septimusdecimus, idem rex Henricum filium suum in ætate tenera fecit solemniter consecrari et [1]coronari in regem Lundoniis, per manum Rogerii Eboracensis archiepiscopi. Nam venerabilis Thomas Cantuariensis archiepiscopus, rege nondum placato, licet Romanus pontifex et rex Francorum plurimum circa reconciliationem ejus satagerent, adhuc in Galliis exulabat. Qui cum factum audisset, pro ecclesia sua æmulans, Romano pontifici, cujus favore et suffragiis fovebatur, [2]rem celeriter intimavit, idque in suum et ecclesiæ suæ præjudicium actum esse allegans, ad coercendos, tam Eboracensem, qui in aliena provincia hoc attentaverat, quam episcopos, qui præsentes assensum præbuerant, magnæ districtionis litteras impetravit. Sane rex Anglorum, tempore modico post filii coronationem in Anglia commoratus, transfretavit. Cumque crebris domini papæ monitis, atque importunis illustris Francorum regis precibus pulsaretur, ut saltem jam post septennium exilii insigni illi exuli placari dignare-

Reconciliation of the king and Becket.

---

[1] *Coronari . . . . . Lundoniis.*] June 14th, 1170, therefore during the 16th regnal year of Henry, not the 17th as in the text. Conf. Bened. Petrob. i. 4.

[2] *Rem celeriter intimavit.*] Hist. Quadr. lib. ii. c. xxxi.; Epist. S. Thomæ, lib. v., 45.

A.D. 1170. Becket returns to England.

tur, [1]tandem acquievit: et celebrata est inter eos solemnis, et quanto serior tanto optatior gratiorque concordia. Rege igitur in transmarinis partibus consistente, idem archiepiscopus cum licentia et gratia regia ad ecclesiam propriam remeabat. Habebat autem penes se, rege inscio, litteras domini papæ contra Eboracensem et reliquos episcopos, qui illi infaustissimæ coronationi interfuerant, impetratas, factæ jam concordiæ irritatrices, et majoris iræ provocatrices futuras. Has in Angliam ad suspensionem episcoporum præmissas, ipse sequebatur zelo justitiæ fervidus, utrum autem plene secundum scientiam novit Deus. Nostræ enim parvitati nequaquam conceditur, de tanti viri actibus temere judicare. Puto tamen quod beatissimus papa Gregorius in molli adhuc teneraque regis concordia mitius egisset, et ea, quæ sine fidei Christianæ periculo tolerari potuissent, ratione temporis et compensatione pacis dissimulanda duxisset, juxta illud propheticum, "prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est." Itaque quod a venerabili pontifice tunc actum est, nec laudandum esse judico, nec vituperare præsumo: sed dico quod si vel modice in hujusmodi a sancto viro per zeli laudabilis paulo immoderatiorem impetum est excessum, hoc ipsum est sacræ, quæ consecuta noscitur, igne passionis excoctum. Ita quippe sancti viri vel amandi vel laudandi sunt a nobis, qui nos illis longe impares esse cognoscimus, ut tamen ea, in quibus homines vel forte fuerunt, vel fuisse noscuntur, nequaquam vel

---

[1] *Tandem acquievit.*] Epist. S. Thomæ, lib. v. 43 et seqq. The whole of this chapter is an epitome of Fitz-Stephen's narrative. Compare also Wendover, 356 et seqq.

amemus, vel laudemus, sed ea [1]tantum in quibus eos sine scrupulo imitari debemus. Quis enim dicat eos in omnibus quæ ab ipsis fiunt esse imitabiles, cum dicat apostolus Jacobus, "in multis offendimus omnes?" Non ergo in omnibus quæ faciunt, sed sapienter et caute debent laudari, ut sua Deo prærogativa servetur: in cujus utique laudibus nemo potest esse nimius, quantumcunque laudare conetur. Igitur episcopis pro memorato excessu, qui utinam pro tempore dissimulatus fuisset, ad instantiam venerabilis Thomæ, apostolicæ sedis auctoritate ab omni episcopalis officii dignitate suspensis, rex quorundam querelis exasperatus infremuit, et turbatus [2]est supra modum, atque in ipso fervore erumpentis furoris parum sui compos, ex abundantia cordis turbidi eructavit verba non sana. Tunc [3]quatuor assistentium procerum, viri genere nobiles et militiæ actibus clari, æmulando pro domino temporali inflammati ad facinus, mox egressi sunt a facie ejus, et tanta velocitate transfretantes, ut quasi ad solemnes epulas festinare viderentur, concepti furoris stimulis agitati, quinto natalis Dominici die Cantuariam venerunt, et venerabilem archiepiscopum, religiosa lætitia præclaræ solemnitati intentum, ibidem invenerunt. Ingressique ad eum jam pransum et sedentem cum viris honoratis, salutatione non præmissa, sed regii nominis terrore prætento, jusserunt magis quam petierunt aut monuerunt, ut quoniam episcoporum suspensio, qui [4]regiæ paruerant voluntati, in ipsius regis contemptum et contumeliam redundaret,

Suspension of the bishops.

---

[1] *Tantum.*] H. L. R.; tamen, C.

[2] *Est.*] C. H. L.; omitted in R.

[3] *Quatuor assistentium.*] William de Traci, Reginald Fitz-Urse, Hugh de Moreville, and Richard le Breton. Hist. Quadr. lib. iii. cap. xi.

[4] *Regiæ.*] C. H. L.; regis, R.

A.D. 1171. Murder of the archbishop,

eandem maturius relaxaret. Illo respondente, superioris sententiam a minori potestate convelli non posse, proinde sua non interesse relaxare non a se sed a pontifice Romano suspensos, voces sermonum grandium emittebant. Quibus ille non territus, furentibus [1] granditerque frementibus mira libertate atque fiducia loquebatur. Unde magis accensi concite egressi sunt, et sumptis armis, nam sine armis ingressi fuerant, ad atrocissimum se facinus cum ingenti strepitu fremituque præparabant. Suasum est [2] venerando pontifici a suis, ut in sacram se basilicam recipiens, inhumane sævientium rabiem declinaret. Cumque non facile acquiesceret, paratus ad subeundum discrimen, tandem irrumpentibus atque urgentibus adversariis, amica suorum violentia ad sacri loci munimina trahebatur. Canebantur a monachis Omnipotenti Deo solemniter laudes vespertinæ, et ipse venerabile Christi templum ingressus est, sacrificium vespertinum mox futurus. Insecuti enim satellites diaboli neque sacri ordinis, neque sacri vel loci vel temporis reverentiam, ut Christiani, habuerunt, sed sacerdotem magnum, stantem ad orationem ante venerandum altare, aggressi, in ipsis Christi natalitiis Christiani nequissimi gladiis crudelissime peremerunt. Quo facto, tanquam triumphantes egressi, cum infelici lætitia abierunt. Reputantes autem ne forte quod actum erat ei, pro quo æmulati fuerant, displiceret, in aquilonales Angliæ partes secesserunt, animum erga se principis plenius pro tempore cognituri. Porro beati pontificis in conspectu Domini quam preti-

---

[1] *Granditerque.*] H. L. R.; granditer et, C.

[2] *Venerando.*] C. H. L.; venerabili, R.

A.D. 1171. Murder of the archbishop.

osa mors fuerit, quantaque facinoris in eum commissi atrocitas ratione et loci et temporis et personæ, signorum sequentium frequentia declaravit. Sane tanti piaculi fama in brevi per omnes fere Latini orbis fines dispersa, illustrem Anglorum regem infamavit, et præclaram ejus inter reges Christianos gloriam ita denigravit, ut, quoniam credi vix poterat illud absque ejus voluntate et mandato fuisse attentatum, fere omnium imprecationibus impeteretur, et publicis insectandus odiis censeretur. Ipse quoque, audito quod a suis actum fuerat, intelligens datam esse maculam in gloriam suam, et vix expiabilem sibi nævum inustum, ita doluit, ut diebus aliquot perhibeatur nihil gustasse. Sive autem parceret homicidis illis, sive non, considerabat proclives esse homines ad male sentiendum de eo. Nam si parceret sceleratissimis, tanti mali ausum vel auctoritatem præstitisse videretur. Si vero in eis plecteret, quod absque ejus mandato non attentasse putabantur, utrobique nequissimus diceretur. Idcirco parcendum eis duxit, et tam famæ suæ quam illorum saluti prospiciens, sedi eos apostolicæ ad suscipiendam solemnem pœnitentiam præsentari præcepit. Quod et factum est. Nam stimulante conscientia Romam profecti, ad agendam pœnitentiam a summo pontifice Ierosolymam sunt directi, ubi annis aliquot indictum satisfactionis modum non segniter, ut dicitur, exequentes, vitam omnes finiere. Sed hoc postea. Tum vero idem rex, dum fere omnes in eum beati viri necem refunderent, et Francorum maxime principes, qui felicitatis ejus æmuli semper exstiterant, adversus eum, tanquam in verum certumque tantæ enormitatis auctorem, sedem apostolicam instigarent, responsales Romam direxit, ut precum verecundia ferventem in-

vidiam temperarent. Qui cum Romam venissent, cunctis regem Anglorum execrantibus, [1]ægre admissi sunt. Constanter vero allegantes, quod domini sui mandato sive consensu tantum facinus non fuisset commissum, tandem impetraverunt, ut a latere domini papæ legati in Gallias cum [2]plenitudine potestatis mitterentur, qui, re diligenter inquisita et cognita, eundem regem vel ad purgationem famæ suæ admitterent, vel reum inventum censura ecclesiastica coercerent. Quod et factum est. Missi enim a sede apostolica cardinales duo, [3]venerabilis scilicet Albertus, qui postea eidem sedi præfuit, et Theodinus, in Gallias venerunt: factoque [4]in terra regis Anglorum celebri conventu ecclesiasticorum virorum atque nobilium, ejusdem principis humiliter ibidem apparentis, et constanter asserentis, quod sua neque voluntate neque jussione illud, quo fama ejus gravabatur, contigerit, et quod de nulla unquam re magis doluerit, purgationem solemniter susceperunt. Sane non negavit homicidas illos ex aliquibus forte verbis ejus incautius prolatis occasionem ausumque tanti furoris sumpsisse, cum, de suspensione episcoporum accepto nuncio, ira immoderatiori absorptus minus sobrie loqueretur; "et propter hoc," inquit, "disciplinam non refugio Christianam: decernite quod placuerit, devote amplectar, exequarque decretum." Quo dicto, et veste abjecta, juxta morem publice pœnitentium, nudum se ecclesiasticæ submisit disciplinæ. Hac

A.D. 1172. Henry does penance for the death of Becket.

---

[1] *Ægre admissi sunt.*] At first the pope refused them audience. Ep. S. Thomæ, lib. v. lxxxiii; or Hoveden, 526.

[2] *Plenitudine.*] H. L. R; multitudine, C.

[3] *Venerabilis.*] H. L. R.; venerabiles, C.

[4] *In terra regis Anglorum.*] Henry received the legates at Avranches. See Hist. Quadr. p. 146.

tanti principis humilitate delectati, et præ gaudio lachrymati cardinales, collachrymantibus et Deum laudantibus plurimis, confortata ejusdem principis conscientia, et fama minus laborante, solverunt conventum. Successit autem beato Thomæ in cathedra Cantuariensi Richardus prior Doverensis.

CAP. XXVI.

De expugnatione Hiberniensium ab Anglis.

EISDEM temporibus Angli sub specie militantium [1]Hiberniæ insulæ irrepserunt, eandem postea crescentibus viribus invasuri, et partem ejus non modicam armis subactam possessuri. Est autem Hibernia, ut accepimus, inter insulas secundæ a majori Britannia magnitudinis, sed eadem, ut ait venerabilis Beda, serenitate et salubritate aeris multo præstantior, egregie pabulosa atque piscosa, et glebæ satis uberis, si non desit industria boni cultoris; [2]sed populos habet moribus incultos et barbaros, legum et disciplinæ fere ignaros, in agriculturam desides, et ideo lacte magis quam pane viventes. Hanc autem singularem præ cunctis regionibus habet a natura prærogativam et dotem, ut nullum gignat venenatum animal, nullum reptile noxium. Cujus [3]utique

A.D. 1171. Invasion of Ireland.

[1] *Hiberniæ insulæ irrepserunt.*] Compare Giraldus Cambrensis, Benedict. Petrob. i. 27, Ware's Annals of Ireland.

[2] *Sed.*] H. L. R.; omitted in C.

[3] *Utique.*] H. L.; itaque, R. MS. C. is mutilated in this part, fo. 135.

A.D. 1171. Invasion of Ireland.

certa citaque mors est ad primum Hibernici aeris attactum, si forte aliunde advehatur. Porro quicquid inde advehitur, contra venena valere probatum est. Sane hoc quoque de hac insula mirabile est, quod cum major Britannia, æque oceani insula, nec spatio longiori sejuncta, tantos bellorum casus experta sit, totiens exteris gentibus præda fuerit, totiens externam dominationem incurrerit, expugnata et possessa primo a Romanis, deinde a Germanis, consequenter a Danis, postremo a Normannis, Hibernia, Romanis etiam Orchadum insularum dominantibus inaccessa, raro et tepide ab ulla unquam gente bello pulsata, nunquam expugnata et subacta est, nunquam externæ subjacuit ditioni, usque ad annum a partu Virginis millesimum centesimum septuagesimum primum, qui fuit regis Anglorum Henrici secundi octavus decimus. Quod enim Britones dicunt, eandem insulam suo paruisse Arturo, fabulosum est, sicut et cætera quæ de ipso mentiendi libidine petulantia quorundam confinxit. Quomodo autem Hibernici, incidendo in potestatem regis Anglorum, longam et nunquam a seculo interruptam, et quasi ingenitam finierint libertatem, expositu facile est, cum res sit recentis memoriæ. Denique mutandi status illi vel nationi vel regioni hæc fuisse occasio traditur. Hibernia, juxta priscum Angliæ morem, in plura se regna conscindens, et consueta reges habere plurimos, eisdem plerumque disceptantibus discerpebatur; et quanto externorum inexpertior erat bellorum, tanto interdum indigenis, tanquam propriis visceribus in mutuam cædem ruentibus, miserabilius eviscerabatur. Contigit autem quendam regum terræ illius a finitimis impetitum regibus coartari nimis, et, defectu virium, crudelitatem hostium pæne experiri. Inito ergo consilio et

[1]misso festinanter in Angliam filio accersivit viros militares, et juventutem strenuam, spe lucri profusioris illectam. Quorum ope sublevatus, primo respirare, deinde roborari, postremo subactis hostibus triumphare cœpit. Nec suos adjutores abire passus est, sed tanta eos largitate donavit, ut, obliti populum suum et [2]domos patrum suorum, ibidem eligerent habitare. Cum autem ferocissimi totius Hiberniæ populi contra eundem regem indignari et tumultuari inciperent, quod gentem Anglicam Hiberniæ immisisset, illi metuentes paucitati suæ, accitis ex Anglia viris inopia laborantibus et lucri cupidis vires paulatim auxerunt; et quia nondum habebant principem, erantque adhuc tanquam oves non habentes pastorem, accersierunt ex Anglia præficiendum sibi virum nobilem et potentem, [3]comitem scilicet Richardum. Qui nimirum cum esset magnanimus, et supra vires rei familiaris in expensarum effusione profusus, amplissimis redditibus exinanitis, et exhausto fere patrimonio, creditoribus erat supra modum obnoxius; atque ideo proclivius ad majora invitantibus acquievit. Armatorum ergo juvenum plurima validaque manu contracta, in terra juris sui, classem transfretaturus in Hiberniam præparabat. Cumque jam solvere pararet, affuerunt qui ex parte regis transfretationem inhiberent. Ille vero nullius rei, quam in Anglia possidere videbatur, remoratus affectu, nihilominus transfretavit, atque expectantes socios optato lætificavit adventu. Junctis mox copiis aliquid

A.D. 1171. Invasion of Ireland.

[1] *Misso . . . in Angliam filio.*] Dermot, king of Leinster, repaired in person to England.

[2] *Domos patrum suorum.*] H. L. R.; domum patris sui, C.

[3] *Comitem . . . . Richardum.*] De Clare, surnamed Strongbow, earl of Pembroke.

A.D. 1171. Invasion of Ireland.

audendum aggrediendumque ratus, quo in posterum barbaris foret terribilis, pervicaci impetu irruit super [1]Divelinum, urbem maritimam, totius Hiberniæ metropolim, portuque celeberrimo in commerciis et commeatibus nostrarum æmulam Lundoniarum. Qua fortiter celeriterque expugnata et capta, plurimos etiam longius positos metu perculsos in fœdus venire coegit. Insistebat finitimis pertinacius, priscam tueri nitentibus libertatem, munitiones locis opportunis construens, et dominationem paulatim protendens. Porro quantulamcunque nationis barbaræ gratiam per affinitatem affectans, fœderati regis filiam uxorem accepit, et partem regni plurimam nomine dotis percepit. Cujus tam fausti successus cum regi innotuissent Anglorum, [2]motus quod, eo non solum inconsulto sed etiam inhibente, rem tantam fuisset aggressus, et præclaræ adquisitionis gloriam illi potius, ut præcellenti, adscribendam in se convertisset, omne ejus in Anglia patrimonium fisco addixit, et, ne quod ex Anglia subsidium Hiberniæ inferretur, commeatus navium interdixit. Fortiora quoque comminans, in gratiam maturius redire compulit jam pene regnantem. Itaque extorsit ei famosissimam civitatem Divelinum, et cætera quæ in adquïsitione potiora videbantur: parte vero reliqua cum patrimonio suo Anglico integre illi restituto, jussit esse contentum. Quibus actis, idem comes, qui paulo ante, exinanito prodige

[1] *Divelinum.*] Dublin.

[2] *Motus*, &c.] Henry meditated the subjection of Ireland soon after his accession to the throne, and with that view obtained from pope Adrian IV., in 1155, a bull granting him permission to invade the island, convert its people, and assume the sovereignty thereof: the pontiff reserved to himself the usual annual tribute styled Peter's pence. See Wendover, ii. 281-2.

patrimonio, fere nihil aliud quam nudam nobilitatem habuerat, Hibernicis Anglicisque opibus inclytus, in multa felicitate agebat, quam tamen post annos aliquot mors immatura corrupit. Plane hoc ipso declaratum est, quam vanum sit quod in homine illo ita evanuit: et quam fallax, quod eundem sibi incumbentem repente elabendo delusit. Ex Hibernicis manubiis, quibus multum inhiaverat, et pro quibus tam multum etiam cum periculo salutis sudaverat, nihil secum hinc abiens homo ille portavit, sed laboriose periculoseque quæsita ingratis relinquens hæredibus, salubrem quoque multis ex suo occasu doctrinam reliquit. [1]Rex autem Anglorum post modicum in Hiberniam cum ingenti militia transfretavit, reges insulæ, qui eatenus rebelles exstiterant, adventu ejus pavefactos sine sanguine subjugavit, rebusque pro voto dispositis, eodem anno in Angliam cum salute et gaudio remeavit.

CAP. XXVII.

Quomodo Henricus tertius recessit a patre, et commovit contra eum regem Francorum et alios.

ANNO a partu virginis millesimo centesimo septuagesimo tertio, qui fuit regis Henrici secundi [2]vicesimus, cum idem rex in Angliam reversus ex Hibernia, in Normanniam post modicum transisset ex Anglia, facta est execrabilis

A.D. 1173. Rebellion of king Henry the younger.

---

[1] *Rex . . . in Hiberniam . . . transfretavit.*] The king landed at Cork on Sunday the 17th of Oct. 1171; he kept his Christmas at Dublin, and remained in the island till Monday the 17th of April, 1172. Hoveden; compare Benedictus Abbas and Gervase.

[2] *Vicesimus.*] The events nar-

A.D. 1173. Rebellion of king Henry the younger.

et fœda dissensio inter ipsum et filium ejus Henricum tertium, quem [1]ante biennium, ut superius dictum est, in regem fecerat solemniter consecrari. [2]Cum enim idem crevisset, et pubes jam factus vellet cum sacramento et nomine rem sacramenti et nominis obtinere, et patri saltem conregnare: cum solus, ut ei a quibusdam insusurrabatur, de jure regnare deberet, quasi eo coronato regnum exspirasset paternum, indignans maxime expensas regie faciendas sibi a patre parcius ministrari; contra patrem intumuit atque infremuit, clamque [3]ad socerum suum regem Francorum, patri tædium moliturus, profugit. A quo nimirum grate susceptus, non tam quia gener erat, quam quia a genitore desciverat, ejus se in omnibus consilio credidit. Francorum igitur virulentissimis adhortationibus animatus atque instigatus in patrem, quo minus jus violaret naturæ, exemplo non est territus scelestissimi Absalonis. Pater vero filii aversione comperta, et quo profugisset agnoscens, misit ad regem Francorum viros honoratos cum verbis pacificis, filium paterno jure reposcens; et, si quid circa illum emendandum videretur, ejusdem se regis consilio mature emendaturum pollicens. Ad hæc ille: "Quis mihi," inquit, "talia mandat?" "Rex," aiunt, "Anglorum." Et ille: "Falsum est," inquit; "rex Anglorum ecce adest,

---

rated in this chapter occurred in the 19th regnal year of Henry.

[1] *Ante biennium.*] Young Henry had been recently crowned a second time, with his wife, Margaret, at Winchester, by the bishop of Evreux and Roger, bishop of Worcester, 27th Aug. 1172. Hoveden.

[2] *Cum enim idem crevisset,* &c.] The causes of the young king's secession are stated by Hoveden.

[3] *Ad . . . regem Francorum . . . profugit.*] He fled secretly to Louis on the 8th of March, 1172; Benedict. Petrob. i. 52; hostilities commenced immediately after Easter (8th April), 1173.

A.D. 1173. Rebellion of king Henry the younger.

per vos mihi nil mandat. Si autem patrem hujus olim Anglorum regem etiam nunc regem appellatis, scitote, quia rex ille mortuus est. Porro quod adhuc pro rege se gerit, cum regnum filio, mundo teste, resignaverit, mature emendabitur." Sic delusi responsales ad dominum suum rediere. Mox idem Henricus junior, Francorum consilio, malum patri undecunque moliens, partes Aquitaniæ clam adiit, et duos fratres impuberes ibidem cum matre consistentes, Richardum scilicet et Gaufridum sollicitatos, connivente, ut dicitur, matre, in Franciam secum traduxit. Alteri enim Aquitaniam, alteri Britanniam suo tempore possidendas pater concesserat, et propterea per illum Aquitanos, per hunc vero Britones proclivius suis partibus applicandos, Francis docentibus, intelligebat. [1]Comitem quoque Flandrensem patris sui consobrinum, virum magnarum virium, et innumeræ bellicosæque, cui præerat, gentis fiducia in immensum gloriantem, grandibus promissis illectum, annitente rege Francorum, sibi adjunxit. Tunc multi potentes et nobiles, [2]tam in Anglia, quam in partibus Transmarinis, vel mero odio eatenus dissimulato impulsi, vel vanissimis pollicitationibus sollicitati, a patre ad filium paulatim cœperunt deficere, et ad motus se bellicos modis omnibus præparare. Comes scilicet Leicestrensis, comes Cestrensis, Hugo Bigotus, Radulphus de [3]Fougeriis, aliique complures amplitudine opum et firmitate munitionum terribiles. Multi etiam

---

[1] *Comitem . . . Flandrensem.*] Philip d'Alsace: in the preceding year he had mediated a peace between Henry and Louis. See Bouquet, xiii. 212.

[2] *Tam in Anglia.*] Benedictus Abbas gives a list of the English insurgents; i. 54.

[3] *Fougeriis.*] C. H. L.; Foucheriis, R.

suis rebus viribusque minus confidentes, ne nil agerent, concedendo in Franciam hostilem animum declararunt. His accessit hostis truculentior rex Scottorum, immites populos, et neque sexui neque ætati parcituros, finibus immissurus Anglorum. Cum ergo tot tantique proceres a rege seniore descivissent, omnesque contra eum tanquam pro anima [1] una gererent: admodum pauci erant, qui ei fideliter et firmiter adhærerent, cæteris circa eum pendule fluitantibus, dum a regis junioris absorberi victoria scrupulosius formidarent. Tunc demum vidit rex senior, sic enim vulgo dicebatur, quam inconsulte, immo quam stulte egerit, præmature creando sibi successorem, minus attendens, quod [2] novorum regum aucupatores regem proclivius sequerentur juniorem. Turbatis ergo rebus anxius, dum hostes interni externique urgerent, iis quoque, qui sibi adhærere videbantur, in gratiam filii remissius agentibus minus se credens, stipendiarias [3] Bribantionum copias, quas [4] Rutas vocant, accersivit, eo quod de thesauris regiis, quibus in tali articulo parcendum non esset, pecunia copiosa suppeteret.

---

[1] *Una.*] C.; sua, H. L. R.

[2] *Novorum regum.*] C. L. R.; novarum rerum, H.

[3] *Bribantionum copias.*] See Bouquet, xiii. 113, note *a*.

[4] *Rutas.*] See Ducange *in voce*.

CAP. XXVIII.

Qualia contigerunt apud Albemarliam, et Castellum Novum, et Vernullium.

A.D. 1173. Sieges of Aumale, Chateauneuf, and Verneuil.

IGITUR mense Junio, quando solent reges ad bella procedere, finitimi principes contractis undecunque viribus regem hostiliter aggrediuntur Anglorum, sub obtentu quidem quasi pro filio æmularentur contra patrem, qua nimirum æmulatione nil stultius, re autem vera proprii vel odii, ut rex Francorum, vel emolumenti, ut comes Flandrensis, negotium porrecta occasione agentes. Porro rex Anglorum ad excipiendos tantorum hostium impetus minus se poterat præparare propter suorum tumultus internos, quibus vehementissime angebatur. Cum ergo propter manum imparem irrumpentibus non posset occurrere, munitiones tamen, quæ erant in terminis, dispertitis præsidiis cautius studuit munire. Itaque rex Francorum oppidum [1]Vernullium, nullius rei necessariæ ad tolerandam obsidionem diutinam indigum, circumfuso conclusit exercitu, non nisi capto eo vel dedito progressurus. Comes vero Flandrensis cum suis copiis a parte Flandriæ irruens, obsedit Albemarliam, valido quidem inaniter fultam præsidio: cum ejusdem oppidi dominus, comes scilicet

[1] *Vernullium.*] Louis began the siege of Verneuil about the octaves of SS. Peter and Paul, 6th July, and retreated immediately after its surrender, 9th Aug. 1173. The vagueness of the narrative in this chapter may be remedied by comparing Benedictus Abbas, i. 56-63.

A.D. 1173. Albemarlensis, circa seniorem regem, ceu multi alii, fluctuaret. Qui nimirum pro eo quod oppidum minus oppugnatum cito expugnatum est, cum Flandrensi creditus est [1]comite collusisse. A quo captus cum omnibus quos illic rex causa præsidii miserat, alia quoque castella sua resignavit. Progrediensque Flandrensis exercitus ad majora faustis animatus principiis, munitionem regiam, quæ Castellum-Novum dicitur, per dies aliquot, adhibitis machinis, fortiter oppugnavit. Qua tandem dedita, comes tamen Flandrensis gavisus non est. Frater namque ejus [2]Matheus, comes Bononiensis, quo ille tanquam futuro successore gaudebat, qui de conjuge propria sobolem nequaquam susceperat aut sperabat, in ejusdem oppidi oppugnatione ictu sagittæ circa genu saucius, casu vulneris in pejus vergente decubuit, et post dies paucissimos inter curandum in fata concessit; fratri tantum ex suo interitu luctum relinquens, ut soluta mox expeditione lugubris ad propria remearet, sinistrum sibi eventum objectans atque imputans, qui regem consobrinum, a quo nunquam læsus, crebro autem beneficiis præventus extiterat, causa nequissimi filii hostiliter impetendum duxisset. Quo comperto, considerans idem rex se jam bellicæ sollicitudinis parte dimidia pro tempore liberatum, adversus partem reliquam propensiorem mox sumpsit fiduciam. Convocatis ergo stipendiariis copiis, et quotquot eum in articulo illo non deserendum putabant, denuntiavit regi Francorum, qui jam partem æstatis plurimam in

---

[1] *Comite.*] C. H. L.; omitted in R.

[2] *Matheus, comes Bononiensis.*] According to Benedictus, i. 55, the earl of Boulogne received his wound at the siege of Driencourt; compare Wendover, ii. 372.

prænominati oppidi obsidione consumpserat, eoque mature se potiturum sperabat, ut vel obsidionem desereret, vel ad diem certum discrimen sibi bellicum impendere minime dubitaret. Primum quidem Franci, natura feroces simul et arrogantes, præsertim cum numero et apparatu bellico præstare viderentur, denuntiationem derisere, id eum nullatenus ausurum arbitrantes. Verum agnito, quod impavidus cum instructo adventaret exercitu, tunc primum suspicari potuere eum aliquid ausurum. Illico rex eorum, accitis festine optimatibus, tractare cum eis cœpit de bello. Missisque obviam regi Anglorum [1]episcopo et abbate, qui ab ore ejus acciperent, utrum congressurus accederet, ipse interim pro tempore copias instruebat. Et ecce missi eidem regi occurrunt, qui nescio quid ordinans, seseque cum multa confidentia ostentans, armatus cum paucis aliquot stadiorum spatio exercitum anteibat. Cui cum dicerent, regem Francorum velle certificari de prælio; vultu feroci et voce terribili, "ite," inquit, "dicite regi vestro, quod ecce adsum;" cumque festinanter reversi, instantis jam de proximo principis ferociam et obstinationem indicassent; consilium habuerunt rex et [2]optimates Francorum, ut pro tempore cederent, et pugnaturi pro hæreditate patrum suorum impetum declinarent. Itaque castris relictis cum tremendis illis copiis in Franciam refugerunt, armati tamen et compositis ordinibus, ne fugere viderentur. Sicque illi qui paulo ante ferocibus animis, et grandium rugitu verborum leones videbantur, tanquam A.D. 1173.

---

[1] *Episcopo.*] C. H. L.; uno episcopo, R.

[2] *Optimates Francorum.*] H. L. R.; optimates ejus scilicet Francorum, C.

lepores cedendo fugiendoque repente inventi sunt. Porro rex Anglorum indecora superbarum hostium fuga contentus, urgere et persequi noluit [1]abeuntes, sed, exercitu ad hostilium direptionem [2]castrorum converso, oppidum cum solemni lætitia suis, qui ibidem fortiter egerant, congratulaturus intravit. Repertum est autem in castris frumenti et vini et escarum plurimum, cum suppellectile varia, quam abeuntes instantibus adversariis asportare non poterant.

CAP. XXIX.

De his qui capti sunt apud Dolum.

A.D. 1173. Defeat of the rebels in Brittany.

EXTERNIS igitur hostibus, quorum maxima erat potentia, rege scilicet Francorum et Flandrensi comite, dei voluntate propulsatis, interni minime quievere. Quorum plurimi condicto convenientes et conglobati Dolense oppidum obtinuerunt: quod juris quidem est Britannici, sed Normannicis collimitatur finibus. Quo audito Bribantiones regii mature affuerunt, et [3]congressi cum eis, primo eorum multitudinem in oppidum refugere, mox etiam capto oppido in unius arcis angustias secedere compulerunt. Quibus ita conclusis, res cum summa celeritate defertur ad regem Rothomagi consistentem. Ille cibi somnique oblitus, mutando vehicula, longa terrarum spatia

---

[1] *Abeuntes.*] C. H. L.; fugientes, R.

[2] *Castrorum.*] C. H. L.; omitted in R.

[3] *Congressi cum eis.*] On Monday 20th Aug.

transmeans, tam festinus affuit, [1]ut volasse videretur. Cumque oppugnando arci intenderet, conclusa multitudo angustias illas non ferens, misericordiam imploravit. Pactus ergo eis rex vitam cum integritate membrorum, [2]arce dedita insignem illam captivitatem custodiæ mancipavit. Ibi quippe comes Cestrensis, et Radulphus de Feugeriis, aliique nobiles fere centum, in manus regis, quem atrocissimis fuerant odiis insectati, Dei judicio inciderunt. A quo nimirum multo clementius quam eorum meritis debebatur tractati, pro tempore in vinculis quieverunt. Duo vero prænominati, qui clariores videbantur inter captivos, regi de fidelitate servanda satisfacientes, relaxari meruerunt. In qua re procul dubio tanti principis in prævaricatores infidelissimos hostesque atrocissimos clementia jure miranda laudandaque censetur.

CAP. XXX.

De obsidione Leicestriæ, et guerra regis Scottorum, et captione comitis Leicestrensis.

CUM[3] in Transmarinis partibus a rege vel circa regem talia gererentur, in Anglia quoque non dissimilia provenerunt. Cum enim comes Leicestrensis, qui primus a rege defecerat, plurimos petulanti corrupisset exemplo, Richardus A.D. 1173. Affairs of England.

---

[1] *Ut volasse videretur.*] Henry received intelligence at Rouen of this victory, on Tuesday 21st, and reached Dol on Friday, 24th Aug.: he did not therefore travel quite so fast as the courier who brought him the news.

[2] *Arce dedita.*] The citadel of Dol surrendered on Sunday, 26th Aug.; see a list of the prisoners taken, in Benedictus, ut supra.

[3] *Dum.*] H. L. R.; cum, C.

A.D. 1173. Affairs of England.

de [1]Luci, qui tunc Angliæ sub rege præerat, accepto a rege mandato, et exercitu propere convocato, [2]Leicestriam obsedit: qua dedita et incensa, oppugnationem castelli omittens, eo quod ad urgentiora negotia vocaretur, recessit. Porro rex Scottorum agnito, quantum rex Anglorum in Normannia laboraret, cum gentis barbaræ et sitientis sanguinem immanissimis copiis Anglorum fines ingressus [3]civitatem Carduliensem obsidione circumdedit, totamque adjacentem provinciam cædibus et rapinis fœdavit. Comperto [4]autem quod ingens ex superiori Anglia exercitus adventaret, obsidionem reliquit, et post vastam provinciæ, quæ Northumbria dicitur, depopulationem, a facie procerum nostrorum in propria se recepit. Qui nimirum advenientes cum militaribus copiis [5]amnem Tuedam, quæ regnum Anglicum Scotticumque disterminat, transgressi, terræ hostili talionem nullo obsistente intulerunt. Sed mox ferventibus nunciis ad superiora Angliæ revocantur; regis tamen hostis ferocia necessariis pro tempore induciis caute suspensa, cum eum callida nostrorum dissimulatione laterent adhuc quæ nunciabantur. Comes enim Leicestrensis cum classe hostili ex Flandria apud orientales Anglos applicuit, susceptusque a complice proprio, Hugone scilicet Bi-

---

[1] *Luci.*] C.; Lusci, H. L. R.

[2] *Leicestriam obsedit.*] About the 22nd of July, 1173. Benedictus, i. 26.

[3] *Civitatem Carduliensem.*] Following Benedictus and Hoveden we must assign the commencement of the siege of Carlisle to the month of April, 1174.

[4] *Autem.*] C. H. L.; omitted in R.

[5] *Amnem Tuedam .... transgressi.*] The English army under Richard de Lucy and Humphrey de Bohun burnt Berwick and ravaged the adjacent country in the autumn of 1173, after the siege of Leicester; the defeat and capture of the Earl of Leicester, which the author proceeds to narrate, occurred 16th Nov. 1173.

goto, viro potente et callido, ibidem aliquandiu cum adducto consedit exercitu. Mox eodem Hugone duce et cooperatore idem exercitus irruens super [1]civitatem Norwicensem, eandem præsidio vacuam et repentino terrore perstrictam minimo negotio effregit, ejusque opibus abrasis, præda onustus ad castra rediit. Cumque eodem auctore atque incentore insignem vicum maritimum variis opibus refertum, qui dicitur Donewich, similiter irrupturus accederet, habitatorum, qui se ad excipiendum hostilem impetum constanter præparabant, fiducia territus, et nihil adversus hujusmodi audendum ratus, vacuus recessit. Hugo vero ejusdem exercitus, quantum volebat, opera usus, denuntiavit comiti Leicestrensi, ut copias peregrinas quas adduxerat ad terram et castella proprii juris traduceret. Qui nimirum diu multumque hæsitans, eo quod per medios hostium fines, qui ejus dicebantur transitum observare, absque grandi non posset periculo Leicestriam transmeare; tandem confidens de numero et virtute sociorum, habebat enim equites circiter octoginta electos, et peditum fortium quatuor vel quinque millia, reputans etiam neminem sibi obstiturum in via, eo quod in eis, qui regi favere videbantur, amicos haberet plurimos, constanter cum uxore et quodam nobili viro ex Francia, Hugone scilicet de Castello, totisque copiis iter arripuit. Regii autem proceres apud Sanctum Edmundum cum copiosa militia observabant. Cumque illi prope jam essent, instructum contra eos exercitum produxerunt. Porro illi neque ad dexteram neque

A.D. 1173. Affairs of England.

---

[1] *Civitatem Norwicensem.*] The sack of Norwich by Hugh Bigod happened in 1174, some time after the defeat of the earl of Leicester. Bened. i. 77; Hoveden, 537.

ad sinistram declinare valentes, et necessitatem in alacritatem vertentes, turmis dispositis audacter processere. Commissum est itaque [1]prælium grave, his pro gloria, illis pro salute certantibus. Sed victoria concessit ad regios. Captusque est comes cum conjuge, virilis animi femina, et memorato Hugone de Castello, et toto fere equitatu: peditum vero multitudo fere omnis interiit. Insignes captivi in Normanniam ad regem sunt missi, de cæteris quoque factum est quod voluit.

CAP. XXXI.

De David Scoto, et quibusdam aliis qui a rege defecerunt.

A.D. 1174. Progress of the rebellion in England.

SANE cum illa filii contra patrem infilialis vesania fere biennio [2]debacchata [3]noscatur; primi anni insigniora gesta superiori sunt relatione digesta Hieme quippe paulisper a bellicis tumultibus cessatum est in partibus transmarinis; in Anglia vero non ita. Viri enim, qui erant in munitionibus comitis Leicestrensis, cum propter hoc, quod domino suo acciderat, aliquamdiu quievissent, rursus efferati, et tanquam ad domini sui ultionem inflammati, aggregata sibi improborum multitudine, vicinas provincias excursionibus infestare cœperunt. Et ut principem magni nominis habentes fiducialius agerent, Hunteduniensem

---

[1] *Prælium grave.*] At Fornham St. Genevieve near Bury St. Edmund's.

[2] *Debacchata.*] H. L. R.; debacchare, C

[3] *Noscatur.*] C. H. L.; dignoscatur, R.

[1]comitem David, fratrem regis Scottorum, ducem sibi ac principem delegerunt. Quo tanquam feliciter debacchante, et prospere procedente ad plurima, comes quoque Ferrariensis, et vir nobilis Rogerius de Moubrai animum diu dissimulatum declarantes, post defectores cæteros abierunt: vixque sacris Quadragesimæ diebus concepti furoris impetum cohibentes, post solemnitatem Paschalem ad ausus improbos proruperunt. Nec cessabat eo tempore rex junior optimates Anglorum, qui patri adhærere videbantur, per clandestinas litteras vel promissionibus allicere, vel comminationibus pulsare: ut eos ad suas quocunque modo partes traduceret. Quamobrem tunc in Anglia pauci admodum nobiles fuisse traduntur, qui non circa regem vacillarent, ab eo pro tempore defecturi, nisi maturius eorum fuisset meditationibus obviatum.

CAP. XXXII.

De adventu regis in Angliam, et qualia Scotti fecerunt in Anglia.

A.D. 1174. Henry arrives in England.

IGITUR secundo initæ contentionis anno, rursum a magnis hostibus, scilicet rege Francorum, comite Flandrensi, rege Scottorum, bellum adversus seniorem Anglorum regem totis viribus instauratur. Et comes quidem Flandrensis, fraterni jam oblitus exitii, præ ambitu Anglicanæ provinciæ quæ Cantia dicitur, de qua

[1] *Comitem David.*] See Benedictus, i. 51, 73; Hoveden, 533-37.

A.D. 1174. Invasion of the Scotch.

scilicet regi juniori jam [1]hominium fecerat, cum eodem in Angliam transiturus [2]transferendis copiis [3]classem parabat. Rex vero Francorum contractum undecunque exercitum invasurus Normanniam instruebat. Quibus cognitis rex Anglorum senior, malens sibi fines suos transmarinos periclitari quam regnum, quos tamen caute credidit muniendos, prævidebat enim neminem in Anglia, se absente et tanquam non extante, illi, qui successurus expectabatur, obstiturum, præventis hostibus, cum aliquanto equitatu et una Bribantionum turma [4]in Angliam mature advehitur. Interea rex Scottorum cum propriæ gentis infinita barbarie, atque accersitorum ex Flandria stipendiariorum equitum peditumque manu non modica, fines Anglorum ingressus, duas in Westmeria munitiones regias, scilicet [5]Burgum et Appelbi, præoccupatas et sine præsidiis inventas obtinuit: indeque digrediens, urbem iterum Carduliensem oppugnare statuit. Sed, [6]cautione a trepidis civibus præstita, quod ad diem certum civitatem illi traderent, nisi interim a rege Anglorum sufficiens sibi præsidium mitteretur, ad quandam munitionem super amnem Tinum, quæ dicitur Prudehou, oppugnandam convertit exercitum. Tunc accessit ad eum prædictus Rogerius de Moubrai auxilium flagitans. [7]Duabus

---

[1] *Hominium fecerat.*] Bened. i. 50; Hoveden, 533.

[2] *Transferendis.*] C. H. L.; omitted in R.

[3] *Classem parabat.*] About 6th July.

[4] *In Angliam mature advehitur.*] Henry landed at Southampton, on Monday the 8th of July, 1174.

[5] *Burgum et Appelbi.*] Brough and Appleby.

[6] *Cautione . . præstita.*] They agreed to surrender at the ensuing Michaelmas, if not previously relieved. Bened. i. 74.

[7] *Duabus . . munitionibus suis.*] His fortress in the isle of Axholme, and the castle of Malessart (or Kirkby Malzeard), in Yorkshire.

A.D. 1174. Invasion of the Scotch.

quippe munitionibus suis a Gaufrido regis Anglorum filio naturali, tunc Lincolniensi electo, fortiter expugnatis et captis, tertiam, [1]Thresch vocatam, cum periculo possidebat. Qui nimirum Rogerius regi Scottorum, in Eboracensem provinciam irruptionem meditanti, jam pridem [2]filii primogenitum obsidem dederat, quod illi assisteret et pareret in omnibus; et ab eo vicissim sponsionem acceperat, quod in quacunque necessitate ejus nequaquam auxilio fraudaretur. Verum idem rex, cum per dies aliquot apud Prudehou casso et suis magis noxio fuisset labore sudatum, audiens Eboracensis provinciæ contra se militiam excitari, Tino transmisso Northumbriæ fines invasit. Corrosum est a Scottis, quibus nulla esca infamis, quicquid vel a canibus mandi potuit; et dum prædæ insisterent, jugulare senes, trucidare parvulos, eviscerare feminas, et hujusmodi, quæ horrendum est dicere, genti inhumanæ et feris plus efferæ voluptas fuit. [3]Immisso igitur miserabili provinciæ immanissimorum prædonum exercitu, barbarisque inhumane debacchantibus, rex ipse, excubante circa se honestiori mitiorique stipatus militia, vacare videbatur, observabatque circa castellum firmissimum, Alnewich nominatum, ne forte manus ex eo militaris irrumpens, circumquaque grassantes perturbaret prædones.

---

[1] *Thresch.*] Thirsk, co. York.
[2] *Filii.*] H. L. R.; filium, C.
[3] *Immisso,* &c.] The distribution and excesses of the Scottish army are noticed by Benedictus, i. 75.

CAP. XXXIII.

De captione regis Scottorum.

A.D. 1174. Capture of the king of Scotland, 13 July.

REBUS se ita circa aquilonales Angliæ partes habentibus, Eboracensis provinciæ regii proceres ingenue indignati, quod Scotti fines Anglicos infestarent, apud Castellum-Novum super fluvium Tinum cum equitatu valido convenerunt. Urgente quippe negotio, pedestres non poterant copias congregare. Venerunt autem illuc [1]sexta Sabbati, longo et laborioso itinere fatigati. Ibi sane cum in commune tractarent quid esset agendum, prudentiores allegarunt, multum jam esse actum, cum rex Scottorum adventu eorum præcognito longius recesserit; suæ hoc mediocritati pro tempore debere sufficere; sibi non esse tutum, nec regi Anglorum utile, ulterius progredi, ne forte paucitatem suam devorandam sicut escam panis infinitæ barbarorum multitudini exponere viderentur; sibi non esse plusquam quadringentos equites, in hostili vero exercitu plusquam octoginta armatorum millia æstimari. Ad hæc ferventiores [2]responderunt, hostes nequissimos modis omnibus esse impetendos, victoriam desperari non debere, quæ procul dubio justitiam sequeretur. Denique horum sententia prævalente, quia Deus sic voluit, ut voluntati magis divinæ, quam potentiæ prudentiæve humanæ, ascriberetur eventus,

---

[1] *Sexta Sabbati.*] On Friday 12th July.

[2] *Responderunt.*] C. H. L.; respondentes, R.

viri virtutis, in quibus erant præcipui Robertus de Stutevilla, Ranulphus de Glanvilla, Bernardus de Baliolo, Willelmus de Vesci, nocturna requie paulisper recreati, summo mane progressi sunt, tanta velocitate, tanquam propellente vi aliqua, properantes, ut, quod armorum pondere gravatis minus tolerabile videbatur, ante horam quintam viginti quatuor millia passuum transmearent. Verum dum irent, tam densa, ut dicitur, eos operuit nebula, ut pæne nescirent quo irent. Tum prudentiores periculosum iter causantes, certum sibi imminere discrimen allegarunt, nisi mox conversi redirent. Ad hoc Bernardus de Baliolo, vir nobilis atque magnanimus, "recedat," inquit, "qui voluerit, ego autem etiamsi nullus sequatur procedam, et perpetuam mihi maculam non inuram." Cum ergo procederent, subito evanescente nebula, castellum de Alnewich præ oculis habentes, id sibi tutum fore receptaculum, si hostes urgerent, læti censuerunt. Et ecce rex Scottorum, cum turma equitum circiter sexaginta aut paulo amplius haud procul in campis patentibus tanquam securus, et nihil minus quam nostrorum irruptionem metuens, observabat, barbarorum multitudine cum parte equitatus ad prædas late dispersa. Qui nimirum nostris conspectis, primo quidem eos de suis a præda redeuntibus esse ratus est. Sed mox vexillis nostrorum caute notatis, tunc demum intellexit nostros jam ausos, quod ipsos nec suspicari potuit esse ausuros. Attamen non est territus, suo quippe tam vasto quamvis minus conglobato circumvallatus exercitu, conclusam illam paucitatem facile absorbendam esse a circumfusa multitudine nec ambigere dignabatur. Illico ferociter arma concutiens, suosque verbo simul et exemplo accendens, "modo," inquit, "apparebit quis miles

A.D. 1174.
Capture of the king of Scotland, 13 July

esse noverit." Primusque in hostem, sequentibus cæteris, irruens, mox a nostris excipitur, atque interfecto dejectus equo, cum tota fere turma sua capitur. Nam et qui per fugam evadere potuere, eo capto fugam detrectantes, ut cum eo caperentur, in manus se hostium sponte dedere. Quidam etiam nobiles, qui forte tunc aberant, sed non longe erant, agnito quod acciderat, cursu mox rapidissimo affuere, atque in manus hostium ingerentes se potius quam incidentes, dominico communicare periculo honestum duxere. Porro Rogerius de Moubrai, qui ibidem tunc aderat, rege capto, elapsus evasit, refugitque in Scotiam. Nostri vero proceres nobilem cum gaudio prædam revehentes, Castellum-Novum, unde mane digressi fuerant, vespere rediere, eamque, ad dominum suum illustrem Anglorum regem opportune mittendam, apud [1]Richemontem cautissime custodiri fecere. Gestum est hoc feliciter, Deo propitio, anno a plenitudine temporis quo verbum caro factum est M.C.LXXIV., tertio Idus Julii, die Sabbati, et mox late vulgatum, atque in cunctis Anglorum provinciis grate susceptum est, campanis pro solemni lætitia concrepantibus.

---

[1] *Richemontem.*] Richmond, co. York. He was afterwards transferred to Caen, and thence to Falaise.

CAP. XXXIV.

Qualia in exercitu et terra regis Scottorum, eo capto, provenerunt.

A.D. 1174. Troubles in Scotland after the capture of the king.

REGE igitur Scottorum in manus hostium tradito, funestissimum quoque ejus exercitum perspicua Dei non permisit ultio abire illæsum. Regis quippe captione comperta, barbari primo attoniti a prædis destiterunt, mox, tanquam furiis agitati, ferrum contra hostes sumptum, jamque innoxio sanguine ebrium, in scipsos verterunt. Erat autem in eodem exercitu ingens Anglorum numerus, regni enim Scottici oppida et burgi ab Anglis habitari noscuntur. Occasione ergo temporis Scotti innatum, sed metu regio dissimulatum, in illos odium declarantes, quotquot [1]incidebant peremerunt, refugientibus in munitiones regias cæteris qui evadere potuerunt. Erant etiam in illo exercitu duo fratres, Gilbertus scilicet et [2]Uctredus [3]Galwadensis provinciæ domini, cum gentis propriæ turma numerosa. Hi nimirum Fergusi, olim principis ejusdem provinciæ, filii fuerant, et patri in fata concedenti, rege Scottorum, qui illius terræ principalis est dominus, hæreditatem inter eos dividente, successerant. Verum Gilbertus natu major, paterni juris integritate fraudatum se

---

[1] *Incidebant.*] H. L. R.; inciderunt, C.

[2] *Uctredus.*] H. L. R.; Uthdredus, C.

[3] *Galwadensis.*] H.L.R.; Galwaithensis, C.—Galloway. For additional particulars of this event see Benedictus, i. 77-92; Hoveden, 541, merely alludes to it, although he seems to have been sent by Henry into Scotland on the occasion.

dolens, [1] fratrem semper in corde suo oderat, cum tamen concepti furoris impetum metus regius cohiberet. Capto autem rege, liberatus hoc metu, mox fratri nihil verenti manus injecit, et non nece simplici, sed pro exsaturando execrabili odio excruciatum suppliciis interfecit. Illico fines invadens fraternos, barbaris in barbaros sævientibus, non modicam hominum stragem fecit. Erat autem fratri nefarie interempto filius, nomine Rollandus, acer atque industrius adolescens, qui, paternis amicis cooperantibus, debacchanti patruo pro viribus resistebat. Eratque totum regnum Scotiæ turbatum, Deo æquissime disponente, atque ea mensura remetiente improbis, qua ipsi mensi fuerant; scilicet, ut qui paulo ante gentis innoxiæ quietem turbaverant, et Anglorum sitierant sanguinem, ordine pulcherrimo a semetipsis reciperent talionem.

CAP. XXXV.

De memorabili humilitate regis Anglorum, et de eo quod consecutum est.

A.D. 1174. Henry does penance at the tomb of Becket.

JAM venerat in Angliam a Normannia rex Henricus secundus, filio cum Flandrensibus copiis adventuro suæ murum præsentiæ objecturus. Recordatus autem quantum in ecclesiam Cantuariensem deliquisset, eandem mox, ut applicuit, [2] concite adiit, ad sepulchrum beati pontificis

[1] *Fratrem.*] H. L. R.; fratrem suum, C.

[2] *Concite adiit.*] Henry set out on his pilgrimage on Tuesday the 9th of July, the day after his landing at Southampton.

A.D. 1174. Henry does penance at the tomb of Becket.

Thomæ, fusis ubertim lacrymis, oravit. Ingressusque capitulum monachorum, prostratus humi humillime veniam postulavit, et propriæ petitionis instantia, a cunctis per ordinem fratribus virgis est vir tantus corporaliter castigatus. Sequenti vero nocte cuidam venerabili ejusdem ecclesiæ monacho seniori dictum est in somnis: "Nonne vidisti hodie humilitatis regiæ tam grande miraculum? Scito quod in brevi quantum hæc regia humilitas Regi regum placuerit, rerum, quæ circa ipsum geruntur, exitus declarabit." Sane hoc ipsum, viro reverendissimo et sincerissimo, Rogerio scilicet abbate Bellalandensi, referente, cognovi, quod utique sibi fideli innotuisse relatione dicebat, dum forte ipso tempore in Cantia moraretur. Denique, ipse qui tangit montes et fumigant, illam montis fumigantis devotionem quanti appenderit, insigni mox indicio claruit. Quippe [1]ipsa die, atque ipsa, ut dicitur, hora, qua mons ille Cantuariæ fumigavit, hostem ejus immanissimum, scilicet regem Scottorum, in extremis Angliæ finibus virtus divina pessumdedit; ut merces pii operis non consecuta ipsum opus, sed comitata potius videretur, nullusque super hoc ambigere sineretur. Idem autem princeps Cantuaria digressus, Lundonias properavit, et præmissis adversus Hugonem Bigotum militaribus copiis, ipse, vena incisa, modicam ibidem moram fecit. [2]Et ecce circa noctem mediam missus a Ranulpho de Glanvilla cursor velocissimus ad januam pulsavit regiam. Incre-

---

[1] *Ipsa die . . ut dicitur.*] Henry left Canterbury for London early in the morning of Saturday, 13th of July, the day on which the king of Scotland was taken at Alnwick; the statement in the text is therefore erroneous.

[2] *Et ecce, &c.*] Our author is the only authority for this graphic, but perhaps imaginary, scene.

patus a janitore [1]et vigilibus ut taceret, pulsavit instantius, dicens in ore suo bonum esse nuncium, quem modis omnibus oporteret ipsa nocte a rege audiri. Vicit tandem instantis improbitas, præsertim cum bona nunciaturus speraretur. Admissus ergo intra januam, eodem modo cubicularios [2]quoque vicit regios. Introductusque in cubiculum regium, audacter accessit ad lectum principis, et excitavit quiescentem. Qui expergefactus, "quis," inquit, "es tu?" Et ille: "puer," inquit, "sum Ranulphi de Glanvilla fidelis vestri, a quo missus celsitudini vestræ bonus venio nuncius." "Sanus ne est," ait, "Ranulphus noster?" Et ille, "valet," inquit, "idem dominus meus, et ecce hostem vestrum regem Scottorum captum tenet in vinculis apud Richemontem." Rex vero ad hoc stupidus, "dic," inquit, "adhuc." At ille iteravit verbum; "Habes ne," ait, "litteras?" Mox ille protulit litteras signatas, rei gestæ seriem continentes. Quibus rex statim inspectis, stratu exsiliens, quibus potuit motibus ei, qui facit mirabilia solus, piis madidas lacrymis gratias egit. Tunc familiares festine accitos consortes gaudii fecit. Mane autem venerunt et alii cursores id ipsum nunciantes, sed unus, id est, qui primus advenerat, [3]bravium accepit. Vulgatum est statim verbum bonum, populis solemniter acclamantibus, et campanis per totas Lundonias concrepantibus.

---

[1] *Et vigilibus.*] H. L. R.; omitted in C.

[2] *Quoque.*] H. L. R.; omitted in C.

[3] *Bravium.*] A reward. See Ducange *in voce.*

CAP. XXXVI.

De obsidione Rothomagensi, et dolosa expugnatione obsidentium.

A.D. 1174. The king of France besieges Rouen, July 22.

INTEREA rex Francorum cum tremendo exercitu Normanniam ab oriente ingressus, qua scilicet captis a comite Flandrensi castellis patere videbatur, [1] Rothomagum ejusdem provinciæ metropolim adiit et obsedit. Est autem Rothomagum una ex clarissimis Europæ civitatibus, sita super Sequanam fluvium maximum, per quem eidem civitati multarum regionum commercia invehunter, eodem flumine simul et objectu montium ita munita, ut ab uno exercitu ejus vix tertia pars valeat obsideri. Porro rex junior et Flandrensis comes cum in [2] portu Morinorum, unde brevissimus est in Angliam transitus, classe parata, vastissimis vallati copiis transfretandi opportunitatem captarent, cognito quod rex senior jam in Anglia consisteret, eorum procul dubio ferociter impetum excepturus, transire in Angliam nequaquam sibi tutum duxerunt. Itaque mutato consilio, et toto illo paratæ jam classis apparatu irrito, quanti esset negotii Rothomagensis obsidio, et quanti emolumenti ejusdem civitatis irruptio

---

[1] *Rothomagum . . . . . obsedit.*] On the 22nd of July. R. de Diceto.

[2] *Portu Morinorum.*] The author was perhaps better acquainted with the site of this harbour than modern geographers, among whom it has been a *quæstio vexata:* Gravelines is presumed to be the port meant, it being indicated as the place of their meeting both by Benedictus and Hoveden.

A.D. 1174. Siege of Rouen.

perpendentes, vastas illas atque terribiles copias Rothomagum transtulerunt, et obsidentem exercitum in immensum auxerunt. Verum cum tantus esset exercitus, quantus in Europa ab annis retro plurimis visus non est, ejusdem tamen urbis, propter accessus difficiles, partem vix tertiam potuit obsidere. Eratque per pontem fluminis liber vel ex regione in urbem ingressus, vel ex urbe in regionem egressus, et inferebantur urbi abundanter quæcunque necessaria, vidente cominus [1]atque invidente hostili exercitu. Et [2]forte illa

> [3] "Invidia Siculi non invenere tyranni
> Majus tormentum :"

cum viri animosi et fortes tota fere die cominus factitari conspicerent, quod impedire non valentes, tam anxie sustinerent. Paratis ad oppugnandam civitatem machinis, totis viribus [4]oppugnationi insistitur, trifariam ad negotium diviso exercitu, et die naturali per octonas horas partito, ut alii aliis, recreati scilicet lassatis, per vices succederent, atque ita jugiter oppugnantes, ne modico quidem diei vel noctis spatio murorum defensores respirare permitterent. At id frustra provisum. Cives enim huic molitioni arte et cautela consimili occurrentes, ipsi quoque suum trifariam numerum diviserunt, hostibusque oppugnationem [5]per successionem continuantibus distributione sui cautissima respondentes, contra laboris et lassitudinis intolerantiam, qua suffocandi credebantur, competens remedium habuerunt. Cumque per dies plurimos summa vi certaretur, et neque hi neque illi

---

[1] *Atque.*] C. H. L.; et R.
[2] *Forte.*] H. L. R.; fuit, C.
[3] *Invidia,* &c.] Horat. Epist. i. 2.
[4] *Oppugnationi.*] H. L. R.; oppugnationibus, C.
[5] *Per successionem.*] C. H. L.; omitted in R.

A.D. 1174. Siege of Rouen.

in aliquo remissius agerent, beati Laurentii dies natalitius supervenit. Rex autem Francorum, pro ejusdem præcipui martyris reverentia, quem specialiter et devotius consueverat venerari, requiem ipso die civitati indultam jussit solemniter præconari. Quam gratiam cives grate amplexi, otio brevissimo jucundissime fruebantur. Juvenes et virgines, senes cum junioribus, tum pro diei lætitia, tum etiam ad irritandum hostem, canoris in civitate vocibus concrepabant: turma vero militaris extra civitatem super ripam fluminis in conspectu hostium hastiludio exercebatur. Tum comes Flandrensis, ut dicitur, regem adiens, "ecce," ait, "civitas pro qua [1]jam multum sudavimus, his intus choros ducentibus, et illis foris secure ludentibus, sponte nobis offertur. Sumat ergo arma in silentio exercitus, scalisque repente muro admotis ante civitatem obtinebimus quam in civitatem regredi valeant, qui extra civitatem pro irritatione nostra lusibus vacant." "Absit," inquit rex, "absit a me honestatem regiam hac macula denigrare: nosti enim me pro reverentia beatissimi Laurentii diei hujus requiem indulsisse civitati." Tunc universis qui aderant proceribus familiari ausu mollitiem improperantibus et dicentibus, "[2]dolus an virtus quis in hoste requirat?" tandem adquievit. Itaque non per vocem tubæ, [3]sive præconis, sed solis ducum susurris exercitus in tentoriis præparabatur ad irrumpendam civitatem. Contigit autem eadem hora per voluntatem Dei in cujusdam intra civitatem ecclesiæ turri præcelsa, ex qua nimirum pulsata campana vetustissima, sed mire sonora, signum civibus dari mos erat, ut

---

[1] *Jam.*] H.; omitted in C. R.
[2] *Dolus, &c.*] Æneid. ii. 390.
[3] *Sive.*] H. L. R.; neque C.

A.D. 1174. Siege of Rouen.

hostibus irruentibus ad murum occurrerent, clericos quosdam nescio quid agendo relaxare animum. Quorum forte unus per fenestram prospiciens, circumferensque oculos per exercitum in tentoriis excubantem, insolitum in castris silentium, tanquam arcani alicujus conscium, primo miratus, mox clandestinum illum de loco altissimo caute notatum animadvertit apparatum. Cumque rem sociis ostendisset, Rimello, sic enim campana [1]illa dicebatur, pulsato, notissimum illico signum civitati dederunt. Quo audito, totis viribus utrinque festinatum est. Nam et paratus jam exercitus castris erumpens, cum scalis tendebat ad murum, et cives inopinato stimulati periculo, raptis armis spiritu motuque fervido occurrere studuerunt. Illi quoque qui extra urbem exercebantur, mira celeritate affuerunt. Jam hostes admotis muro scalis murum ascenderant, jam super murum voces quasi triumphantium personabant; cum ecce fortiter impetuntur et repelluntur a civibus. Conflictus super murum acerrimus geritur, jaculis vacantibus, arma et corpora colliduntur, multus utrinque sanguis effunditur. Tandem illi qui superbe ascenderant sursum, præcipites abiere retrorsum. Nox prælium diremit, prævaricator exercitus, longe majori clade accepta quam illata, confusus in castra rediit. Rex in Flandrensem comitem culpam refudit, sed personæ regiæ tam fœdæ prævaricationis macula plus adhæsit. Denique ab illo die, et deinceps, certum est, et obsessos fiducialius, et obsessores desperatius remissiusque egisse.

---

[1] *Illa.*] C. H. L.; omitted in R.

CAP. XXXVII.

Quomodo rex Anglorum pacificavit Angliam, et liberavit Rothomagum.

INTEREA rex Henricus senior in Anglia consistens, accersivit præpositos castellorum comitis Leicestrensis, quem secum ex Normannia vinctum adduxerat, et monuit pro salute domini sui eadem resignare castella, quibus provincias infestabant. Illi vero copiam loquendi cum domino suo postulantes, [1]non impetrarunt: cumque se dicerent non aliter quam pro certa domini sui relaxatione voluntati regiæ parituros, ille respondit: "Nihil super hac re vobiscum paciscar, sed si feceritis quod volo, bene actum erit." Et sacris, ut dicitur, adhibitis, juravit dicens: "Sic me Deus adjuvet, et hæc sacra, quia comes Leicestrensis non gustabit quidquam, donec de castellis ejus fiat quod volo: vos autem abite maturius." Tunc illi certum citumque domino suo, si ulterius obsisterent, exitium impendere videntes, [2]munitiones illico resignarunt. Comes autem David qui fuerat princeps eorum, relicto Huntedunensi castello, quod mox regi cessit, trepidus in Scotiam concessit. His regiis successibus territi [3]Hugo Bigotus et comes Ferrariensis, ipsi

A.D. 1174. Suppression of the rebellion in England.

[1] *Non impetrarunt . . . . . parituros.*] C. H. L.; the whole of this passage is omitted in R.

[2] *Munitiones illico resignarunt.*] On the 31st of July; the earl Ferrars yielded on the same day. Benedictus.

[3] *Hugo Bigotus.*] Hugh Bigod surrendered the castles of Bungay and Framlingham, 25th July.

quoque, cautionibus de pace et fidelitate præstitis, in fœdus sponte venerunt. Rebus igitur in Anglia, Deo volente, ad votum dispositis, rex cum ingentibus copiis [1]celeriter transfretavit, ducens secum paulo ante sibi exhibitum regem Scottorum, comitemque Leicestrensem, aliosque captivos insignes. Populis autem per Normanniam ob celerem et felicem ejus reditum exultantibus, Rothomagum in conspectu hostium pompatice ingressus est. Hostes, accepto ante dies paucos de captione regis Scottorum nuncio saucii, ejus quoque sunt repentino et triumphali ex Anglia reditu stupefacti. Attamen in robore multitudinis innumeræ confidentes, in obsidione persistebant. Porro ipse [2]Walensium turmam ex Anglia accitam per noctem latenter emisit, [3]ut silvarum opacitate [4]tecti, nam hoc genus hominum agile et silvarum gnarum est, locis opportunis observarent qua tanto exercitui necessaria convehebantur. Hi nimirum captato tempore silvis erumpentes commeatum invaserunt, equitibus, a quibus deducebatur, in fugam actis ; et toto illo apparatu pessumdato cum ingenti hominum et jumentorum exitio, in silvas se receperunt. Tunc vulgatum est, silvas Walensibus esse refertas, atque ita intercepto commeatu exercitus per biduum inedia laboravit. Hac necessitate [5]soluta est obsidio, et principes nullam aliam tanti laboris mercedem quam ignominiam reportantes, cum vasto illo exercitu abierunt, compositis tamen

Henry relieves Rouen.

---

[1] *Celeriter transfretavit.*] The king landed at Barfleur, on Thursday, 8th Aug.

[2] *Walensium turmam.*] Compare Benedictus, i. 85.

[3] *Ut.*] C. H. L.; omitted in R.

[4] *Tecti.*] C. H. L.; tectam, R.

[5] *Soluta est obsidio.*] Louis having obtained a day's truce retreated from Rouen, Wednesday 14th Aug.

ordinibus, ob repellendum periculum, si forte hostes a tergo urgerent. Ita quicquid in regem Anglorum ab hostibus malitiose agentibus vel concinnatum est, vel attentatum, Deo illi propitio, in ejus est gloriam commutatum.

CAP. XXXVIII.

De concordia regum, et pace regnorum.

A.D. 1174. Peace with France; Henry is reconciled to his sons.

CUM ergo eidem principi in omnibus quæ ab ipso, vel circa ipsum fiebant, propitia arrideret divinitas, hostes ejus [1] tot claris ejus successibus territi et humiliati de pace tractare cœperunt: ipsis reformandæ pacis mediatoribus jam effectis, qui fuerant discordiæ præcipui incentores. Itaque [2] celebri inter partes colloquio habito, exitialis ille rancor principum et inquietudo provinciarum pariter quieverunt. Comes Flandrensis regi Anglorum restituit, quod de jure ejus bellicus ei casus contulerat; fidelis de cætero amicitiæ, sive hominii, supererogans cautionem. Ingratissimus quoque filius in gratiam patris rediit, non solum obedientiam et reverentiam de cætero filialem sub fidejussoria multorum cautione pollicitus, verum etiam nova contra ingratos et suspectos filios cau-

---

[1] *Tot claris ejus.*] C. H. L.; omitted in R.

[2] *Celebri . . . colloquio habito.*] At Montlouis, between Tours and Amboise, Monday, 30th Sept.; the various events which succeeded this treaty, and are barely alluded to in this chapter, are detailed by the same valuable annalist to whom we are indebted for most of the previous illustrations of this period, Benedictus, i. 87 et seqq. The convention between Henry and his sons is also in Rymer, i. 30-31; see likewise Diceto.

tela, prudenter exacto et solemniter præstito hominio, patri astrictus. Volebat enim pater, ut, qui fortissimum naturæ vinculum tanquam telam araneæ irreverenter diruperat, saltem jure civili vel gentium ad honestum et utile teneretur: et quoniam scriptum est, "Funiculus triplex difficile rumpitur," naturæ violator in lege naturali circa patrem servanda, saltem contemplatione hominii et duplicis, id est, juratoriæ simul et fidejussoriæ cautionis, persisteret, et caveret de cætero ne sibi a patre, non jam tantum patre, sed etiam domino, de jure diceretur, quod prævaricatrici olim plebi a Domino dominorum per prophetam dictum est: "Si pater ego sum, ubi est honor meus? Et si dominus ego sum, ubi est timor meus?" Fratres quoque impuberes, quos Francorum consilio patri sollicitatos subtraxerat, ad patrem reduxit; de quibus utique modica fuit quæstio, cum ætatis beneficio excusabiles viderentur. Præterea ad instantiam regis Francorum, aliorumque qui aderant principum, idem illustris rex Anglorum comitem Leicestrensem, reliquosque captivos, præter regem Scottorum, absolute relaxavit, et relaxatis bona honoresque restituit; in eundem quoque regem suo tempore prudenter simul et clementer acturus. Processu vero temporis cum eorum, quæ in se ab ingratis et infidis commissa fuerant, immemor videretur, muros Leicestrenses [1]repente subrui, et munitiones omnium qui a se defecerant, complanari præcepit: præcavens scilicet in futurum, confringendo cornua superborum, ne quid simile occasione aliqua in posterum attentarent. Tandem vero [2]etiam regem Scottorum pactis in-

---

[1] *Repente subrui, &c.*] In 1176. Bened. i. 155.

[2] *Etiam.*] C. H. L.; omitted in R.

terpositis sub cautela obsidum relaxavit. [1]Veniensque in Angliam, apud Eboracam metropolim eorundem [2]celebrationem pactorum instituit. Quo cum venisset optimatum suorum vallatus frequentia, prout condictum erat, occurrit ei rex Scottorum cum universis regni sui nobilibus. Qui omnes in ecclesia beatissimi apostolorum principis regi Anglorum, tanquam principali domino, hominium cum ligiantia, id est, solemni cautione standi cum eo et pro eo contra omnes homines, rege proprio præcipiente fecerunt. Ipse quoque rex Scottorum coram universa multitudine nobilium utriusque regni regem Anglorum modis solennibus dominum suum, seque hominem et fidelem ejus declaravit; eique tria præcipua regni sui munimina, scilicet Rokesburg, Berewic, [3]Castellum-puellarum loco obsidum tradidit. Quibus actis, optata populi pace fruebantur; et rex Anglorum tantorum operum atque successuum titulis clarus nominatus est usque ad fines terræ. [4]Bellum igitur plusquam civile inter patrem et filium, cum tanto multorum discrimine gestum, hunc finem accepit. Nostræ quoque historiæ liber secundus, hoc exposito, finem accipiat.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

---

[1] *Veniensque in Angliam.*] Henry arrived at Portsmouth the 9th of May, 1175.

[2] *Celebrationem pactorum instituit,* &c.] On the 10th of Aug. 1175; see Benedictus, i. 113 et seqq.; Rymer, i. 30.

[3] *Castellum-puellarum.*] Edinburgh castle.

[4] *Bellum . . . accipiat.*] H. L. R.; these sentences are omitted in C.

WILLELMI DE NOVOBURGO.

HISTORIA ANGLICANA.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

CAP. I.

De Lundoniensi concilio, et contentione archiepiscoporum, et inundatione Hoilandiæ.

A.D. 1175. Ecclesiastical affairs; council at London, 18 May. A.D. 1176.

ANNO a plenitudine temporis quo veritas de terra orta est, M.C.LXXV., qui fuit regis Henrici secundi [1]vicesimus secundus, provinciale [2]concilium Lundoniis celebratum a Richardo Cantuariensi archiepiscopo, apostolicæ sedis legato, considentibus suffraganeis, et aliarum ecclesiasticarum personarum cœtu copioso. Sequenti vero anno [3]Hugo cardinalis, apostolicæ sedis legatus, nescio quid ordinaturus, venit in Angliam. Qui cum totius Angliæ generale concilium celebraturus, favore adjutus regio, utriusque provinciæ, id est, Cantuariensis et Eboracensis, ecclesiasticas

Contention between the archbishops of Canterbury and York.

---

[1] *Vicesimus secundus.*] It was the 21st regnal year of Henry.

[2] *Concilium Lundoniis.*] See Bened. i. 98 et seqq. Wilkins, Concil. i. 476.

[3] *Hugo cardinalis.*] Hugh de Petroleone, cardinal of S. Angelo, sent by the pope to compose the quarrel between the two metropolitans; he landed in England the 27th Oct. 1175; Ann. Waverl.; Baronius, xii. 655.

personas Lundonias convocasset, [1]statuto concilii die, cum jam sumptis insignibus processurus esset, facta est contentio vehemens inter ipsos archiepiscopos de prioratu sessionis in concilio. Quippe illa apostolica regula, "honore invicem prævenientes," a nostri temporis episcopis ita est abrogata, ut, sollicitudine pastorali postposita, episcopi quanto pervicacius tanto et vanius de excellentia litigent; et omnis fere episcopalis controversia circa honorum prærogativas versetur. Denique Eboracensis maturius adveniens, primam sedem præoccupavit, eandem sibi allegans competere ex antiquo beati Gregorii decreto, quo statutum noscitur, ut metropolitanorum Angliæ ipse prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus. Cantuariensis vero solemniter posita præoccupatæ sedis querela, secundam sedem, tanquam passus præjudicium, recusavit. Mox subditis ejus ferocius pro ipso æmulantibus, simplex verborum contentio crevit in rixam. Eboracensis autem, quoniam pars adversa fortior erat, loco præmature occupato, cum contumelia deturbatus, cappam conscissam illatæ sibi violentiæ indicem legato exhibuit, et Cantuariensem cum quibusdam ejus subditis ad sedem apostolicam provocavit. Metropolitanis igitur ita contendentibus, rebusque turbatis, concilium non celebratum, sed dissipatum est, et qui tanquam ad concilium evocati convenerant, rediere in sua. Eodem sane anno, quo memoratus cardinalis venit in Angliam, oceanus, tanquam peccatis hominum irritatus, plus solito efferbuit, ruptisque in Hoilandia repagulis, olim contra tempestivos

A.D. 1175. Inundation of the sea in Lincolnshire.

---

[1] *Statuto concilii die.*] On Midlent Sunday, at Westminster. Bened. 138; Gervase, 1433.

undarum impetus præparatis, eandem humilem planamque regionem [1]septimo Idus Januarii violentus irrupit, jumenta fere omnia, hominum vero multitudinem necavit, reliquis ascensu vel arborum vel domorum ægre salvatis, et quasi post biduum furore satiato in semetipsum rediit. Cujus nimirum idcirco supra modum fuit hominibus et jumentis exitialis irruptio, quia tanquam fur eversor nocturnus adveniens prævideri et præcaveri non potuit.

CAP. II.

De reconciliatione domini papæ et imperatoris.

A.D. 1177. Recognition of pope Alexander III. by the emperor.

ANNO a partu virginis M.C.LXXVII., pontificatus autem domini papæ Alexandri anno XVIII., Frederici imperatoris in eundem venerabilem pontificem inveterata rabies conquievit. Maledictus furor ejus, quia pertinax; et indignatio ejus, quia dura. Benedictus autem Dominus, qui tangit montes et fumigant, ipsum enim et pertinacem domuit, et durum mollivit. Siquidem principalibus schismaticis judicio Dei absorptis, Octaviano scilicet, qui papatum prior invaserat, et Guidone Cremensi, qui ejusdem vesaniæ successor exstiterat, cum quidam [2]Joannes Strumensis tertius continuaret errorem, compunctus tandem imperator per viros sapientes et nobiles

---

[1] *Septimo Idus Januarii.*] Jan. 7th, 1175; the Annals of Waverley say it occurred 12th Jan. 1178.

[2] *Joannes Strumensis.*] He bore the title of Calixtus III. and had been abbot of Strume, in Hungary.

tractare cœpit de pace. Itaque duo magni principes, sacerdotii scilicet atque imperii, solemniter convenientes, Deo propitio in patrem et filium transierunt nono calendas Augusti, sicque ecclesia unita est, cunctis jam [1] schismatis auctoribus atque fautoribus extinctis sive compunctis. Nam et ille, qui Octaviano et Guidoni, de medio factis, schismatici furoris continuator exstiterat, confusus et dejectus elanguit, cum favor circa eum imperatorius exspiravit. Quibus feliciter gestis, dominus papa, tanquam post tanti temporis scandala resarcitæ unitatis gaudia solemniter celebraturus, generale concilium anno pontificatus sui XX. a partu autem Virginis anno M.LXXIX. [2] quinto Idus Martii, Lateranis celebrandum instituit; ad quod nimirum totius Latini orbis episcopos cum majoris loci abbatibus evocavit. Quod autem convocandi concilii intentio satis sincera non fuerit, Romanæ avaritiæ artificiosa provisio patefecit. Multi enim evocati, quibus iter eundi ad concilium difficile vel intolerabile videbatur, interventu pecuniæ impudentius turpiusque exactæ quam præstitæ, relaxari meruerunt. Sane hujus concilii decreta nostræ duximus historiæ inserenda.

A.D. 1179. Third Lateran council.

---

[1] *Schismatis.*] H.; schismaticis, C. L. R.

[2] *Quinto Idus Martii.*] March 11th; but other authorities say the first sitting was on the 5th of March. Baronius, Ann. Eccl. sub anno.

CAP. III.

[1] *Decreta Lateranensis concilii.*

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"LICET de vitanda discordia in electione Romani pontificis manifesta satis a prædecessoribus nostris instituta manaverint; quia sæpe post illam, per improbæ ambitionis audaciam, gravem passa est scissuram ecclesia, nos etiam ad hoc malum evitandum de consilio fratrum nostrorum, et sacri approbatione concilii aliquid decernimus adjungendum. Statuimus ergo, ut, si forte inimico homine superseminante zizania, inter cardinales de substituendo pontifice non potuerit esse plena concordia, et duabus partibus concordantibus, tertia pars concordare noluerit, aut sibi alium præsumpserit nominare: ille ab universa ecclesia recipiatur episcopus, qui a duabus partibus electus fuerit et receptus. Si quis autem de tertiæ partis nominatione confisus, quia rem non potest, nomen sibi episcopi usurpaverit: tam ipse, quam qui eum receperint excommunicationi subjaceant, et totius sacri ordinis privatione multentur; ita ut viatici etiam eis nisi tantum in ultimis communio denegetur; et nisi resipuerint cum Dathan et Abiron, quos terra vivos absorbuit, accipiant portionem. Præterea si a paucioribus aliquis quam a duabus partibus electus fuerit ad apostolatus officium, nisi major assensus et con-

---

[1] *Decreta Lateranensis concilii.*] Compare Bened. i. 289-315: Harduin, Acta Concil. vi. part ii. col. 1671: see likewise the observations of Baronius, xii. 722-3.

cordia intercesserit, nullatenus assumatur, et prædictæ pœnæ subjaceat, si humiliter noluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis institutionibus et aliis ecclesiis præjudicium generetur, in quibus majoris et sanioris partis debet sententia prævalere. Quia quod in eis dubium venerit, superioris judicio poterit diffiniri. In Romana vero curia et ecclesia speciale aliquid constituitur, quia non potest ad superiorem recursus haberi.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Quod a prædecessore nostro felicis memoriæ Innocentio factum est innovantes: ordinationes ab Octaviano et Guidone hæresiarchis, nec non et Joanne Strumensi, qui eos secutus est, factas, et ab ordinatis ab eis irritas esse censemus. Adjicientes etiam, ut qui dignitates ecclesiasticas seu beneficia per prædictos schismaticos acceperunt, careant impetratis. Alienationes quoque seu invasiones, quæ per eosdem schismaticos sive per laicos factæ sunt de rebus ecclesiasticis, omni careant firmitate, et ad ecclesiam, sine omni ejus onere, revertantur. Si quis contraire præsumpserit, excommunicationi se noverit subjacere. Illos autem, qui sponte juramentum de tenendo schismate præstiterunt, a sacris ordinibus et dignitatibus decernimus esse suspensos.

"Cum in cunctis sacris ordinibus et ecclesiasticis ministeriis et ætatis maturitas, et gravitas morum et litterarum scientia sit attendenda et quærenda: multo fortius in episcopo hæc oportet inquiri, qui ad curam aliorum in se ipso debet ostendere, qualiter alios oporteat in domo Domini conversari. Ea propter ne, quod de quibusdam ex necessitate temporis factum est, in exemplum trahatur a posteris, præsenti decreto statuimus, ut nullus in episcopum eligatur, nisi qui jam tricesimum annum ætatis impleverit, et de legitimo

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

sit matrimonio natus, qui etiam vita et scientia commendabilis demonstretur. Cum autem qui electus fuerit, et confirmationem electionis acceperit, et ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit, decurso tempore de consecrandis episcopis a canonibus definito, is ad quem spectant beneficia quæ habuerat, disponendi de illis liberam habeat facultatem. Inferiora etiam ministeria, ut puta decanatus, archidiaconatus, et alia quæ animarum curam habent annexam, nullus omnino suscipiat, sed nec parochialium ecclesiarum regimen, nisi qui jam vicesimum quintum annum ætatis attigerit, et qui scientia et moribus commendandus existat. Cum vero quis assumptus fuerit, si archidiaconus vel decanus, et reliqui admoniti non fuerint præfixo a canonibus tempore in presbyteros ordinati; et ab illo removeatur officio, et alii conferatur qui et velit et possit illud convenienter implere. Nec prosit ei appellationis diffugium, si forte in transgressione constitutionis istius per appellationem voluerit se tueri. Hoc sane non solum de promovendis, sed de hiis etiam qui jam promoti sunt, si canones non obsistant, præcipimus observandum. Clerici sane si contra formam istam quenquam elegerint, et eligendi tunc potestate privatos, et ab ecclesiasticis beneficiis triennio noverint se esse suspensos. Dignum est enim, ut quos Dei timor a malo non revocat, ecclesiasticæ saltem coerceat severitas disciplinæ. Episcopus etiam, si aut fecerit contra hoc, aut senserit fieri, in conferendis prædictis officiis potestatem suam amittat per capitulum, aut per metropolitanum, etiamsi capitulum concordare noluerit.

"Sicut ait beatus Leo papa; licet ecclesiastica disciplina, sacerdotali contenta judicio, cruentas

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

effugiat ultiones, catholicorum tamen principum constitutionibus adjuvatur, ut sæpe quærant homines salutare remedium, dum corporale super se metuunt judicium, vel supplicium evenire. Ea propter quia in Wasconia, Albegesio, et partibus Tolosanis, et aliis locis ita hæreticorum, quos alii Catharos, alii Publicanos, alii Paterinos, alii aliis nominibus vocant, invaluit damnanda perversitas, ut jam non in occulto, sicut alii, nequitiam suam exerceant, sed errorem suum publice manifestent, et ad consensum suum simplices attrahant et infirmos: eos, et defensores eorum, et receptores, anathemati [1]decernimus subjacere, et sub anathemate prohibemus, ne quis eos in domo vel in terra sua tenere vel fovere, vel negotiationem cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserint, nec sub privilegiorum nostrorum quibuscunque indultorum obtentu, nec sub alia quacunque occasione, aut oblatio pro eis fiat, aut inter Christianos accipiant sepulturam.

"De Brebantionibus et Arragonensibus, Navariis, Basculis et Coterellis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, ut nec ecclesiis nec monasteriis deferant, nec viduis et pupillis, non pueris aut senibus, non cuilibet parcant ætati aut sexui, sed more paganorum omnia perdant et vastent, similiter constituimus, ut ipsi, qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel foverint, per regiones, in quibus taliter debacchantur, in dominicis et aliis diebus solemnibus in ecclesiis excommunicati publice denuntientur, et eadem omnino sententia et pœna cum prædictis hæreticis habeantur astricti: nec ad communionem recipiantur eccle-

[1] *Decernimus.*] H. L.; decrevimus, C. R.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

siæ, nisi societate illa pestifera et hæresi abjuratis. Relaxatos autem se noverint a debito fidelitatis, seu hominii, aut totius obsequii, donec in tanta iniquitate permanserint, quicunque illis aliquo pacto tenentur annexi. Cunctis autem fidelibus in remissionem peccatorum injungimus, ut tantis cladibus se opponant, et contra eos armis tueantur populum Christianum. Confiscentur quoque bona eorum, et liberum sit principibus hujusmodi pestilentes homines subjicere servituti. Qui autem in pœnitentia vera ibi decesserint, et peccatorum indulgentiam, et fructum mercedis æternæ se non dubitent habituros. Nos [1]etiam de misericordia Dei, et beatorum apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, fidelibus Christianis, qui contra eos arma susceperint, et ad episcoporum sive aliorum prælatorum consilium ad eos decertaverint expugnandos, biennium de injuncta pœnitentia relaxamus: aut si longiorem ibi moram habuerint, episcoporum discretioni, quibus hujus rei cura fuerit injuncta, committimus, ut ad eorum arbitrium, secundum modum laboris, major eis indulgentia tribuatur. Illos autem qui admonitioni episcoporum in hujusmodi parere contempserint, a perceptione corporis et sanguinis Domini jubemus fieri alienos. Interim vero eos, qui ardore fidei ad expugnandum eos laborem istum assumpserint, sicut eos, qui sepulchrum Domini visitant, sub ecclesiæ defensione recipimus; et ab universis inquietationibus, tam in rebus, quam in personis statuimus manere securos. Si vero quisquam interim eos molestare præsumpserit, per episcopum loci excommunicationis sententia feriatur, et tam

---

[1] *Etiam.*] H. L. R.; autem, C.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

diu sententia ab omnibus observetur, donec et ablata reddantur, et de illatis injuriis congrue [1]satisfiat. Episcopi vero sive presbyteri, qui talibus fortiter non restiterint, officii sui suspensione multentur, donec misericordiam apostolicæ sedis obtineant.

"Non minus pro illorum peccato qui faciunt, quam pro eorum detrimento qui sustinent, grave nimis esse dignoscitur, quod in diversis partibus mundi rectores et consules civitatum, necnon et alii qui potestatem habere videntur, tot ecclesiis onera frequenter imponunt, ita gravibus eas et crebris exactionibus premunt, ut deterioris conditionis sub eis factum sacerdotium videatur quam sub Pharaone fuerit, qui divinæ legis notitiam non habuit. Ille quidem, omnibus aliis servituti subactis, sacerdotes suos et possessiones eorum in pristina libertate dimisit, et de publico eis alimoniam ministravit. Isti vero universa fere onera sua imponunt ecclesiis, et tot angariis ipsas affligunt, ut illud eis, quod Jeremias deplorat, competere videatur; "Princeps provinciarum facta est sub tributo." Sive fossata, seu expeditiones, sive alia quælibet sibi arbitrentur agenda, de bonis ecclesiarum et clericorum pauperum Christi usibus deputatis cuncta volunt compleri. Jurisdictionem etiam et auctoritatem episcoporum et aliorum prælatorum ita evacuant, ut nil potestatis eis in suis videatur hominibus remansisse. Super quo dolendum est pro ecclesiis, dolendum nihilominus et pro ipsis qui timorem Dei et ecclesiastici ordinis reverentiam videntur penitus abjecisse. Quo circa sub anathematis districtione severius prohibemus,

---

[1] *Satisfiat.*] H. L. R.; satisfecerit, C.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

ne talia de cætero attemptare præsumant, nisi episcopus vel clerus tantam necessitatem et utilitatem inspexerint, ut absque coactione ad [1]relevandas communes necessitates, ubi laicorum non suppetunt facultates, subsidia per ecclesias existiment conferenda. Si autem consules aut alii de cætero ista commiserint, et commoniti desistere forte noluerint; tam ipsi quam fautores eorum excommunicationi se noverint subjacere: nec communioni fidelium reddantur, nisi satisfactionem fecerint competentem pœnitentes.

"Præterea quia in tantum quorundam laicorum processit audacia, ut episcoporum auctoritate neglecta clericos instituant in ecclesiis, et removeant etiam cum voluerint, possessiones quoque atque alia ecclesiastica bona pro sua plerumque voluntate distribuant, et tam ecclesias ipsas, quam homines earum talliis et exactionibus gravari præsumant, eos qui amodo ista commiserint anathemate decernimus feriendos. Presbyter autem sive clericus, qui ecclesiam per laicos sine proprii episcopi auctoritate receperit, communione privetur, et si perstiterit, a ministerio ecclesiastico et ordine deponatur.

"Sane quia laici quidam ecclesiasticas personas et ipsos etiam episcopos judicio suo stare compellunt, eos qui de cætero id præsumpserint, a communione fidelium decernimus segregandos. Prohibemus insuper, ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos possint aliquo modo transferre. Si vero receperint, et ecclesiæ non reddiderint, Christiana sepultura priventur.

---

[1] *Relevandas.*] H. R.; revelandas, C. L.

"Quia in quibusdam locis fundatores ecclesiarum, aut hæredes eorum, potestate in qua eos ecclesia hucusque sustinuit abutuntur; cum in ecclesia Dei unus debeat esse qui præsit, ipsi plures sine respectu subjectionis eligere moliuntur, et cum una ecclesia unius debeat esse rectoris, pro sua dispensatione plures repræsentant: quo circa præsenti decreto statuimus, ut si forte in plures partes fundatorum se vota diviserint, ille præficiatur ecclesiæ, qui majoribus juvatur meritis, et plurium eligitur et probatur assensu. Si autem hoc sine scandalo esse nequiverit, ordinet antistes ecclesiam, sicut melius eam, secundum Deum, viderit ordinandam. Id ipsum etiam faciat, si de jure patronatus quæstio emerserit inter aliquos, et cui competat infra tres menses non fuerit diffinitum.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Ita quorundam animos occupat sæva cupiditas, ut cum glorientur nomine Christiano, Sarracenis arma, ferrum et lignamina deferant galearum; et pares aut etiam superiores in malitia fiant illis, dum ad impugnandos Christianos arma eis et necessaria subministrant. Sunt etiam qui pro sua cupiditate in galeis et piraticis Sarracenorum navibus regimen et curam gubernationis exercent. Tales igitur ab ecclesiæ communione præscisos, et excommunicationi pro sua iniquitate subjectos, et rerum suarum per principes seculi catholicos, et consules civitatum privatione multari, et capientium servos, si capti fuerint, fore censemus. Præcipimus autem, ut per ecclesias maritimarum urbium crebra et solemnis in eos fiat excommunicatio. Excommunicationis quoque pœnæ subdantur, qui Romanos aut alios Christianos pro negotiatione, vel aliis honestis causis navigio vectos, aut capere, aut rebus suis spoliare præsumunt.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

Illi etiam, qui Christianos naufragium patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse tenentur, damnanda cupiditate rebus suis spoliare præsumunt, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se noverint subjacere.

"Monachi non pretio recipiantur in monasterio, non peculium permittantur habere, non singuli per villas et oppida seu quascunque parochiales ponantur ecclesias; sed in majori conventu, aut cum aliquibus fratribus maneant, ne soli inter seculares homines spiritualium hostium conflictum expectent; Salomone dicente; "Væ soli; quia [1]cum ceciderit, non habet sublevantem." Si quis autem exactus pro sua receptione aliquid dederit, ad sacros ordines non ascendat. Is autem qui eum receperit, officii privatione multetur. Qui vero peculium habuerit, nisi ab abbate fuerit ei pro injuncta administratione commissum, a communione removeatur altaris, et qui in extremis cum peculio inventus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. Quod etiam de diversis religiosis præcipimus observari. Abbas autem, qui ista non curaverit, officii sui jacturam se noverit incursurum. Prioratus quoque, seu obedientiæ, pretii datione nulli tradantur. Alioquin dantes et accipientes a ministerio fiant ecclesiastico alieni. Priores autem in conventualibus ecclesiis constituti, nisi pro manifesta et rationabili causa, non mutentur; videlicet si dilapidatores fuerint, si incontinenter vixerint, aut tale quid egerint, pro quo amovendi [2]sint merito, aut etiam pro necessitate majoris officii de consilio fratrum fuerint transferendi.

---

[1] *Cum.*] H. L. R.; si, C. | [2] *Sint.*] C. H.; sunt, L. R.

"Cum dicat apostolus Paulus abundantiorem honorem membris infirmioribus deferendum; e contra quidam quæ sua sunt non quæ Jesu Christi quærentes, leprosos, qui cum sanis habitare non possunt, proprii non permittunt juvari ministerio sacerdotis. Quod quia procul a pietate Christiana esse dignoscitur, de benignitate apostolica constituimus, ut ubicunque tot simul sub communi vita fuerint congregati, quod ecclesiam cum cœmiterio sibi constituere, et proprio valeant gaudere presbytero, sine contradictione aliqua permittantur habere. Caveant tamen ut injuriosi veteribus ecclesiis de jure parochiali nequaquam existant. Quod enim pro pietate eis conceditur, ad aliorum injuriam nolumus redundare. Statuimus etiam ut de hortis, et nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Judæi sive Sarraceni nec sub alendorum puerorum suorum obtentu, nec pro servitio vel aliqua alia qualibet causa, Christiana mancipia in domibus suis permittantur habere. Excommunicentur autem qui cum ipsis præsumpserint habitare. Testimonium autem Christianorum adversus Judæos in omnibus causis, cum illi adversus Christianos testibus suis utantur, recipiendum esse censemus, et anathemate [1]decernimus feriendos, quicunque Judæos Christianis in hac parte præferre præsumpserint, cum eos Christianis subjacere oporteat, et ab eis pro sola humanitate foveri. Si qui præterea Deo inspirante ad fidem se converterint Christianam, a possessionibus suis nullatenus excludantur, cum melioris conditionis conversos ad fidem esse oporteat, quam antequam fidem

---

[1] *Decernimus.*] H. L. R.; decrevimus, C.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

[1]susciperent habebantur. Si autem secus factum fuerit, principibus seu potestatibus eorundem locorum sub pœna excommunicationis injungimus, ut portionem hæreditatis et bonorum suorum ex integro faciant eis exhiberi.

" Quia nonnulli modum avaritiæ non ponentes, et diversas dignitates ecclesiasticas, et plures ecclesias parochiales contra sanctorum canonum instituta nituntur adquirere; ita ut cum unum officium vix implere sufficiant, stipendia sibi vindicent plurimorum; ne id de cætero fiat districtius inhibemus. Cum igitur vel ecclesia vel ecclesiarum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quæratur, qui residere in loco, et curam ejus per se ipsum valeat exercere. Quod si aliter actum fuerit, et qui receperit, quod contra sacros canones receperit, amittat; et qui dederit, largiendi potestate privetur. Et quia in tantum jam quorundam processit ambitio, ut non duas, vel tres, sed sex, aut plures perhibeantur habere, cum nec duabus possint debitam provisionem impendere; per fratres et coepiscopos nostros hoc emendari præcipimus, et de multitudine canonibus inimica, quæ dissolutionis materiam et vagationis inducit, et certum continet periculum animarum, eorum, qui in ecclesiis deservire valeant, indigentiam sublevari.

[2]" Quia in omnibus fere locis ita crimen usurarum invaluit, ut multis negotiis aliis prætermissis, quasi licite usuras exercere valeant, et qualiter utriusque testamenti pagina condemnentur nequaquam attendant; constituimus, ut usurarii manifesti nec ad communionem admittantur altaris,

---

[1] *Susciperent.*] H. L.; suscíperint, R.; acceperent, C.

[2] *Quia,* &c.] The remaining decrees are omitted in R.

nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, habeant sepulturam, sed nec oblationem eorum quisquam recipiat. Qui autem receperit, aut Christianæ eos tradiderit sepulturæ, et ea quæ accepit reddere compellatur, et, donec ad arbitrium sui episcopi satisfecerit, ab officii sui maneat executione suspensus.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Cum in officiis caritatis primo loco illis videamur obnoxii a quibus beneficium nos cognoscimus recepisse, e contra quidam clerici cum ab ecclesiis suis multa bona perceperint, bona per ecclesias acquisita in alios transferre præsumunt. Hoc igitur quia in antiquis canonibus constat esse inhibitum, nos etiam nihilominus inhibemus. Integritati itaque ecclesiæ providere volentes, sive intestati decesserint sive aliis conferre voluerint, penes ecclesias eadem bona præcipimus remanere.

"Præterea, quoniam quidam in quibusdam partibus sub pretio statuuntur qui decani vocantur, et pro certa pecuniæ quantitate episcopalem jurisdictionem exercent; præsenti decreto statuimus, ut qui de cætero id præsumpserint officio suo priventur, et episcopus conferendi hoc officium potestatem amittat.

"Cum in cunctis ecclesiis quod pluribus et senioribus fratribus visum fuerit incunctanter debeat observari; grave nimis est et reprehensione dignissimum, quod per quasdam ecclesias pauci [1]quandoque non tam de ratione quam propria voluntate ordinationem multorum impediunt, et ordinationem ecclesiasticam procedere non permittunt. Quocirca præsenti decreto statuimus, ut nisi a paucio-

---

[1] *Quandoque.*] C. L.; quanquam, H. R.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

ribus et inferioribus[1] id rationabile ostensum fuerit, appellatione remota prævaleat semper et suum consequatur effectum quod a majoris et sanioris partis consiliis fuerit constitutum. Nec constitutionem nostram impediat, si forte aliquis ad conservandam ecclesiæ suæ consuetudinem juramento se dicat astrictum; non enim dicenda sunt juramenta sed perjuria potius quæ extra utilitatem ecclesiasticam et sanctorum patrum veniunt instituta. Si quis autem hujusmodi consuetudines [2]quæ non ratione juvantur nec sacris congruunt institutis jurare præsumpserit, donec condignam egerit pœnitentiam a perceptione dominici corporis alienus existat.

"Innovamus itidem ut presbyteri, clerici, monachi, peregrini, conversi, mercatores, rustici, euntes et redeuntes, et in agricultura existentes, et animalia quibus arant, sive quibus ad agrum semina portant, continua securitate lætentur, nec [3]quisquam alicubi novas pedagiorum exactiones aut statutas de novo tenere aut veteres augere aliquomodo præsumat. Si quis enim contra hoc venerit et commonitus non destiterit, donec satisfecerit communione careat Christiana.

"Cum apostolus se [4]et suos propriis manibus decreverit exhibendos, ut locum prædicandi auferret pseudo-apostolis, et illis quibus prædicabat non existeret onerosus; grave nimis et emendatione dignum esse dinoscitur, quod quidam fratrum

---

[1] *Id.*] MSS.; but evidently a clerical blunder for aliquid, as in Hardouin, Act. Concil. tom. vi. pars ii. col. 1680.

[2] *Quæ . . . . . præsumpserit.*] "Quæ ratione juvantur, et sacris congruunt institutis irritare præsumpserit." Hardouin.

[3] *Quisquam.*] C.; quispiam, H. L.

[4] *Et.*] L.; aut, C. H.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

et coepiscoporum nostrorum ita graves in procurationibus subditis suis existant, ut pro hujusmodi causa ipsa interdum ecclesiastica ornamenta subditi exponere cogantur, et longi temporis victum brevis hora consumat. Quocirca statuimus, quod archiepiscopi parochias visitantes pro diversitatibus provinciarum et facultatibus ecclesiarum XL. vel L. evectionum numerum, episcopi XXX. vel XX., cardinales vero IX. vel XV. nequaquam excedant; archidiaconi vero V. aut VII., decani autem constituti sub ipsis duobus equis contenti subsistant. Nec cum canibus venatoriis aut avibus proficiscantur, sed ita procedant ut nunquam quæ sua sunt sed quæ Jesu Christi quærere videantur. Prohibemus igitur ne subditos suos tailliis et exactionibus gravare præsumant episcopi. Sustinemus autem pro multis necessitatibus quæ aliquotiens superveniunt, si manifesta et rationabilis causa exstiterit ut cum caritate moderatum valeant ex illis auxilium postulare. Cum [1] enim dicat apostolus, [2] non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis, multum longe a paterna pietate videtur, si præpositi suis subditis graves existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris debent more fovere. Archidiaconi vero sive decani nullas exactiones vel taillias in presbyteros sive clericos exercere præsumant. Sane quod de prædicto numero evectionum secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit observari in quibus ampliores sunt reditus et ecclesiasticæ facultates. In pauperioribus autem locis tantam volumus teneri mensuram, ut ex accessu majorum minores non debeant gravari, ne sub tali indulgentia illi

---

[1] *Enim.*] H. L.; autem, C. | [2] *Non debent.*] 2 Cor. xii. 14.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

qui paucioribus equis uti solebant, plurimam sibi credant potestatem indultam.

"Nulla ecclesiastica beneficia, seu etiam ministeria vel ecclesia, alicui attribuantur seu promittantur antequam vacent; ne desiderare quis mortem proximi sui videatur, in cujus locum et beneficium se crediderit successurum, cum hoc etiam ipsorum gentilium legibus inveniatur inhibitum. Turpe nimis est et divini plenum animadversione judicii, si locum in ecclesia Dei futuræ successionis expectatione habeamus, quod ipsi etiam gentiles homines condemnare dicuntur. Cum autem prædictas ecclesias, seu quælibet officia ecclesiastica vacare contigerit, vel etiam si modo vacant, non diu maneant in suspenso, sed infra sex menses personis quæ digne ministrare valeant conferantur. Si autem episcopus, ubi ad eum spectat, sine rationabili causa distulerit conferre, per capitulum ordinetur. Quod si ad capitulum ordinatio pertinuerit, et infra præscriptum terminum similiter [1] hoc non fecerit, episcopus secundum Deum hoc cum religiosorum virorum consilio exsequatur. Aut si forte omnes neglexerint, metropolitanus de ipsis, secundum Deum, absque contradictione disponat.

"Præterea, si episcopus, sine certo titulo de quo possit necessaria vitæ percipere, diaconem vel presbyterum ordinaverit, tamdiu ei necessaria vitæ subministret, donec in aliqua eidem ecclesia convenientia stipendia clericalis militiæ assignet; nisi forte talis fuerit qui ordinatus extiterit quod de sua vel paterna hæreditate vel alia honesta causa subsidium vitæ habere potuerit.

"Cum in ecclesiæ corpore omnia debeant ex

---

[1] *Hoc non.*] C. H.; hoc si non, L.

caritate tractari, et quod gratis receptum est gratis impendi; horribile nimis est quod in quibusdam ecclesiæ locis venalitas perhibetur locum habere: ita ut pro episcopis vel abbatibus seu quibuscunque personis ecclesiasticis ponendis in sede, sive introducendis presbyteris in ecclesiam, sive pro sepulturis et exequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis ecclesiasticis, aliquid requiratur, et non possit ista percipere ille qui indiget nisi manum implere curaverit largitoris. Putant autem ex hoc plures sibi licere, quia legem de longa invaluisse consuetudine arbitrantur; non satis, quia cupiditate cæcati sunt, attendentes, quod tanto graviora sunt crimina quanto diutius infelicem animam tenuerint alligatam. Ne ergo hoc de cætero fiat, et vel personis ecclesiasticis deducendis ad sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu etiam benedicendis nubentibus, seu aliis sacramentis ecclesiasticis, aliquid exigatur inhibemus. Si quis autem contravenire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione muneris ultione lepræ vindicatur.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Prohibemus insuper ne novi census ab episcopis vel abbatibus aliisve prælatis imponantur ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem redituum suis usibus appropriare præsumant; sed libertatem quam majores sibi servari desiderant, minoribus quoque suis bona voluntate conservent. Si quis autem aliter fecerit, irritum quod fecerit habeatur.

"Clerici in sacris ordinibus constituti, qui mulierculas in domibus suis sub incontinentiæ nota tenuerint, aut abjiciant eas et continenter vivant, aut a beneficio ecclesiastico fiant alieni.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Quicunque [1] in incontinentia illa quæ contra naturam est, propter quam venit ira Dei in filios diffidentiæ, et quinque civitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare; si clerici fuerint ejiciantur a clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasterio retrudantur; si laici, excommunicationi subdantur, et a cœtu fidelium fiant penitus alieni.

"Monasteria præterea sanctimonialium si quisquam clericus sine manifesta et necessaria causa frequentare præsumpserit, per episcopum arceatur; et si non destiterit, a beneficio ecclesiastico reddatur immunis.

"Quoniam ecclesia Dei, et in hiis quæ spectant ad subsidium corporis et in hiis quæ ad profectum veniunt animarum, indigentibus, sicut pia mater, providere tenetur; ne pauperibus qui parentum opibus juvari non possunt legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur, per unamquamque cathedralem ecclesiam magistro qui clericos ejusdem ecclesiæ et pauperes scholares gratis doceat, competens aliquod beneficium præbeatur, quo docentis necessitas sublevetur, et discentibus via pateat ad doctrinam. In aliis quoque ecclesiis restituatur, si retroactis temporibus aliquid in eis ad hoc fuerit deputatum. Pro licentia docendi nullus omnino pretium exigat, vel sub obtentu alicujus consuetudinis ab his qui docent aliquid quærat, nec docere quemquam, expetita licentia, qui sit idoneus interdicat. Qui vero contra hoc venire præsumpserit, ab ecclesiastico beneficio fiat alienus. Dignum quidem esse videtur ut in ecclesia Dei pretium laboris sui non habeat qui, cupiditate

---

[1] *In incontinentia.*] C. H.; incontinentia, L.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

animi, dum vendit docendi licentiam ecclesiasticum profectum nititur impedire. . . .

"Clerici in subdiaconatu et supra, et in minoribus quoque ordinibus, constituti, coram seculari judice advocati in negotiis secularibus fieri non præsumant, nisi propriam vel ecclesiæ suæ causam fuerint prosecuti, et nisi forte pro miserabilibus personis quæ causas proprias administrare non possunt. Sed nec procurationes villarum aut jurisdictiones etiam sæculares sub aliquibus principibus et sæcularibus viris, ut justitiarii eorum fiant, clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hoc venire temptaverit, quia contra doctrinam apostoli dicentis, '[1]Nemo militans deo [2]implicet se negotiis sæcularibus,' sæculariter agit, ab ecclesiastico ministerio fiat alienus, pro eo quod officio clericali relicto et neglecto, fluctibus sæculi, ut potentibus placeat, se immergit. Districtius autem decrevimus puniendum, si religiosorum quisquam aliqua prædictorum ausus fuerit attemptare.

"Felicis memoriæ papæ Innocentii et Eugenii prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, detestabiles nundinas quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto venire solent ad ostentationem virium suarum et audacia temeraria congrediuntur, unde mortes hominum et animarum pericula sæpe proveniunt, fieri prohibemus. Quod si quis eorum ibidem mortuus fuerit, quamvis ei poscenti pœnitentia non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura.

"Treugas a quinta feria post occasum solis usque ad secundam feriam post ortum solis, et ab

---

[1] *Nemo.*] 2 Timothy ii. 4.

[2] *Implicet.*] MSS.; implicat, Vulgate.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

Adventu Domini usque ad octabas Epiphaniæ, et a Septuagesima usque ad octabas Pascæ,[1] ab omnibus inviolabiliter observari præcipimus. Si quis autem treugam frangere temptaverit, post tertiam commonitionem si non satisfecerit, episcopus suus excommunicationis sententiam dictet, et scriptam vicinis episcopis denunciet. Episcoporum autem nullus excommunicatum in communionem suscipiat, immo scripto susceptam sententiam quisque confirmet. Si quis autem hoc violare præsumpserit, ordinis sui periculo subjaceat. Et quoniam '[2]funiculus triplex difficile rumpitur,' præcipimus ut episcopi ad solum deum et salutem populi habentes respectum, omni cupiditate seposita, ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consilium et auxilium præbeant, neque hoc vel amore vel odio prætermittant. Quod si quis in hoc opere tepidus inventus fuerit, damnum propriæ dignitatis incurrat.

" Reprehensibilis valde consuetudo in quibusdam partibus inolevit, ut cum fratres et episcopi nostri seu archidiaconi appellaturos quosdam in causis suis existimant, nulla penitus ammonitione præmissa, suspensionis seu excommunicationis in eos sententiam ferant. Alii autem dum superioris sententiam et disciplinam reformidant, sine ullo gravamine ante ingressum causæ appellationem objiciunt; et ita ad defensionem suæ iniquitatis usurpant quod ad præsidium innocentium dinoscitur institutum. Quocirca ne iidem prælati valeant sine causa gravare subjectos vel subditi pro sola voluntate sub appellationis obtentu correctionem valeant eludere prælatorum, præsenti

---

[1] *Ab.*] H. L.; in, C.

[2] *Funiculus.*] Ecclesiastes, iv. 12.

decreto statuimus, ut nec prælati, nisi canonica summonitione præmissa, suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant in subjectos, nisi talis fuerit culpa quæ ipsis suo genere suspensionis vel excommunicationis pœnam inducat; nec subjecti contra disciplinam ecclesiasticam ante ingressum causæ in vocem appellationis prorumpant. Si vero quisquam pro sua necessitate crediderit appellandum, competens ei ad prosequendam appellationem terminus præfigatur; infra quem appellationem prosequi si forte neglexerit, libere tunc episcopus auctoritate sua fruatur. Si autem in quocunque negotio aliquis appellaverit, et eo qui appellatus fuerit veniente, qui appellaverit venire neglexerit; si proprium quid habuerit, competentem illi recompensationem faciat expensarum, ut hoc saltem timore deterritus, in gravamen alterius facile quis non appellet. Præcipue tamen in locis religiosis hoc præcipimus observari, ne monachi sive quicunque religiosi [1] cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi coram [2] regulari prælati et [3] capituli sui disciplina, appellare [4] præsumant, sed humiliter ac devote suscipiant quod pro salute sua fuerit eis injunctum.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

"Cum et fovere sacram religionem plantatam, et plantare fovendam modis omnibus debeamus, nunquam hoc melius exequemur, quam si nutrire in ea quæ recta sunt, et corrigere quæ profectum virtutis impediunt, commissa nobis a Deo auctori-

[1] *Cum, . . . præsumant.*] The following reading, furnished by Hardouin, tom. vi. pars ii. col. 1676, is intelligible:—Cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem prælati sui et capituli disciplinam appellare præsumant.

[2] *Regulari prælati.*] H. L.; regularibus prælatis, C.

[3] *Capituli sui.*] H. L.; capituli, C.

[4] *Præsumant.*] H. L.; non præsumant, C.

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

tate curemus. Fratrum autem et coepiscoporum nostrorum vehementi conquestione comperimus quod fratres Templi et Hospitalis et alii quoque religiosæ professionis, indulta sibi ab apostolica sede privilegia, excedentes contra episcopalem auctoritatem multa præsumunt, quæ et scandalum faciunt in populo Dei, et grave pariunt periculum animarum. Proposuerunt enim quod ecclesias de manu laicorum recipiant, excommunicatos et interdictos ad ecclesiastica sacramenta et sepulturam admittant sine decreto in ecclesiis suis præter eorum conscientias, et instituant et removeant sacerdotes; et fratribus eorum ad eleemosynas quærendas euntibus, cum indultum sit eis, ut in eorum adventu semel in anno aperiantur ecclesiæ atque divina in eis celebrentur officia, plures ex eis de una sive de diversis domibus ad interdictum locum sæpius accedentes, indulgentia privilegiorum [1]nostrorum in celebrandis officiis et sepeliendis mortuis abutantur, et tunc apud interdictas ecclesias mortuos sepelire præsumant. Occasione quoque fraternitatis, quam in pluribus locis constituunt, robur episcopalis auctoritatis enervent, dum contra eorum sententiam sub aliquorum privilegiorum obtentu munire cunctos intendunt qui ad eorum fraternitatem se voluerint conferre. In his autem quibus tam de majorum conscientia vel consilio quam de minorum discretione quorundam exceditur, et removenda ea in quibus excedunt, et quæ dubitationem faciunt decrevimus declaranda. Ecclesias sane et decimas de manu laicorum, sine consensu episcoporum, tam illos quam quoscunque religiosos recipere prohibemus, dimissis etiam illis

---

[1] *Nostrorum.*] H. L.; suorum, C.

quas contra tenorem istum moderno tempore receperunt. Excommunicatos et nominatim interdictos tam ab illis quam ab omnibus aliis juxta episcoporum sententiam statuimus evitandos. In ecclesiis suis quæ ad eos pleno jure non pertinent constituendos presbyteros episcopis repræsentent, ut eis quidem de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem; institutos autem, inconsultis episcopis, non audeant removere. Si vero Templarii sive Hospitalarii ad ecclesiam interdictam veniant, non nisi semel in anno ad ecclesiasticum servitium admittantur, nec ulla ibi corpora sepeliant mortuorum. De fraternitatibus autem hoc constituimus, ut si non se prædictis fratribus omnino reddiderint sed in proprietatibus suis duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporum sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam in eos sicut in suos parochianos exerceant, cum pro suis excessibus fuerint corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus dictum est, ab aliis quoque religiosis qui præsumptione sua episcoporum jura præripiunt, et contra canonicas eorum sententias et tenorem privilegiorum nostrorum venire præsumunt, præcipimus observari. Si autem contra instituta hæc venerint, ecclesiæ in quibus ista præsumpserint subjaceant interdicto, et quod egerint irritum et vacuum habeatur."

A.D. 1179. Decrees of the third Lateran council.

CAP. IV.

De morte regis Francorum, et de his quæ apud Constantinopolim provenerunt.

Henry II. A. D. 1180. Death of Louis VII. king of France, Sept. 18th.

ANNO a partu virginis M.C.LXXX. qui fuit Henrici regis Anglorum [1]vicesimus septimus, et Lodowici regis Francorum quadragesimus quartus, idem rex Francorum hominem exuit. [2]Homo intepidæ devotionis in Deum, et eximiæ lenitatis in subditos, sacrorum quoque ordinum præcipuus venerator; paulo autem simplicior quam deceret principem. Illius verbi apostolici, "[3]Corrumpunt bonos mores colloquia mala," perspicuam in quibusdam actibus suis veritatem expressit. Quorundam [4]quippe procerum de honesto vel æquo minus curantium plus justo se credens consiliis, non levi plerumque macula mores egregios denigravit: veluti quando causam nequam filii contra pium patrem suscepit, et totis regni opibus hostem naturæ adjuvit. Successit ei filius [5]Philippus, natus ei ex filia illustrissimi comitis Theobaldi, quæ illi jam trigamo nupserat. Quippe post Alianorem, quæ, ut plenius [6]suo loco dictum est, relictis illi duabus ex se filiabus, et celebrato

Accession of Philip Augustus.

---

[1] *Vicesimus septimus.*] Louis VII. died in the Cistertian abbey which he had founded at Barbeaux, on the 18th Sept. 1180, consequently in the 26th regnal year of Henry II.

[2] *Homo.*] H. L. R.; ut homo, C.

[3] *Corrumpunt.*] 1 Cor. xv. 33.

[4] *Quippe.*] H. L. R.; quoque, C.

[5] *Philippus.*] He had been crowned at Rheims, by his father's command, in the preceding year, 1st Nov. 1179. Bouquet, xiii. 323.

[6] *Suo loco dictum est.*] Lib. i. cap. 31.

inter eos divortio, ad regis Anglorum transierat nuptias, regii seminis [1] ex Hispania comparem duxerat; quæ, itidem relictis illi duabus ex se filiabus, quarum major in conjugio regis Anglorum Henrici junioris sine fructu sobolis fuisse dinoscitur, generali sorti subjacuit. [2] Filiam quoque elegantis formæ tertia illi regina ediderat; cui nimirum qualia provenerint libet paucis exponere. [3] Imperator Constantinopolitanus in fata concedens, filium impuberem sub tutela patrui successorem reliquit imperii, et ille [4] quidem purpuratus, pro ætate nutriebatur in deliciis. Porro tutor ejus, Andronicus nomine, interim administrabat imperium. Visum est Græcorum optimatibus ut [5] filia regis Francorum ad insignis pueri conjugium peteretur, quod et factum est. Missi ergo in Franciam non ignobiles nuncii, susceptam, tradente patre, virginem nondum plene nubilem cum multo fastu Constantinopolim traduxerunt. Ubi vero et

Henry II. A.D. 1180.

A.D. 1183. Affairs of the Eastern empire.

Alexius II.

---

[1] *Ex Hispania.*] Louis VII. married secondly, in 1154, Constance, daughter of Alphonso VIII. king of Castile.

[2] *Filiam quoque.*] Agnes, the only daughter of Louis by his third consort, Adela, daughter of Theobald, comte de Champagne, whom he married in 1160.

[3] *Imperator.*] The Emperor Manuel Comnenus dying in 1183, was succeeded by his son Alexius II. his mother, the empress Mary, having the powers of government during his minority. The vices of the empress and her ministers speedily overturned the peace of the country, and the people harassed by civil war, invoked Andronicus, famous for his power and genius, to their assistance. The ambitious warrior soon associated himself in the government with Alexius, caused the execution of the empress mother, and before the end of the year that of the young emperor himself. The government continued in the hands of Andronicus about three years and a half, when the people, driven to despair by his cruelties, rose, and placed Isaac Angelus, a descendant in the female line from the great Alexius, on the throne. L'Art de Verifier les Dates. Gibbon, Dec. and F. cap. xlviii.

[4] *Quidem.*] H. L. R.; omitted in C.

[5] *Filia regis Francorum.*] Agnes, mentioned in preceding note.

Henry II. A. D. 1180. Andronicus.

illo jam pubere, et illa nubili, imperatoriæ cœperunt nuptiæ præparari, Andronicus homo nequissimus et multæ potentiæ, utpote procurator imperii, sollicitatis et corruptis ministris palatii, imperatorem juvenculum, nepotem scilicet proprium, furatus de palatio in insulam quandam, ut dicitur, civitate inscia, per quosdam complices suos occulte necandum direxit. Mox, sumpta purpura, imperium occupavit; et ne quid ausis sceleratissimis deesset, destinatum nepoti conjugium ad se, formæ captus illecebra, transtulit. Cumque arrepto insolentissime abuteretur imperio, ab his qui ejus vel execrabantur nequitiam vel aspernabantur potentiam contra se conjurari coegit. Quæ nimirum conjuratio adeo tandem invaluit, ut conjuratorum ingens jam numerus in spiritu fortitudinis palatium repente irrumperet, et tyrannum ferocissimum, solio deturbatum, justissimis vinculis innodaret; et, ne vacaret imperium, novum illico principem creaverunt, ad cujus arbitrium sceleratus ille suppliciis excruciatus interiit. Hoc modo filia regis Francorum in regno Græcorum optatis speratisque fraudata nuptiis, et scelestissimi hominis contubernio maculata, honore etiam caruit.

CAP. V.

De mutatione monetæ publicæ, et decessu Eboracensis archiepiscopi.

Henry II. A. D. 1180. New coinage in England.

ANNO regis Henrici secundi vicesimo septimo, forma monetæ publicæ, a falsariis corruptæ, [1] mutata est in Anglia; quod quidem ratione utilitatis publicæ pro tempore erat necessarium, sed regni pauperibus et colonis nimis onerosum. Sequenti autem anno, qui fuit a partu virginis M.C.LXXXI. et pontificatus Alexandri papæ vicesimus tertius, generale debitum solvit idem venerabilis pontifex; cui successit [2]Lucius. Eodem quoque anno [3]decessit Rogerus Eboracensis archiepiscopus, homo litteratus et eloquens, atque in commodis temporalibus prudentiæ pene singularis. In officio quidem episcopali, hoc est, in cura animarum minus sollicitus; in his autem quæ officio non Deus, sed propter Deum mundus, annexuit conservandis et promovendis efficaciter studiosus. In bonis quippe temporalibus archiepiscopatum

A. D. 1181.

Death of Roger Archbishop of York.

---

[1] *Mutata est in Anglia.*] The duties of minting and issuing the new coinage were entrusted to Philip Fitz-Aymer, a native of Tours, who was summoned over into England for this purpose by King Henry. It seems he incurred suspicions of abusing his trust, and hastily quitted the kingdom. Rad. de Diceto. Hist. Ang. Script. Decem. col. 611.

[2] *Lucius.*] Alexander III. deceased on the 30th of August, and was succeeded by Lucius III. (Abald, cardinal of St. Praxede and bishop of Ostia,) elected on the first of September, and crowned on the sixth of the same month.

[3] *Decessit Rogerus.*] The archbishop died in the month of November, 1181, but on what day does not appear certain.

Henry II. A. D. 1181.

Eboracensem ita provexit, ut de augmentis redituum vel amplitudine ædificiorum fere nullam successoribus suis curam reliquerit. Occasiones quoque avaritiæ ita exercuit, atque in his exercendis ita excelluit, ut raro aliquam prætermittere vel remissius agere videretur. Pro personis spectabilibus, quibus tanquam quibusdam monilibus Eboracensis olim refulsit ecclesia, titulavit imberbes, et quosdam etiam agentes sub ferula, aptos magis pro ætate

> "[1] Ædificare casas, plostello adjungere mures,
> Ludere par impar, equitare in arundine longa,"

quam personas in ecclesia gerere [2] magnatum; ut scilicet usque ad annos viriles curam agens titulatorum, universa perciperet commoda titulorum. Christianos philosophantes, id est, viros religiosos in tantum exhorruit, ut dixisse feratur, felicis memoriæ Turstinum olim Eboracensem archiepiscopum nunquam gravius deliquisse, quam ædificando insigne illud Christianæ philosophiæ speculum, monasterium scilicet de Fontibus. Cumque hoc verbo [3] quosdam qui aderant scandalizari conspiceret, "Laici," inquit, "estis, nec percipere potestis vim verbi." Dicebat [4] etiam ecclesiasticum beneficium luxuriosis potius quam religiosis conferendum: quam plane regulam omni tempore suo sollicite tenuit, et deteriorem fere in omnibus conditionem fecit religiosorum quam secularium clericorum. Porro in hac mira cæcitate, cum alias esset vir acutissimus, arbitrabatur

---

[1] *Ædificare.*] Horatius, Satyrar. lib. ii. sat. 3. l. 247, 248.

[2] *Magnatum.*] H.; magnatorum, C. L. R.

[3] *Quosdam qui . . . conspiceret.*] C. H. L.; scandalizarentur circumstantes, R.

[4] *Etiam.*] H. L. R.; autem, C.

Henry II. A. D. 1181. Death of Roger Archbishop of York.

obsequium se præstare Deo; quod sic probatur:— Accessit ad eum extrema jam ægritudine decumbentem, et mature finiendum, quidam, mihi notissimus, cujusdam loci religiosi præpositus, vir bonus et simplex, humiliter postulans ut pias bonorum virorum collationes quas sancti ejus prædecessores eidem loco divini amoris intuitu autentico scripto confirmaverant, ipse quoque sigilli proprii attestatione confirmare dignaretur. Ad quod ille; "En," ait, "morior, et quia Deum timeo, quod postulas, facere non præsumo." Tam solide apud se tenebat, nullis minus quam hujusmodi philosophantibus esse præstandum. Quod autem in vita sua tondendis magis quam pascendis ovibus Dominicis intenderit, in fine claruit. Quippe moriturus decumbens, non pauca millia marcarum argenti pontifex, ævo gravis, in thesauris habebat, cum tot pauperes Christi inedia laborarent. Quibus cum jam ulterius [1] incubare non posset, partem aliquam dispersit in pauperes, partem ecclesiis, partem etiam familiaribus et propinquis, serus distributor legato dimisit. Verum cum jam obiisset, rex per officiales suos et inventa [2] diripuit, et non inventa ab his quibus jam data erant, extorsit; dicens, thesauros a quocunque usque ad mortem repositos solius principis in bonis esse. Quod utique judicio Dei actum est, ut cæteri terreantur exemplo, discantque [3] thesaurizare sibi thesauros in cœlo, quo scilicet fur non irrepit, nec prædo [4] irrumpit. Circa Johannem quoque archidiaconum, hominem callidum et pecuniosum, qui ejusdem

---

[1] *Incubare.*] H. L. R.; cubare, C.

[2] *Diripuit.*] C. L.; dirupit, H.; dirupuit, R.

[3] *Thesaurizare.*] Conf. Matt. vi. 19. Luke xii. 38.

[4] *Irrumpit.*] H.L.R.; dirumpit, C.

Henry II. A.D. 1181.

archiepiscopi in omnibus consiliarius et co-operator exstiterat, judicium Dei è vestigio claruit; qui nimirum die altero magistrum secutus, pecunias suas regi dimisit. Sic igitur illi duo in vita individui, in morte quoque brevissimo sunt intervallo divisi. Decessit autem idem archiepiscopus, anno pontificatus sui XXVIII. moxque archiepiscopatu in fiscum redacto, vacavit Eboracensis ecclesia annis decem.

CAP. VI.

De Suero Norwegiæ tyranno.

Affairs of Norway. Swerro gains possession of Norway [1186].

EISDEM temporibus famosissimus ille presbyter [1] Suerus, qui cognominatur Birkebain, in ea parte Germaniæ quæ Norwegia dicitur tyrannidem arripuit; et tempore non modico sub tyranni nomine debacchatus, tandem rege terræ illius extincto, tanquam legitime regnum obtinuit; aliis forte ejusdem terræ regibus non dissimilem exitum judicio Dei habiturus. Quippe, ut dicitur, a centum retro annis, et eo amplius, cum regum ibidem numerosa successio fuerit, nullus eorum senio aut morbo vitam finivit, sed omnes ferro interiere; suis interfectoribus, tanquam legitimis successoribus, regni fastigium

---

[1] *Suerus.*] Swerro, king of Norway; his mother Alfhilda had been the concubine of Sigund II. and Swerro was the issue of the connection. After Sigund's death his mother became the wife of a smith, and young Swerro was brought up to the church. His parentage however being disclosed to him, he determined to obtain the crown of Norway, and after numerous efforts succeeded in driving Magnus from the throne, 1186.

relinquentes: ut scilicet omnes, qui tanto tempore ibidem imperasse noscuntur, illud quod scriptum est respicere videatur, "[1] Occidisti, insuper, et possedisti." Huic infami malo, per longam consuetudinem tanquam legis jam obtinenti vigorem, optimates terræ illius, paulo ante tyrannidem prænominati presbyteri, pio studio mederi volentes, regem novitium solemniter, unctione mystica, consecrari et coronari decreverunt, scilicet, ut nemo de cetero auderet manum mittere in christum Domini. Quippe eatenus nullus unquam in gente illa ritu fuerat ecclesiastico consecratus in principem, sed quicunque tyrannice regem occiderat, eo ipso personam et potestatem regiam induebat; suo quoque occisori eandem, post modicum, fortunam, inveteratæ consuetudinis lege, relicturus. Quod nimirum, Christiana quadam simplicitate, a multis putatum est ideo factitari, quia nullus regum priorum regiæ meruerat unctionis solemnibus initiari. Itaque [2] interfecto Hacone, qui [3] regi Inge a se perempto successerat, cum cuidam [4] puero nomine Magno, ejusdem Inge nepoti, regni successio competere videretur, prudentes et nobiles regni decreto communi eundem puerum solemniter in christum Domini consecrari, et diademate insigniri fecerunt. Quo facto sancitum sibi principem, et priscæ consuetudinis dedecus abolitum, crediderunt. Verum cum idem Magnus, jam pubes factus, in multa strenuitate simul et felicitate per

Affairs of Norway.

Hako slain. Accession of Magnus [1162].

---

[1] *Occidisti.*] 1 Kings, xxi. 19.

[2] *Interfecto Hacone.*] Hako fell in battle against Erling the father of Magnus and regent of the kingdom of Norway.

[3] *Regi Inge a se perempto.*] Inge I. son of Harald IV. was betrayed by his followers, and fell in battle with Hako, 1161. See Dunham's History of Denmark, Sweden and Norway.

[4] *Puero nomine Magno.*] Magnus the grandson of Sigund I. ascended the throne of Norway 1162, being then a mere child.

Affairs of Norway.

aliquot annos regnasset, cunctis jam æstimantibus contra tyrannicos turbines satis consultum, invidia diaboli, ad perturbandam Christianæ plebis quietem, [1]memoratum presbyterum, tanquam vas proprium, incitavit. Qui cum in sacro ordine, quem in ecclesia acceperat, diuscule ministrasset, propensiore sui fiducia homo audacissimus atque acutissimus regnum cœpit ambire. Mox, lustrata omni regione, conceptæ molitionis negotium non segniter exsequens, spe prædarum sollicitatam audacium atque improborum manum sibi validam artificiosissime aggregavit, atque inviis solitudinibus pro munitionibus utens, crebris irruptionibus regem irritavit. Cumque rex eum cum instructo persequeretur exercitu, ille arte fugam simulans, in quibusdam notis locorum angustiis substitit; ibique regias copias misere circumventas, atque eisdem angustiis impeditas, ita attrivit, ut rex ipse inter mortuorum strages delitescens, abeuntibus hostibus ægre evaserit. Quo successu elatus, atque indies viribus auctior, classem quoque nactus est, cujus opportunitate in pluribus ejusdem regni debacchabatur provinciis. Rex vero, reparatis viribus et classe instructa, adversus hostem perrexit. Quo ille cognito, fugam quoque tunc callide simulans, in infinitum refugit oceanum. Quod cum regi innotuisset, veram esse prædonis fugam credidit, seque cum classe in portum quendam recepit. Ubi cum exercitus, pro lætitia hostis expulsi, epulis exitiali securitate vacaret, sequenti nocte execrandus presbyter cum suis portum ingressus, ebriosque et somnolentos aggressus, minimo negotio, cum patre regis aliisque optimatibus,

---

[1] *Memoratum presbyterum.*] Swerro king of Norway.

fere universum delevit exercitum. Rex autem, aliis morientibus, elapsus, in quodam, ut dicitur, proximo virginum monasterio per dies aliquot latuit, frustraque quæsitus ab hostibus, Deo volente, evasit. Hac hostium infelicitate et clade tyrannus elatus, quanto cruentior tanto insolentior circumquaque, tanquam triumphans, ferebatur, immitem se dominum pressis misere provincialibus exhibens. Rex autem post latebram, luci et amicis redditus, cœpit paulatim vires reficere, auxilia undecunque contrahere, adversus hostiles se dolos cautius præparare, et tandem cum [1] apparatu maximo perrexit in hostem. Quo mox [2] illo cognito, cum videret juvenem propter priores clades prudentius atque instructius agere, numero quoque navium et pondere virium præstare, ad maleficia se convertit. Habebat enim secum quandam filiam diaboli, potentem in maleficiis, atque illi antiquæ merito comparandam, de qua nobilis ait poëta :

Affairs of Norway.

> " [3] Hæc se carminibus promittit solvere mentes
> Quas velit, atque aliis diras immittere curas,
> Sistere aquam fluviis, et sidera vertere retro,
> Nocturnosque ciet manes ; mugire videbis
> Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos."

Denique hæc, ut dicitur, mira pestilentissimæ artis confidentia, ab amico quæsivit tyranno quomodo suos, qui jam præ oculis erant, hostes cuperet interire. Illo submersionem eorum eligente, repente, operatione diaboli, qui nimirum per angelicæ naturæ potentiam in elementis mundanis plurimum potest, cum a superiori sinitur potestate,

---

[1] *Apparatu maximo.*] C. H. L.; parato exercitu, R.
[2] *Illo.*] Sic MSS. *pro* illi.
[3] *Hæc se carminibus.*] Virgil. Æneis iv. 487-491.

Affairs of Norway.

tranquillum mare os suum aperiens, in conspectu hostium, majorem regiæ classis partem absorbuit. Quo viso, nefandus presbyter, "Ecce," ait, "socii, quam efficaciter elementa pugnant pro nobis; cavete ne forte evadant, quorum certum exitium pelagus vestræ virtuti reliquit, ne totum fecisse videatur." Itaque regii exercitus pars reliqua, subito interitu sociorum attonita, facile est oppressa, et rex ipse interiit. Quo sublato, in ditionem tyrannicam regnum tremefactum concessit. Qui, sacro ordine abjurato, et accepta in conjugem filia regis Gotorum, ab archiepiscopo terræ illius solemniter coronari voluit. Verum ille cum esset vir magnus, et neque precibus neque minarum terroribus flecteretur ut caput execrabile sacra unctione perfunderet, ab eodem patria pulsus est. Post annos aliquot surrexit de stirpe regum priorum acerrimus juvenis, nomine Johannes, confluentibus ad eum et roborantibus eum plurimis. Qui cum læta habuisset initia, ut jam ipsi esset tyranno terribilis, juvenili tandem calore inconsultius ad bellum prosiliens, infeliciter et præmature occubuit. Post hunc emersit alius de semine regio bonæ spei puer, copiosis adjutus suffragiis. Verum et hic in ipsa sacra dominica Palmarum, ante annos aliquot, gravi prœlio a tyranno oppressus et cum suis adjutoribus funditus abrasus est. Sic virga illa furoris Domini, profligato vel eliminato fere omni semine regio atque omni hoste indigena, magnus et tremendus, tandem per manum cujusdam episcopi, ad hoc intentata morte coacti,[1] regium cum mystica unctione diadema sortitus est, sub incerto diu prosperatæ tyrannidis

---

[1] *Regium.*] C. R.; regni, H. L.

Henry II. A. D. 1183.

exitu ex crebris successibus quasi securus. Titulus autem sigilli ejus talis fuisse dicitur: "SUERUS REX MAGNUS, FERUS UT LEO, MITIS UT AGNUS." Clementiam quippe in subditos [1]ostentabat, et ecclesiis sive monasteriis reverentiam exhibebat.

CAP. VII.

De morte regis Henrici tertii, et Gaufridi fratris ejus.

Death of Prince Henry.

ANNO a partu virginis M.C.LXXXIII., qui fuit tricesimus regis Anglorum Henrici secundi, Henricus tertius, Anglorum rex junior, immatura morte [2]decessit. Plane immatura si ætatem respicias, sed multum sera si actus attendas. Fœdaverat enim adolescentiam suam nævo inexpiabili, [3]id est, similitudine scelestissimi Absalonis, ut superius expositum est. Juventutem quoque ingressus, eandem adolescentiæ suæ noluit esse dissimilem; et prævaricator, non tantum naturæ, ut prius, verum etiam solemnium pactorum, rebellavit iterum contra patrem. Cujus rebellionis causa hæc fuit. Idem pater Ricardo filio in administrando ducatu Aquitannico suas vices commiserat; filio quoque Gaufrido, jam puberi, plenitudinem juris uxorii, id est Britanniam transmarinam, tradiderat; Henrico primogenito, sub

---

[1] *Ostentabat.*] C. L.; ostendebat, H. R.

[2] *Decessit.*] Prince Henry died at Castle Martel near Limoges, on the 11th of June. He was buried first in the church of St. Julian at Mans, but afterwards, by command of the king, removed to the cathedral of Rouen. Gervase, 1463. Rad. de Diceto, Hist. Ang. Script. x. 618.

[3] *Id est, similitudine.*] L. R.; similitudine, C. H.

Henry II. A. D. 1183. Death of Prince Henry.

expectatione successionis legitimæ, ad patris vel excubante vel pergente imperium. Verum occasione cujusdam simultatis inter fratres exortæ, idem Henricus indignatus quod fratrem Ricardum pater Aquitanniæ præfecisset, juncto sibi fratre Gaufrido comite Britannico et quibusdam proceribus Aquitannicis, patrem motibus bellicis lacessivit. Pater vero, cum rebelles filios blandis delinire mandatis frustra tentasset, improbis eorum ausibus obviaturus, fines Aquitannicos cum exercitu ingressus est. Mox, Dei judicio, Henricus junior febre, utriusque prævaricationis ultrice, corripitur, omniumque animi qui cum eo conspiraverant pariter elanguere. Cumque, ingravescente incommodo, desperaretur a medicis, tandem compunctus misit ad patrem, excessum humiliter confitens, et extremam gratiam a paterna pietate deposcens, ut morientem invisere dignaretur. Quibus auditis, paterna quidem concussa sunt viscera, sed amicis allegantibus non esse sibi tutum nequissimis conspiratoribus qui circa filium erant se credere, quamvis pium esset ægrotantem filium visitare, prævalente formidine ad filium non perrexit; sed pro signo clementiæ et indultæ veniæ notum illi annulum, arram paternæ dilectionis, direxit. Quem ille susceptum deosculatus, assistente archiepiscopo Burdegalensi, vitam finivit. Funus ad patrem longo agmine deducebatur; cui mox pater pie occurrit, et, Rothomagi sepeliendum, Normanniam deferri præcepit. Hunc finem habuit inquietus ille puer, ad multorum quidem natus exitium; sed tamen [1]hominibus adeo favorabilis et gratiosus, quia [2]scriptum est, "Stultorum infi-

His burial at Rouen.

---

[1] *Hominibus.*] C. H. L.; omnibus, R.

[2] *Scriptum est.*] H. R.; ut scriptum est, C.

Henry II. A.D. 1183.

nitus est numerus," ut etiam de mortuo præclara dicerentur. Denique post mortem ejus, quidam mentiendi libidine atque impudentissima vanitate, famam late sparserunt quod ad sepulchrum ejus curationes fierent infirmorum, scilicet ut vel causam contra patrem justam habuisse, vel finali pœnitentia Deo egregie placuisse, crederetur. Idem vero pater dolorem extincti filii ex hostis interitu temperans, fortiterque insistens conspiratoribus casu ducis attonitis, in brevi universos perdomuit, et Gaufridum filium in gratiam recepit. Qui tamen ingratus ad omne experimentum paterni affectus, hostilem, ut postea claruit, non exuit animum. Nam tempore modico circa patrem pendulus et fluitans, Francorum autem, quos paternæ gloriæ æmulos noverat, modis omnibus amicitiam captans, cum a patre Andegavensem comitatum obtinere non posset, super hoc rege Francorum inaniter satagente, eo quod Ricardus natu major id nulla ratione concederet, ad Francos se contulit, tanquam per illorum potentiam patri et fratri extorturus precum blanditiis non obtentum. Cumque, ad irritandum patrem, regi Francorum sedulo militans grandia moliretur, divini judicii pondere obrutus, molitiones suas Parisius cum [1] vita finivit, ibique sepultus; patri quidem, cui minus officiosus exstiterat, modicum, Francis vero, quibus multum placuerat, ingentem luctum reliquit. Natus est ei, ex Britannici comitis filia unica, filius posthumus; cui cum rex avus nomen suum imponi jussisset, contradictum est a Britonibus, et solemni acclamatione in sacro baptismate Arturus est

[A.D. 1186.] Death of Prince Geoffrey.

Birth of Prince Arthur.

[1] *Vita finivit.*] Prince Geoffrey died at Paris in 1186, and was buried in the church of Nôtre Dame. R. Hoveden; Script. post Bedam, 631.

Henry II. A. D. 1186.

dictus. Sicque Britones qui diu fabulosum dicuntur exspectasse Arturum, nunc sibi cum multa spe nutriunt verum, juxta opinionem quorundam, grandibus illis et famosis de Arturo fabulis prophetatum.

CAP. VIII.

De morte Cantuariensis archiepiscopi, et institutione Lincolniensis episcopi.

A. D. 1183. Death of Richard Archbishop of Canterbury.

EODEM sane anno quo Henricus tertius in fata concessit, Ricardus quoque Cantuariensis archiepiscopus, venerabilis Thomæ successor, decessit. Homo quidem mediocriter litteratus sed laudabiliter innoxius, et, ne ambularet in magnis, modulo suo prudenter contentus. Successit ei Baldwinus, ex abbate Fordensi Wigornensis episcopus, vir religiosus et litteratus. Sed et Galterius Constantiensis ipso anno factus est ecclesiæ Lincolniensis antistes, cum vacasset eadem ecclesia annis fere decem et septem; sicque evacuata est prophetia vel potius divinatio conversi Thamensis de suo, non de Dei spiritu, prophetantis, quod Lincolniensis ecclesia pontificem ulterius non esset habitura. Quæ divinatio, propter longam ejusdem ecclesiæ vacationem, plurimos adeo moverat, ut memoratus Galterius, accepto consecrationis munere, non sine grandi metu ad propriam sedem accederet. At non diu sedit ibidem. Nempe post modicum electus ad archiepiscopatum Rothomagensem, formæ venustioris blandiente illecebra, novæ nuptæ valedixit. In qua re pensandum est quanti sit momenti am-

Succeeded by Baldwin.

Walter de Constantiis, bishop of Lincoln.

Henry II. A. D. 1183.

bitus excellentiæ, quantumque in homine pecuniæ cupidissimo superet amorem pecuniæ. Satis quippe notum est quod quantum Rothomagensis ecclesia Lincolniensi præminet majoritate dignitatis, tantum etiam cedit illi in temporalibus commodis. Homo tamen, qui episcopatum Lincolniensem propter amplissima commoda multum ambierat, maluit, eo relicto, ad minores divitias ascendere superius, quam, eo retento, cum majoribus divitiis sedere inferius. Et diu quidem hæsitasse dicitur utrum eminentior an ditior esse eligeret, scrupulose secum deliberans; sed tandem ambitus loci celsioris, de amore commodi largioris triumphavit. Illo autem translato, vacavit iterum ecclesia Lincolniensis annis aliquot.

CAP. IX.

De expeditione contra Rollandum, et quibusdam eventibus Hiberniæ.

Affairs of Ireland.

ILLUSTRIS rex Anglorum Henricus secundus, post mortem Henrici tertii, transvectus in Angliam, in extremos regni fines adversus Rollandum Galwadiæ principem duxit exercitum. Quippe idem Rollandus, patruo mortuo Gilberto, qui, ut superius dictum est, capto a nostris rege Scottorum, fratrem Uctredum nefarie peremerat, in filios ejus sorte bellica prævalens, totam illam sibi provinciam vendicarat. Interpellatus ab eis rex Anglorum, Rollando mandavit ut hæreditatem paternam propriis redderet consobrinis; qui cum sprevisset mandatum, iratus rex, cum ingentibus equitum et peditum copiis, partes illas adiit. Ubi

Henry II. Affairs of Ireland.

cum ex Hibernia rumores gratissimos accepisset, exhilaratus nuncio, placabilior fuit. Itaque, accepta satisfactione a Rollando, exercitum mature reduxit. Ut autem illius nuncii qualitas melius intimetur, pauca de statu Hiberniæ, quoniam se præbet occasio, prælibanda sunt. Relatum est superius quomodo comes Ricardus acquisitionem Hibernicam eidem regi coactus dimiserit; quam profecto rex, opportune transvectus in Hiberniam, prout voluit ordinavit. Eo autem in Angliam reverso, præfecti militum ad subactæ provinciæ regimen ibidem ab eo relicti, vel prædæ vel gloriæ avidi, commissos sibi fines paulatim dilatabant. E quibus unus, scilicet Johannes de Curci, juncta sibi equitum peditumque manu valida, illam Hiberniæ provinciam quæ a regno Scotiæ angusto freto sejungitur, et Uluestiria nuncupatur, hostiliter invadendam putavit. Forte illuc venerat a Scotia Vivianus, vir eloquentissimus, apostolicæ sedis legatus; susceptusque honorifice a rege et episcopis ejusdem provinciæ, in civitate maritima quæ Dunum vocatur pro tempore morabatur. Hostium autem adventu præcognito, Hibernienses consuluere legatum quidnam in tali articulo esset agendum. Qui pugnandum esse pro patria dixit, et pugnaturis cum obsecrationibus benedixit. Hoc modo animati, audacter in prœlium ruerunt; sed, a loricatis et sagittariis facile oppressi, terga verterunt. Capta est igitur [1]urbs Dunensis. Porro legatus Romanus cum suis refugit in ecclesiam sanctorum reliquiis inclitam. Providerat enim sibi homo prudens, et præ manibus habebat, regis Anglorum litteras ad præfectos ejus Hibernicos;

---

[1] *Urbs.*] C. L.; civitas, H. R.

ut eorum tutus suffragiis, legationis suæ inter barbaros munus impleret. Hac auctoritate pacem et securitatem accipiens, Divilinum migravit; et sub nomine vel domini papæ vel regis Anglorum fiducialiter agens, convocatis Hiberniæ præsulibus atque abbatibus, generale concilium celebravit. Verum cum in ecclesiis simplicitatis barbaræ liberius agere morem vellet Romanum, denuntiantibus præfectis regiis ut vel abscederet vel secum militaret, auro Hibernico, quod multum sitierat, minus onustus, in Scotiam remeavit. Porro Johannes de Curci cum suis, qui Dunum et fines ejus ceperat, a regibus Hiberniæ postmodum frustra impugnatus, expugnata Ardemachia, ubi esse dicitur prima sedes Hiberniæ propter honorem beati Patricii atque aliorum indigenarum sanctorum quorum ibidem sacræ reliquiæ requiescunt, totam provinciam illam subegit. Hujus autem provinciæ homines præ cunctis Hiberniæ populis in celebratione Paschali eatenus superstitiosi fuisse traduntur. Nam, sicut, quodam venerabili episcopo gentis illius referente, cognovi, arbitrabantur obsequium se præstare Deo dum per anni circulum furto et rapina congererent quod in Paschali solemnitate profusissimis, tanquam ad honorem resurgentis Domini, absumeretur conviviis; eratque inter eos ingens concertatio ne forte quis ab alio immoderatissimis ferculorum præparationibus vel appositionibus vinceretur. Verum hanc superstitiosissimam consuetudinem cum statu libertatis propriæ debellati finierunt. Sane inter proceres regis Anglorum qui erant in Hibernia, Hugo de Lasci præcipuus et præpollens habebatur: cui nimirum idem rex, post mortem strenuissimi comitis Ricardi, amplissimas ibidem possessiones contulerat, et suorum domi-

Henry II. Affairs of Ireland.

Henry II. Affairs of Ireland.

niorum administrationem commiserat. Ille vero in brevi ita dilatavit terminos suos, et prosperatus auctusque est magnitudine opum et virium, ut jam non solum hostibus verum etiam sociis, id est aliis proceribus regiis, esset terribilis; nam et his infestus erat, si forte minus parerent. Videbaturque sibi jam magis quam regi Anglorum regnum Hibernicum æmulari, in tantum ut diadema sibi regium parasse diceretur. Quibus regi nunciatis, evocatus ab eo, mandatum contempsit, et per hanc inobedientiam fidem fecit præsumptionis vulgatæ. Verum post modicum, tanquam pro rege Anglorum æmulante fortuna, cujusdam ex fœderatis Hiberniensibus familiaris et domestici juvenis perfidiam expertus, occubuit. Cum enim spatiandi gratia in agrum ex munitione egressus, avulsusque a satellitibus fere quantum jactus est lapidis, forte se inclinasset, ut nescio quid designaret in terra, perfidus ille diu quæsitam occasionem nactum se gaudens, bipennem fortiter in caput ejus vibravit; quo absciso, et satellitibus ad ulciscendum frustra concurrentibus, beneficio silvæ proximæ et pernicitatis propriæ elapsus evasit. Hujus rei nuncius regem Anglorum in extremis regni finibus, ut dictum est, constitutum, ingenti perfudit lætitia. Moxque res Hibernicæ cautiorem ab eo ordinationem suscepere.

CAP. X.

De adventu patriarchæ in Angliam, et morte regis Ierosolymorum, et regno filii ejus, et de Saladino.

Henry II. A. D. 1184. The Patriarch of Jerusalem comes to England to solicit aid.

ANNO a partu virginis M.C.LXXXIV., qui fuit Henrici regis secundi XXX. primus, Ierosolymitanus patriarcha, causis urgentibus ab orientali missus ecclesia, venit in Angliam. Ut autem hæ causæ melius elucescant, a tempore regis Amalrici, quem superior sermo non tacuit, res Ierosolymitanas sub brevitate transcurrimus. Qui nimirum Amalricus, post multa fortiter et feliciter gesta, hominem exuens, filio impuberi Baldwino regnum reliquit. Hic autem cum non parvæ spei esset, occulto Dei judicio plaga lepræ percussus, regni tamen quoad vixit moderamina animi magis quam corporis viribus tenuit; et ut certus sibi successor propter imminentia terræ pericula non deesset, ex sororis nuptiis stirpis regiæ seriem currere voluit. Eodem tempore, mortuo Noradino rege Syriæ et Mesopotamiæ, qui populo Christiano post patrem Sanguinum virga furoris Domini fuerat, surrexit pro eo Saladinus, non jam virga sed malleus. Hic Sarraconis nepos, (qui Sarraco, ut superius dictum est, princeps militiæ Noradini extiterat,) illi defuncto in eodem principatu successit, homo astutiæ singularis et mille nocendi artibus instructus. Mortuo autem Noradino, uxoris ejus connubium appetivit, eaque tradente, Damascum et fines ejus accepit. Cumque esset militiæ Thurcorum gratissimus, vires artibus et artes viribus juvans, exhæredato Noradini filio,

Affairs of Palestine.

Henry II. A.D. 1184. Affairs of Palestine.

amplissimum regnum ejus obtinuit. Mox in Ægyptum arma transferens, absumptis terræ illius principibus, locupletissimum arripuit regnum Babylonis; Lybia quoque atque Arabia potitus, nactus est nomen grande supra nomen aliorum magnorum qui sunt in terra. Denique, ut dicitur, octo regnis ditissimis præsidens, parum tamen a se actum putabat dum Christiani [1]chao magno, id est Mari Mediterraneo, ab orbe Christiano seclusi, Ierosolymam, et Antiochiam, et maritimas Syriæ civitates possiderent. Totum ergo in ipsos latissimi imperii sui robur convertens homo in sæculari potentia sive astutia vix comparationem recipiens, modis omnibus nitebatur devorare plebem Dei, sicut escam panis, et trophæum [2]crucis Christi avellere a partibus Orientis, ubi prius erectum est.

CAP. XI.

Quomodo [3]victus est Saladinus a Christianis, et quomodo postea prævaluit.

Philip Earl of Flanders enters on a Crusade.

CIRCA hos dies Philippus illustris Flandriæ comes, piæ devotionis instinctu, cum numerosa militia terram Ierosolymitanam ingressus, contra Saladinum aliquid agere et fines voluit Christianos dilatare. Verum offensus a Templariis, ad terram Antiochenam, invitante principe, militiam Christianam traduxit, eoque

[1] *Chao.*] Chaos, MSS.
[2] *Crucis Christi.*] C.R.; Christi, H. L.
[3] *Victus est Saladinus a Christianis.*] C. L.; victus Saladinus, H. R.

cooperante, munitissimum oppidum Hareng nominatum, nihil ibidem acturus sed inglorius recessurus, obsedit. Audiens autem Saladinus, abducta militia, terram Domini plus solito præsidiis vacuatam, cum infinito exercitu repentinus irruit, nec moratus in terminis, tanquam possessurus eam intima ejus illico penetravit. Tunc princeps Christianus, lepram corporis animi virtute exornans, quantulam pro tempore potuit militiam convocavit, et, prœliaturus non suum sed Domini prœlium, hostium numeros non expavit. Itaque, præeunte vexillo Dominico, juxta Rama oppidum quod hostes obsederant, congressurus cum eis, tremendas illas gentis [1] spurcissimæ copias, divino fretus auxilio, profligavit. Saladinus, fuga elapsus, ægre evasit, cæsis de exercitu ejus multis millibus. Gestum est hoc prœlium a Christianis, Christo propitio, feliciter, septimo calendas Decembris. Verum anno sequenti propter peccata, quæ utique Divinitas, dum hic vivitur, minus in suis quam in alienis dissimulat, contra Christianum populum in Terra Sancta degentem et minus sancte viventem cœlestis ira excanduit. Cum enim Saladinus ad expiandum præcedentis anni dedecus fines Christianos instructior terribiliorque invaderet, nostri quoque multo instructiores et numerosiores quam prius, atque ideo minus in Domino, dum de se præsumerent, confidentes, prœlium illi in terminis intulerunt; ubi Deo resistente superbis quibus antea humilibus dederat gratiam, magna virium Christianarum contritio facta est, cæso non parvo milium numero, cum magistro militiæ Templi et optimatibus plurimis. Initium dolorum hoc. [2] Non-

Henry II. A. D. 1184. Affairs of Palestine.

Siege of Ramah.

November 25, 1185.

A. D. 1187. Battle of Tiberias.

---

[1] *Spurcissimæ.*] C. H.; spurcissimas, L. R.

[2] *Nondum enim.*] Conf. Isaiah v. 25 and ix. 12.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

dum enim aversus erat furor Domini, sed adhuc manus ejus extenta. Denique postquam Cæsarea Philippi, quæ nunc Belinas dicitur, et erat quasi clavis finium Christianorum contra Damascum, inciderat, ut supradictum est, in manus hostiles, Templarii tam suis quam emendicatis undecunque opibus, munitionem satis utilem ad vadum Jacob exstruxerunt, ne hostes a parte ejusdem Cæsareæ in fines libere Christianos excurrerent. Surgebant indies structuræ murorum, et excubabat ibidem jugiter non parvus armatorum numerus, ne forte irruptione hostili impediretur opus. Diu quidem hoc cum livore et gemitu dissimulatum toleratumque est a Thurcis, dum integræ essent vires Christianæ. Quas cum, clade paulo ante accepta, languidiores esse conspicerent, tempus nacti, munitionem illam, armis virisque refertam, obsidione cinxerunt, atque, adhibitis machinis, fortiter oppugnare cœperunt. Congregatus est autem exercitus Christianus apud Tiberiadem ut obsidionem solveret, at non ea alacritate qua solebat. Ibi optimates nostri de agendis tractantes, nequaquam sibi tutum esse censuerunt, absente cruce Dominica, cum numerosissimis hostibus congredi. Mittuntur Ierosolymam qui signum salutare exhibeant; at in ea mora expugnata est munitio. Qua celeriter eversa, Thurci cum ingentibus spoliis abierunt. Capta est enim ibi magna vis armorum, et multus sanguis Christianus effusus. Nec multo post Saladinus, Christianos ex improviso fines aggressus, Neapolim, quæ olim Sichima dicebatur, captam evertit, et facta hominum strage non modica, dum nostri convenirent, in propria se recepit.

CAP. XII.

De causa adventus patriarchæ in Angliam.

EO tempore rex Ierosolymorum, mortis beneficio liberatus a lepra, nepoti ex sorore, novenni puero, regnum reliquit. Qui cum esset unctus in regem, sub tutela comitis Tripolitani pro ætate nutriebatur; rerum vero summa penes eundem comitem potissimum esse videbatur. Cum ergo res Ierosolymitanæ indies languescerent, atque illud Salomonis, "[1] Maledicta terra cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt," prudentes terræ illius crebra cogitatione versarent; generali providentia statutum est ut vir magnus, cujus cum quantitate negoti imoveret auctoritas, Sanctæ scilicet Resurrectionis patriarcha, petendi contra immanissimum hostem Saladinum auxilii gratia, ad Christianos principes in Europam mitteretur, et maxime ad illustrem Anglorum regem, cujus efficacior et promptior opera sperabatur. Idem igitur patriarcha post maris discrimina Romam veniens, et, juncta patriarchali, auctoritate apostolica processurus, hanc a papa Lucio ad regem Anglorum accepit epistolam:

Henry II. A. D. 1186. Affairs of Palestine.

Epistola Domini papæ ad regem Anglorum.

"LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Henrico illustri regi Anglorum, salutem, et apostolicam benedictionem.

Epistle of Pope Lucius to King Henry.

---

[1] *Maledicta.*] Ecclesiastes, x. 16.

Henry II. A. D. 1186. Epistle of Pope Lucius to King Henry.

Cum inclyti prædecessores tui præ cæteris terræ principibus armorum gloria et nobilitate animi longe retro claruerint, eosque fidelium populus in sua didicerit adversitate patronos; merito ad te, non tantum regni sed et paternarum virtutum hæredem, quadam securitate præsumpta, recurritur, ubi populo Christiano imminere periculum, immo exterminium, formidatur; ut per brachium regiæ magnitudinis membris Ejus impendatur præsidium, qui ut ad tantæ gloriæ et prælationis apicem pervenires sua pietate concessit, et te contra sui nominis impugnatores nefarios murum inexpugnabilem ordinavit. Proinde novit Serenitas tua, jam crebris et molestis super hoc pulsata querelis, qualiter terra Ierosolymitana, specialis hæreditas Crucifixi, in qua nostræ salutis sunt prænunciata mysteria, et ipsius rei exhibitione completa, quam Ille, qui cuncta condidit in sortem suam, peculiari privilegio deputavit, perfidæ et spurcissimæ gentis attrita et circumvallata pressuris, nisi ei celeri remedio succurratur, prona sit ad ruinam; et inde sustineat, quod absit, irreparabilem religio Christiana jacturam. Ille enim Saladinus, sancti et tremendi nominis immanissimus persecutor, ita spiritu furoris excanduit, et totius nequitiæ suæ vires, ad internecionem populi fidelis exercet, ut nisi immanitatis ejus vehemens impetus quasi objectis obicibus, reprimatur, certam spem fiduciamque concipiat, quod influat Jordanis in os ejus, et terra aspersione vivifici sanguinis consecrata, spurcissimæ superstitionis ipsius contagio polluatur; et quam gloriosi et nobiles prædecessores tui a dominio gentis incredulæ multis laboribus et periculis exemerunt, rursus nefando tyranni nequissimi dominio subjugetur. Ob hanc itaque necessitatis, et imminentis

Henry II. A. D. 1186. Epistle of Pope Lucius to King Henry.

doloris instantiam, magnificentiam tuam apostolicis litteris duximus exhortandam, immo, dilatatis præcordiis, summa acclamatione pulsandam, quatenus ad honorem Ipsius respiciens, qui te constituit in sublime, et juxta magnorum qui sunt in terra nomen tibi contulit gloriosum, ad desolationem præfatæ terræ pietatis studio te convertas; et ut Ejus confusio in hac parte tollatur, qui pro te in terra ipsa voluit haberi ludibrio, operam adhibeas efficacem, quatenus prædecessorum tuorum vestigia subsecutus, quam ipsi de principis tenebrarum faucibus eruerunt, in cultu magni Dei per tuam diligentiam, auxiliante Domino, conservetur. Eo autem curiosius celsitudinem tuam in tanta oppressionis angustia convenit laborare, quod terram ipsam regis intelligis præsidio destitutam; et totam spem defensionis suæ, ipsius proceres in tuæ magnitudinis patrocinio duxerunt collocandam. Quod inde clarius tua serenitas potest agnoscere, quod summos terræ illius et magnificos defensores, venerabilem fratrem nostrum Eraclium patriarcham, et dilectum filium magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinarunt, ut ex ipsorum præsentia, considerata dignitate, perpenderes quanta fuerit necessitatis angustia, pro qua eorum sustinent tamdiu carere præsidio, ut per ipsos facilius ad vota sua tuam devotionem inclinent. Viros igitur præfatos, tanquam ab ipso Domino tibi destinatos, benigne recipias, et debita charitate pertractes; eorumque postulationibus tanto facilius adquiescas, quanto suæ gravitatis et honestatis intuitu favor est eis et gratia exhibenda. Sane recolat prudentia tua, et sollicita secum meditatione revolvat, promissionem illam, qua de impendendo sæpe dictæ terræ præsidio, tuam celsitudinem obligasti; et ita in hac parte te cautum

Henry II. A.D. 1186.

et studiosum exhibeas, ut te in tremendo judicio tua conscientia non accuset, et Ejus, qui non fallitur, districti judicis interrogatio non condemnet. Valete."

CAP. XIII.

Quomodo patriarcha, infecto negotio, repatriavit.

The Patriarch of Jerusalem comes to England.

VENERABILIS igitur patriarcha in Angliam veniens, circa negotium propter quod venerat solicite satagebat. Eo, quo decebat, honore a rege susceptus, propriæ fatigationis causas aperuit; et ut in tam sanctam accingeretur militiam, tanquam ordinatus a Deo votisque omnium expostulatus, ad debellandam spurcissimi Saladini superbiam, cum dignæ auctoritatis pondere monuit. Rege salubria monita benigne admittente, et responsum, post competens deliberandi spatium, pollicente, aliquantisper est in Anglia demoratus. Verum cum ille certa et enormia regni proprii ex sua peregrinatione pericula allegaret, et vice suæ præsentiæ ad sublevationem orientalis ecclesiæ, decentem pecuniæ modum promitteret; tandem inanior spei quam venerat, in Galliam remeavit. Rex quoque ad transmarina vocatus negotia transfretavit. Cumque inter ipsum et regem Francorum, exitialis discordiæ germina pullularent, diabolo scilicet modis omnibus satagente ut Christiani principes vires inter se Christianas enervantes, terræ et civitati, ex qua salus omnium fluxit, multiplici expositæ periculo minime subvenirent, venerabilis patriarcha, infecto negotio, repatriavit.

CAP. XIV.

De discordia regum atque induciis.

Henry II. A.D. 1187. A war threatens in Normandy.

IGITUR ortum inter reges malum discordiæ, multos involvit populos. Cum enim unaquæque gens pro suo principe æmularetur, ita contra se mutuo animabantur et præparabantur, tanquam singuli vel proprium emolumentum seu gloriam quærerent, vel injurias proprias ulturi essent. [1]Coieruntque ex diversis hinc inde provinciis, apud [2]Castrum quod Radulphi dicitur, ferocissimo agitatæ, spiritu, armatorum multitudines, mira vesania regum suorum gloriæ vel potius superbiæ sanguinem proprium libaturæ. Quid enim insanius quam pro inani nec sua sed alterius gloria [3]ita æmulari? et quid iniquius vel miserabilius quam pro unius hominis commodo, vel etiam fastu nudo, tot Christianorum millia periclitari? Cumque e castris hinc inde oppositis per dies aliquot torvis se mutuo vultibus duo magni exercitus prospectarent, frustra circa vel pacem vel inducias satagentibus atque aerem tantum verberantibus viris pacificis, tandem fatalis et tremendus conserendi manus dies illuxit. Turmis ad pugnam dispositis, parum jam aberat a concursu mutuo, cum ecce! occultis magis, ut

---

[1] *Coieruntque.*] H. L.; conveneruntque, C.; cogeruntque, R.

[2] *Castrum quod Radulphi.*] Chateau-Roux, on the left bank of the Indre. This city was founded by Raoul in 950, who built a chateau at one extremity of the town.

[3] *Ita.*] Omitted from L.

Henry II. A.D. 1187.

dicitur, ducum susurriis quam prolocutionibus publicis, indultæ in dies plurimos induciæ in utroque exercitu voce præconia declarantur. Plane vox ista multo gratius insonuit auribus omnium, quam vox tubæ accendentis ad prœlium. Gentes igitur quæ paulo ante hostiliter fremebant, et populi qui prius meditabantur inania, vel potius insana, Deo propitio, cum incruento gaudio abiere in sua. Rex autem Anglorum, dimisso exercitu, in transmarinis regionibus morabatur, firmandæ magis pacis quam suscitandi furoris bellici negotiis deditus. Olim enim pro ætate bellorum pertæsus, nulla jam libidine sed sola necessitate ad intentionem bellicam trahebatur.

CAP. XV.

De prærogativa terræ Ierosolymitanæ, propter quam totiens devorat habitatores suos.

Affairs of Palestine.

ANNO a plenitudine temporis quo Verbum caro factum est M.C.LXXXVII. regnante in Alemannia Frederico, in Francia Philippo, in Anglia Henrico Secundo, Urbano [1] autem, qui Lucio successerat, sedi Apostolicæ præsidente, aggravata est manus Domini super terram Ierosolymitanam; et, secundum Jeremiam, [2] plaga inimici percussit eam castigatione crudeli. Civitas sancta, in qua invocatum est nomen Domini a diebus antiquis, in qua sacræ prophetiæ floruerunt, in qua redemp-

[1] Lucius III. died Sunday Nov. 24, 1185, and was succeeded by Urban III. elected Nov. 25, and crowned Dec. 1.

[2] Jeremiah, xxx. 14.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

tionis humanæ insignia micuerunt, ex qua salutis in omnem mundi latitudinem sacramenta fluxerunt, proh dolor! incidit in manus gentis profanæ et immundæ; terra sanctorum qui a seculo sunt prophetarum; terra apostolorum, immo ipsius Domini et Salvatoris; quam scilicet incarnationis et nativitatis suæ mysterio initiavit; conversatione sua, et prædicatione, signisque illustravit; passione sua, et sepultura, et resurrectione consecravit; ascensionis suæ triumpho, et adventu Paracliti irradiavit; spurcissimus Saladinus occupavit, fidelium populis vacuavit, et, abrasis Christianæ religionis insignibus, immundissimæ sectæ suæ sacrilegiis profanavit. Datumque est ei non solum os loquens ingentia, sed etiam brachium faciens grandia, adversus Dominum et adversus populum Christi ejus. Nam de eodem populo impletum est illud Jeremiæ immo dominicum per os ejus, "[1]Ejice illos a facie mea: et egrediantur, qui ad mortem, ad mortem; et qui ad gladium, ad gladium; et qui ad famem, ad famem; et qui ad captivitatem, ad captivitatem." Hujus autem miserabilis et famosi exterminii causam fuisse peccata plus solito inundantia nemo debet ambigere. Et quidem ab initio in omnibus quæ sub cœlo sunt regionibus, patientius Divinitas peccata dissimulasse noscitur, quam in terra illa quam utique gratia tantorum tamque insignium operum divinorum quæ in ea mirabiliter patrata vel patranda fuere, quadam, ut ita dicam, privilegiali necessitate sanctam esse oportuit, aut non diu impunitam. Quippe hanc Deus elegit ab initio illius præclarissimæ dignationis suæ, quæ scilicet omnia

---

[1] *Ejice.*] Jeremiah, xv. 1, 2.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

divina longe antecellit opera, id est, suæ incarnationis et humanæ redemptionis, suo tempore nobilitandam miraculis. Horum sane in ea suo tempore patrandorum gratia, singulare præ cunctis regionibus semper privilegium habuit, quod utique gratia eorundem jam patratorum cumulatius habere dinoscitur. Inde est quod scriptura sacra locis pluribus ejus prærogativam tam præclare commendat. Quod si vel ad opum gloriam, vel ad fructuum referas ubertatem, occurrit tibi verissima ratio, quod [1] utique in his plurimæ illi regiones æquentur, et quædam etiam præstent; nisi forte in his quæ de India memorantur vana sit fides. Ergo hoc solo præ cunctis terris inclita, vel olim fuisse vel nunc esse dinoscitur, quod in ea et olim patrandum erat et nunc patratum esse constat, illud humanæ redemptionis tam magnum et tam mirabile sacramentum. Nam si peculiari populo suo, id est, semini Abrahæ, terrenam hereditatem Deus propter excellentissimam fructuum fertilitatem largiri voluisset, in India potius quam in Syria possessionem tribuisset. Nunc autem, divina sua provisione, populo ad hoc electo, ut ex eo humanæ redemptionis hostia suo tempore sumeretur, terram illam in possessionem dedit quam ab initio elegerat ut in ea eadem reconciliatrix hostia lætaretur. Hujus rei gratia eandem terram specialiter suam vocat: "[2] Terra," inquiens, "non vendetur in perpetuum, quia mea est, et vos advenæ et coloni mei." Sane hujus terræ primi post diluvium incolæ fuere Cananei et Amorei, et cognati horum populi. Quos nimirum Dominus propter mores flagitiosissimos suo tempore disperdendos

---

[1] *Utique.*] H. L.; omitted C. R.

[2] *Terra.*] Leviticus xxv. 23.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

esse prævidens, adduxit illuc Abraham, generosæ stirpis patrem futurum, de Ur Chaldeorum: "[1] Semini," inquiens, "tuo dabo terram hanc." Porro ipsi Abrahæ nec [2] passum pedis, ut ait Apostolus, dedit in ea: quia, juxta vocem divinam, nondum completa erant peccata Amoreorum; id est, non tantum jam excreverant atque invaluerant, ut propter hæc a Deo indulgenter magis quam rigide peccata [3] pensata, iidem peccatores exterminari deberent. Itaque a Deo præscio et justo, non rigido, peccatorum completio patienter est expectata, et exterminatio peccantium usque ad completionem peccatorum dilata. Idcirco Abraham illius terræ non est factus possessor sed advena: porro semen ejus, completis jam peccatis Amoreorum, accepit in possessionem terram eorum; et ut eandem terram possideret, Deo largiente, eosdem exterminavit impios, Deo jubente. Num putamus hanc gentem peccatricem enormius peccasse, quam gentes ceteras orbis terrarum, scilicet ut illæsis ceteris sola exterminium pateretur? Certe orbem universum caligo erroris involverat; et nemo respectu divini judicii, quod utique nesciebat, vetabatur facere quod libebat. Non igitur gens illa ideo sola divini severitatem judicii experta est, quod ceteris gentibus sordidior fuerit; sed terram, clarissimis divinæ dignationis suo tempore nobilitandam miraculis, incolarum suorum tunc deformatam peccatis, eorundem incolarum exterminio expiari, et populo electo, id est, semini Abrahæ, sacræ fidei habenti characterem, in hereditatem dari oportuit. Quamobrem eidem populo a Moyse in Deuterono-

---

[1] *Semini.*] Genesis xii. 7.
[2] *Passum.*] Acts vii. 5.
[3] *Pensata.*] H. L.; pensante, C. R.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

mio dictum est: "[1]Non propter justitias tuas ingredieris ut possideas terram istarum nationum; sed propter impietates suas, te introeunte, deletæ sunt, et ut impleret verbum suum Dominus, quod sub juramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, et Jacob." In Levitico quoque filiis Abrahæ divina voce dicitur: "[2]Ne polluamini in omnibus quibus contaminatæ sunt gentes, quas ego ejiciam ante conspectum vestrum: a quibus polluta est terra, cujus ego scelera visitabo, ut evomat habitatores suos. Cavete ergo ne et vos similiter evomat, cum paria feceritis, sicut evomuit gentem quæ fuit ante vos." Ceteræ vero regiones tale privilegium non habentes, non ita devorant vel evomunt habitatores suos, cum effusius peccatis sorduerint, sicut illa, quæ et ipsum semen Abrahæ, cui in hereditatem data erat, eo quod eam suorum enormitate facinorum deformaret, postmodum juste evomuit. Et majorem quidem partem ejus, id est, decem tribus, irrevocabiliter extorres, duas vero tribus, id est tribum Juda, de qua ipse Dominus secundum carnem nasciturus, et tribum Benjamin, quæ vas electionis editura erat, evomuit in Babylonem, suo tempore revocandas. Quas tamen postmodum, eo quod non [3]cognoverint tempus visitationis [4]suæ, sed detestabili vesania proprium peremerunt redemptorem, eadem terra jam in ea patratis divinis mysteriis inclita, severiori judicio nunquam revocandas evomuit, Romanis Imperatoribus Vespasiano et Tito divinæ animadversionis

---

[1] *Non propter.*] Deuteronomy ix. 5. But the passage would seem to be quoted from memory, and is very different from the Vulgate.

[2] *Ne polluamini.*] Leviticus xviii. 24, 25, 28. The words are not exactly those of the Vulgate.

[3] *Cognoverint.*] H. L. R.; cognovit, C.

[4] *Suæ.*] C. H. R.; omitted L.

ministris. Exterminato autem carnali semine Abrahæ, quod ita degenerabat ut ei a Domino diceretur, "Terræ Sodomorum remissius erit in die judicii quam vobis," conculcatum est a gentibus sanctuarium Dei usque ad tempus religiosi Augusti Constantini Magni. Tunc enim terra sancta, pio ejusdem principis studio, a gentilium rituum sordibus emundata, data est in hereditatem et possessionem vero semini Abrahæ, id est, Christianis; a quibus et possessa est annis multis usque post tempora beati Gregorii. Tandem enim et hos habitatores suos, cum divinam contra se iracundiam, peccatis excrescentibus, accendissent, terra sancta, quæ ab eis maculabatur, devoravit sive evomuit, et contaminarunt eam Agareni habitatione sua spurcissima, usque ad annum a plenitudine temporis quo Verbum caro factum est M.XCIX. Tunc enim civitas sancta, ut superius memoratum est, per militiam Christianam, ab Europæ partibus venientem, Agarenos habitatores evomuit, et impleta est etiam in [1]hoc illa prophetia Noë, "[2]Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem." Quippe de Sem gentes Asiæ, de Japheth vero ortæ sunt gentes Europæ. Japheth ergo quodammodo habitationem accepit in tabernaculis Sem, quando homines Europæ, expulsis Agarenis, in provincia Asiæ Palestina habitare cœperunt. Fuit autem habitatio filiorum Japheth in terra sancta annorum circiter LXXXVII. hoc est ab anno a partu virginis M.XCIX. usque ad annum M.C.LXXXVII. Tunc enim et ipsos, peccatis eorum invalescentibus, atque ideo Agarenis prævalentibus, quod sine gemitu non dicimus, terra sancta more suo evomuit.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

A.D. 1099.

A.D. 1099. A.D. 1187.

---

[1] *Hoc illa.*] C. H.; illa, L.; hoc, R. | [2] *Dilatet.*] Genesis ix. 27.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

Erant enim jam in Jerusalem et regno ejus, non, ut olim, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est, sed ex omni gente Christiana facinorosi, luxuriosi, ebriosi, mimi, histriones, hoc genus omne in terram sanctam tanquam in sentinam quandam confluxerat, eamque obscœnis moribus et actibus inquinabat. Ipsius quoque terræ novi indigenæ, quos Pullanos vocabant, Sarracenorum infecti vicinia, non multum ab eis vel fide vel moribus discrepabant, atque inter Christianos et Sarracenos tanquam quidam neutri esse videbantur. Sic ergo terra Domini nostris temporibus ab advenis simul et indigenis inquinata, utrosque tandem judicio Dei evomuit, et nunc tolerat gentem immundissimam Agarenos usque ad tempus, procul dubio et hos devoratura cum Deus voluerit. Sane a Christianis recepta est sub papatu Urbani Secundi, et recidit in manus Agarenorum sub pontificatu Urbani Tertii, LXXXVII. ut dictum est, annis interlapsis. Quomodo autem hoc contigerit, plenius exponendum est: non quidem propter præsentes, (quia res recentissimæ memoriæ est, et satis nota omnibus,) sed ut ad posteros insignium malorum nostri temporis non superflua notitia stili nostri ministerio transmittatur.

CAP. XVI.

De Guidone Rege Ierosolymorum.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

NOVENNIS igitur puer post avunculum in regno Ierosolymorum unctus in regem, paulo postrapitur [1]ex hac vita, infectus, ut putatur arte venenata tutoris proprii, comitis scilicet Tripolitani. Qui nimirum, cum esset vir magnus et potens, et propinquus regum priorum, aspirabat ad regnum, quod scilicet, sublato quem nutriebat puero, facile sibi cessurum sperabat. Verum patriarcha et pars optimatum terræ cum militia Templi et Hospitalis, matri extincti pueri, filiæ scilicet illustrissimi regis Amalrici, tanquam propinquiori et justiori heredi, regnum dederunt, indignum tamen matrimonium ejus [2]causati: nam tempore fratris regis voto proprio secundas contraxerat nuptias cum homine peregrino, Guidone scilicet quodam Pictavensi, qui a facie regis Anglorum Henrici Secundi de Aquitania fugerat, et regi Ierosolymorum egregie militabat. Illa vero munitionibus urbibusque potita, Templariis cum patriarcha annitentibus, viro proprio [3]diadema regium tradidit. Unde supra modum indignati sunt optimates, nec æquanimiter pati potuere hominem peregrinum, et qui non esset de stirpe regum, levari super capita sua, cum de semine regio suppeterent, a quibus regnum, ut credebant, decentius et magnificentius regeretur. Eorum quidem plurimi, dissimulata pavide vel callide ira,

---

[1] *Ex.*] H. L. R.; et ex, C.
[2] *Causati.*] H. L. causanti, C. R.
[3] *Diadema Regium.*] H. L. R.; diadema et regnum, C.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

pro tempore siluere, et principi extraordinario specietenus paruere, sub expectatione apti temporis quo a suis cervicibus jugum ejus excuterent. Verum comes Tripolitanus, quem ira fortior stimulabat, propriis vel viribus vel artibus fretus, manifeste obstitit, et jugum ejus vel ficte suscipere cum ceteris recusavit. Cumque a regia potentia impeteretur fortiter, et subdi cogeretur propter virium insufficientiam propriarum, imploravit et facile impetravit auxilium Saladini, callide inter partes fovendo discordias vires frangere molientis Christianas. Mox mense Maio a parte Tiberiadis, quam ipse tunc possidebat, immisit Turcorum copias finibus Christianis; qui congressi cum quadam parte militiæ Templi, facta nostrorum strage non modica, onusti spoliis victores abiere. Verum non multo post idem comes simulatam, ut postea claruit, amicis mediantibus, cum rege pacem fecit: nam et ipse et fere universi terræ optimates ex multa indignatione occultum cum Saladino fœdus percusserant; cui etiam, ut dicitur, pacti fuerant quod regem Christianum in manus ejus traderent; quibus ipse vicissim pactus esse dicitur quod hoc facto non inquietaret eos, quominus liberam regni Ierosolymitani dispositionem haberent. Percusserant plane fœdus cum morte, et cum inferno fecerant pactum; per hoc putantes flagellum inundans, cum transiret per ceteros, super se non venturum. Verum consequentia docuerunt sacram illam in eis egregie prophetiam impletam: "[1] Delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans cum transierit eritis ei in conculcationem, et sola vexatio dabit intellectum."

---

[1] Conf. Isaiah xxviii. 18, 19.

CAP. XVII.

De prœlio quo exercitus periit Christianus, et [1] captus est Rex cum sancta cruce.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

IGITUR Saladinus, cum LXXX. ut fertur milibus equitum et eo amplius, solito fiducialius fines Christianos ingressus, civitatem Tyberiadem mox irrupit, et munitionem castri, qua se domina loci cum militibus paucis receperat, oppugnavit. Quibus rex cognitis, cum summa celeritate Christianum undecunque contraxit exercitum. Et quidem reges priores processuri ad prœlium, urbibus et castellis sufficientia munimina relinquebant, ne scilicet regnum ancipiti periculo exponerent, si ejus ossa medullis propriis, id est urbes et castella necessariis præsidiis, vacuarent; (inde est quod cum sæpius fuerint ab hostibus prœlio superati, nunquam tamen usque ad regni exterminium periclitati fuisse noscuntur;) rex autem ad Christiani regni excidium institutus a femina, ne ab hoc tam grandi malo esset innocens femina, fortissimo præcepit edicto ut omnis populus quasi vir unus egrederetur ad prœlium, in tantum ut executores, a rege directi, cum sanis ægros, tanquam ad absterrendum numero Saladinum, exire compellerent. Itaque egressis omnibus ad victimam magis quam ad pugnam, cum pauci languidissimi cum mulieribus et parvulis in urbibus remanerent, ad unius prœlii eventum totum præ-

Battle of Tiberias.

[1] *Captus.*] C. H. L.; quomodo captus, R.

Henry II. A. D. 1187. Battle of Tiberias.

clarum illud regnum Jerosolymitanum pendebat. Comes autem Tripolitanus, cum esset exercitui Christiano prævius, tanquam gnarus locorum duxit eum, de industria, ut creditur, in locum saxosum tantasque angustias, ut mox periclitari inciperet. Cumque hostes ita coartatis undique imminerent, de procerum consilio statuit rex quocunque modo erumpere, et prœlio cum hostibus decertare. Primis igitur ictibus militiæ Templi concessis, exercitum, prout oportuit, per turmas ad prœlium ordinavit. Templarii vero robustissimo in hostem impetu procurrentes, primarum hostilium turmarum condensitatem ruperunt, et earum vel stragem vel fugam fecerunt. Verum tunc demum nostrorum nefanda proditio et nefaria cum hoste collusio claruit. Comes enim Tripolitanus ceterique optimates cum turmis suis, spreta dispositione regia, præclaram illam Templi militiam hostes fortiter proterentem, dum non sequerentur, periclitari fecere; atque ita Templarii consertissimis hostium cuneis, nullo sequente, immersi, illico vel victima vel præda fuere. Cumque exercitus noster in loco inaquoso æstu et siti deficeret, de castris sex sceleratissimi milites ad Saladinum transfugerunt, et, abjurata lege Christiana, nostrorum mysteria prodiderunt. Quibus agnitis, Saladinus nostros, quos locorum magis expugnabat [1]militia, modis omnibus censuit impetendos. Qui cum pene usque ad [2]interitionem cæderentur, rex tandem fugam arripuit; quem Tokedinus, Saladini nepos, persequens, cum cruce ligni dominici comprehendit.

[1] *Militia.*] C. L. R.; Hearne reads "malitia," but "militia" is the reading of all MSS. and it seems probable that this was the word originally employed by Newbury.

[2] *Interitionem.*] L.; internecionem, C. H. R.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

Cæsus est vel captivatus fere totus exercitus Christianus, paucis fuga elapsis. Milites Templi et Hospitalis quos in campo non voraverat gladius, ab aliis segregatos captivis Saladinus coram se decollari præcepit, atque [1]hac exoptatissima voluptate proprios pavit aspectus. In Reginaldum quoque de Castellione, virum Christianissum, et tam armorum gloria quam animi nobilitate celeberrimum, qui principatum olim Antiochenum strenue administravit, et tunc finibus in Arabia Christianis egregie præsidebat, odium proprium tyrannus declaravit: quem scilicet ferocissime interrogatum, et constantissime, prout tantum decebat virum, respondentem, manu propria trucidavit, voluptati suæ plurimum æstimans deperire si alius etiam coram se tam pretiosum effunderet sanguinem. Comes autem Tripolitanus cum suis complicibus fugit e prœlio, Turcis eos, ut dicitur, nec attingere curantibus.

CAP. XVIII.

Quomodo Saladinus occupavit Terram Promissionis cum Sancta Civitate.

CUM igitur victor exercitus cædibus satiatus, post bellum ad prædam conversus, ingentia peremptæ vel captivatæ multitudinis spolia diripuisset, tyrannus cruentissimus cum omnibus copiis florentissimam civitatem Tholomaidam, quæ nunc Acra dicitur, adiit; quam præsidiis, ut supra-

Capture of Acre.

---

[1] *Hac.*] C. H. R.; omitted, L.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

dictum est, vacuatam, et frustra imbelli vel ætati vel sexui creditam, illico obtinens, nova ex cædium satietate clementia inventam in ea multitudinem illæsam abire permisit. Tunc conversus ad reliquas urbes et oppida, omne robur terræ Jerosolymitanæ, præter ipsam sanctam civitatem, et Tyrum, et Ascalonam, minimo et incruento negotio in potestatem redegit. Nam quoniam universa urbium et castellorum præsidia unius prœlii casus abraserat, in obtinendis præclaris et sola fame expugnabilibus Christianorum munitionibus, nulla se fortunatissimo tyranno difficultas opposuit. Sanctam quoque civitatem idem furoris divini malleus adiit. Patriarcham et populum metu languidum ad deditionem coegit, vita et libertate indulta, ut titulo se clementiæ insigniret, armis et pecuniis nudatos, dimisit. Civitatem pompatice ingressus, ecclesias spoliatas profanavit, formam vexilli dominici ludibrio habitam et fustigatam confregit; templum vero Domini, quod et ipsis Sarracenis semper venerabile fuerat, solemniter aqua rosea, tanquam a Christianis sordibus expians, sacrilegis ritibus dicavit. Sepulchri vero dominici aliquantulam reverentiam habuit, quod, omni quidem aureo vel argenteo ornatu sublato, Syros illius terræ indigenas Christianos custodire præcepit, edictum adjiciens, ne quis alienus irreverenter accederet. Debilium quoque in famosissimo illo Hospitali [1] beati Joannis decumbentium, sive humanitus sive pro gloria misericordiam habuit: eorumque donec vel morerentur vel convalescerent curam haberi voluit, quibusdam ex fratribus Hospitalariis hanc operam secure et libere exequendam committens. Hæc Jerosolymis prove-

Jerusalem surrenders.

---

[1] *Beati.*] C. H. L.; sancti, R.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

nisse noscuntur, a diro illo prœlio quo populus Christianus interiit, tribus fere mensibus elapsis. Quippe infra octavas beatorum Petri et Pauli Apostolorum factum est illud Christianæ plebis excidium, et circa solemnia beati archangeli Michaelis facta est deditio sanctæ civitatis. Ascalona quoque urbs nobilis, in quam post prœlium, propter excellentem ejus firmitatem, multi confluxerant, et armorum sive victualium copiam frustra congesserant, potestatem tyrannicam non evasit: quam scilicet infelicissimus ille rex Jerosolymorum, qui captus in prœlio fuerat, pro sua liberatione resignavit. Jamque sola urbium Palestinæ urbs insignis Tyrus dominationem aspernabatur hostilem, olim assueta summis resistere regibus. Nam, ut produnt historiæ, antiquum illum fortissimumque regem Nabugodonosor prius, et postea magnum illum Alexandrum, multo labore exercuit. Quæ nimirum ea facilitate qua urbes ceteræ in manus incidisset hostiles, nisi cœlestis quædam provisio intentioni tyrannicæ obviasset, juxta illud Ysaiæ: "[1] Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur, ne dissipes illud quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum." Plane Dominus propter servos suos, ut scilicet Christianis in terram illam venturis aptum non deesset receptaculum, totum, licet et hoc excrescentia temporis nostri peccata exigerent, dissipare vel disperdere noluit, sed urbem hanc, tanquam granum botri modicum, pro benedictione non modica Christianis servavit. Modum autem quo servata est, Christo propitio, satis notum præsentibus, nostra propter posteros non debet narratio præterire.

July 6.

Sept. 29.

---

[1] *Quomodo, etc.*] Isaiah lxv. 8.

CAP. XIX.

Quomodo Conradus Marchio munivit Tyrum, et de interitu Comitis Tripolitani.

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

MARCHIO igitur de Monte-Ferrato, vir inter primos Romani imperii magnus et potens, Jerosolymam orandi studio venerat, terra possessionis propriæ filio Conrado commissa. Cumque ibidem pia devotione per dies consisteret, et omnipotenti Deo in defensione Sanctæ Terræ propriis sumptibus sedulo ministraret, in bello quo eadem terra tradita est in manus impii, cum aliis nobilibus, captus est ab Agarenis. Ipso tempore memoratus junior marchio, et ipse oraturus, patrique astiturus, cum agmine virorum fortium Jerosolymam properabat. Factum est autem die tertio post captam Tholomaidam, ubi naves Christianæ applicare consueverant, ut idem marchio cum suis appropians, ex alto pelago immutatam adverteret, et caute notaret faciem civitatis. Nam nec Christiana jam insignia, quæ mox abominatio hostilis abstulerat, ex templorum vel turrium fastigiis procul aspicientibus refulgebant, nec campanæ (uti mos fuerat [1] peregrinis portui appropinquantibus) concrepabant. Unde intellexit vir prudens eandem civitatem in manus incidisse hostiles. Flexo igitur cursu, Tyrum adiens ibidem applicuit; invenitque omnes Tyrios mœstitudine atque formidine ita

[1] *Peregrinis portui appropinquantibus.*] H. L. R.; peregrinorum portui appropinquantium, C.

Henry II A.D. 1187. Affairs of Palestine

attonitos, ut animis labefactis tyranno mox affuturo, exemplo Tholomensium, civitatem tradere cogitarent. Verum ad tanti hospitis ingressum, resumpto aliquantulum spiritu, cum ei miserabilem Christianorum cladem indicassent, ejus, tanquam ad tantillarum reliquiarum divinitus directi solatium, salubri se consilio crediderunt. Ille vero, cum esset prudens atque magnanimus, omnes a minimo usque ad maximum sacramento astrinxit quod ei omnium curam gerenti fideliter parerent in omnibus; sapienter allegans nihil agi posse nisi sub uno principe et provisore cuncti essent unanimes. Quo facto, civitatem, cooperantibus omnibus, sollicite muniebat. Sequenti die comes Tripolitanus et Reginaldus Sidonius [1]quasi causa refugii vel tuendæ urbis advenientes, cum fuissent intra mœnia cum paucis admissi, et frustra vel sollicitare populum vel arcem præoccupare niterentur, mature deprehensi, ægre effugerunt, suorum aliquot in urbe relictis, quos zelus marchionis, tanquam Christiani nominis manifestos proditores, suspendio damnavit. Cum autem memoratus comes, et complices sui viderent Saladinum, rupta fide pactorum, Jerosolymitano regno incumbere, idque, expulsis indigenis, populo proprio dividere in possessionem, tunc demum vexatione dante intellectum, intelligere potuere fœdus quod cum morte percusserant judicio Dei deletum, et pactum quod cum inferno fecerant, eadem judicii severitate non stare, seque flagello inundanti et transeunti juste fieri in conculcationem. Idem ergo comes, seram agens pœnitentiam, ad urbem propriam est reversus; et, ex doloris vehementia in

---

[1] *Quasi . . . urbis.*] C. H. L.; omitted R.

amentiam versus, horrenda morte defecit. Complices quoque ejus, ut dicitur, non morbus aut senium, sed confusionis et doloris intolerantia, de terra quam prodiderant in brevi erasit. Cives autem Tripolitani matura propter dies malos deliberatione Boamundum Antiocheni principis [1] filium, laudatæ fortitudinis et prudentiæ juvenem, dominum sibi delegerunt: sub cujus regimine Tripolitana regio remissius noscitur infestata a Turcis. Dicitur enim et creditur Saladinus, cum alias totis viribus debacchatus sit, Tripoli et finibus ejus pepercisse, propter jusjurandum quod fuerat inter ipsum et comitem Tripolitanum.

CAP. XX.

De obsidione Tyri, et reditu Regis de captione.

IEROSOLYMA igitur ceterisque urbibus præter Tyrum celeri deditione receptis, Saladinus eandem urbem sub Conrado marchione fiducialiter agentem obsedit. Quæ nimirum juxta fidem historiarum veterum olim insula, nunc autem Alexandri Magni arte simul et opere continens, tota fere mari ambitur, portu gaudens tutissimo. Quapropter tyrannus, ne mare pervium esset obsessis, classe circa urbem disposita, modis eam omnibus, qua parte maris non prætendit obicem, studuit oppugnare. Marchio vero et sui, caventes ne forte Italicarum navium, quibus a Sicilia et Apulia urbi subsidia inferebantur, interciperetur

---

[1] Son of Boamund III. prince of Antioch, who succeeded A. D. 1163.

commeatus, præparatis opportune navibus quas in proprio portu habebant, navali prœlio statuerunt cum hostili classe confligere. Quod et factum est Deo propitio, et cæsa vel submersa multitudine hostium naves nonnullas ceperunt; ceteri vero, spectante Saladino, naves, ut evaderent, littoribus alliserunt. Quo casu ita est consternatus, ut incensis machinis et soluta obsidione discederet, nihil ulterius contra eandem urbem ausurus. In fines mox Antiochenos debacchantem convertens tyrannidem, principem Christianum in tantum attenuavit atque infregit, ut capta Laodicia reliquisque urbibus juris ejus, raram illi possessionem extra muros Antiochenos relinqueret. Ipsam quoque maximam civitatem ita coartavit, ut ab exterritis civibus pactum extorqueret, quod ad diem certum urbem resignarent nisi forte major ex Europa exercitus superveniens id fieri prohiberet. Porro nostri apud Tyrum sub marchione prosperabantur et roborabantur in dies, confluentibus ad eos plurimis [1] ex Christianis provinciis transmarinis. Rex quoque Siciliæ competens illis subsidium direxit. Unde factum est ut plerumque ad prædam longius excurrerent, rebusque fortiter et prospere gestis, onusti manubiis remearent. Et cum forte in præda captivus insignior marchioni obtigisset, eundem laudabili providentia patre mutavit, qui, ut dictum est, captus in prœlio maximo infeliciter apud hostes vivebat. Rex vero Jerosolymorum, modo superius memorato de captivitate reversus, nostris impedimento magis quam solatio fuit. Cum enim Tyrum, tanquam jus regium, a marchione reposceret, et marchio urbem, tanquam

Henry II. A.D. 1187. Affairs of Palestine.

[1] *Ex.*] H. L.; omitted C. R.

Henry II. A. D. 1187. Affairs of Palestine.

ab ipso, æque ut cetera, hostibus expositam, a se autem cum multo labore servatam, modis illi omnibus denegaret, secessit Tripolim, et aggregatis sibi plurimis, marchioni erat infestus. Illis itaque hoc modo disceptantibus, et aliis quidem pro isto aliis vero pro illo æmulantibus, res Christianæ in Syria minus procedebant. In qua re advertere est quam subtili astutia Saladinus, immo in Saladino diabolus, eundem regem, qui totius ab initio turbinis et cladis occasio fuerat, de captivitate emiserit, Christianis proculdubio sub specie recti profectibus opponendum. Quod cum in illa disceptatione ex parte claruerit, in hiis certe quæ consecuta noscuntur magis claruit.

CAP. XXI.

De morte Urbani Papæ, et institutione Gregorii.

DUM[1] in Oriente circa populum Christianum talia gererentur, [2] Urbanus papa Romanus extremæ sorti subjacuit, et successit ei venerabilis Albertus, ejusdem cancellarius, dictusque est Gregorius. Vir plane et sapientia et vitæ sinceritate conspicuus, æmulationem Dei habens in omnibus secundum scientiam, et superstitiosarum consuetudinum, quarum in ecclesia per quorundam rusticam simplicitatem citra scripturarum auctoritatem multitudo inolevit, reprehensor acerrimus; unde a quibusdam minus discretis putatus est

Accession of Pope Gregory VIII.

---

[1] *Dum.*] H. L. R.; Cum, C.

[2] *Urbanus Papa.*] Pope Urban died Oct. 11, 1187, and was succeeded by Gregory VIII. elected Tuesday, Oct. 20, of the same year.

turbato per nimiam abstinentiam cerebro delirare. Sane cum in Oriente illud Christianæ plebis exterminium atque irruptio sanctæ civitatis sub pontificatu Urbani contigerint, eidem tamen datum est tantæ infelicitatis fama minime sauciari. Rerum quippe infra octavas apostolorum Petri et Pauli infeliciter gestarum nuncii circa festivitatem beati Lucæ evangelistæ ad apostolicam sedem venerunt, Urbano paulo ante ex hac luce subtracto, et mature substituto Gregorio. Qui venerabilis pontifex, tristi nuncio perculsus, ingemuit, et vi doloris anxius, tam enormem Christiani nominis jacturam inconsolabiliter deploravit. Aliquod tamen remedium adhibere, et tanto malo, ne latius serperet, pia provisione occurrere satagens, hanc illico in orbem Christianum direxit epistolam.

Henry II. A.D. 1187.

July 6.

Oct. 18.

Epistola Gregorii Papæ.

General Epistle of Pope Gregory.

"GREGORIUS, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus ad quos litteræ istæ pervenerint, Salutem et apostolicam benedictionem. Audita tremendi severitate judicii quam super terram Jerosolymitanam divina manus exercuit, tanto sumus nos et fratres nostri horrore confusi, tantis afflicti doloribus, ut non facile nobis occurreret quid dicere aut [1]facere deberemus, nisi quod psalmista deplorat et dicit: [2]'Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam,' etc. Ex occasione quippe dissensionis, quæ suggestione diaboli facta est nuper in terra, accessit Saladinus cum multitudine armatorum ad partes illas, et occurrentibus rege et episcopis, Templariis et Hospitalariis, baronibus et

---

[1] *Facere.*] H. L. R.; quid facere, C.

[2] *Deus.*] Psalm lxxviii. 1.

Henry II. A.D. 1187. General Epistle of Pope Gregory.

militibus, cum populo terræ et cruce dominica, per quam ex memoria et fide passionis Christi qui pependit, et genus humanum [1]redemit in ea, certum sibi contra paganorum incursus solebat esse tutamen, facta est congressio inter eos, et, superata parte nostrorum, capta est crux dominica, trucidati episcopi, captus est rex, et universi fere aut occisi gladio aut hostilibus manibus deprehensi; ita ut paucissimi per fugam dicantur elapsi; ipsi quoque Templarii et Hospitalarii in ejusdem sunt oculis decollati. Nos autem, licet cum propheta dicere habeamus, [2]'Quis det oculis meis fontem lacrimarum, et plorabo die ac nocte interfectos populi mei?' non tamen adeo nos dejicere debemus, ut in diffidentiam decidamus et credamus Deum ita populo suo iratum ut quod, communium faciente multitudine peccatorum, fieri permisit iratus, non cito per misericordiam, pœnitentia placatus, allevet, et post lacrimationem, exultationem inducat. Quisquis sane in [3]tanti lugendi materia non luget, non tantum fidei Christianæ sed ipsius etiam humanitatis videtur oblitus; cum ex ipsa periculi magnitudine ac feritate barbarica Christianorum sanguinem sitiente, ac totam suam in hoc [4]apponente virtutem ut [5]prophanet sancta et cultum Dei auferat de terra, quod nos tacemus, discretus quisque valeat æstimare. Sane cum prophetæ prius, ac postmodum apostoli laboraverint, ut divinus cultus esset in terra illa, et ad omnia climata mundi ex ea deflueret; immo, quod maximum et ineffabile est, Deus, qui ibi voluit salutem

---

[1] *Redemit in ea.*] C. H. L.; in ea redemit, R.
[2] *Quis.*] Jeremiah ix. 1.
[3] *Tanti.*] C. L. R.; tanta, H.
[4] *Apponente.*] C. H.; ponente, R.
[5] *Prophanet.*] H.; prophanare, C. L. R.

Henry II. A.D. 1187. General Epistle of Pope Gregory.

operari, per seipsum ad hoc dignatus sit laborare, nec lingua dicere nec sensus cogitare potest quantum nobis et universo populo Christiano dolendum sit, quod nunc id perpessa est terra illa, quod sub veteri populo legitur pertulisse. Nos autem credere non debemus quod ex injustitia ferientis judicis, sed iniquitate potius populi delinquentis, ista [1] provenerint. Terra illa devoravit habitatores suos, et nec diu habere quietum statum, nec transgressores legis divinæ potuit retinere. Porro nos in tanta contritione terræ illius, non solum peccatum habitatorum ejus sed et nostrum et totius populi Christiani debemus attendere, ac vereri ne quod reliquum est terræ illius depereat, et in alias etiam potestas infidelium desæviat regiones; cum ex omnibus partibus inter reges et principes, civitates et civitates, dissensiones audiamus et scandala, et cum propheta dicere valeamus: [2] 'Non est veritas, non est scientia Dei in terra: furtum et mendacium, homicidium et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.' Cogitate itaque filii, qualiter transeant universa, et pariter transeatis et vos: et date vestra, date quoque vos ipsos, non in exterminium sed in conservationem Ei a quo et vos [3] vestra omnia recepistis; nec dicimus dimittite, sed præmittite in cœleste horreum quæ habetis; et reponite apud eum apud quem [4] ærugo non demolitur aut tinea, nec fures effodiunt aut furantur; laborantes ad recuperationem terræ illius, in qua pro salute nostra Veritas de terra orta est, et sustinere pro nobis crucis pati-

---

[1] *Provenerint.*] C. H. L.; provenerunt, R.

[2] *Non est.*] Hosea iv. 1, 2.

[3] *Vestra omnia recepistis.*] H. L. R.; ista omnia accepistis, C.

[4] *Ærugo.*] Matthew vi. 20.

Henry II. A. D. 1187. General Epistle of Pope Gregory.

bulum non despexit. Et exemplo vestro alios exhortamini, ut ad ponendas pro fratribus animas confortentur, et a vobis addiscant qualiter in obsequium Creatoris sui et personas et substantias suas impendant, recolentes non esse novum quod terra illa judicio divino percutitur; sed nec esse insolitum, ut flagellata et castigata misericordiam consequatur. Poterat quidem Dominus sola eam voluntate servare, sed non habemus Ei dicere cur ita fecerit. Voluit enim forsitan experiri, et in notitiam ducere aliorum, si aliquis sit intelligens aut requirens Deum, qui oblatum sibi tempus pœnitentiæ hilariter amplectatur, et animam ponendo pro fratribus, consummetur in brevi et compleat tempora multa. Eis autem qui corde contrito et humiliato spiritu laborem itineris hujus assumpserint, et in pœnitentia peccatorum et fide recta decesserint, plenam suorum criminum indulgentiam et vitam pollicemur æternam. Sive autem supervixerint, sive mortui fuerint, de omnibus peccatis suis de quibus rectam confessionem fecerint, impositæ satisfactionis relaxationem de omnipotentis Dei misericordia, et apostolorum Petri et Pauli auctoritate et nostra, se noverint habituros. Bona quoque, ex quo crucem acceperint, cum suis famulis sub sanctæ Romanæ ecclesiæ nec non et archiepiscoporum, episcoporum, atque aliorum prælatorum ecclesiæ protectione consistant; et nullam de hiis quæ in susceptione crucis quiete possederunt, donec de ipsorum reditu vel obitu certissime cognoscatur, sustineant quæstionem; sed bona eorum integra interim maneant et quieta. Ad dandas quoque usuras, si tenentur alicui, reddere non cogantur. Nec eant in vestibus pretiosis et cum canibus sive avibus aut aliis quæ ostentationi

potius et lasciviæ quam necessariis videantur usibus deservire, sed modesto apparatu et habitu, in quo pœnitentiam potius agere quam inanem affectare gloriam videantur. Data Ferentinæ IIII^{to}. calendas Novembris."

Henry II. A. D. 1187.

Oct. 29.

CAP. XXII.

De transitu Gregorii Papæ.

HAC igitur epistola in orbem directa, idem reverendus pontifex piæ sollicitudinis instinctu Pisas contendit, Pisanos et Januenses, jugi et inveterata discordia dissidentes, Deo auctore reconciliaturus, vel ferales illas inimicitias protensioribus saltem induciis suspensurus; ut, sublatis vel ad tempus sepositis studiis partium, uterque populus, quorum et opes amplissimæ et vires erant terra marique ingentes, in Christianæ expeditionis communiter accingeretur negotium. Pisas [1]ergo ingressus, primos Januensium evocavit, et secundum datam sibi sapientiam, cooperante pontificali reverentia, feroces hinc inde animos sedare curavit. Cumque per religiosam ejus operam opus pacis procederet, jamque arripiendi melioris propositi meditatione inveteratæ illæ ferocium populorum languescerent simultates, febre correptus, post dies paucissimos apud Pisas valedixit huic mundo, bonis pastoribus, ut de tali viro credi fas est, sociandus in cœlo. Cui successit

Death of Pope Gregory.

---

[1] *Ergo.*] C. H. L.; quoque, R.

Henry II. A. D. 1187. Accession of Clement III.

Clemens, ibidem electus et inthronizatus, qui jacta [1]pacis semina pio studio fovit et ad fructum [2]perduxit.

CAP. XXIII.

Quomodo Reges crucem acceperunt cum nobilibus plurimis.

Prince Richard takes the Cross.

SANE tristis ille rumor rerum in Oriente male gestarum orbem [3]in brevi pervagatus, omnium quidem Christianorum cordibus stuporem et horrorem invexit. Multorum autem id ipsum tanquam præclara quædam exercendæ virtutis occasio ad æmulandum animos erexit; e quibus Ricardus comes Pictavensis, regis Anglorum filius et successor futurus, nuncium forte hujuscemodi, inclinato jam die, accipiens, absque ulla deliberatione laudabile propositum toto mox pectore combibit; et summo ut dicitur mane, in argumentum futuræ peregrinationis et expeditionis, characterem dominicum solemniter accepit. Quo audito pater siluit usque ad filii adventum. Et cum adesset post dies aliquot, "Me," inquit, "inconsulto rem tam arduam arripere minime debuisti; pio tamen proposito tuo nequaquam adversabor, sed ita illud prosequar ut a te egregie impleatur." Erat autem tempus hiemale, et nullus adhuc magnorum principum signum Domini acceperat; sed omnes circa hoc ancipites fluctuabant, cum tamen

---

[1] *Pacis.*] C. H. L.; omitted R.

[2] *Perduxit.*] Gregory VIII. died Thursday, Dec. 17, and was succeeded by Clement III.

[3] *In brevi.*] C. H. L.; omitted R.

ad hoc divini timoris stimulos assidue paterentur. Tandem vero archiepiscopus Tyrius a partibus veniens Orientis et duriora nuncians, tam præsentes quam etiam imminentes Orientalis ecclesiæ miserias ita in auribus publicis deploravit, ut duo magni reges Francorum et Anglorum tractandi gratia quidnam facerent terræ Jerosolymitanæ ab hostibus liberandæ, ad solenne colloquium in terrarum confiniis cum episcopis et procerum suorum frequentia [1]convenirent. Et quidem paulo ante, uti superius expositum est, hostiliter discordaverant, nec finierant inimicitias sed induciis ad tempus suspenderant; verum in illo colloquio, dum religiosa intentione non sua sed quæ Christi sunt quærerent, nulla vel admodum languida pristini rancoris irrepsit memoria, sed omni propter Christum simultate et quæstione ita consopita ut sepultam crederes, paribus votis et studiis Christiano negotio intenderunt. Itaque in multo devotionis fervore surgentes, signum regis regum in ejus mox militiam accingendi per manum memorati archiepiscopi acceperunt, et non tantum sua, sed etiam seipsos eidem [2]præclaræ militiæ devoverunt. Quorum exemplum dux Burgundiæ, comes Flandriæ, et comes Campaniæ, cum aliis compluribus utriusque regni nobilibus atque ingenti virorum militarium numero, hilari devotione amplexi, ipsi quoque signo Domini proprios insignire humeros, seque pro Ipso laboribus periculisque exponere gloriosum duxerunt. Statuto mox tempore quo iter arriperent, ad necessariam [3]provisionem et

Henry II. A. D. 1188. William archbishop of Tyre solicits aid.

The kings of France and England take the cross.

---

[1] *Convenirent.*] This meeting took place January 13, between Trie and Gisors. Trivet, 109.

[2] *Præclaræ.*] C.H.L.; dare, R.

[3] *Provisionem.*] Above 130,000*l.* were raised. A tenth of the rents and moveable property both in England and on the Continent being levied for that purpose.

Henry II. A. D. 1188.

præparationem tanti itineris atque negotii de communi consilio ista sanxerunt, et redacta in scriptis episcoporum per omnes utriusque regni provincias direxerunt.

Statuta regum in susceptione crucis.

Statutes to be observed by the Crusaders.

Ad audientiam Romanæ ecclesiæ totiusque Christianitatis pervenit rumor ille miserabilis de destructione terræ Jerosolymitanæ et captione dominicæ crucis. Unde dominus papa et ecclesia Romana volens huic miseriæ subvenire, optimum remedium omnibus qui crucem acceperint de consueta sedis apostolicæ clementia ordinavit; videlicet quod a die qua quislibet crucem acceperit, totius pœnæ sibi injunctæ habebit de peccatis suis de quibus pœnitens fuerit et confessus, et similiter de oblitis, [1] relaxationem. Ordinante igitur providentia Dei, domini reges Francorum et Anglorum cum immensa multitudine archiepiscoporum, episcoporum, baronum utriusque terræ, crucem Domini susceperunt: et de communi consilio statutum est quod unusquisque tam clericus quam laicus decimam omnium reddituum suorum unius anni et mobilium suorum quæ nunc possidet, excepto blado istius anni, dabit ad subventionem terræ Jerosolymitanæ; et de blado futuri anni dabit similiter decimam. Excipiuntur libri et vestimenta, et vestes et tota capella clericorum et equitaturæ eorum, et ornamenta ecclesiarum, et similiter vestes, et equi, et [2] arma militum, et lapides pretiosi utrorumque. Quicunque autem clericus aut laicus crucem acceperit, nihil dabit; et de hominibus terræ suæ deci-

---

[1] *Relaxationem.*] H. R.; omitted C. L.

[2] *Arma.*] C. H. L.; armatura, R.

Henry II. A. D. 1188. Statutes to be observed by the Crusaders.

mam habebit, exceptis burgensibus et rusticis, nisi assensu dominorum suorum crucem acceperint. Omnibus ergo hanc decimam legitime reddentibus, de misericordia Dei confisi, medietatem pœnæ sibi injunctæ condonamus, remissionem nihilominus facientes et de decimis hucusque non legitime datis et de peccatis oblitis. Si autem de aliquo dubium fuerit quod legitimam decimam non dederit, per septem legales homines de [1]vineto ejus veritas inquiretur, et [2]hæc legitime fieri sub anathematis vinculo præcipietur. Statutum est etiam a dominis regibus, et ab archiepiscopis et episcopis et [3]omnibus baronibus concessum, ut quicunque clericus vel laicus crucem acceperit, si redditus suos ante [4]invadiaverat, exitus hujus anni integre habeat; et, transacto anno, creditor [5]redditus rehabeat, ita quod fructus quos inde perceperit in solutionem debiti computentur; usuris non currentibus super debitis ante crucem contractis, quamdiu debitor in peregrinatione erit. Omnes etiam tam clerici quam laici qui in hac peregrinatione proficiscentur, licite poterunt invadiare redditus suos, sive ecclesiasticos sive alios, usque ad tres annos: ita quod creditores, quicquid de debitoribus contingat, inde securi erunt. Sed et omnium eorum qui in hac peregrinatione decesserint, pecunia sua, quam secum attulerant, ad sustentationem servientium suorum, et auxilium terræ Jerosolymitanæ, et ad sustentationem pauperum, juxta consilium discretorum virorum, qui ad hoc

---

[1] *Vineto.*] For vicineto or visneto.

[2] *Hæc.*] H. L. R.; hoc, C.

[3] *Omnibus.*] C. H. L.; omitted R.

[4] *Invadiaverat.*] C. H. L.; invadiaverit, R.

[5] *Redditus.*] H. L. R.; ejus, C.

Henry II. A.D. 1188. Statutes to be observed by the Crusaders.

statuentur, dividetur. Statutum est etiam ut nullus enormiter juret; et quod nullus ad aleas vel ad decios ludat; et quod nullus vario, vel grisio, vel sabellinis, vel escarletis utatur; et quod omnes tam clerici quam laici duobus ferculis ex empto sint contenti; et quod nullus aliquam mulierem secum in peregrinatione ducat, nisi lotricem peditem, de qua nulla suspicio habeatur; et quod nullus habeat pannos decisos vel laceatos.

CAP. XXIV.

De exactione decimarum, et quomodo Imperator cum suis crucem accepit.

SOLUTO ergo cœtu in quo reges, sumpto charactere dominico, de assensu omnium qui aderant episcoporum atque nobilium [1]ista decreverunt, illustris rex Anglorum in proprium sub celeritate regnum [2]transvectus, celebrem loco opportuno conventum instituit; et ea quæ in partibus placuerant transmarinis, præsulum et procerum Angliæ favore promptissimo, roboravit. Tunc archiepiscopus Cantuariensis, episcopi Dunelmensis et Norwicensis, multique nobiles regni, regio accensi exemplo, signum sacrum solemniter susceperunt; plures quidem mera devotione, quidam vero minus sincere, id est, vel regia jussione, vel ut se principi propensius commendarent, jussi-

---

[1] *Ista.*] C. H. L.; ita, R.

[2] *Transvectus.*] King Henry landed Saturday, January 30, and held a council at Geddington on the 11th of the month following, to draw up articles relative to the intended crusade. Gerv. Cant. Chron. Hist. Ang. Script. 1522.

onem ejus præveniendam arbitrantes. Necnon et multitudo copiosa clericorum et militum, burgensium et rusticorum, regis et nobilium in cunctis Angliæ finibus sequi curavit exemplum, cum et in provinciis eadem fierent Gallicanis. Exigebantur autem decimæ juxta formam præscriptam, tantæque peregrinationi sumptus necessarii studio pervigili præparabantur. Fredericus quoque imperator Romanus non diu passus est memoratis regibus in hac parte vel indevotior vel segnior inveniri. Convocatis itaque primis imperii, ingentis animi propositum declaravit: ornansque solemniter signo dominicæ humilitatis imperialis apicem majestatis, subditis ducibus et gentibus formam efficacissimam præbuit. Tantus enim repente ad suscipiendam pro Christo peregrinationem [1] periculosissimam in magnis ducibus et ferocissimis Germaniæ populis fidei et devotionis fervor incanduit, ut dicere fas esset, digitus Dei est hoc. Itaque fere cunctæ nominis Christiani provinciæ ad maturandum iter propositum immensis apparatibus studiisque fervebant.

Henry II. A.D. 1188.

Exaction of a tenth.

CAP. XXV.

De rupto fœdere a Rege Francorum, et consecuta morte Regis Anglorum.

VERUM ita fervente fidelium devotione principum et populorum, antiqui hostis tam bona initia corrumpere gestientis malitia non quievit. Cum enim illustris rex Anglorum

Hinderances to the Crusades.

[1] *Periculosissimam.*] C. H. L.; periculosam, R.

Henry II. A.D. 1188.

in regno proprio quietus consisteret, et, prout tantum decebat principem, ad futuram expeditionem modis se omnibus præpararet; rex Francorum, nescio unde stimulatus, [1]rupta fide fœderis solemniter inter ipsos sanciti usque ad reditum utriusque a partibus Orientis, et nulla signi dominici, quod socialiter susceperant, reverentia habita, subito furore excanduit, et castrum nobile quod [2] Radulfi dicitur, eratque possessio regis Anglorum, quorundam, ut dicitur, nequissimorum proditione improvisus usurpator intravit. Quo successu elatus, mutato vel potius exsufflato expeditionis Jerosolymitanæ proposito, grandiora moliebatur. Quibus celeriter agnitis, rex Anglorum, suscepti pii propositi gratia, mitius agere studuit, et mature transfretaturus, viros honoratos cum verbis pacificis ad prævaricatorem præmisit. Verum ille ad omne blandimentum inflexus et rigidus, effrenatiore superbia pestilentibus cœptis incubuit. Cumque rex Anglorum transfretasset, bonorum studio virorum ad colloquium solemniter [3]convenerunt: rex quidem Anglorum querelam rupti fœderis et illatæ sibi injuriæ positurus, rex vero Francorum tanquam de hiis rationem redditurus. At sub hac quasi fiducia rectitudinis mysterium operabatur iniquitatis, uti ex eo quod consecutum est dedit intelligi. Richardus enim Pictavensis tunc comes, regis Anglorum filius, qui signum Domini, ut supradictum est, primus acceperat, Francorum, ut creditur, astutia abstractus atque

War with France.

---

[1] *Rupta.*] The occasion of this rupture was a quarrel between Richard of Poictiers and Raymond de St. Gilles Comte of Toulouse.

[2] *Radulfi.*] Château-Roux.

[3] *Convenerunt.*] C. H. L.; venerunt, R.

illectus, in ipso solemni regum colloquio a patre deficiens, ad partes transivit hostiles. Quo casu consternatus pater, cum causæ malorum ingravescerent, verbis pacificis cum hiis qui oderunt pacem aere inaniter verberato discessit, nesciens penitus cui se crederet cum tam infilialem jam filium expertus esset. Illico bellum utrimque instruitur, sed viribus animisque disparibus: idem enim Ricardus, quem pater ducatui Aquitanico præfecerat, parentem sibi militiam ad partes regis Francorum traduxit; plurimi quoque potentum Normanniæ, et Andegaviæ, sive Britanniæ, fide exsufflata, manifeste jam a patre deficientes ad filium, in ejus gratiam Francorum auxerunt exercitum. Unde factum est, ut regi Anglorum præter stipendiarios parcior assisteret numerus, et ipse quoque circa eum nutabundus. Itaque rex Francorum cum comite Pictavensi et infinitis copiis terram regis Anglorum nullo obsistente [1]ingressus, ad urbem Cinomanensem, ubi idem rex cum suo exercitu morabatur, pertendit. Quo ille cognito, cum et instructu copiarum ad subeundum belli discrimen se longe imparem cerneret, et obsideri ab hostibus formidaret, incensa urbe et multa supellectile abjecta, profugit, et [2]ipse quidem in tutiora se loca recepit: porro exercitus, qui eum sequi videbatur, defluxit. Tunc Joannes filiorum ejus minimus, quem tenerrime diligebat, recessit ab eo, ne fratribus dissimilis et minus frater videretur. Hostes autem urbe Cinomanensi cum arce potiti, urbem quoque Turonicam cum arce ejus, procurrente impetu, expugnarunt; de obsidenda quoque urbe

Henry II. A.D. 1189. Richard takes up arms against his father.

Capture of the city of Mans by the French.

John takes part against his father.

Tours taken by assault.

---

[1] *Ingressus.*] Hostilities commenced upon the expiration of the truce on the feast of St. Hilary, 1189. Hoveden, 652. Gerv. Cant. 1539.

[2] *Ipse.*] C.H.L.; omitted, R.

Henry II. A. D. 1189.

Andegavensi consequenter tractantes. Tot malis rex Anglorum anxius, et maxime ex junioris filii defectione animo saucius, quem dum speciali amplecteretur affectu, ejusque immoderatius promotioni intenderet, seniorem filium irritasse videbatur, vexatione dante intellectum, manum Domini contra se attendit extentam, eoque auctore ad castigationem malorum quæ fecerat tantam rerum mutationem repente circa se factam. Denique ex multa mœstitudine febrem accersivit; qua invalescente, post dies aliquot apud Chinonem vitam finivit. Hunc finem habuit inclitus ille rex Henricus, inter reges orbis terrarum nominatissimus, et nulli eorum vel amplitudine opum, vel felicitate successuum paulo ante secundus. Hostes vero, audito ejus incommodo, mitius agere cœperunt; et maturatis induciis bellum suspenderant, cum ecce clarissimi olim sideris occasus nunciatur. Turbatus nuncio comes Pictavensis ingemuit, et ad expiandum quod viventi patri minus officiosus extiterat, in officio paterni funeris vel sero se filium comprobavit. Hostes quoque, qui excellenti gloriæ ejus et virtuti semper inviderant, extinctum lamentasse et laudasse dicuntur; omniumque sensibus expositum erat, quanta sit vanitas atque fallacia [1]excellentiæ temporalis, cum illum qui tantus paulo ante in orbe refulserat tam miserabilis subito casus absumpsisset. Corpus ejus, prout ipse in extremis pia devotione dictaverat, ad illud famosum et nobile monasterium feminarum quod Fons-Ebraudi dicitur deportatum, ibidem, præsentibus filiis, atque assistente nobilium multitudine, juxta magnificentiam regiam sepultum est.

King Henry dies at Chinon (Thursday, July 6).

Is buried at Fontevrault.

---

[1] *Excellentiæ.*] C. H. L.; gloriæ, R.

Idem namque monasterium, celeberrimæ religionis titulo inclitum, specialiter vivus coluerat, et tantis prævenerat beneficiis ut in eo potissimum juxta meritum votumque proprium corpori suo locum requietionis sub expectatione finalis resurrectionis deberet accipere. Silendum vero non arbitror quod a quodam venerabili viro audisse me memini asserente se idipsum accepisse a quodam religioso ejusdem monasterii fratre ita narrante. Quædam nostræ congregationis persona laudabilis abundantiorem regi Anglorum, tanquam præcipuo monasterii nostri patrono, affectum impendens, pro ejus salute omnipotenti [1] Deo propensius supplicabat: cumque desideraret nosse quæ vel de misericordia vel de judicio superni moderatoris eidem essent regi eventura, ante tempus quo reges signum dominicum susceperunt, tale a Domino de rege dilecto in somnis responsum accepit. "Signum meum super se levabit, sed in tormento tormentum portabit; [2] nam uterus uxoris suæ contra eum intumescet, et ad ultimum cum velatis velabitur." Hujus nimirum responsi veritas declarata est in ejusdem principis devotione qua dominicum sibi signum imposuit, et in hiis quæ hanc ejus devotionem consecuta sunt, usque ad ejus inter velatas, prout superior narratio patefecit, sepulturam.

Henry II.
A.D. 1189.

Legend.

---

[1] *Deo.*] C. L.; Domino, H. R.

[2] *Nam.*] H. L.; jam, C. R.

CAP. XXVI.

De moribus Regis Henrici.

Character of Henry II.

SANE idem rex [1]et pluribus quæ personam ornarent regiam fuisse noscitur virtutibus præditus, et quibusdam nihilominus vitiis obnoxius quæ Christianum principem plurimum dedecerent. In libidinem pronior, conjugalem modum excessit, formam quidem in hoc tenens avitam; sed tamen avo hujus intemperantiæ palmam reliquit. Regina pro tempore sufficienter usus ad sobolem, ea desinente parere, sectando voluptatem, spurios fecit. Venationis delicias æque ut avus plus justo diligens, in puniendis tamen positarum pro feris legum transgressoribus avo mitior fuit. Ille enim, ut suo loco dictum est, homicidarum et fericidarum in publicis animadversionibus nullam vel parvam esse distantiam voluit. Hic autem hujusmodi transgressores carcerali custodia sive exilio ad tempus coercuit. Gentem perfidam et Christianis inimicam, Judæos scilicet fœnerantes, propter largiora quæ ex eorum percipiebat fœnerationibus commoda, plus justo fovit: in tantum ut in Christianos protervi et cervicosi existerent, plurimaque eis gravamina irrogarent. In exquirendis pecuniis paulo immoderatior fuit: sed temporis sequentis supra modum excrescens [2]malitia justificavit eum in hac parte, et decentem modum ab eo innuit esse servatum; excepto eo, quod

---

[1] *Et.*] H. L. R.; in, C. | [2] *Malitia.*] H. L. R.; militia, C.

vacantes episcopatus, ut provenientia perciperet commoda, diu vacare voluit, et ecclesiasticis potius usibus applicanda in fiscum redegit. Hoc tamen opus minus regium tali excusatione, ut dicitur, tueri nitebatur. Nonne melius est ut pecuniæ istæ impendantur necessariis regni negotiis, quam in episcoporum absumantur deliciis? nostri enim temporis præsules veterum in se formam minime exprimunt, sed circa officium remissi et languidi, totis mundum brachiis amplectuntur. Hæc dicens, infamem quidem notam nostris præsulibus inurebat, ad sui vero defensionem inanem ratiunculam texebat. Sane in ecclesiam Lincolniensem, quæ ob ampliora commoda vacasse diutius noscitur, gravius deliquit; veruntamen ante sui obitus annos aliquot ad hoc ipsum expiandum delictum, eidem ecclesiæ religiosi pastoris sollicitudinem studuit providere. Clarissimos ex Alianore regina filios habuit: sed, ut digesta superius relatio declaravit, in filiis clarissimis infelicissimus ipse pater fuit. Quod utique Dei judicio ex duplicis causæ merito creditur accidisse. Eadem quippe regina regi Francorum olim conjuncta, cum ejusdem pertæsa copulæ ad illius nuptias aspiraret, causas quæsivit divortii: solutamque a lege prioris viri, in facie ecclesiæ, quadam, ut ita dicam, illicita licentia, ille mox suo accivit conjugio. Unde factum est, Deo subtiliter cuncta librante, ut ex ea in propriam perniciem præclaram sobolem procrearet. Justum quoque erat, ut qui filios nimis tenere diligens pluribus nocuisse noscitur dum filiorum plus justo promotioni intenderet, eorum vel improbis motibus vel immaturis mortibus vapularet. Hoc autem totum accidisse manifestum est, superni utique examinis ordinatione pulcherrima. Porro quia nondum, ut credo, satis defleverat illius infe-

Henry II.

Henry II. licissimæ obstinationis rigorem, quem adversus venerabilem archiepiscopum Thomam habuerat, tanti principis tam miserabilem fuisse exitum arbitror, ut dum ei Dominus in hac vita [1]pia severitate non parceret, in alia illi vita, sicut pium est credere, misericordiam præpararet. Fuit enim in illo regni fastigio tuendæ et fovendæ pacis publicæ studiosissimus: in portando gladio ad vindictam malefactorum, quietem vero bonorum, minister Dei multum idoneus: rerum et libertatum ecclesiasticarum, sicut post mortem ejus claruit, defensor et conservator præcipuus. Pupillorum, viduarum, pauperum, in suis præceptationibus multam curam habuit, et locis [2]pluribus insignes eleemosynas larga manu impendit. Viros religiosos specialiter honoravit: et res eorum æquo cum suis dominicis jure conservari [3]mandavit. Antiquam atque inhumanam circa naufragos consuetudinem in ipsis regni sui initiis eximia pietate correxit: atque hujusmodi hominibus ab æquoreo discrimine liberatis, humanitatis officium exhiberi præcipiens, graves in eos pœnas sanxit qui forte illis in aliquo molesti esse, vel de rebus eorum quippiam usurpare præsumerent. Nullum grave regno Anglorum vel terris suis transmarinis onus unquam imposuit, usque ad illam novissimam decimationem, causa expeditionis Jerosolymitanæ, quæ nimirum decimatio in aliis æque fiebat regionibus. Tributum more aliorum principum sub cujuslibet necessitatis obtentu ecclesiis sive monasteriis nunquam indixit: quibus etiam ab angariis et exactionibus publicis religioso studio immunitatem servavit. Discrimen sanguinis et mortes hominum

---

[1] *Pia severitate.*] C. H. L.; omitted, R.

[2] *Pluribus.*] H. L. R.; plurimis, C.

[3] *Mandavit.*] C. H. L.; præcepit, R.

exhorrescens, armis quidem cum aliter non potuit, sed libentius pecuniis cum potuit, pacem quærere studuit. Hiis aliisque bonis personam ornans regiam, multis tamen, ad sola ejus mala oculos habentibus, gratus non fuit. Ingrati homines et conversi in arcum pravum, proprii mala principis assidue carpebant; bona vero nec audire sustinebant: quibus utique sequentis temporis sola vexatio jam dedit intellectum. Quippe præsentium malorum experientia, bonorum ejus induxit memoriam: atque hominem in diebus suis fere omnibus tam invisum, egregium et utilem fuisse principem declaravit. Salomonem quoque regem pacificum, qui populum Israeliticum ad summi honoris fastigium et præclaras divitias extulit, eidem tamen populo minus placuisse, verba illa ad filium ejus satis insinuant: "[1] Pater tuus aggravavit jugum nostrum: tu allevia jugum nostrum, et serviemus tibi." Porro quod idem filius conquerenti populo, puerili levitate comminando respondit, scilicet: "Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego addam jugo vestro. Pater meus cæcidit vos flagellis, ego cædam vos scorpionibus." Quod, inquam, ab illo leviter dictum est, ad tempora nostra non leviter redundat, et nostris aptissime temporibus congruit: et tamen populus insipiens cum minori nunc querela scorpionibus cæditur quam ante annos aliquot flagellis cædebatur. Obiit autem illustris rex Anglorum, dux Normannorum et Aquitanorum, et comes Andegavensium, Henricus secundus, anno regni sui XXXV. anno ex quo signum Domini suscepit secundo, biennio Christianæ in Oriente debellationis exacto. Henry II.

---

[1] *Pater.*] 1 Kings xii. 4, and 2 Chronicles x. 4.

CAP. XXVII.

De laboriosa et morosa obsidione Acræ.

Henry II.

SANE cum juxta digestam superius narrationem memorati inter se reges contenderent, et fœdus quod cum Christo paulo ante pepigerant minus observarent, licet ille excusabilis videatur qui a prosequendo pio proposito non voto est proprio sed vi externa deflexus: Fredericus imperator Romanus tantæ vecordiæ jure succensens, eosdem non expectandos censuit; sed filio seniori, quem regem Longobardorum constituerat, imperii cura commissa, cum filio Suevorum duce per Pannonias Thraciasque iter facturus, tempore congruo [1]peregrinationem arripuit, ducens secum maximas atque fortissimas Germanicarum gentium copias. De regno quoque Francorum Jacobus de Aveniis, vir fortis er nobilis cum aliis plurimis, necnon et ex aliis regnis Christianis armata manus non modica, imperatore Latino propter Græci imperatoris perfidiam per subditas illi regiones morose transeunte, liquidi itineris compendio Tyrum venerunt: atque annitente marchione, qui eidem urbi pro tempore præsidebat, cum Templariis et Hospitalariis Tholomaidam, quæ nunc Acra dicitur, valido fultam præsidio obsederunt. Et ne urbem a facie habentes, hostilis exercitus impetu a tergo premerentur, vallum sibi firmissimum circumduxerunt. Saladinus vero mox cum

Frederic I. Emperor of Germany, sets out for the Holy Land. A. D. 1189.

---

[1] *Peregrinationem arripuit.*] On St. George's Day (April 23) | 1189. Nic. Trivet. p. 113.

Henry II. A.D. 1189. Affairs of the Holy Land.

infinitis Turcorum copiis affuit, fixisque circa vallum tentoriis, quotiens nostri urbem impetebant, Turci in vallum impetum faciebant. Unde factum est, ut cum summo nostrorum labore atque periculo diutius obsidio traheretur, dum et nostri maris beneficio subsidia caperent, et Turci virorum, armorum et ciborum copia urbem captata flatuum opportunitate munirent. Quomodo autem eadem civitas tandem expugnata sit, postquam Christianum exercitum diu multumque exercuit, quæ minimo negotio in manus hostiles inciderat, suo loco dicetur.

CAP. XXVIII.

De morte Willelmi Regis Siciliæ, et de malis quæ per illam contigerunt.

Death of William the Good, King of Sicily.

EODEM tempore aggravata est manus Domini super nostros in summis angustiis constitutos, præcipuum illis subtrahendo patronum, illustrem scilicet Siciliæ regem et Apuliæ ducem Guillelmum, cujus utique religiosa et potenti opera pauperculæ illæ Christianitatis in Syria reliquiæ potissimum conservatæ noscuntur, quas profecto ab initio desolationis competentibus subsidiis sublevare curavit, cum nec a regnis remotioribus quicquam possent percipere, et Saladini ob recentem victoriam vehementius excandesceret feritas. Et quidem illius sublatio tolerabilis utcunque fuisset, nisi post eum exitialis de regni successione altercatio emersisset, qua nimirum regiones clarissimæ ita turbatæ sunt et desolatæ, ut Christianis in Syria laborantibus nihil posset exinde solatii

Henry II. A.D. 1189. juxta morem pristinum ministrari. Hujus autem turbationis causa noscitur extitisse, quod idem rex uxore ducta regis Anglorum filia, et ex ea sobole non suscepta, decessit. Porro ejus consobrina, cui eo mortuo regni competere videbatur hereditas, regi Longobardiæ, Teutonici imperatoris filio, nupserat. Verum Siculi Apulique, Alemannicam execrantes ditionem, virum nobilem de stirpe regum priorum Tancredum cum favore sedis apostolicæ regem sibi creaverunt. Unde [1] motus rex Longobardiæ bellum [2] eis indixit; et paulo post patre ex hac vita rapto, ut suo loco dicetur, ad apicem sublimatus imperii, Italicum atque Teutonicum furore implacabili immisit eis exercitum. Qualem autem hæc imperatoria expeditio exitum habuerit, alius exponendi locus erit. Rerum igitur Sicularum Apularumque tanta turbatio, Christianis in Oriente reliquiis uberrimum consueti fructum præcidit auxilii. Et nostræ quidem historiæ librum hic tertium terminamus, ut in ea quartus cum regno illustris regis Ricardi liber incipiat.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

---

[1] *Motus.*] C. H. R.; mox, L. | [2] *Eis.*] H. R.; in eis, C.; ei, L.

FINIS VOLUMINIS PRIMI.

PRINTED BY CHARLES WHITTINGHAM, TOOKS COURT, CHANCERY LANE.